Madame de la Fayette
LA PRINCESSE DE CLÈVES
Romanciers du XVII-e siècle
Bibliothèque n.r.f. de la Pléiade

LIBRARUL CĂTRE CITITOR

Oricît de prețuită ar fi fost această istorisire, de către cei care au auzit-o, autorul nu s-a putut hotărî să-și divulge numele ; s-a temut ca nu cumva numele său să micșoreze succesul cărții. Știe el, din experiență, că uneori operele sînt condamnate doar pentru că autorul nu se bucură de o deosebită apreciere, după cum mai știe că faima autorului sporește valoarea operei sale. Autorul rămîne, deci, un anonim, pentru a lăsa părerilor mai multă libertate și dreaptă judecată, și se va vedea, totuși, dacă această istorisire va fi tot atît de plăcută publicului, pe cît sper.

PARTEA ÎNTÎI

NICIODATĂ FRANŢA NU A CUnoscut vremuri mai galante, mai fastuoase şi cu mai multă strălucire ca sub ultimii ani ai domniei lui Henric al II-lea. Principele acesta era galant, chipeş şi pasionat; deşi pasiunea sa pentru Diana de Poitiers, ducesă de Valentinois, începuse de mai bine de douăzeci de ani, nu era mai puţin pătimaşă şi nu da semne de mai puţină înflăcărare.

Cum era neîntrecut în toate exerciţiile fizice, îşi făcuse din ele principala lui ocupaţie. Toată ziua se ţinea de vînători, de jocul *de paume* [1], de dans, de curse de inele [2]

[1] Joc cu o minge bătută cu racheta, sau crosa, şi îndreptată spre o mică nişă săpată în pămînt, ori în planşeu.

[2] Întrecere cavalerească în arenă, la sfîrşitul căreia călăreţul trebuia să ia cu lancea un inel suspendat la potcu.

și alte distracții de acest fel ; culorile și inițialele doamnei de Valentinois [1] apăreau pretutindeni, şi ea însăşi părea cu toate gătelile care ar fi prins-o mai degrabă pe nepoata ei, domnișoara de La Marck, pe atunci la vîrsta măritișului.

Oriunde era regina [2], era binevenită și ea. Această regină era frumoasă, deşi trecuse de prima tinerețe ; îi plăceau măririle, fastul şi desfătările. Regele o luase de soție pe cînd era încă duce de Orléans, iar fratele său mai mare, moștenitorul tronului, care a murit la Tournon, mai trăia — principe care prin naștere și prin marile lui însuși hărăzite de soartă ar fi fost destinat să urce pe tronul tatălui său, regele Francisc I.

Firea ambițioasă a reginei o făcea să guste plăcerea de a domni ; părea că îndură fără să sufere prea mult dragostea regelui pentru ducesa de Valentinois şi nu arăta pic de gelozie, dar ştia atît de bine să-şi ascundă sentimentele, încît era greu să le ghicești, iar politica o silea să fie mereu pe lîngă ducesă, ca în felul acesta să fie și în preajma regelui. Acestui principe îi plăcea societatea femeilor, chiar și a celor de care nu era îndrăgostit ; căuta să vină la regină în fiecare zi, la ora ei de primire, de la care nu lipsea tot ce era mai frumos și mai desăvîrșit printre femei și bărbați.

Niciodată curtea n-a avut atîtea femei frumoase şi atîți bărbați chipeși, de parcă atunci natura ar fi simțit o nespusă plăcere să întrupeze tot ce poate da mai minunat în cele mai ilustre principese și cei mai mari principi.

---

[1] Nu este vorba de blazonul casei ducale, ci de monograme galante, care exprimau, prin amestecul lor de culori și inițiale, iubirea ducesei față de rege, ori devotamentul altei persoane de la curte pentru ducesă.

[2] Este vorba de Caterina de Medicis, soția lui Henric al II-lea.

Doamna Elisabeta a Franței, mai apoi regina Spaniei, începuse să arate minte uimitoare și acea neîntrecută frumusețe ce i-a fost atît de fatală.

Maria Stuart, regina Scoției, care tocmai se căsătorise cu delfinul [1] și căreia i se spunea regina-delfină, era desăvîrșită și la minte și la trup; crescută la curtea Franței, își însușise rafinamentul de aici și se născuse cu atîtea înclinații pentru tot ce este frumos, încît cu toată frageda ei tinerețe, îi plăceau și se pricepea la asemenea lucruri mai bine ca nimeni altul. Regina, soacra ei, și Doamna, [2] sora regelui, iubeau mult versurile, teatrul și muzica.

Înclinația pe care regele Francisc I o avusese pentru poezie și literatură mai dăinuia încă în Franța; și cum fiului său, regele, îi plăceau mult exercițiile fizice, la curte puteai găsi toate distracțiile; dar ceea ce făcea frumusețea și măreția acestei curți, era numărul nesfîrșit de principi și nobili cu calități nemaipomenite. Cei pe care îi voi numi erau, fiecare în felul său, podoaba și mîndria veacului lor.

Regele Navarei impunea respect tuturor prin măreția rangului și a înfățișării sale. Era neîntrecut în războaie, iar pilda ducelui de Guise i-a trezit de mai multe ori dorința să-și părăsească postul de general și să lupte alături de el ca simplu soldat, acolo unde era primejdia mai mare. Drept e însă că ducele dovedise virtuți atît de rare și avusese parte de atîta noroc în lupte, că nici un mare căpitan de oști nu-l putea privi fără să-l invidieze. Vitejia lui era susținută de toate celelalte mari calități: o minte vastă și adîncă, un suflet nobil și generos, la fel

[1] Denumire a principilor moștenitori la curtea Franței, care se asociază cu reprezentarea heraldică a unui delfin în stema lor tradițională.

[2] *Madame*, Doamna, fără alt adaos, era titulatura rezervată surorii ori fiicei regelui Franței.

de iscusit în război și în politică. Fratele său, cardinalul de Lorena, avea, din naștere, o ambiție fără margini, o minte ageră și un admirabil dar al cuvîntului. Stăpînea cunoștințe întinse, ce-i foloseau pentru a cîștiga o mare autoritate în apărarea religiei catolice, care începea să fie atacată. Cavalerul de Guise, căruia mai tîrziu i s-a spus „marele *prieur*“ [1] era un principe iubit de toată lumea, chipeș, plin de spirit și îndemînare, de o bravură vestită în toată Europa. Principele de Condé, puținel la trup și cam urgisit de natură, avea un suflet mare și mîndru, și o minte care-l făcea plăcut chiar în ochii celor mai frumoase femei. Ducele de Nevers a cărui viață era plină de glorie, atît prin isprăvile lui războinice cît și prin înaltele demnități pe care le deținuse, cu toate că la o vîrstă destul de înaintată, încă mai fermeca curtea. Avea trei fii bine făcuți : al doilea, pe care-l chema principele de Clèves, era demn să-și poarte gloria numelui său. Era viteaz, de o rară frumusețe și de o prudență greu întîlnită la tinerețe. Vidamul [2] de Chartres, coborîtor din acea străveche casă de Vendôme, al cărei nume nu s-au dat în lături să-l poarte principi de neam regal, era la fel de viteaz și desăvîrșit curtean. Era frumos, voinic, temerar, generos, și toate aceste însușiri erau vii, sclipitoare ; cu un cuvînt era singurul demn să fie comparat cu ducele de Nemours, dacă cineva putea fi comparat cu el. Dar acest principe era o desăvîrșire a naturii ; cea mai neînsemnată din calitățile lui era de a fi omul cel mai frumos și mai falnic din lume. Ceea ce îl ridica deasupra celorlalți era vitejia fără seamăn, farmecul gîndirii, al înfățișării sale, a felului său de a se purta,

[1] Aici, titlul de *grand prieur*, indică o demnitate superioară în cadrul ordinului cavalerilor de Malta.

[2] Înalt demnitar în organizarea juridică și militară a bisericii catolice din Franța, în Evul Mediu.

cum nu s-a mai văzut decît la el; avea o voioșie care plăcea deopotrivă bărbaților și femeilor, o minunată îndemînare la toate jocurile, un fel de a se îmbrăca pe care-l rîvneau toți, fără ca cineva să-l poată egala și, în sfîrșit, o ținută care te făcea să nu te uiți decît la el, oriunde apărea. Nu era doamnă sus-pusă la curte, care, în dorința de a străluci în ochii curtenilor, să nu fie măgulită de a-l vedea atras de farmecul ei; puține dintre acelea de care s-a atașat puteau să se laude că i-au rezistat, și chiar multe altele, cărora nu le arătase nici un semn de dragoste, nu se puteau stăpîni să nu-l iubească. Era atît de fermecător și atît de galant, că nu putea refuza nici o atenție acelora care se străduiau să-i placă. Astfel, erau multe femei cărora le spunea vorbe măgulitoare, dar era greu de ghicit pe care o iubea cu adevărat. Se ducea deseori la regina-delfină; frumusețea acestei principese, drăgălășenia ei, grija ce avea de a place tuturor și considerația deosebită ce-o arăta principelui lăsaseră uneori să se creadă că el îndrăznea să ridice ochii chiar și asupra ei. Domnii de Guise, a căror nepoată era, și-au văzut prestigiul și trecerea mult sporite prin căsătoria ei; ambiția lor i-a făcut să se socotească egali cu principii de neam regal și să împartă puterea cu conetabilul[1] de Montmorency. Regele se bizuia pe el în privința celor mai multe din treburile statului, iar pe ducele de Guise și pe mareșalul de Saint André îl trata ca pe favoriții săi; însă cei care, prin favoarea ce le arăta sau prin însărcinările lor, ajungeau în preajma regelui, nu se puteau menține decît supunîndu-se doamnei de Valentinois; deși nu mai era nici tînără și nici frumoasă, ea îl domina cu o autoritate absolută, încît se putea spune că era stăpînă și pe rege și pe Stat.

[1] Inițial, șeful gărzii personale a regelui Franței, apoi, pînă în secolul al XVII-lea, comandantul oștilor regale.

Regele îl iubise întotdeauna pe conetabil și, de îndată ce s-a urcat pe tron, l-a rechemat din exilul în care îl surghiunise Francisc I. Curtea era împărțită între domnii de Guise și conetabil, care era susținut de principii de neam regal. Și unii și alții sperau mereu s-o cîștige de partea lor pe ducesa de Valentinois. Ducele d'Aumale, fratele ducelui de Guise luase în căsătorie pe una din ficele sale; conetabilul năzuise la aceeași înrudire. Nu-i ajungea că își însurase fiul cel mare cu doamna Diana — fiica regelui făcută cu o doamnă de Piemont, care, îndată ce născuse, se și călugărise. Căsătoria aceasta întîmpinase multe piedici, datorită promisiunilor pe care domnul de Montmorency le făcuse domnișoarei de Piennes, una dintre domnișoarele de onoare ale reginei, și, cu toate că regele le înlăturase cu o răbdare și o bunătate fără margini, conetabilul nu se simțea încă destul de tare, dacă nu-și asigura și protecția doamnei de Valentinois și dacă nu o despărțea de domnii de Guise, a căror mărire începuse să îngrijoreze pe ducesă. Ea amînase cît putuse căsătoria moștenitorului cu regina Scoției; detesta frumusețea și mintea deschisă, istețimea tinerei regine, ca și prestigiul pe care-l aducea domnilor de Guise această căsătorie. Îl ura îndeosebi pe cardinalul de Lorena, care-i vorbise iritat și chiar cu dispreț. Ea îl simțea cum caută să o cîștige pe regină, așa încît conetabilul o găsi dispusă pe ducesă să-și unească interesele și să-i devie rudă prin alianță, în urma căsătoriei domnișoarei de La Marck, nepoata ei, cu domnul d'Anville, al doilea fiu al său, care îi urmă la dregătorie sub domnia lui Carol al IX-lea. Conetabilul nu se aștepta însă ca domnul d'Anville să se opună la această căsătorie, cum, de altfel, și domnul de Montmorency se opunea în gîndul său; nu cunoștea cauzele acestor împotriviri, dar aceasta nu micșora greutățile. Domnul d'Anville era îndrăgostit nebunește de

regina-delfină și, oricît de slabă speranță ar fi nutrit, nu se putea hotărî să-și ia vreun angajament care să-i împartă inima. Singurul de la curte care nu se hotărîse pentru una din părți era mareșalul de Saint André. El era unul din favoriții regelui, iar trecerea de care se bucura și-o cîștigase numai prin meritele sale. Regele ținea la el încă de pe vremea cînd era moștenitorul tronului ; iar de-atunci îl făcuse mareșal al Franței, la o vîrstă la care de obicei nu te poți aștepta nici la cele mai mici demnități. Favoarea de care se bucura îi da un prestigiu susținut de propriile lui merite, de farmecul său personal, de marele rafinament în mobilarea locuinței sale și de ospețele pe care le da, cu întreg fastul acela nemaivăzut. Generozitatea regelui făcea față acestor cheltuieli ; iar principele mergea pînă la risipă nebună cînd era vorba de cineva pe care-l iubea ; nu avea calități mari, dar avea cîteva, și mai ales calitatea de a-i place războiul și de a-l înțelege, de aceea și obținuse victorii și, dacă lăsăm de-o parte bătălia de la Saint Quentin, se poate spune că domnia lui n-a fost decît un șir întreg de victorii. Cîștigase personal bătălia de la Renty, Piemontul fusese cucerit, englezii izgoniți din Franța, iar împăratul Carol Quintul și-a văzut apunîndu-i steaua norocului în fața orașului Metz, pe care-l asediase zadarnic cu toate forțele Imperiului și ale Spaniei. Totuși cum nenorocirea de la Saint Quentin împuținase speranțele cuceririlor noastre și cum, de atunci, norocul părea că se împarte între cei doi regi, ei s-au trezit pe nesimțite gata să facă pace.

Ducesa-văduvă de Lorena începuse a face propuneri încă de pe timpul căsătoriei principelui moștenitor, iar de atunci s-au dus mereu tratative secrete. În sfîrșit, drept loc de întîlnire a fost aleasă localitatea Cercamp, din ținutul Artois. Cardinalul de Lorena, conetabilul de Mont-

morency și mareșalul de Saint-André s-au prezentat din partea regelui ; ducele de Alba și principele de Orange din partea lui Filip al II-lea ; iar ducele și ducesa de Lorena au fost mediatorii. Principalele condițiuni erau căsătoria Elisabetei de Franța cu Don Carlos, fiul regelui Spaniei și aceea a Doamnei, sora regelui, cu ducele de Savoia.

Regele rămase totuși la frontieră, unde primi vestea morții Mariei, regina Angliei. Îl trimise pe contele de Randan la Elisabeta, ca s-o felicite pentru venirea ei la tron ; și ea îl primi cu bucurie. Drepturile ei la tron erau atît de șubrede încît îi convenea să se vadă recunoscută de rege. Contele o găsi la curent cu interesele curții Franței și cu meritele celor care o alcătuiau ; dar mai ales o găsi atît de copleșită de faima ducelui de Nemours, de care îi vorbi de atîtea ori și cu atîta insistență, încît la înapoiere, cînd domnul de Randan raportă regelui despre călătoria lui, îi spuse că domnul de Nemours ar putea obține orice de la această principesă, care, fără îndoială ar fi chiar dispusă să se căsătorească cu el. Regele îi vorbi principelui chiar în seara aceea ; îl puse pe domnul de Randan să-i povestească toată conversația lui cu Elisabeta și îl sfătui să-și încerce norocul. Domnului de Nemours nu-i veni să creadă că regele vorbește serios, dar, dîndu-și seama în sfîrșit că așa stăteau lucrurile, zise :

— Cel puțin sire, dacă mă îmbarc într-o afacere atît de fantastică, după sfatul și interesul maiestății-voastre, rog să-mi păstrați secretul pînă ce succesul ar dovedi tuturor că nu am cutezat prea mult și, totodată, să nu fiu socotit atît de înfumurat, încît să-mi închipui că o regină, care nu m-a văzut niciodată, vrea să mă ia în căsătorie, din dragoste. Regele îi promise să nu vorbească despre acest plan decît conetabilului și chiar găsi că păstrarea secretului era necesară pentru asigurarea suc-

cesului. Domnul de Randan îl sfătui pe domnul de Nemours să plece în Anglia sub simplul pretext al unei călătorii, dar principele nu se putu hotărî. El îl trimise pe Lignerolles, favoritul său, un tînăr inteligent, să vadă care sînt sentimentele reginei și să încerce o apropiere. În așteptarea acestei călătorii, el se duse să-i facă o vizită ducelui de Savoia, care se afla atunci la Bruxelles, cu regele Spaniei. Moartea reginei Maria a Angliei a îngreunat mult încheierea păcii; tratativele s-au întrerupt și regele s-a înapoiat la Paris, la sfîrșitul lunii noiembrie.

Atunci apăru la curte o frumusețe care atrase privirile tuturor și trebuie să credem că era într-adevăr o frumusețe desăvîrșită, de vreme ce stîrnea admirația într-un loc unde lumea era obișnuită să vadă atîtea femei frumoase. Se trăgea din aceeași casă cu vidamul de Chartres și era una din cele mai bogate moștenitoare din Franța. Tatăl ei murise tînăr și-o lăsase sub ocrotirea soției sale, doamna de Chartres, a cărei avere, virtute și calități erau remarcabile. După ce-și pierduse soțul, ea își petrecu mai mulți ani fără să se întoarcă la curte. În timpul acestei absențe se îngrijise de educația fiicei sale; dar nu se străduise să-i cultive numai mintea și frumusețea, ci se gîndise să-i insufle o deosebită dragoste de virtute. Cele mai multe mame își închipuie că e destul să nu vorbești niciodată de aventuri galante față de tinerele fete, pentru a le feri de ispita lor. Doamna de Chartres avea o părere contrarie. Foarte adesea îi descria, fetei sale, dragostea, arătîndu-i partea plăcută, pentru a o convinge apoi mai lesne de capcanele ei; îi povestea despre lipsa de sinceritate a bărbaților, despre înșelătoriile, nestatornicia lor și nenorocirile casnice la care se ajunge prin angajamente pripite; iar pe de altă parte, îi arăta cît de liniștită este viața unei femei cinstite

şi la cîtă strălucire ridică virtutea pe femeie, cînd aceasta este frumoasă şi de neam; îi mai arăta cît de greu se păstrează acea virtute, numai printr-o extremă stăpînire de sine şi prin marea grijă de a păstra singurul lucru care poate face fericirea unei femei: să-şi iubească soţul şi să fie iubită de el.

Moştenitoarea aceasta era pe atunci una din cele mai bune partide din Franţa şi, deşi încă foarte tînără, avusese destui pretendenţi. Doamna de Chartres, care era foarte mîndră, nu găsea însă pe nimeni demn de fiica sa, dar văzînd că tînăra păşeşte în al şaisprezecelea an, hotărî s-o prezinte la curte. Cînd sosi, vidamul ieşi s-o întîmpine şi fu surprins de marea frumuseţe a domnişoarei de Chartres, şi avea de ce să fie. Albeaţa feţei şi părul ei blond, îi dădeau o nespusă strălucire; cu trăsături perfecte, chipul, ca şi întreaga ei fiinţă, erau pline de graţie şi de farmec.

A doua zi după sosire, se duse să-şi aleagă nişte nestemate, la un italian care făcea negoţ în lumea întreagă. Era venit din Florenţa, o dată cu regina, şi atît de tare se îmbogăţise cu negustoria, încît casa lui arăta mai mult a casă de mare senior, decît a locuinţă de negustor. Pe cînd tînăra se găsea înăuntru, sosi principele de Clèves, care rămase atît de surprins de frumuseţea ei, încît nu-şi putu ascunde uimirea; iar domnişoara de Chartres se înroşi fără să vrea, văzînd impresia stîrnită; îşi reveni, totuşi, fără a da altă atenţie atitudinii acestui principe, decît aceea impusă de buna-cuviinţă faţă de o persoană ce părea a fi de rang înalt. Domnul de Clèves o privea cu admiraţie şi se întreba cine era această frumuseţe pe care nu o cunoscuse încă. După aerul ei şi după tot ce o însoţea, vedea bine că trebuie să fie dintr-o familie nobilă. Tinereţea ei îl făcea să creadă că e domnişoară, dar observînd că e singură, fără mama ei, iar italianul,

care nu o cunoştea, îi spunea doamnă, nu ştia ce să creadă şi continua să o privească mirat. Îşi dădu seama că privirile lui o stînjeneau, spre deosebire de celelalte tinere, totdeauna bucuroase să trezească admiraţia. I se păru chiar că din cauza lui ea se arăta parcă nerăbdătoare să plece ; şi, într-adevăr, şi plecă destul de repede. Domnul de Clèves se consolă că o pierde din ochi, doar la speranţa că va afla repede cine este ; mare i-a fost însă surpriza văzînd că nimeni nu o cunoştea. Rămase atît de mişcat de frumuseţea şi de modestia aceea rară, vădită în toate mişcările ei, încît se poate spune că din acea clipă se trezi în inima şi mintea lui o pasiune şi o stimă extraordinară pentru ea. Seara se duse la Doamna, sora regelui.

Această principesă se bucura de multă consideraţie, prin trecerea pe care o avea pe lîngă rege, fratele său ; atît de mare era această trecere, încît, la încheierea păcii, regele consimţi să restituie Piemontul, pentru a-i înlesni căsătoria cu ducele de Savoia. Deşi aceasta îi era dorinţa vieţii, să se căsătorească, nu consimţea să ia decît un suveran, şi din cauza asta îl refuzase pe regele de Navara, pe cînd era duce de Vendôme. Îl dorise mereu pe ducele de Savoia, de care se simţea atrasă de cînd îl văzuse la Nisa, la întrevederea regelui Francisc I cu papa Paul al III-lea. Cum avea mult spirit şi o mare pricepere pentru tot ce e frumos, era agreată de toţi oamenii mai de vază şi la anumite ore toată curtea se aduna la ea.

Domnul de Clèves veni ca de obicei ; era atît de copleşit de farmecul şi frumuseţea domnişoarei de Chartres, că nu mai putea vorbi de altceva şi povesti întîmplarea în auzul tuturor ; nu se mai sătura lăudînd tînăra aceea, pe care o văzuse, dar nu o cunoştea. Doamna îi răspunse că nu exista nici o persoană cunoscută în felul celei descrise şi că, dacă ar exista o asemenea persoană,

toată lumea ar şti cine este. Doamna de Dampierre, doamna sa de onoare şi prietena doamnei de Chartres, auzind conversaţia, se apropie de principesă şi îi şopti că, fără îndoială, domnul de Clèves o zărise pe domnişoara de Chartres. Doamna se întoarse către el şi-i spuse că, dacă va veni la ea a doua zi, va putea să vadă acea frumuseţe de care era atît de tulburat. Într-adevăr, domnişoara de Chartres apăru a doua zi, reginele o primiră în chipul cel mai plăcut cu putinţă, şi se bucură de atîta admiraţie din partea tuturor, că nu mai auzea în jurul ei decît laude. Le primea cu o modestie atît de nobilă, de părea că nici nu le auzea, sau, cel puţin, nu o mişcau. Se duse apoi la Doamna, sora regelui. Doamna, după ce-i lăudă frumuseţea, îi povesti cît îl tulburase pe domnul de Clevès. O clipă după aceea, intră şi principele.

— Veniţi, îl invită ea, şi vedeţi dacă nu mă ţin de cuvînt şi dacă, prezentîndu-vă domnişoarei de Chartres, nu vă arăt frumuseţea pe care o căutaţi ; mulţumiţi-mi cel puţin că i-am vorbit de admiraţia dumneavoastră pentru ea.

Domnul de Clèves se bucură aflînd că persoana care îi plăcuse atît de mult era dintr-o casă nobilă, pe măsura frumuseţii sale. Apropiindu-se de dînsa o imploră să nu uite că el a fost primul care a admirat-o şi că, fără s-o cunoască, simţise pentru ea sentimentele de respect şi de consideraţie la care avea dreptul.

Ieşi de la Doamna, însoţit de cavalerul de Guise, cu care era prieten. Mai întîi aduseră în voie, domnişoarei de Chartres, laude fără margini. Găsind apoi că au întrecut măsura, renunţară să mai spună ce gîndeau despre ea ; totuşi, în zilele următoare n-au putut să nu vorbească iarăşi de ea, pretutindeni, ori de cîte ori se întîlneau. Multă vreme nu se pomeni decît de această

frumusețe ivită de curînd la curte. O lăuda mult și regina, care-i acorda o mare prețuire.

Regina-delfină o luă printre favoritele sale și o rugă pe doamna de Chartres să o aducă mai des la dînsa. Doamnele, fiicele regelui, trimiteau să fie chemată la toate petrecerile lor. În sfîrșit, era iubită și omagiată de toată curtea, afară de doamna de Valentinois; nu fiindcă această frumusețe ar fi umbrit-o. O prea lungă experiență îi dovedise că, în privința regelui, nu avea de ce să se teamă, dar nutrea atîta ură împotriva vidamului de Chartres — pe care n-a izbutit să și-l apropie cum ar fi dorit, adică dîndu-i în căsătorie pe una din fiicele ei, care era pe lîngă regină — încît nu putea să privească cu ochi buni o persoană care-i purta numele și pentru care vidamul arăta atîta prietenie.

Principele de Clèves se îndrăgosti nebunește de domnișoara de Chartres, dorind din tot sufletul să o ia în căsătorie, dar se temea ca nu cumva doamna de Chartres să se simtă rănită în orgoliul ei, dîndu-și fata unui bărbat care nu era primul născut în familie. Totuși această familie era atît de ilustră, iar fratele lui mai mare, contele d'Eu, tocmai se căsătorise cu o doamnă atît de apropiată de casa regală, că mai degrabă timiditatea pe care o dă dragostea, decît motive temeinice, trezea îngrijorarea domnului de Clèves. Avea mulți rivali. Cel mai de temut i se părea cavalerul de Guise, prin obîrșia lui, prin calitățile lui și prin strălucirea pe care favoarea de care se bucura, o aducea casei lui. Și prințul acesta se îndrăgostise de domnișoara de Chartres, din prima zi cînd o văzuse; el băgase de seamă pasiunea domnului de Clèves, după cum domnul de Clèves o observase pe a lui. Cu toate că erau prieteni, răceala ce se naște din rivalitate nu le-a îngăduit să aibă între ei o explicație, iar prietenia lor scăzuse înainte ca ei să fi avut puterea

de a limpezi lucrurile. Întîmplarea care a făcut ca domnul de Clèves s-o fi văzut primul pe domnişoara de Chartres i se păru a fi un semn bun: că-i dădea oarecare întîietate asupra rivalilor săi; dar se aştepta la mari piedici din partea tatălui său, ducele de Nevers. Acest duce avea strînse legături cu ducesa de Valentinois, inamica vidamului, ceea ce era un motiv destul de puternic pentru ca ducele de Nevers să interzică fiului său de a se gîndi la nepoata acestuia.

Doamna de Chartres, care îşi dăduse atîta silinţă pentru a face din fiica ei un model de virtute, continua să aibă aceeaşi grijă de ea şi aici, unde era şi mai necesar, cu atîtea exemple primejdioase. Ambiţia şi voluptatea erau sufletul acestei curţi, şi ele mînau într-adevăr pe bărbaţi şi pe femei. Existau atîtea interese opuse şi atîtea găşti, iar doamnele se amestecau atît de mult în viaţa de la curte, încît Amorul se împletea mereu cu Interesul şi Interesul cu Amorul. Nimeni nu sta liniştit sau nepăsător; fiecare nu se gîndea decît să se ridice, să placă, să slujească sau să uneltească; plictisul şi trîndăvia erau necunoscute; plăcerile şi intrigile le luau fără încetare locul. Doamnele aveau interes să fie în termeni cît mai buni, fie cu regina, fie cu regina-delfină, fie cu regina de Navara, fie cu Doamna, sora regelui, fie cu ducesa de Valentinois. Preferinţele, raţiunile vieţii de la curte, sau potrivirile de caracter hotărau asemenea legături. Doamnele care trecuseră de prima tinereţe predicau austeritatea şi se roteau în jurul reginei. Cele mai tinere, amatoare de petreceri şi aventuri galante, făceau curte reginei-delfine. Regina de Navara îşi avea favoritele ei; era tînără şi avea o mare înrîurire asupra regelui, soţul ei, care prin relaţiile sale cu conetabilul se bucura de multă trecere. Ducesa de Valentinois strîngea în jurul ei pe toate doamnele asupra cărora bine-

voia să-şi aplece privirea; dar puţine îi plăceau şi, în afară de cîteva care se bucurau de intimitatea şi încrederea ei şi care prin firea lor, se potriveau cu ea, nu le primea la dînsa decît în zilele cînd voia să-şi facă plăcerea de a avea o curte egală cu a reginei.

Aceste coterii de tot felul se luau la întrecere, pizmuindu-se unele pe altele. Doamnele care le alcătuiau erau geloase şi între ele, fie din cauza favorurilor, fie a bărbaţilor; dorinţe de mărire, de a ajunge, se îmbinau deseori cu alte interese mai mărunte, dar nu neglijabile. Aşa că la această curte era o forfotă galantă, ceea ce o făcea tare plăcută, dar şi extrem de periculoasă pentru o femeie tînără. Doamna de Chartres îşi dădea seama de primejdie şi nu se gîndea decît cum să-şi păzească mai bine fata. O ruga, nu ca mamă, ci ca prietenă, să-i încredinţeze ce cuvinte măgulitoare i s-au adresat, asigurînd-o că o va sfătui cum să se poarte în împrejurări în care o fată rămîne deseori încurcată, cînd este atît de tînără.

Cavalerul de Guise îşi arătă atît de deschis sentimentele-şi intenţiile nutrite pentru domnişoara de Chartres, încît nu mai erau o taină pentru nimeni. Totuşi, în realizarea dorinţelor sale nu vedea decît imposibilul; îşi zicea că nu era o partidă care să-i convină domnişoarei de Chartres, o dată ce averea sa era mică faţă de rangul pe care trebuie să-l ţină, şi mai ştia bine că fraţii lui nu vor încuviinţa această căsătorie, căsătoria fraţilor mai mici înaintea celui mare fiind considerată înjositoare în familiile mari. Cardinalul de Lorena îi arătă curînd că el îşi dă seama de toată situaţia. Condamnă cu o patimă neînfrînată sentimentele pe care tînărul le arăta pentru domnişoara de Chartres, însă nu-i spuse adevăratele motive. Cardinalul îl ura pe vidam, ceea ce pe atunci era un secret, care a izbucnit abia mai tîrziu. Ar fi consimţit să-şi vadă fratele intrînd în orice altă

familie, dar nu în aceea a vidamului ; şi se declară atît de făţiş împotrivă, încît doamna de Chartres se simţi foarte ofensată. Îşi dădu toată silinţa să-i arate cardinalului de Lorena că n-avea de ce să se teamă, şi că nici prin gînd nu-i trecea asemenea căsătorie. Vidamul luă aceeaşi atitudine şi înţelese, mai bine chiar decît doamna de Chartres, atitudinea cardinalului de Lorena, fiindcă el îi cunoştea cauzele.

Principele de Clèves nu-şi arătase mai puţin făţiş pasiunea lui, decît cavalerul de Guise. Ducele de Nevers se întristă, aflînd de această dragoste. Crezu totuşi că ar fi de-ajuns să-i vorbească fiului său, pentru a-l face să-şi schimbe atitudinea, dar mare i-a fost surpriza cînd îl găsi ferm hotărît să se căsătorească cu domnişoara de Chartres. Îi dezaprobă intenţia, se înfurie şi îşi ascunse atît de puţin furia, că motivele ei se răspîndiră între toţi ai curţii, şi ajunseră pînă la urechile doamnei de Chartres. Nu se îndoise că doamna de Nevers va privi alianţa cu domnişoara de Chartres ca o mare fericire pentru fiul său ; şi fu foarte mirată văzînd că familia de Clèves şi cea de Guise se temeau de această înrudire, în loc s-o dorească. Ciuda o făcu să se gîndească la o căsătorie care să-i ridice fata deasupra celor care se credeau mai presus de ea. După ce examină toate posibilităţile, se opri asupra principelui moştenitor[1], fiu al ducelui de Montpensier. El era tocmai de însurat şi era tot ce avea curtea mai sus-pus. Cum doamna de Chartres era foarte deşteaptă, şi era ajutată şi de vidam, care se bucura de o mare consideraţie, şi cum fiica ei era într-adevăr o partidă strălucită, manevră cu atîta dibăcie şi succes, încît domnul de Montpensier dădu impresia că doreşte

[1] Este vorba de candidatul la tron al Burbonilor, Francisc de Burbon, fiul lui Ludovic de Burbon.

această căsătorie, și se părea că nu s-ar putea ivi nici o piedică.

Vidamul, care cunoștea sentimentul domnului d'Anville față de regina-delfină crezu că, totuși, ar trebui folosită puterea pe care această principesă o avea asupra lui, pentru a-l determina s-o sprijine pe domnișoara de Chartres pe lîngă rege și pe lîngă principele de Montpensier, cu care era prieten intim. Vorbi despre toate acestea cu regina-delfină, care intră cu plăcere într-o horă de care depindea viitorul unei persoane pe care o iubea foarte mult; îi mărturisi vidamului și-l asigură că, deși știa bine că ceea ce va face nu va fi plăcut cardinalului de Lorena, unchiul său, va trece bucuroasă peste aceasta, avînd destule motive să se plîngă de el, care zilnic ținea partea reginei împotriva ei.

Persoanele cărora le plac omagiile galante sînt totdeauna fericite de orice pretext ce le dă prilejul să vorbească cu cei de care sînt iubite. De îndată ce vidamul plecă de la delfină, îi porunci lui Chastelart, care era favoritul domnului d'Anville și care cunoștea pasiunea acestuia pentru ea, să-i transmită, din partea ei, să vină în seara aceea la regină. Chastelart primi această însărcinare cu multă bucurie și respect. Acest nobil venea dintr-o casă destul de bună din Dauphiné, dar mintea și calitățile lui îl situau deasupra rangului său. Era primit și considerat de toată marea nobilime de la curte, iar favoarea de care se bucura la casa de Montmorency îl atașase îndeosebi de domnul d'Anville. Era foarte chipeș, îndemînatic în tot ce făcea: cînta plăcut, făcea versuri, fire galantă și pasionată, care-i plăcu atît de mult domnului d'Anville, încît îi mărturisi dragostea sa pentru regina-delfină. Această destăinuire îl apropie de principesă și tot văzînd-o mereu începu să-i crească nenoro-

cita de pasiune care i-a luat mințile și pînă la urmă l-a costat viața[1].

Domnul d'Anville se grăbi să vină în seara aceea la regină; se simțea fericit că delfina l-a ales s-o ajute la un lucru pe care-l dorea, și îi făgădui că va îndeplini întocmai poruncile; însă doamna de Valentinois, fiind înștiințată de planul acestei căsătorii, ridică cu toată abilitatea atîtea piedici și îl influență atît de mult pe rege, încît, atunci cînd domnul d'Anville îi vorbi, regele îl făcu să înțeleagă că el nu aprobă căsătoria și chiar îi porunci s-o spuie și principelui de Montpensier. E ușor de închipuit ce simți doamna de Chartres cînd văzu că se spulberă ceea ce dorea atît de mult și că insuccesul ei dădea atîta apă la moară vrăjmașilor, iar fiicei sale îi dăuna atît de mult.

Regina-delfină îi mărturisi domnișoarei de Chartres, cu multă prietenie, mîhnirea ce o simțea de a nu-i fi fost de folos.

— Vedeți, îi spuse ea, ce puțină trecere am; regina și doamna de Valentinois mă urăsc atît de tare, încît e greu ca ele, sau cei care depind de ele, să nu răstoarne tot ce doresc. Și, totuși, adăugă ea, nu m-am gîndit niciodată decît să le fiu pe plac; așa că ele nu mă urăsc decît din cauza reginei, mama mea, care odinioară le-a dat prilej de îngrijorare și de gelozie. Regele fusese îndrăgostit de ea înainte de a o iubi pe doamna de Valentinois; iar în primii ani de căsătorie, pe cînd încă nu avea copii, cu toate că o iubea de-acum pe ducesă, părea aproape hotărît să rupă căsătoria pentru a se însura cu regina, mama mea. Doamna de Valentinois, care se

[1] Gentilomul de Chastelart, care era și poet, a rămas faimos prin pasiunea sa pentru Maria Stuart, pierzîndu-și și viața pentru această regină.

temea de o femeie pe care el o iubise, și a cărei frumusețe și inteligență puteau să-i întunece succesul, se înțelese cu conetabilul, care nici el nu dorea să-l vadă pe rege căsătorindu-se cu o soră de-a domnilor de Guise. L-au atras și pe răposatul rege de partea lor și, cu toate că el o ura de moarte pe ducesa de Valentinois, întrucît o iubea pe regină, manevră împreună cu ei spre a-l împiedica pe rege să rupă căsătoria; dar, ca regelui să-i piară cu totul gîndul de a se căsători cu regina, mama mea, a pus la cale căsătoria ei cu regele Scoției, rămas văduv în urma morții doamnei Magdeleine, sora regelui, și asta numai fiindcă era cel mai lesne de convins; și, astfel au trădat și cuvîntul dat regelui Angliei, care o dorea cu înflăcărare. Puțin a trebuit pentru ca această trădare să nu ducă la o ruptură între cei doi regi. Henric al VIII lea nu se putea consola de a nu se fi căsătorit cu regina, mama mea; și orice altă principesă franceză i se propunea, răspundea totdeauna că n-ar putea să o înlocuiască pe cea pe care a pierdut-o. Tot așa de adevărat e că regina, mama mea, era de o frumusețe desăvîrșită, și trebuie să recunoaștem că este cu totul extraordinar ca văduva unui duce de Longueville să fie cerută în căsătorie de trei regi; ceasul rău a voit să aibă parte de cel mai neînsemnat dintre ei, și a aruncat-o într-un regat unde n-a găsit decît suferințe. Se spune că îi seamăn; îmi e teamă să nu-i seamăn și în destinul ei nenorocit, și de cîte ori vreo fericire pare să-mi fie sortită, nu-mi vine a crede că mă voi bucura de ea.

Domnișoara de Chartres îi răspunse reginei-delfine că toate aceste triste presimțiri erau atît de lipsite de temei, încît n-au s-o mai urmărească multă vreme, și că n-ar trebui să se îndoiască nici o clipă că fericirea ei se va împlini aievea.

Nimeni nu mai cuteza să se gîndească la domnişoara de Chartres, de teamă să nu-l supere pe rege, sau la gîndul că n-ar fi acceptat de o persoană care rîvnise la căsătoria cu un principe de neam regal. Pe domnul de Clèves nu-l înfrînse nici unul din aceste considerente. Moartea tatălui său, ducele de Nevers, survenită tocmai atunci, îi dădu toată libertatea să se lase în voia pasiunii sale şi, de îndată ce ieşi din doliu, nu se mai gîndi decît cum să facă pentru a se căsători cu domnişoara de Chartres. Era fericit că poate s-o ceară într-un timp cînd cele petrecute îndepărtaseră pe ceilalţi rivali şi cînd era aproape convins că nu i-o vor refuza. Ceea ce-i tulbura bucuria era gîndul că s-ar putea să nu-i fie ei pe plac, şi ar fi preferat fericirea de a-i plăcea fără să fie a lui, certitudinii de a o lua în căsătorie fără de iubire.

Cavalerul de Guise îl făcuse să fie oarecum gelos; dar cum gelozia asta avea mai degrabă ca temei calităţile prinţului şi nu atitudinea domnişoarei de Chartres, se gîndi numai cum să afle dacă era atît de norocos, încît ea să încuviinţeze gîndul pe care îl nutrea el pentru dînsa. N-o vedea decît la cele două regine, sau la recepţii; era greu să stea de vorbă cu ea între patru ochi. Totuşi găsi prilejul şi îi vorbi cu tot respectul de intenţiile sale şi de pasiunea sa; insistă să-i mărturisească ce simte ea pentru el şi-i spuse că sentimentele lui sînt atît de puternice, încît ar fi nemîngîiat dacă ea s-ar supune dorinţelor mamei sale, numai din datorie.

Cum domnişoara de Chartres avea o inimă nobilă şi sensibilă, se simţi plină de recunoştinţă faţă de comportarea principelui de Clèves. Această recunoştinţă dădu răspunsurilor şi vorbelor ei acea nuanţă de duioşie ce a fost de-ajuns să deştepte speranţele unui om atît de nebuneşte îndrăgostit, cum era principele; aşa că el le-

gănă visul de a-şi vedea împlinită o parte măcar din fericirea ce-şi dorise.

Tînăra o puse la curent pe mama ei cu această convorbire, şi doamna de Chartres îi spuse că domnul de Clèves avea atîta demnitate, atîtea calităţi frumoase şi arăta atîta înţelepciune pentru vîrsta lui, încît, dacă se simţea atrasă să-l ia, ea consimte cu bucurie. Domnişoara de Chartres răspunse că şi ea remarcase aceleaşi frumoase calităţi ; că s-ar căsători cu el, şi chiar cu mai puţină rezervă decît cu oricare altul, dar că nu simte nici o atracţie deosebită pentru acest om.

Chiar a doua zi, principele trimise vorbă doamnei de Chartres, care acceptă propunerea, fără temerea că, dîndu-l pe principele de Clèves de bărbat, ar da fiicei sale un soţ pe care nu l-ar putea iubi. S-au întocmit actele, s-a vorbit regelui şi toată lumea a aflat de această căsătorie.

Domnul de Clèves era mulţumit, fără a fi totuşi pe deplin fericit. Cu multă mîhnire îşi dădea seama că sentimentele domnişoarei de Chartres nu depăşeau stima şi recunoştinţa, şi nici nu se putea mîngîia cu gîndul că ea ar ascunde altele mai promiţătoare, o dată ce situaţia lor de acum i-ar fi îngăduit să şi le exprime, fără să fie stingherită, în marea ei sensibilitate. Nu trecea zi să nu se plîngă de aceasta.

— Este cu putinţă, îi spunea, să nu fiu fericit căsătorindu-mă cu dumneavoastră ? Şi totuşi adevărul este că nu sînt. Nu aveţi pentru mine decît un fel de bunătate, care nu mă poate mulţumi pe deplin ; nu arătaţi nici nerăbdare, nici nelinişte, nici tristeţe ; nu sînteţi mai mişcată de pasiunea mea, decît aţi fi de un ataşament din interes pentru avere, şi nu izvorît numai şi numai din farmecul femeii iubite.

— E nedrept să vă plîngeți, îi răspunse ea ; nu înțeleg ce puteți dori mai mult din partea mea și mi se pare că nici buna-cuviință nu mi-ar îngădui mai mult.

— E drept, îi replică el, că-mi dați unele dovezi aparente de afecțiune, ce m-ar face fericit, dacă ar mai fi încă ceva dincolo de ele ; dar, în loc ca bunacuviință să vă rețină, ea e singura care vă dictează atitudinea. Nu vă poate mișca iubirea, inima mea, iar prezența mea nu vă dă nici bucurie, nici nu vă tulbură.

— Nu vă puteți îndoi, reluă ea, că mă bucură cînd vă văd și roșesc atît de des văzîndu-vă, încît nu vă puteți îndoi de tulburarea mea.

— Faptul că roșiți nu mă înșală, răspunse el ; roșiți dintr-un sentiment de modestie, nu din elanul inimii, și nu-mi fac alte iluzii, decît cele pe care se cuvine să mi le fac.

Domnișoara de Chartres nu știa ce să răspundă ; toate aceste nuanțe, ea nu le putea înțelege. Domnul de Clèves își dădea prea bine seama cît era ea de departe de a avea pentru el sentimentele ce l-ar fi putut face fericit, de vreme ce el vedea cu siguranță că tînăra nici nu le înțelegea.

Cu cîteva zile înainte de nuntă, cavalerul de Guise se întoarse dintr-o călătorie. Văzuse atîtea piedici de netrecut în fața dorinței de a lua în căsătorie pe domnișoara de Chartres, că nu mai spera să reușească ; și totuși fu foarte mîhnit s-o vadă devenind soția altuia. Această lovitură nu-l lecui de pasiunea sa și rămase mai departe la fel de îndrăgostit. Domnișoara de Chartres cunoștea sentimentele pe care acest principe le nutrise pentru ea. La revenirea lui, ea înțelese care este cauza extremei tristeți ce i se citea pe față ; și avea atîtea calități și farmec, că era greu să-l știi nefericit, fără să-ți fie măcar puțină milă. Așa că principesa nu fu nici ea

cruțată: dar această milă nu-i inspira și alte sentimente: îi încredință mamei ei toată mîhnirea pricinuită de starea sufletească a acestui principe.

Doamna de Chartres privea cu uimire sinceritatea fiicei sale, și pe bună dreptate, căci nimeni nu avusese vreodată o sinceritate atît de desăvîrșită și de firească, totuși nu se minuna mai puțin că inima tinerei fete rămăsese neclintită, și asta cu atît mai mult, cu cît vedea bine că principele de Clèves n-o tulburase mai tare decît alții. Aceasta a și fost cauza pentru care avea atîta grijă s-o apropie de soțul ei și s-o facă să înțeleagă tot ce datora pasiunii ce-o avusese el pentru ea, chiar înainte de a ști cine este, și pasiunii ce-i dovedise apoi, preferînd-o tuturor celorlalte partide, într-un moment cînd nimeni nu mai cuteza să se gîndească la ea.

Nunta luă sfîrșit, ceremonia avînd loc la Luvru și seara, regele și regina veniră cu toată curtea să cineze la doamna de Chartres, unde li se făcu o primire plină de strălucire. Cavalerul de Guise nu îndrăzni să dea loc la interpretări prin lipsa lui de la această ceremonie, dar își stăpîni atît de puțin tristețea, că toată lumea o observă.

Domnul de Clèves înțelesese că domnișoara de Chartres, schimbîndu-și numele, nu-și schimbase și sentimentele. Calitatea de soț îi dăduse depline drepturi, dar nu și un alt loc în inima soției. Asta a făcut ca — deși soțul să nu înceteze de a fi adoratul ei, căci, mai presus de posesiune, avea mereu ceva de dorit — asta a făcut, cu toate că ea se arăta mulțumită alături de dînsul, ca el să nu fie pe deplin fericit. Păstra pentru ea o pasiune violentă și zbuciumată, care-i tulbura bucuria, fără ca gelozia să aibă vreo parte în această tulburare: niciodată n-a fost soț mai detașat de acest gînd și niciodată o soție mai departe de a-i oferi prilejul. Totuși

în lumea de la curte era destul de expusă ; se ducea în fiecare zi la regină şi la sora regelui. Tot tineretul galant din rîndurile curtenilor o vizita la ea acasă şi o întîlnea şi la ducele de Nevers, cumnatul ei, a cărui casă era mereu deschisă ; dar ea avea un aer care inspira atîta respect, şi părea atît de străină de orice flatare galantă, că însuşi mareşalul de Saint André, cît era el de cutezător şi de susţinut de favorurile regelui, şi încă foarte impresionat de frumuseţea ei, nu îndrăzea să-şi arate admiraţia altfel decît prin atenţii de o adîncă politeţe. Mulţi alţii erau în aceeaşi situaţie ; iar doamna de Chartres adăuga la cuminţenia fiicei o comportare aşa de potrivită convenienţelor, încît se vorbea despre doamna de Clèves ca de o doamnă la care nimeni nu putea rîvni.

Contribuind la încheierea păcii, ducesa de Lorena avu grijă să se ocupe şi de căsătoria fiului ei, ducele de Lorena. Căsătoria s-a hotărît cu doamna Claude de Franţa, cea de-a doua fiică a regelui. Nunta urma să aibă loc în luna februarie.

Între timp ducele de Nemours rămăsese la Bruxelles, prins cu totul de planurile lui privind Anglia, de unde primea mereu şi trimitea curieri. Speranţele lui creşteau zi de zi, pînă ce, în sfîrşit, Lignerolles îi trimise veste că era timpul ca, prin prezenţa sa, să termine ceea ce se începuse atît de bine. Primi această veste cu toată bucuria pe care o poate avea un tînăr ambiţios care se vede ridicat pe tron datorită numai faimei sale. Pe nesimţite, se obişnui cu ideea unui destin atît de măreţ şi, de unde mai întîi îndepărtase gîndul acesta, ca pe ceva irealizabil, acum imaginaţia lui şterse toate obstacolele, şi nu mai văzu nici o piedică.

Trimise repede la Paris poruncile necesare pentru a i se pregăti un alai măreţ, astfel ca să apară în Anglia cu o strălucire pe măsura scopului ce-l mîna acolo, şi

se grăbi să vină el însuși la curte pentru a asista la nunta domnului de Lorena.

Sosi în ajunul logodnei ; și chiar în seara sosirii se duse la rege să raporteze cum stau lucrurile cu planul său și să primească ordine și sfaturi pentru tot ce-i mai rămînea de făcut. Se duse apoi la regină. Doamna de Clèves nu era acolo, așa că nu-l văzu și nici nu află de sosirea lui. Auzise pe toată lumea vorbind despre acest principe ca de cel mai chipeș și cel mai plăcut om de la curte ; doamna-delfină mai ales îl descrisese în așa fel și de atîtea ori, încît îi trezise nu numai curiozitatea, dar chiar nerăbdarea de a-l vedea.

Ziua logodnei o petrecu acasă, gătindu-se pentru balul și ospățul regal, ce urma să aibă loc la Luvru. Cum intră, toți îi admirară frumusețea și toaleta. Balul începu și, pe cînd dansa cu domnul de Guise, se stîrni mare zarvă spre ușa sălii, ca la sosirea cuiva căruia i se face loc. Doamna de Clèves terminase dansul și pe cînd căuta din privire pe cineva cu care să înceapă noul dans, regele îi strigă să-l ia pe cavalerul abia sosit. Se întoarse și văzu un om despre care, de la început, își spuse că nu putea fi decît domnul de Nemours, care pășea peste cîteva rînduri de scaune joase, ca să ajungă la locul de dans. Principele acesta arăta astfel, încît era greu să nu rămîi surprins cînd îl vedeai pentru prima oară, și mai ales în seara aceea, cînd grija cu care se gătise îi sporea strălucirea ; dar era la fel de greu s-o vezi pe doamna de Clèves pentru prima dată, fără să rămîi uimit.

Domnul de Nemours fu extrem de surprins de frumusețea ei, iar cînd se apropie de ea, și ea-i făcu reverența, nu se putu stăpîni să nu-și arate uimirea. Cînd începură să danseze, în sală se ridică un murmur de admirație. Regele și reginele își aduseră aminte că cei doi

dansatori nu se văzuseră niciodată, şi găsiră ciudat să-i vadă dansînd împreună fără să se cunoască. La sfîrşitul dansului, îi chemară, fără să le dea răgaz să vorbească cu alţii, şi-i întrebară dacă nu doresc să fie prezentaţi şi dacă nu bănuiesc cine sînt.

— În ce mă priveşte, doamnă, zise domnul de Nemours, nu am nici o îndoială; dar cum doamna de Clèves nu are, pentru a ghici cine sînt, aceleaşi temeiuri ce m-au ajutat s-o recunosc, rog pe majestatea-voastră să aibă marea bunătate să-i spună numele meu.

— Cred, zise doamna-delfină, că-l cunoaşte tot atît de bine pe cît îl ştiţi şi dumneavoastră pe al ei.

— Vă asigur, doamnă, răspunse doamna de Clèves care părea cam încurcată, că nu sînt atît de bună ghicitoare, pe cît credeţi.

— Ba ghiciţi foarte bine, răspunse doamna-delfină, şi e chiar mîhnitor pentru domnul de Nemours de a nu mărturisi că îl cunoaşteţi şi fără să-l fi văzut vreodată.

Regina întrerupse conversaţia pentru ca balul să continue; domnul de Nemours o invită pe regina-delfină. Principesa aceasta era de o frumuseţe desăvîrşită, şi aşa o privise, admirînd-o, domnul de Nemours, înainte de a pleca în Flandra; dar, toată seara, nu mai putu s-o admire decît pe doamna de Clèves.

Cavalerul de Guise, care continua s-o adore, aştepta să-şi arunce ochii asupra lui, şi ceea ce se petrecuse îi pricinuise o mare durere. Luă împrejurarea drept un semn al soartei: destinul hotărîse ca domnul de Nemours să se îndrăgostească de doamna de Clèves; şi fie că într-adevăr pe faţa ei se trădase oarecare tulburare, fie că gelozia l-a făcut pe cavalerul de Guise să vadă dincolo de aparenţe, rămase convins că ea a fost mişcată la vederea acestui principe şi nu se putu stăpîni să nu-şi spună că domnul de Nemours avea marele noroc ca din-

tru început să-i fie prezentat în niște împrejurări atît de neobișnuite.

Doamna de Clèves se întoarse acasă cu sufletul plin de tot ce se petrecuse la bal și cu toate că era foarte tîrziu, se duse în camera mamei sale să-i povestească ; și avu atîtea cuvinte de admirație pentru domnul de Nemours și un aer anume, că doamna de Chartres avu aceleași gînduri ca și cavalerul de Guise.

A doua zi avu loc ceremonia nunții. Doamna de Clèves îl revăzu acolo pe ducele de Nemours, cu înfățișarea și grația sa incomparabilă, și rămase și mai mișcată.

În zilele următoare, îl văzu la regina-delfină : îl văzu jucînd cu regele în jocul *de paume*, alergînd în cursa de inele, îl auzi vorbind ; îl vedea mereu întrecîndu-i de departe pe toți și conducînd în așa măsură orice conversație, oriunde s-ar fi aflat, încît prin înfățișarea și prin farmecul minții sale produse curînd în inima ei o adîncă impresie.

E drept însă că și domnul de Nemours simțea, la fel, față de ea, o pasiune violentă, care îi dădea acea blîndețe și voiciune pe care le inspiră dorința de a plăcea. Era și mai cuceritor ca de obicei, așa încît întîlnindu-se des și fiecare admirînd în celălalt tot ce era mai desăvîrșit la curte, era greu să nu se placă nespus de mult.

Ducesa de Valentinois lua parte la toate petrecerile, iar regele avea față de ea aceeași înflăcărare și aceleași atenții ca la începutul pasiunii sale. Doamna de Clèves care era la vîrsta cînd nu credea că o femeie poate fi iubită după ce a trecut de douăzeci și cinci de ani, privea foarte mirată afecțiunea regelui pentru această ducesă, care era bunică și tocmai își măritase nepoata. Vorbea des despre asta cu doamna de Chartres :

— E cu putință, doamnă, ca de atîta timp regele să fie îndrăgostit de ea ? Cum s-a putut îndrăgosti de o

femeie mult mai în vîrstă decît el, care fusese favorita tatălui său şi, după cîte am auzit, amanta atîtor alţii ?

— E drept, răspunse doamna de Chartres, că nici calităţile, nici devotamentul doamnei de Valentinois nu au stîrnit pasiunea regelui, şi nu ele au făcut-o să dăinuiască ; tocmai de aceea el n-are nici o scuză : căci dacă această femeie, pe lîngă rangul ei, ar fi fost şi tînără şi frumoasă, dacă ar fi avut meritul de a nu fi iubit niciodată pe nimeni altul, dacă l-ar fi iubit pe rege cu tot devotamentul, şi numai de dragul lui, fără vreun gînd de mărire sau avere, şi fără să se folosească de puterea lui la altceva decît la lucruri cinstite sau plăcute regelui însuşi, trebuie să mărturisesc că, atunci, cu greu m-aş fi putut stăpîni să nu-l laud pe principele acesta, pentru marea dragoste pe care i-o poartă. Dacă nu m-aş teme, continuă doamna de Chartres, să nu spuneţi şi despre mine ceea ce se spune despre toate femeile de vîrsta mea, că prea le place să istorisească toate cancanurile de pe vremea lor, v-aş fi povestit cum a început pasiunea regelui pentru această ducesă, şi multe altele de la curtea răposatului rege, care au chiar multă legătură cu ceea ce se petrece acum.

— Departe de a vă reproşa, reluă doamna de Clèves, că aţi repeta mereu aceleaşi şi aceleaşi poveşti din trecut, regret numai, doamnă, că nu m-aţi pus la curent cu cele actuale şi că nu mi-aţi dezvăluit diversele interese şi legături de la curte. Atît de puţin le ştim, încît acum cîteva zile credeam că conetabilul era foarte bine cu regina.

— Este o părere cu totul contrară adevărului, răspunse doamna de Chartres. Regina îl urăşte pe domnul conetabil, şi dacă vreodată ea va avea mare putere, are s-o simtă el cu prisosinţă. Regina ştie că de mai multe ori conetabilul i-a spus regelui că dintre toţi copiii lui, numai copiii naturali îi seamănă.

— Niciodată n-aş fi bănuit această ură, întrerupse doamna de Clèves, cînd am văzut grija pe care o purta regina de a-i scrie domnului conetabil pe cînd el se afla în închisoare, bucuria ce a arătat-o la întoarcerea lui, şi cum îi spune mereu „cuscre", ca şi regele.

— Dacă tocmai aici vă luaţi după aparenţe, răspunse doamna de Chartres, vă veţi înşela deseori ; aparenţa nu e una cu adevărul. Dar, ca să revenim la doamna de Valentinois, ştiţi că o cheamă Diana de Poitiers ; se trage dintr-o familie ilustră ; coboară din vechii duci de Aquitania ; străbunica ei era fiica naturală a lui Ludovic al XI-lea, în sfîrşit, ori de unde ai lua-o, totu-i ilustru la ea. Tatăl ei, Saint Vallier, a fost implicat în afacerea conetabilului de Burbon, despre care aţi auzit vorbindu-se. A fost condamnat la moarte prin tăierea capului şi dus la eşafod. Fata lui, care era de o frumuseţe excepţională şi care-i plăcuse regelui, a făcut ce a făcut (nu ştiu prin ce mijloace) că a salvat viaţa tatălui ei. Acestuia i-a fost adusă vestea graţierii tocmai cînd nu mai aştepta decît lovitura morţii ; dar l-a apucat o asemenea spaimă, că şi-a pierdut cunoştinţa, iar peste cîteva zile a şi murit. Fiica sa şi-a făcut apariţia la curte ca favorita regelui. Voiajul lui în Italia şi întemniţarea acestui principe au curmat această pasiune. Cînd s-a întors din Spania şi cînd doamna regentă s-a dus să-l întîmpine la Bayonne, a luat cu dînsa toate fetele din suită printre care era şi domnişoara de Pisseleu, care a devenit pe urmă ducesa d'Estampes. Regele se îndrăgosti de ea. Era mai prejos decît doamna de Valentinois şi ca neam, şi ca minte, şi ca frumuseţe, şi nu avea mai presus de ea decît cruda ei tinereţe. Am auzit-o spunînd de mai multe ori că s-a născut în ziua nunţii Dianei de Poitiers. Ura şi nu adevărul o făceau să spună asemenea cuvinte, căci mă înşel grozav dacă ducesa de Valentinois nu s-a căsătorit cu

domnul de Brézé, mare seneșal de Normandia, tocmai în timpul cînd regele se îndrăgostise de doamna d'Estampes. Niciodată nu s-a pomenit ură mai cumplită ca între aceste două femei. Ducesa de Valentinois nu-i putea ierta doamnei d'Estampes că i-a luat titlul de favorită a regelui. Doamna d'Estampes era teribil de geloasă pe doamna de Valentinois, pentru că regele mai păstra relații cu ea. Acest principe nu era prea credincios amantelor sale; exista totdeauna cîte una care se bucura de titlu și onoruri; dar doamnele din așa-zisa mică bandă și-l împărțeau rînd pe rînd. Pierderea fiului său, moștenitorul care muri la Tournon, pe cît se pare otrăvit, l-a îndurerat foarte mult. Nu avea aceeași dragoste și nici aceeași slăbiciune pentru cel de-al doilea fiu, cel care domnește acum; nu-l găsea destul de cutezător și nici destul de vioi. Într-o zi i se plînse doamnei de Valentinois și ea îi spuse atunci că vrea să facă în așa fel, încît fiul acela să se îndrăgostească de ea, ca să se mai dezmorțească, să fie mai agreabil. Cum vedeți, a reușit iar pasiunea asta durează de mai bine de douăzeci de ani, fără s-o atingă nici timpul, nici greutățile din calea ei.

Răposatul rege se opuse mai întîi; și fie că încă o mai iubea destul pe doamna de Valentinois, pentru a fi gelos, fie că fusese împins de ducesa d'Estampes, care era disperată că principele moștenitor era atît de atașat de dușmana ei, sigur este că privi această pasiune cu o mînie și o durere pe care și-o trăda în fiecare zi. Fiul său nu se temu nici de furia, nici de ura lui, și nimic nu-l putu sili să-și slăbească sau să-și ascundă pornirea; regele a trebuit să se obișnuiască s-o rabde. Astfel această înfruntare a voinței lui l-a îndepărtat încă de el și l-a legat mai mult de ducele de Orléans, cel de-al treilea fiu al său. Acesta era un principe bine făcut, frumos, plin de foc și de ambiție, de o tinerețe năvalnică, ce avea

nevoie să fie domolită, dar care promitea, totodată. ca el să ajungă un principe de o înaltă ținută, cînd vîrsta i-ar fi copt mintea.

Calitatea de prim-născut, pe care o avea principele moștenitor, și favoarea regelui, de care se bucura ducele de Orléans, stîrnea între ei un fel de rivalitate ce mergea pînă la ură. Această rivalitate începuse încă din copilăria lor și stăruia mereu. Cînd împăratul[1] trecu în Franța, arătă că toată preferința lui se îndrepta spre ducele de Orléans și nu spre delfin, care simți asta atît de puternic, încît, cum împăratul se afla la Chantilly, voi să-l silească pe domnul conetabil să-l aresteze, fără să mai aștepte ordinul regelui. Domnul conetabil nu voi să-i dea ascultare ; mai pe urmă regele îl mustră că nu urmase sfatul fiului său ; iar cînd îl îndepărtă de la curte, aceasta a fost, în mare parte, cauza.

Dezbinarea dintre cei doi frați îi dădu ducesei d'Estampes ideea de a folosi sprijinul ducelui de Orléans, ca s-o susțină pe lîngă rege împotriva doamnei de Valentinois, ceea ce și izbuti ; principele acesta, fără să fie îndrăgostit de ea, îi apără totuși interesele, așa cum fratele său, moștenitorul tronului, apăra interesele doamne de Valentinois. Așa se alcătuiră la curte două grupuri de intriganți, cum ușor vă puteți închipui ; dar aceste intrigi nu s-au mărginit numai la certuri de femei. Împăratul care-și păstrase toată afecțiunea pentru ducele de Orléans, îi oferise acestuia de mai multe ori ducatul Milanului. Prin propunerile de pace care s-au făcut pe urmă îl lăsă să spere că-i va da cele șaptesprezece provincii[2] și mîna fiicei sale. Delfinul nu dorea nici pacea, nici

[1] Carol Quintul.
[2] Este vorba de Țările de Jos.

această căsătorie. El se folosi de domnul conetabil, la care a ținut întotdeauna, pentru a arăta regelui cît era de important de a nu da moștenitorului său un frate atît de puternic cum ar fi un duce de Orléans aliat cu împăratul și avînd pe deasupra și cele șaptesprezece provincii. Domnul conetabil preluă cu atît mai lesne vederile moștenitorului, cu cît acestea contraziceau pe cele ale doamnei d'Estampes, care era dușmana lui pe față și dorea cu înfocare ascensiunea ducelui de Orléans.

Delfinul, care pe atunci comanda armata regelui în Champagne, adusese armata împăratului la o asemenea strîmtoare că ar fi pierit cu totul, dacă ducesa d'Estampes, care se temea ca o situație prea bună să nu ne facă să refuzăm pacea și alianța împăratului cu domnul duce de Orléans, nu ar fi trimis în taină vorbă dușmanului să ia, prin surprindere, Espernay și Château-Thierry, care erau pline de provizii. Așa au și făcut și au salvat în felul acesta toată armata lor.

Dar ducesa nu s-a bucurat multă vreme de succesul trădării. Puțin după aceea, domnul duce de Orléans muri la Faremoutier de o boală molipsitoare. Iubea pe una din cele mai frumoase femei de la curte și îl iubea și ea. N-o să-i spun numele, fiindcă de atunci a fost foarte cuminte și a știut chiar să-și ascundă cu atîta grijă pasiunea pe care-o avea pentru acest principe, încît merită să-i păstrăm neștirbită buna sa reputație. Întîmplarea făcu să primească în aceeazi zi și vestea morții soțului ei și a domnului de Orléans, astfel că avu acest pretext, pentru a-și ascunde adevărata durere, fără a fi nevoită să se prefacă.

Regele nu supraviețui mult fiului său; muri doi ani mai tîrziu. Recomandă noului moștenitor să-i folosească pe cardinalul de Tournon și pe amiralul de Annebault și nu-i vorbi nimic de conetabil, pe-atunci exilat

la Chantilly. Totuşi, primul lucru pe care-l făcu fiul său, ajuns rege, a fost să-l recheme pentru a-i încredinţa treburile ţării.

Doamna d'Estampes fu izgonită şi tratată aşa cum se putea aştepta de la o duşmană atotputernică: ducesa de Valentinois se răzbună atunci din plin şi pe ducesă, şi pe mulţi alţii pe care nu-i putea suferi. Puterea ei asupra regelui se arătă a fi şi mai absolută decît pe vremea cînd era principe moştenitor. De doisprezece ani de cînd domneşte acest principe tot ea este stăpînă atotputernică, dispune după bunul ei plac de slujbe şi de treburile statului; ea a făcut să fie izgoniţi cardinalul de Tournon, cancelarul Olivier şi Villeroy. Acei care au vrut să deschidă ochii regelui asupra purtării ei au pierit din această pricină. Contele de Taix, comandantul artileriei, care n-o putea suferi, nu se putu stăpîni să nu vorbească de aventurile ei, şi mai ales de aceea cu contele de Brissac, pe care regele era foarte gelos; totuşi, ea manevră în aşa fel, încît contele de Taix fu dizgraţiat şi desărcinat; şi, ceea ce pare aproape de necrezut, ea izbuti să-l pună în locul lui pe contele de Brissac, pe care mai tîrziu îl şi făcu mareşal de Franţa. Gelozia regelui crescu însă atît de mult, încît nu mai putu să rabde ca acest mareşal să rămînă la curte; dar gelozia, care-i rea şi violentă la toţi ceilalţi, la el era cumpătată, domolită de respectul fără margini pe care-l purta amantei sale, aşa încît nu îndrăzni să-şi îndepărteze rivalul, decît sub pretextul de a-l face guvernatorul Piemontului. Contele de Brissac îşi petrecu acolo mai mulţi ani, de unde se întoarse abia iarna trecută sub cuvînt că are de cerut trupe şi ce mai era necesar armatei pe care o comanda. Dorinţa de a o revedea pe doamna de Valentinois, şi teama ca nu cumva ea să-l uite, contribuiseră poate mult la hotărîrea acestei călătorii. Regele îl primi cu multă răceală. Domnii de

Guise, care nu-l iubeau, dar care din cauza doamnei de Valentinois nu îndrăzneau s-o mărturisească, se folosiră de domnul vidam, care este duşmanul ei declarat, pentru a-l împiedica pe contele de Brissac să obţină cele cerute. Nu era greu să-i facă răul acesta : regele îl ura, şi prezenţa lui îl îngrijora, aşa că a fost nevoit să se întoarcă, fără să fi cîştigat nimic din această călătorie, afară poate de a fi aprins iarăşi în inima doamnei de Valentinois sentimentele pe care absenţa începuse să le stingă. Regele a mai avut destule alte prilejuri de gelozie ; dar, sau n-a aflat, sau n-a îndrăznit să se plîngă.

— Nu ştiu, fata mea, adăugă doamna de Chartres, dacă n-ai să găseşti că ţi-am spus mai mult decît ai fi vrut să ştii.

— Departe de mine, doamnă, gîndul de a mă plînge de aceasta, răspunse doamna de Clèves şi, de nu m-aş teme că am să vă supăr, v-aş pune încă multe întrebări asupra unor împrejurări pe care nu le cunosc.

Pasiunea domnului de Nemours pentru doamna de Clèves a fost la început atît de puternică, încît îl făcu să uite sentimentele şi chiar amintirea tuturor femeilor pe care le iubise şi cu care rămăsese în legătură cît lipsise. Nu avu nici măcar grija să caute pretexte pentru a o rupe cu ele ; nu, nici măcar răbdarea să le asculte lamentările şi să răspundă la reproşurile lor. Regina-delfină, pentru care avusese sentimente destul de înflăcărate, nu rezistă în inima lui faţă de doamna de Clèves. Chiar nerăbdarea sa de a pleca în Anglia începu să slăbească şi nu se mai grăbi cu pregătirile necesare plecării. Se ducea adesea la regina-delfină, fiindcă doamna de Clèves mergea şi ea deseori pe acolo, şi lăsa bucuros să se înţeleagă că este adevărat ce se vorbise despre sentimentele lui faţă de această regină. Doamna de Clèves îi părea atît de nepreţuită, încît hotărî că e mai bine să

nu-i dovedească pasiunea, decît să se trădeze în fața lumii. Nu-i vorbi de ea nici măcar vidamului de Chartres, care era prietenul lui intim, și față de care nu avea nici un secret. Își impuse un fel de a fi atît de înțelept și se supraveghea cu atîta grijă, că nimeni nu-l bănui îndrăgostit de doamna de Cleves, afară de cavalerul de Guise; și chiar ea cu greu și-ar fi putut da seama, dacă înclinarea pe care-o avea pentru el n-ar fi făcut-o deosebit de atentă față de purtările lui, ceea ce nu-i mai lăsă îndoieli.

De data asta nu găsi de cuviință să-i spună mamei ei ce gîndea despre sentimentele acelui principe, așa cum îi vorbise despre ceilalți adoratori; fără să fi voit anume să i le ascundă, nu-i vorbi deloc de acest omagiu, dar doamna de Chartres își dădu prea bine seama de sentimentele lui, ca și de înclinarea fiicei sale pentru el. Cele aflate o îndurerau mult; își dădea prea bine seama de primejdia care o pîndea pe tînără, iubită fiind de un bărbat ca domnul de Nemours, pentru care avea și ea o slăbiciune. Bănuielile ei în privința acestor sentimente au fost pe deplin adeverite de o întîmplare petrecută cîteva zile mai tîrziu.

Mareșalul de Saint André, care nu pierdea nici o ocazie de a-și arbora fastul, sub pretextul că vrea să-i arate casa care fusese terminată de curînd, îl imploră pe rege să-i facă cinstea de a veni într-o seară la masă, împreună cu reginele. Mareșalul acesta era foarte fericit să desfășoare sub ochii doamnei de Clèves un lux pentru care nu pregetase să risipească o avere.

Cu cîteva zile înainte de seara fixată pentru ospăț, delfinul, a cărui sănătate era destul de șubredă, se simți rău și nu primi pe nimeni. Regina, soția lui, petrecu toată ziua lîngă el. Către seară, simțindu-se mai bine, chemă la el pe toate persoanele de seamă care se aflau

în anticameră. Regina-delfină se duse în odaia ei, unde o găsi pe doamna de Clèves şi alte cîteva doamne care-i erau mai intime.

Cum se făcuse destul de tîrziu şi nu era încă îmbrăcată, nu se duse la regină; trimise vorbă să n-o deranjeze nimeni şi puse să i se aducă giuvaerurile, ca să-şi aleagă pe cele ce le va purta la balul mareşalului de Saint-André şi ca să-i dea din ele doamnei de Clèves pe cele făgăduite. Pe cînd erau ocupate astfel, sosi principele de Condé. Rangul său îi deschidea orice uşă. Regina-delfină îi spuse că, fără îndoială, vine de la rege, soţul ei, şi îl întrebă ce se întîmplă acolo.

— Discuţii aprinse, doamnă, împotriva părerilor domnului de Nemours, care apără cu atîta căldură cauza pe care o susţine, încît trebuie să-i stea foarte tare la inimă. Cred că are vreo iubită care îl face să sufere cînd merge la bal, altfel n-ar găsi atît de supărător pentru un bărbat să-şi vadă la bal femeia pe care o iubeşte.

— Cum! exclamă doamna-delfină, domnul de Nemours nu vrea să-şi ştie iubita la bal? Aş fi crezut că numai soţii ar putea dori ca soţiile lor să nu se ducă; dar în privinţa amanţilor nu m-aş fi gîndit niciodată că doresc şi ei acelaşi lucru.

— Domnul de Nemours, replică prinţul de Condé, găseşte că balul e tot ce poate fi mai nesuferit pentru un bărbat, fie că este iubit, fie că nu. Spune că, dacă este iubit, are durerea de a fi mai puţin iubit timp de cîteva zile; că nu există femeie pe care grija toaletei să nu o împiedice de a se gîndi la bărbatul preferat; că asta li-i atunci singura preocupare; că se gătesc pentru toată lumea, nu numai pentru cel pe care-l iubesc; că atunci cînd sînt la bal vor să fie admirate de toate privirile şi că, încîntate de frumuseţea lor, simt o bucurie în care amantul nu mai ocupă primul loc. Mai spune că, dacă nu

ești deloc iubit, suferi și mai mult cînd îți vezi iubita în societate ; căci, cu cît e mai admirată, cu atît ești mai nenorocit că nu te iubește și ți-e mereu teamă ca nu cumva frumusețea ei să aprindă cine știe ce dragoste, mai fericită decît a ta. În sfîrșit, găsește că un chin încă mai mare, decît să-ți vezi iubita la bal, este acela s-o știi acolo și tu să nu fii prezent.

Doamna de Clèves se făcea că n-aude ceea ce spune prințul de Condé, dar îl asculta foarte atentă. Își dădea lesne seama că, atunci cînd spusese aceste cuvinte, domnul de Nemours se gîndise la dînsa, mai ales cînd vorbise de suferința de a nu fi la balul unde era și iubita lui, căci el nu avea să ia parte la balul mareșalului de Saint-André, regele trimițîndu-l în întîmpinarea ducelui de Ferrara.

Regina-delfină și prințul de Condé rîdeau și nu erau de părerea domnului de Nemours.

— Nu există decît o împrejurare, doamnă, mai spuse principele, cînd domnul de Nemours acceptă ca iubita lui să meargă la bal : dacă dă el acest bal. Se spune că anul trecut cînd a dat unul pentru majestatea-voastră, găsise că femeia iubită îi făcea o mare favoare venind, cu toate că se părea că nu face altceva decît să vă însoțească ; spunea că o femeie face o favoare adoratorului ei dacă se duce la o petrecere dată de el și că este plăcut pentru un bărbat ca femeia iubită să-l vadă în rolul de stăpîn acolo unde se află toată curtea și făcînd cu succes onorurile casei.

— Domnul de Nemours avea dreptate, spuse regina-delfină, surîzînd, să încuviințeze ca femeia iubită să vină la balul său. Înainte erau atîtea femei cărora le acorda această calitate, încît, dacă n-ar fi venit ele, ar fi fost prea puțină lume.

Cum prințul de Condé începuse să povestească ce păreri are domnul de Nemours despre bal, doamna de Clèves simți marea dorință de a nu mai merge la balul mareșalului de Saint-André. Se alătură ușor părerii că nu trebuie să te duci la un bărbat care te iubește, și fu foarte bucuroasă că a găsit un motiv serios pentru a face un lucru pe care domnul de Nemours îl socotea o favoare. Luă totuși podoaba de nestemate pe care i-o dăduse regina-delfină ; dar seara, cînd o arătă mamei sale, îi spuse că n-are de gînd s-o poarte ; că mareșalul de Saint-André avea atîta grijă de a arăta cît de mult ține la ea, încît nu se îndoia că ar fi bucuros să lase să se creadă că și petrecerea dată în cinstea regelui era în parte în onoarea ei, și că, sub cuvînt de a face onorurile casei, i-ar acorda o atenție de care, poate, s-ar simți stînjenită.

Doamna de Chartres se împotrivi un timp părerii fetei sale, găsind-o cam ciudată, dar văzînd că se încăpățîna, cedă și îi spuse că în acest caz trebuia să anunțe că e bolnavă, acesta să fie pretextul de a nu se duce, pentru că motivele reale n-ar fi fost acceptate, și că trebuia chiar să facă în așa fel, încît să nu dea loc la vreo interpretare. Doamna de Clèves consimți bucuros să stea cîteva zile acasă, pentru a nu se duce într-un loc de unde domnul de Nemours avea să lipsească, iar el plecă fără bucuria de a fi aflat că ea nu va merge la bal.

Se întoarse a doua zi după bal, și i se spuse că ea nu participase ; dar cum nu știa că vorbele rostite de el la delfin ajunseseră la urechile ei, era foarte departe de a se crede atît de fericit, cum ar fi fost la gîndul că din cauza lui nu se dusese principesa la bal.

A doua zi, pe cînd era la regină și vorbea cu doamna-delfină, sosiră doamna de Chartres și doamna de Clèves și se apropiară de ea. Doamna de Clèves nu dăduse prea

mare atenție gătelii, ca cineva abia sculat după boală, dar fața ei nu-i confirma ținuta.

— Vă văd atît de frumoasă, începu doamna-delfină, că n-aș spune că ați fost bolnavă. Cred că domnul principe de Condé, spunîndu-vă părerea domnului de Nemours asupra balului, v-a convins că ați face o favoare mareșalului de Saint-André, mergînd la el, și că asta v-a împiedicat să veniți.

Doamna de Clèves se înroși, văzînd cît de bine ghicise doamna-delfină, și de faptul că o spunea în fața domnului de Nemours.

În clipa aceea, doamna de Chartres înțelese de ce fiica ei nu voise să se ducă la bal și, pentru a nu-i da răgaz domnului de Nemours să înțeleagă tot atît de bine ca și ea, luă cuvîntul cu aerul cuiva care întărește un adevăr indiscutabil :

— Vă asigur, doamnă, se adresă ea doamnei-delfine, că majestatea-voastră o măgulește pe fiica mea, mai mult decît merită. A fost într-adevăr bolnavă ; și cred că dacă n-aș fi oprit-o eu, n-ar fi pregetat să facă parte din suita voastră și să apară chiar așa cum era ea de schimbată, numai pentru a avea plăcerea de a vedea minunata petrecere de ieri seară.

Doamna-delfină o crezu ; domnul de Nemours se simți tare contrariat la gîndul că s-ar fi putut să fie așa ; cu toate acestea, faptul că doamna de Clèves roșise îl făcu să creadă că cele spuse de doamna-delfină nu erau departe de adevăr. Doamna de Clèves fusese mai întîi supărată la gîndul că domnul de Nemours ar putea crede că din cauza lui nu mersese la mareșalul de Saint-André ; dar pe urmă simți un fel de mîhnire că mama ei îi spulberase ducelui această idee.

Deși conferința de la Cercamp se întrerupsese, tratativele de pace continuau și lucrurile luară o astfel de

întorsătură, încît, spre sfîrşitul lui februarie, aceiaşi deputaţi se întîlniră iar, la Chateau-Cambrésis. Absenţa mareşalului de Saint-André îl scăpă pe domnul de Nemours de rivalul cel mai de temut, atît pentru grija cu care urmărea pe cei ce se apropiau de doamna de Clèves, cît şi prin succesul ce l-ar fi putut avea pe lîngă ea.

Doamna de Chartres nu vru să dea fiicei ei a înţelege că îi cunoştea sentimentele pentru principe, de teamă ca vorbele pe care ar fi dorit să i le spună să nu fie primite cu inima închisă. Într-o zi, începu să-i vorbească totuşi despre el ; îl vorbi de bine, dar adăugă şi multe cuvinte otrăvite la adresa înţelepciunii lui, spunînd că nu e în stare să se îndrăgostească, urmărind în relaţiile cu femeile numai plăcerea, şi nicidecum vreo dragoste serioasă. Asta nu înseamnă, adăugă ea, că nu s-a bănuit într-o vreme că are o mare pasiune pentru regina-delfină ; văd chiar că merge foarte des la ea şi te sfătuiesc să eviţi pe cît cu putinţă să-i vorbeşti, şi mai ales în particular, pentru că, doamna-delfină, tratîndu-te aşa cum face, repede se va spune că eşti confidenta lor, şi ştii ce neplăcută este o asemenea reputaţie. Sînt de părere, dacă aceste zvonuri continuă, să mergi ceva mai rar pe la doamna-delfină, să nu te trezeşti cumva amestecată în aventuri galante.

Doamna de Clèves nu auzise niciodată vorbindu-se de vreo simpatie între domnul de Nemours şi doamna-delfină ; a fost, deci, surprinsă de ce-i spunea mama ei şi, crezînd că se înşelase amarnic în privinţa sentimentelor acestui principe, se schimbă la faţă. Doamna de Chartres băgă de seamă ; în clipa aceea veni mai multă lume ; doamna de Clèves se retrase şi se închise în salonaşul ei.

Greu de exprimat durerea pe care o simţise descoperind, prin cele spuse de mama ei, afecţiunea pe care-o

avea față de domnul de Nemours. Nu îndrăznise încă pînă atunci să și-o mărturisească. Văzuse acum că sentimentele pe care le avea pentru el erau acelea la care aspirase domnul de Clèves ; și găsi că e foarte rușinos să ți le inspire altul, și nu soțul căruia i se cuveneau. Se simți jignită și stingherită de teama ca nu cumva domnul de Nemours să se servească de ea drept pretext față de doamna-delfină, și acest gînd o hotărî să povestească doamnei de Chartres ceea ce încă nu-i spusese.

A doua zi dimineața, se duse în camera acesteia să împlinească ce-și pusese în gînd, dar o găsi pe doamna de Chartres cu puțină temperatură, așa că renunță. Indispoziția mamei părea totuși destul de neînsemnată, ca doamna Clèves să renunțe să se ducă după-amiaza la doamna-delfină ; o găsi în cabinetul ei cu vreo două-trei doamne dintre cele mai intime.

— Tocmai vorbeam despre domnul de Nemours, îi spuse regina, văzînd-o, și ne miram cît s-a schimbat de cînd s-a întors de la Bruxelles. Înainte de a pleca, avea o mulțime de amante ; era chiar defectul lui, căci se purta cu aceeași atenție și cu cele care meritau și cu cele care nu meritau. De cînd s-a reîntors, nu se mai uită nici la unele, nici la altele ; nu s-a mai pomenit la el o asemenea transformare ; găsesc chiar că și-a schimbat și firea și că e mai puțin vesel ca de obicei.

Doamna de Clèves nu răspunse nimic și se gîndea jenată, că, dacă n-ar fi fost prevenită, ar fi luat tot ce se spunea despre această schimbare a prințului, drept o dovadă a pasiunii lui pentru ea. Simțea un fel de ciudă pe doamna-delfină, văzînd-o cum caută explicații și cum se miră de ceea ce, desigur, știe mai bine ca oricine. Nu se putu stăpîni să nu i-o arate într-un fel ; și, pe cînd celelalte doamne plecau, se apropie de ea și-i spuse încet :

— Ceea ce spuneați adineauri, doamnă, era și pentru mine, și ați vrea să-mi ascundeți că dumneavoastră sînteți cea care l-a făcut pe domnul de Nemours să-și schimbe purtarea ?

— Sînteți nedreaptă, îi răspunse doamna-delfină, știți că nu vă ascund nimic. E adevărat că domnul de Nemours, înainte de a pleca la Bruxelles, intenționa, cred, să mă lase să înțeleg că nu-i sînt indiferentă ; dar, de cînd s-a întors, parcă nici nu și-ar aminti de trecut ; și mărturisesc că sînt curioasă să aflu ce l-a făcut să se schimbe. Va fi greu să nu descopăr, adăugă ea ; vidamul de Chartres, care e prietenul lui intim, e îndrăgostit de o persoană asupra căreia am oarecare putere și voi ști, astfel, care-i cauza acestei schimbări.

Doamna-delfină vorbi în așa fel, încît o convinse pe doamna de Clèves, care se simți deodată mai calmă și mai bine dispusă decît înainte.

Cînd se întoarse la mama ei, o găsi mult mai rău decît o lăsase. Febra se ridicase, și în zilele următoare crescu atît de mult, încît se părea că a lovit-o o boală foarte grea. Doamna de Clèves era extrem de îndurerată și nu părăsea camera mamei ei ; domnul de Clèves își petrecea și el aproape toată ziua acolo, din grijă pentru doamna de Chartres și pentru a nu-și lăsa soția pradă tristeții, dar și pentru plăcerea de a o vedea. Pasiunea lui nu slăbise deloc.

Domnul de Nemours care îi arătase totdeauna multă prietenie, nu conteni să i-o dovedească și după întoarcerea lui de la Bruxelles. În timpul bolii doamnei de Chartres principele găsi prilejul de a o vedea de mai multe ori pe doamna de Clèves, făcîndu-se că-l caută pe soțul ei, sau venind să-l ia la plimbare. Îl căuta chiar la orele cînd știa bine că nu-i acolo și, sub pretext că îl așteaptă, stătea în anticamera doamnei de Chartres, unde

erau întotdeauna mai multe persoane sus-puse. Doamna de Clèves venea aici deseori și, cu toate că era abătută, domnul de Nemours n-o găsea mai puțin frumoasă. O făcea să înțeleagă cît de mult ia parte la mîhnirea ei și îi vorbea cu un aer atît de blînd și de supus încît o convinse ușor că nu de doamna-delfină era el îndrăgostit.

Doamna de Clèves nu-și putea stăpîni tulburarea cînd îl zărea, și simțea o mare plăcere văzîndu-l; dar cînd nu-l mai vedea și cînd se gîndea că farmecul acela care o învăluia la sosirea lui era începutul unei pasiuni, puțin lipsea să nu creadă că-l urăște, îndurerată la asemenea gînd.

Starea doamnei de Chartres se înrăutăți atît de tare, încît orice speranță părea pierdută; ea primi cuvintele rău-prevestitoare ale doctorilor cu un curaj demn de virtutea și credința ei. După ce ieșiră doctorii, spuse tuturor să se retragă și o chemă pe doamna de Clèves.

— Trebuie să ne despărțim, fiica mea, îi zise ea, întinzîndu-i mîna: primejdia în care te las și nevoia pe care o ai de mine îmi sporesc durerea de a te părăsi. Ai o slăbiciune pentru domnul de Nemours; nu-ți cer să mi-o mărturisești, nu mai am puterea să mă slujesc de sinceritatea ta, pentru a te călăuzi. E mult de cînd mi-am dat seama de această pasiune, dar n-am voit să-ți vorbesc eu întîi, de teamă să nu te fac să o descoperi. Acum, o cunoști prea bine; ești la marginea prăpastiei; e nevoie de mari eforturi și de multă putere de constrîngere, ca să te oprești la timp. Gîndește-te la tot ce-i datorezi soțului tău, gîndește-te ce-ți datorezi ție însăți, gîndește-te că ai să-ți pierzi reputația pe care ți-ai cîștigat-o și pe care ți-am dorit-o atît de mult. Fii tare și curajoasă, fata mea; retrage-te de la curte, convinge-l pe soțul tău să te ducă departe, nu-ți fie teamă să iei hotărîri prea aspre și prea grele; oricît de înspăimîntătoare ți-ar părea ele la în-

ceput, le vei socoti mai blînde, pe urmă, decît nenorocirea unei aventuri galante. Dacă alte îndemnuri, decît virtutea și datoria, ar putea să te determine să faci ceea ce doresc, ți-aș spune că, de-ar fi ceva în stare să-mi tulbure fericirea așteptată, cînd ies din lumea aceasta, ar fi numai să te știu căzînd în păcat, ca celelalte femei; iar dacă această nenorocire ar trebui să ți se întîmple, primesc moartea cu bucurie, ca să nu fiu martora căderii tale.

Doamna de Clèves izbucni în lacrimi pe mîna mamei sale, pe care o ținea într-ale ei, iar doamna de Chartres, mișcată în adîncul inimii, adăugă:

— Adio, fiica mea, să încheiem această discuție care ne întristează prea mult pe amîndouă, și ia aminte dacă poți, la tot ce ți-am spus acum.

Cu aceste cuvinte, se întoarse pe partea cealaltă, porunci fiicei sale să-i cheme femeile, nemaivrînd s-o asculte, sau să-i vorbească. Doamna de Clèves ieși din camera mamei sale, într-o stare ușor de închipuit, iar doamna de Chartres nu se mai gîndi decît să se pregătească de moarte. Mai trăi două zile, în timpul cărora nu-și mai primi fiica, singura ființă de care se simțea legată pe acest pămînt.

Doamna de Clèves era nespus de îndurerată; soțul ei nu o părăsea o clipă și, de îndată ce doamna de Chartres își dădu sufletul, o duse la țară, ca să fie departe de locurile care-i hrăneau durerea. Greu de văzut asemenea suferință; cu toate că mai ales dragostea și recunoștința filială o făceau să sufere, nevoia de a mai fi alături de mama ei, ca ea s-o apere de gîndul la domnul de Nemours, își avea și ea un loc de seamă în această suferință. Se simțea nenorocită, lăsată în voia gîndurilor, singură cu ea însăși, într-o clipă în care era atît de puțin stăpînă pe sentimentele ei și cînd ar fi dorit atît de mult să aibă

pe cineva s-o plîngă și să-i dea curaj. Felul cum domnul de Clèves se purta cu ea o făcea să dorească, mai mult ca oricînd, să nu se abată cu nimic de la datoria ei. Îi arăta astfel mai multă prietenie și mai multă tandrețe ca niciodată ; nu voia să rămînă departe de el și i se părea că apropiindu-se mai mult de soțul ei, se apăra de domnul de Nemours.

Acesta veni la țară să-l vadă pe domnul de Clèves ; făcu tot ce putu ca să o viziteze și pe doamna de Clèves ; dar ea nu voi să-l primească și, știind bine că nu se putea stăpîni să nu-l găsească fermecător, luase hotărîrea fermă de a-și impune să nu-l mai vadă și de a evita orice întîlnire.

Domnul de Clèves veni la Paris pentru a se prezenta la curte, și-i promise soției că se reîntoarce a doua zi ; totuși nu veni decît în ziua următoare.

— V-am așteptat ieri, toată ziua, îi spuse doamna de Clèves, cînd el sosi ; și trebuie să vă spun că sînt supărată că nu ați venit, așa cum mi-ați promis. Știți că dacă aș mai avea puterea să simt încă o durere mare, în starea în care mă găsesc, ar fi pentru moartea doamnei de Tournon, de care am aflat azi-dimineață. Aș fi fost impresionată chiar dacă n-aș fi cunoscut-o ; ți-e totdeauna mare milă cînd o femeie, tînără și frumoasă ca ea, moare în cîteva zile ; și apoi, era una dintre persoanele care îmi plăceau mult și care părea să fie pe cît de cuminte, pe atît de plină de alte mari calități.

— Am fost tare supărat că n-am putut să mă reîntorc ieri, răspunse domnul de Clèves ; dar prezența mea era atît de necesară lîngă un om nenorocit, pe care trebuia să-l consolez, încît mi-a fost cu neputință să-l las. Cît despre doamna de Tournon, nu cred că e cazul să fiți atît de mîhnită, dacă o regretați ca pe o femeie plină de cumințenie și demnă de stimă.

— Mă mir! reluă doamna de Clèves. De-atîtea ori v-am auzit spunînd că nu-i femeie la curte pe care s-o stimați mai mult.

— E adevărat, răspunse el, dar femeile sînt de neînțeles și, cînd le văd cum sînt toate, mă simt atît de fericit de a vă avea de soție, că nu știu cum să-mi prețuiesc norocul.

— Mă apreciați mai mult decît merit, replică doamna de Clèves, suspinînd, și nu e încă momentul să mă găsiți pe deplin demnă de dumneavoastră. Dar, spuneți-mi, vă implor, cu ce v-a dezamăgit doamna de Tournon ?

— E mult de cînd sînt dezamăgit, răspunse el, de cînd știu că-l iubea pe contele de Sancerre, căruia îi da speranțe că-l va lua în căsătorie.

— Nu-mi vine a crede, îl întrerupse doamna de Clèves, ca avînd aceea nemaipomenită aversiune pe care-o arăta pentru căsătorie, de cînd era văduvă, și după declarațiile publice că nu se mai recăsătorește în viața ei, să-i fi dat speranțe lui Sancerre.

— Dacă nu i-ar fi dat decît lui, replică domnul de Clèves, n-ar fi fost de mirare, dar ceea ce este mai surprinzător e faptul că-l încuraja cu aceleași speranțe și pe Estuoteville ; și am să vă spun, dacă vreți, toată povestea.

PARTEA A DOUA

ŞTIŢI CE PRIETEN SÎNT CU SANcerre; totuşi, cînd acum vreo doi ani se îndrăgosti de doamna de Tournon, mi-a ascuns-o cu multă grijă, la fel ca tuturor celorlalţi. Eram foarte departe de a bănui ceva. Doamna de Tournon părea încă neconsolată de moartea soţului ei şi trăia retrasă într-o singurătate austeră. Sora lui Sancerre era aproape singura persoană pe care o vedea, şi în casa ei s-a îndrăgostit el de doamna de Tournon.

Într-o seară, cînd trebuia să se joace o comedie la Luvru şi cînd nu mai erau aşteptaţi, ca să înceapă, decît regele şi doamna de Valentinois, se anunţă că ducesa se simţea rău şi că nici regele nu va mai veni. Toată lumea înţelese uşor că răul ducesei era cine ştie ce discuţie cu

regele. Noi știam că era gelos pe mareșalul de Brissac, cînd acesta se afla la curte, dar el se întorsese de cîteva zile în Piemont, și nu bănuiam din ce cauză s-or fi certat.

Pe cînd vorbeam despre acest subiect cu Sancerre, sosi în sală domnul d'Anville, care-mi șopti că regele părea atît de îndurerat și de furios, că-i plîngeai de milă ; că în urma unei împăcări între el și doamna de Valentinois, cu vreo două zile mai înainte, după niște certuri avute din cauza mareșalului de Brissac, regele îi dăduse un inel, rugînd-o să-l poarte ; dar, în timp ce ea se îmbrăca pentru spectacol, el observase că n-avea acel inel și-o întrebase de ce ; ea păruse mirată că nu-l are și întrebase femeile, care, din nefericire, sau fiindcă nu fuseseră bine învățate, răspunseseră că nu-l mai văzuseră de patru-cinci zile.

Era exact timpul scurs de la plecarea mareșalului de Brissac, continuă domnul d'Anville ; regele nu se îndoi că, atunci cînd și-au luat rămas bun, ea i-a dat inelul. Acest gînd i-a trezit atît de viu toată gelozia, care nici nu se potolise bine, încît, contrar obiceiului, s-a înfuriat, făcîndu-i mii și mii de reproșuri. Se întorsese foarte supărat, fără să știe dacă asta-i venea mai mult din bănuiala că doamna de Valentinois și-a dat inelul, sau din teama să nu-i fi displăcut, prin mînia lui.

De îndată ce domnul d'Anville termină de povestit această întîmplare, m-am apropiat de Sancerre, să i-o spun și lui ; i-am încredințat-o ca pe un secret ce mi-a fost încredințat și mie și despre care i-am interzis să vorbească.

În dimineața zilei următoare, m-am dus la cumnata mea, destul de devreme ; am găsit-o acolo pe doamna de Tournon, care stătea la căpătîiul patului. Ea n-o iubea pe doamna de Valentinois, și știa bine că nici cumnata mea nu prea se putea lăuda cu asemenea sentimente. Cînd

ieşise de la spectacol, Sancerre trecuse pe la ea şi-i povestise cearta regelui cu ducesa, iar doamna de Tournon, fără să ştie, fără să se gîndească măcar că eu îl informasem pe amantul ei, venise să i-o povestească cumnatei mele.

Cum m-am apropiat de cumnata mea, ea-i spuse doamnei de Tournon că putea să-mi încredinţeze şi mie ceea ce atunci chiar îi spusese ei şi, fără să mai aştepte încuviinţarea doamnei de Tournon, îmi povesti, cuvînt cu cuvînt, tot ce-i spusesem eu lui Sancerre, cu o seară înainte. Vă puteţi închipui ce mirat am fost. M-am uitat la doamna de Tournon, care mi s-a părut cam încurcată. Stinghereala ei mi-a dat de bănuit ; despre ceea ce-mi povestise, nu vorbisem decît cu Sancerre ; cînd am ieşit seara de la teatru, m-a părăsit fără să-mi dea vreo explicaţie ; îmi aminteam că l-am văzut ridicînd-o în slavă pe doamna de Tournon. Toate acestea mi-au deschis ochii şi nu mi-a fost greu să-mi dau seama că avea o aventură galantă cu ea şi că o văzuse, după ce se despărţise de mine.

Am fost atît de lezat că el îmi ascundea această aventură, încît i-am spus doamnei de Tournon unele lucruri care au făcut-o să înţeleagă că a comis o imprudenţă ; am condus-o pînă la trăsură şi, la despărţire, am asigurat-o că invidiam fericirea celui care i-a destăinuit cearta regelui cu doamna de Valentinois.

Imediat m-am dus să-l văd pe Sancerre ; i-am făcut reproşuri şi i-am spus că am aflat de pasiunea sa pentru doamna de Tournon, fără să-i spun de unde ştiu. A fost nevoit să mi-o mărturisească ; i-am povestit apoi cum am aflat, iar el mi-a dat multe amănunte despre aventura lor ; mi-a spus că deşi era mezinul familiei şi nu putea aspira la o partidă atît de strălucită, ea era totuşi hotărîtă să-l ia în căsătorie. Nu se poate închipui surpriză mai mare ! I-am spus lui Sancerre să grăbească încheierea

căsătoriei, fiindcă avea de ce să se teamă din partea unei femei care știa cu atîta abilitate să joace, de ochii lumii, rolul unui personaj atît de diferit de cel adevărat. El îmi răspunse că ea a fost totuși profund îndurerată, dar că sentimentele pentru el au făcut-o să biruie durerea și că nu putea lăsa să se observe dintr-o dată o schimbare atît de mare. Mi-a mai dat multe alte explicații, prin care o scuza, dar care m-au făcut să văd și cît era de îndrăgostit. M-a încredințat că o va convinge să fiu și eu pus la curent cu planurile lor, cu atît mai mult, cu cît ea însăși îmi dezvăluise adevărul. Și într-adevăr a izbutit, deși cu multă greutate, așa că, mai pe urmă, am devenit confidentul lor intim.

N-am văzut niciodată o femeie care să aibă o purtare atît de cinstită și de plăcută față de amantul ei. Totuși mă mira străduința ei fățarnică de a mai părea în doliu. Sancerre era atît de îndrăgostit și de mulțumit de felul cum se purta cu el, că aproape nu mai cuteza să stăruie să se căsătorească mai repede, de teamă să nu creadă că el ar fi dorit căsătoria mai mult din interes, decît din dragoste adevărată. Îi vorbi, totuși, și ea păru hotărîtă să-l ia în căsătorie ; începu chiar să părăsească sihăstria în care trăia și să iasă din nou în lume. Venea la cumnata mea în orele cînd o parte din curte se afla acolo. Sancerre nu apărea decît rareori, dar cei care erau acolo seară de seară, și o vedeau des, o găseau foarte plăcută.

Puțin timp după ce a început să iasă din singurătatea ei, lui Sancerre i se păru că simte o răcire în dragostea ei pentru el. Mi se plînse chiar de mai multe ori, fără ca eu să-l iau în serios : dar, pînă la urmă, cînd mi-a spus că în loc să grăbească această căsătorie, ea o amînă, am început să cred că are de ce să fie îngrijorat. I-am răspuns că dacă pasiunea doamnei de Tournon ar fi mai slabă după doi ani, n-ar fi lucru de mirare ; dar dacă această

pasiune n-ar mai fi destul de puternică pentru a o face să-l ia de soț, el n-ar trebui, totuși, să regrete căci, față de lume, această căsătorie i-ar face un rău imens, nu numai fiindcă el nu era o partidă destul de strălucită pentru ea, dar conta și știrbirea reputației ei; că, prin urmare, tot ce putea dori era ca ea să nu-l înșele și să nu-i dea speranțe deșarte. I-am mai spus apoi că, dacă ea nu s-ar mai simți atrasă să se căsătorească cu el, sau dacă i-ar mărturisi că iubește pe altul, el nu trebuia să se înfurie, nici să se plîngă: ci ar trebui să-i păstreze doar stimă și recunoștință.

Îți dau, i-am spus sfatul pe care l-aș urma și eu; căci sinceritatea mă mișcă într-atît, încît dacă iubita mea, ba chiar soția mea mi-ar mărturisi că-i place un bărbat, aș fi mîhnit, fără a fi mîniat. Aș renunța la rolul de amant sau de soț, pentru a o sfătui și a o plînge.

La aceste cuvinte doamna de Clèves se înroși, găsind în ele o anumită legătură cu situația ei, și fu atît de surprinsă și de tulburată, că mult timp nu-și reveni.

— Sancerre îi vorbi doamnei de Tournon, continuă domnul de Clèves; și-i spuse tot ce l-am sfătuit; iar ea îl liniști cu atîta grijă și se arătă atît de ofensată de bănuielile lui, încît i le spulberă cu totul. Totuși, căsătoria se amînă, pînă la întoarcerea lui Sancerre dintr-o călătorie destul de lungă, pe care urma s-o facă; pînă la plecarea lui, se purtă atît de bine și păru atît de îndurerată de despărțire, încît am crezut și eu, ca și el, că-l iubește cu adevărat. El plecă acum aproape trei luni; cît a lipsit, eu am văzut-o puțin pe doamna de Tournon; m-am ocupat numai de dumneavoastră și nu mai știam decît că trebuia să se întoarcă în curînd.

Alaltăieri, sosind la Paris, am aflat că ea murise; am trimis la el acasă, să aflu dacă nu se primise vreo veste. Mi s-a adus știrea că sosise în ajun, chiar în ziua morții

doamnei de Tournon. Îndată m-am dus să-l văd, știind foarte bine în ce stare am să-l găsesc; însă durerea lui întrecea cu mult închipuirea mea.

Niciodată n-am văzut suferință mai adîncă și mai duioasă; cum mă zări, mă îmbrățișă izbucnind în lacrimi: „N-am s-o mai văd, îmi spuse el, n-am s-o mai văd, a murit. Nu eram demn de ea; dar am s-o urmez repede".

După aceea tăcu; apoi, din cînd în cînd, repeta: „A murit și n-am s-o mai văd niciodată"... Începea iar să strige și să plîngă și rămînea ca un om care și-a pierdut mințile. Mi-a spus că în tot timpul cît a lipsit, n-a primit multe vești de la ea, dar că nu se mirase, pentru că o cunoștea bine și știa cît de greu îi venea ei să înfrunte riscul de a trimite scrisori. Nu se îndoia că l-ar fi luat în căsătorie la întoarcerea lui; o socotea cea mai demnă de a fi iubită și cea mai credincioasă femeie, din cîte au existat vreodată; credea că-l iubise cu toată dragostea; pentru totdeauna. Toate aceste gînduri îl cufundau într-o suferință cumplită de care era cu totul copleșit și mărturisesc că nu-mi puteam stăpîni tulburarea.

Am fost cu toate acestea nevoit să-l las singur, trebuind să mă duc la rege; i-am făgăduit să mă întorc îndată. Într-adevăr m-am întors, și niciodată n-am fost mai surprins, decît de marea schimbare a stării lui sufletești. Era în picioare, în camera sa, cu o înfățișare de om furios, cînd mergînd, cînd oprindu-se, ca scos din minți: „Vino, vino, zise el, vino să vezi pe omul cel mai disperat din lume; sînt de o mie de ori mai nefericit, decît adineauri, pentru că ceea ce am aflat despre doamna de Tournon e mai rău decît moartea!"

Îmi spuneam că durerea îi luase într-adevăr mințile fiindcă nu credeam că poate fi nenorocire mai mare decît moartea femeii iubite și care te-a iubit. I-am spus că atît timp cît mîhnirea lui rămăsese în limitele omenești,

l-am înțeles și am luat parte la ea, dar că n-am să-l mai plîng, dacă se lasă pradă disperării și își pierde rațiunea.

„Aș fi fost mai fericit dacă mi-aș fi pierdut și rațiunea și viața, strigă el ; doamna de Tournon nu-mi era credincioasă, și aflu de necredința și trădarea ei, a doua zi după ce-am aflat că a murit, într-un moment cînd sufletul mi-e plin și pătruns de cea mai vie durere și de cea mai duioasă dragoste pe care-a simțit-o cineva vreodată ; într-un moment cînd îmi aduc aminte de ea ca de femeia cea mai desăvîrșită ce-a existat vreodată și cea mai desăvîrșită în purtarea ei față de mine, descopăr că m-am înșelat și că nu merită s-o plîng ; totuși, simt aceeași vie durere pentru moartea ei, ca și cum mi-ar fi fost credincioasă, și simt trădarea ei, ca și cum n-ar fi moartă. Dacă aș fi aflat de trădarea ei înainte de a fi murit, gelozia, furia, turbarea m-ar fi cuprins și m-ar fi călit oarecum împotriva durerii de a fi pierdut-o ; dar sînt într-o stare în care nu pot nici să mă consolez, nici s-o urăsc."

Vă puteți închipui ce surprins am fost de cele ce-mi spunea Sancerre ; l-am întrebat cum a aflat cele spuse. Mi-a povestit că, o clipă după ce-am ieșit din camera lui, a venit să-l vadă Estouteville, prietenul lui intim, care nu știa, totuși, nimic de dragostea lui pentru doamna de Tournon, și înainte de a lua loc, a început să plîngă și i-a spus să-l ierte că i-a ascuns ceea ce îi va destăinui abia acum ; că-l ruga să aibă milă de el ; că venea să-și deschidă inima și că avea în față pe omul cel mai îndurerat de moartea doamnei de Tournon.

„La auzul acestui nume, îmi spuse Sancerre, am fost atît de surprins, încît, deși primul meu gînd a fost să-i spun că eu sînt cel mai îndurerat, n-am avut puterea să vorbesc. El a continuat, și mi-a spus că era îndrăgostit de ea de șase luni ; că mereu a vrut să-mi spună, dar că ea i-a interzis-o cu atîta hotărîre, că n-a îndrăznit să n-o

asculte; că și el îi plăcuse ei, aproape din clipa în care se îndrăgostise el de ea; că-și ascundeau pasiunea față de toți, că nu s-a dus la ea niciodată în văzul altora; că avusese fericirea s-o consoleze de moartea soțului ei; și, în sfîrșit, că urma s-o ia în căsătorie, tocmai cînd ea murise, dar că această căsătorie din dragoste trebuia să apară în ochii celorlalți ca o căsătorie din datorie și supunere; că el îl cîștigase de partea lor pe tatăl ei, iar căsătoria avea să se încheie, aparent, din porunca tatălui ei, pentru ca să nu apară o prea mare schimbare în comportarea ei, care se arăta departe de orice gînd de recăsătorire.

Tot timpul cît mi-a vorbit Estouteville, îmi mai spuse Sancerre, am dat crezare cuvintelor lui, mi s-au părut verosimile, fiindcă momentul în care îmi spunea că începuse s-o iubească pe doamna de Tournon era tocmai cel cînd îmi păruse schimbată: o clipă, însă, după aceea, l-am crezut un mincinos, sau cel puțin un lunatec. Eram gata să i-o spun, pe urmă însă am vrut să mă dumiresc: i-am pus întrebări, m-am arătat plin de neîncredere; în sfîrșit am făcut atîtea pentru a mă convinge de nenorocirea mea, că el m-a întrebat dacă cunoșteam scrisul doamnei de Tournon. A pus pe patul meu patru scrisori de-ale ei și portretul. În aceeași clipă intră fratele meu: Estouteville avea fața atît de scăldată în lacrimi, că a trebuit să plece, să nu-l vadă în starea aceasta; mi-a spus că se va reîntoarce spre seară, să ia ceea ce-mi lăsase; iar eu l-am gonit pe fratele meu, sub cuvînt că mi-e rău, din nerăbdare de a citi scrisorile acelea, cu speranța să găsesc în ele ceva care să contrazică cele spuse de Estouteville. Dar vai! Ce n-am aflat în ele! Ce dragoste! Ce jurăminte! Cîte asigurări de căsătorie! Ce scrisori! Niciodată nu mi-a scris mie ceva asemănător. Astfel, adăugă el, încerc și durerea morții și pe aceea a trădării: două dureri care au fost deseori comparate, dar care n-au fost

niciodată simţite în acelaşi timp, de aceeaşi persoană. Mărturisesc spre ruşinea mea, că simt încă mai mult pierderea, decît trădarea ei ; nu ajung s-o găsesc destul de vinovată, pentru a mă împăca cu moartea ei. Dacă ar trăi, aş fi avut plăcerea să-i fac reproşuri şi să mă răzbun pe ea, arătîndu-i cît a fost de nedreaptă ; dar n-o mai văd, n-am s-o mai văd ; aceasta e, dintre toate, cea mai mare durere ; aş dori să-mi dau viaţa numai să trăiască. Ce dorinţă ! Dacă ar putea reveni printre noi, ar trăi pentru Estouteville. Ce fericit eram ieri, exclamă, ce fericit eram ! Eram omul cel mai îndurerat din lume, dar durerea mea era firească, şi găseam o oarecare alinare la gîndul că nu mă voi consola niciodată ; astăzi, toate sentimentele mele sînt nefireşti. Plătesc acelei pasiuni prefăcute, pe care-a avut-o faţă de mine, acelaşi tribut de durere pe care credeam că-l consacru unei pasiuni adevărate. Nu pot nici să-i urăsc, nici să-i iubesc amintirea ; nu pot să mă consolez, nici să fiu firesc îndurerat. Cel puţin, îmi spuse, întorcîndu-se deodată spre mine, te implor să faci în aşa fel, încît să nu-l mai văd niciodată pe Estouteville ; am oroare pînă şi pe numele lui ! Ştiu prea bine că n-am nici un motiv să mă plîng de el ; a fost vina mea să-i ascund că o iubeam pe doamna de Tournon ; dacă ar fi ştiut, poate că nu s-ar fi îndrăgostit de ea, iar ea nu mi-ar fi fost necredincioasă ; a venit la mine, să-mi încredinţeze durerea lui ; mi-e milă de el. Ei ! şi e drept să fie aşa, a exclamat el. O iubea pe doamna de Tournon, şi era iubit de ea, şi n-are s-o mai vadă niciodată ; şi cu toate acestea simt că n-am să mă pot stăpîni de a-l urî şi, încă o dată, te implor să faci în aşa fel, încît să nu-l mai văd !“

Sancerre începu iar să plîngă, s-o regrete pe doamna de Tournon, să-i vorbească şi să-i adreseze cele mai duioase vorbe de pe lume ; trecu apoi iarăşi la ură, la plîn-

geri, la reproşuri, şi la blesteme împotriva ei. Văzîndu-l prada unor sentimente atît de violente, mi-am dat seama că îmi trebuia un ajutor ca să-l pot linişti. Am trimis să-l caute pe fratele lui, pe care chiar atunci îl lăsasem la rege ; l-am întîmpinat, ca să-i vorbesc, în anticameră, înainte de a intra, şi i-am povestit starea în care se afla Sancerre. Am luat măsuri pentru a împiedica să-l mai vadă pe Estouteville, şi am petrecut mult timp în noaptea aceea, ca să-l readucem în stare de a judeca. Azi-dimineaţă l-am găsit şi mai îndurerat ; fratele lui a rămas lîngă el, iar eu m-am întors la dumneavoastră.

— Sînt surprinsă cum nu se mai poate, spuse atunci doamna de Clèves. O credeam pe doamna de Tournon incapabilă de aventuri şi de înşelăciune.

— Abilitatea şi prefăcătoria, reluă domnul de Clèves, nu pot fi duse mai departe decît a făcut-o ea. Atunci cînd Sancerre a avut impresia că e schimbată faţă de el, ea era în adevăr schimbată, începea să-l iubească pe Estouteville. Acestuia îi spunea că o consola de moartea soţului ei, şi că numai pentru el renunţase la singurătate, iar lui Sancerre i se părea că ea făcuse asta din credinţa că nu era bine să se arate atît de îndurerată. Ea îi arăta lui Estouteville că trebuie să ascundă înţelegerea dintre ei şi să pară că-l ia în căsătorie cu sila, din porunca tatălui ei, ca urmare a grijei ce-o avea pentru reputaţia ei, cînd, de fapt, era numai pentru a-l părăsi pe Sancerre, fără ca acesta să aibă cum să se plîngă.

Eu trebuie să mă întorc, continuă domnul de Clèves, să-l văd pe nenorocitul acela, şi cred că ar fi bine ca şi soţia mea să se întoarcă la Paris. E timpul să vedeţi lume şi să primiţi nesfîrşitul număr de vizite, de la care nu vă puteţi da în lături.

Doamna de Clèves consimţi să se reîntoarcă la curte, şi sosi a doua zi. În privinţa domnului de Nemours se simţea mai liniştită decît pînă atunci ; tot ce-i spusese doamna de Chartres pe patul de moarte, ca şi durerea morţii ei, îi abătuse gîndurile de la acea dragoste şi începu să creadă că sentimentele acestea se stinseseră cu totul.

Chiar în seara sosirii, doamna-delfină veni s-o vadă şi, după ce-i mărturisi cît de sincer luase parte la suferinţa ei, îi spuse că pentru a o abate de la tristele gînduri, dorea s-o pună la curent cu tot ce se petrecuse la curte în absenţa ei ; şi, ca atare, îi povesti mai multe lucruri deosebite.

— Dar ceea ce doresc să-ţi aduc mai mult la cunoştinţă, spuse ea mai apoi, e că domnul de Nemours este, cu siguranţă, îndrăgostit la nebunie, şi că prietenii lui cei mai intimi, nu numai că n-au aflat nimic de la el, dar nici nu pot ghici cine este persoana pe care o iubeşte. Totuşi această dragoste e destul de puternică, pentru a-l face să neglijeze, sau să părăsească cu totul, speranţele unei coroane.

Doamna-delfină povesti apoi ce se mai întimplase în Anglia.

— Tot ce vă povestesc acum, am aflat, continuă ea. de la domnul d'Anville, care mi-a spus azi-dimineaţă că regele a trimis ieri seară să-l cheme pe domnul de Nemours, în legătură cu nişte scrisori ale lui Lignerolles, care cere să se întoarcă, şi care scrie regelui că nu mai poate justifica în faţa reginei Angliei întîrzierea domnului de Nemours ; că ea începe să se simtă ofensată şi că, deşi nu-şi dăduse cuvîntul hotărît, a spus destul pentru a face pe cineva să rişte o călătorie.

Regele îi citi această scrisoare domnului de Nemours, care în loc să vorbească serios, ca la început, n-a făcut

decît să rîdă, să glumească și să-și bată joc de speranțele lui Lignerolles. Spuse că toată Europa i-ar condamna imprudența, dacă s-ar încumeta să meargă în Anglia ca pretendent la mîna reginei, fără a fi sigur de succes. „Mi se pare de asemenea, adăugase el, că mi-aş alege rău momentul de a face această călătorie, acum cînd regele Spaniei stăruie așa de mult pentru a se căsători cu această regină. Poate n-ar fi un rival prea de temut într-o aventură galantă, dar într-o căsătorie, cred că majestatea-voastră nu m-ar sfătui să mă măsor cu el." „În această împrejurare, v-aş sfătui s-o faceți, reluă regele ; și nu veți avea de dus vreo luptă ; știu că el are alte gînduri și chiar dacă nu le-ar avea, regina Maria s-a simțit prea rău sub jugul Spaniei, pentru a crede că sora ei ar vrea să-l reia, lăsîndu-se orbită de strălucirea atîtor coroane adunate laolaltă." „Dacă nu se lasă orbită, răspunse repede domnul de Nemours, poate că dorește să-și găsească fericirea în dragoste. L-a iubit pe lordul Courtenay, sînt cîțiva ani de-atunci, îl iubea și regina Maria, care l-ar fi luat în căsătorie cu consimțămîntul întregii Anglii, dacă nu afla că tinerețea și frumusețea sorei sale, Elisabeta, îl mișca mai mult decît speranța de a domni. Majestatea-voastră știe că gelozia violentă de care suferea a îndemnat-o să-i arunce pe amîndoi în închisoare, să-l exileze apoi pe lordul Courtenay și, în sfîrșit, să-l ia în căsătorie pe regele Spaniei. Cred că Elisabeta, care domnește acum, îl va rechema curînd pe lordul Courtenay, alegînd astfel un om pe care l-a iubit, care e foarte plăcut și care a suferit atîta pentru ea, mai degrabă decît pe un altul pe care nu l-a văzut niciodată." „Aş fi de părerea dumneavoastră, răspunse regele, dacă Courtenay ar mai fi în viață ; dar de cîteva zile știu că a murit la Padova, unde era exilat. Îmi dau bine seama, adăugă el, despărțindu-se de domnul de Nemours, că o căsătorie a dum-

neavoastră ar trebui încheiată așa cum s-ar face căsătoria domnului-delfin, adică să trimitem ambasadori regali, prin care să se celebreze căsătoria dumneavoastră cu regina Angliei."

Domnul d'Anville și domnul vidam, care erau la rege împreună cu domnul de Nemours, sînt convinși că tot marea lui iubire ce-l frămîntă îl abate de la un plan atît de măreț. Vidamul, care îl vede mai de-aproape ca oricine, a spus doamnei de Martigues că principele este atît de schimbat, încît nici nu-l mai recunoaște ; și ceea ce îl miră mai mult este că nu s-a aflat de nici un fel de legătură a lui de dragoste și că nici nu există ceasuri în care principele să lipsească fără să se știe unde se află, ceea ce îl face să creadă că nu are nici o înțelegere cu persoana pe care-o iubește ; și faptul că domnul de Nemours iubește o femeie care nu răspunde sentimentelor lui, este ceea ce îl face de nerecunoscut !

Ce otravă dulce pentru doamna de Clèves, acest discurs al doamnei-delfine ! Cum să nu se recunoască în acea persoană al cărei nume nimeni nu-l știa, și cum să nu fie pătrunsă de recunoștință și de iubire, aflînd pe o cale atît de neîndoielnică vestea că acest principe, care îi făcea inima să bată, își ascundea pasiunea sa față de toată lumea, și nesocotea, din dragoste pentru ea, nădejdea de a purta într-o zi o coroană ? De aceea nici nu se poate spune în cuvinte ceea ce simți, ce zbucium se stîrnise în sufletul ei ! Dacă doamna-delfină s-ar fi uitat la ea mai atent, ușor ar fi observat că cele ce-i povestise atunci nu-i erau deloc indiferente ; dar cum nici pe departe nu bănuia adevărul, continua să vorbească, fără să remarce nimic deosebit.

— Domnul d'Anville, adăugă regina-delfină, care, după cum vă spuneam, mi-a comunicat toate acestea, mă

crede mai bine informată în această privință : are o părere atît de înaltă despre farmecul meu, încît e convins că sînt singura doamnă în stare să-l schimbe așa de mult pe domnul de Nemours.

Aceste ultime cuvinte ale doamnei-delfine treziră în doamna de Clèves, o altfel de tulburare decît cea pe care o avusese cu cîteva clipe înainte.

— Aş fi uşor de părerea domnului d'Anville, răspunse ea ; şi după toate aparențele, doamnă, nimeni mai prejos de o principesă ca dumneavoastră n-ar putea s-o înfrunte pe regina Angliei.

— Dacă ar fi aşa, v-aş fi mărturisit-o, răspunse repede doamna-delfină, și aș ști aceasta, dacă ar fi adevărat. Asemenea pasiuni nu scapă neobservate de cine le stîrnește. Domnul de Nemours nu mi-a arătat niciodată decît multă atenție ; este o mare distanță între felul cum s-a ocupat de mine și purtarea lui de acum, așa că vă pot răspunde că nu eu sînt cauza indiferenței lui față de coroana Angliei... M-am luat cu vorba, adăugă doamna-delfină, și am uitat că trebuie să mă duc s-o văd pe doamna Elisabeta. Știți că pacea este aproape încheiată ; dar nu știți că regele Spaniei nu a vrut să aprobe nici un paragraf, decît cu condiția de a se căsători cu această principesă, în locul fiului său, Don Carlos. Regelui i-a fost foarte greu să se hotărască ; în sfîrşit, a consimțit şi chiar acum s-a dus să-i anunțe doamnei Elisabeta această veste. Cred că va fi deznădăjduită ; nu-i plăcut să te căsătorești cu un om de vîrsta și cu firea regelui Spaniei, mai ales pentru dînsa, care se bucură de toată veselia ce ți-o dă prima tinerețe îngemănată cu frumusețea și cînd se aştepta să ia în căsătorie un tînăr principe de care se simțea atrasă chiar fără să-l fi văzut. Nu ştiu dacă regele va găsi la ea toată supunerea pe care o doreşte ; m-a rugat să mă duc la dînsa, fiindcă știe că ține la mine, și crede că aș

putea-o influența. Voi face apoi o altă vizită, cu totul diferită ; mă voi duce să împărtășesc bucuria Doamnei, sora regelui, căci totul este stabilit, pentru căsătoria ei cu domnul de Savoia, care în curînd va fi aici. Nicicînd o tînără de vîrsta acestei principese n-a avut o bucurie atît de deplină de a se mărita. Curtea va fi mai frumoasă și mai numeroasă ca niciodată ; și cu toată durerea pe care o încercați, trebuie să ne veniți în ajutor, să arătăm străinilor că noi nu avem frumuseți care se întîlnesc pretutindeni.

După aceste cuvinte, doamna-delfină se despărți de doamna de Clèves, iar a doua zi, toată lumea știa că doamna Elisabeta se căsătorește. În zilele următoare, regele și reginele s-au dus s-o vadă pe doamna de Clèves. Domnul de Nemours, care așteptase întoarcerea ei cu nespusă nerăbdare și care dorea cu înflăcărare să-i poată vorbi între patru ochi, pîndi momentul cînd toată lumea urma să plece și cînd, probabil, nimeni nu s-ar mai fi anunțat. Planul îi reuși, și sosi tocmai cînd ultimii musafiri ieșeau.

Principesa ședea pe pat ; era cald, dar cînd îl văzu pe domnul de Nemours se îmbujoră, ceea ce nu dăuna deloc frumuseții ei. El se așeză în fața ei, cu acea sfială și temere pe care le nasc numai adevăratele pasiuni. Rămase cîtva timp fără să poată vorbi. Doamna de Clèves nu era mai puțin emoționată, așa că tăcură amîndoi o bună bucată de vreme.

În cele din urmă, domnul de Nemours luă cuvîntul și îi prezentă condoleanțe pentru durerea pe care o încercase ; doamna de Clèves, foarte mulțumită să continue conversația pe acest făgaș, vorbi destul de mult despre pierderea suferită și, în sfîrșit, spuse că și atunci cînd timpul îi va mai potoli durerea, tot va rămîne sub această puternică impresie, în stare să-i schimbe și firea.

— Marile dureri și pasiunile violente, se grăbi să răspundă domnul de Nemours, schimbă profund sufletul omului ; astfel și eu nu mă mai recunosc de cînd m-am întors din Flandra. Multă lume a observat această schimbare și chiar ieri doamna-delfină îmi vorbea de asta.

— Într-adevăr, reluă doamna de Clèves, mi se pare chiar că am auzit-o spunînd ceva în acest sens.

— Nu-mi pare rău, doamnă, răspunse domnul de Nemours, că și-a dat seama, dar aș vrea să nu fie singura care să fi observat. Sînt persoane cărora nu îndrăznești să le dai alte dovezi de pasiunea pe care-o ai pentru ele, decît prin lucruri ce nu le privesc direct ; și neîndrăznind să le arăți că le iubești, ai dori cel puțin ca ele să-și dea seama că nu vrei să fii iubit de nimeni. Ai vrea ca ele să știe că nu există nici o altă frumusețe, orice rang ar avea, pe care să n-o privești cu indiferență, că nu există coroană pe care ai dori s-o cumperi cu prețul de a nu le mai vedea niciodată. De obicei, femeile judecă pasiunea pe care-o ai pentru ele, continuă el, după grija de a le plăcea și de a le urmări pretutindeni, dar asta nu e lucru greu, dacă sînt agreabile ; mai greu este să nu te lași furat de plăcerea de a le urma pretutindeni, să nu le ocolești de teama să nu arăți lumii, și chiar lor, sentimentele pe care le ai pentru ele. Și dovada cea mai sigură a unei iubiri adevărate este să devii cu totul altfel decît erai și să nu mai ai nici ambiții, nici plăceri, după ce ai fost toată viața robit lor.

Doamna de Clèves își dădea ușor seama cam ce-o privea pe ea din aceste cuvinte. I se părea că trebuie să răspundă, să nu le treacă cu vederea. I se mai părea că nu trebuia să asculte, nici să arate că le înțelege. Credea că trebuie să vorbească și, totodată, credea că trebuie să nu spună nimic. Vorbele domnului de Nemours îi plă-

ceau și o jigneau aproape în aceeași măsură ; vedea în ele confirmarea reflecțiilor doamnei-delfine ; găsea în ele curtenie și respect, dar și ceva prea îndrăzneț, prea fără ocol. Slăbiciunea pe care-o avea pentru principe îi crea o tulburare pe care nu și-o putea stăpîni. Cuvintele cele mai învăluite ale unui om care-ți place te tulbură mai mult decît declarațiile deschise ale unuia care nu-ți place. Ea rămase deci tăcută, iar dacă domnul de Nemours ar fi pătruns sensul tăcerii ei, n-ar fi luat-o poate, ca un semn rău, dar sosirea domnului de Clèves puse capăt conversației și vizitei sale.

Principele venea să-i povestească soției lui noutăți despre Sancerre ; dar ea nu se arăta prea curioasă să urmărească firul celor ce se mai petrecuseră. Era atît de preocupată de momentul abia trecut, încît cu greu putea să-și ascundă tulburarea gîndurilor. Cînd avu răgazul să mediteze, își dădu bine seama că se înșelase cînd crezuse că domnul de Nemours îi este indiferent. Ceea ce îi spusese a impresionat-o și a convins-o pe deplin de dragostea lui. Purtarea principelui se potrivea prea bine cu vorbele, pentru ca principesa să mai aibă vreo îndoială. Ea nu se mai amăgi cu speranța că nu-l iubește ; se gîndi numai cum să nu i-o arate niciodată. Luase o hotărîre greu de realizat, ale cărei dificultăți le și cunoștea ; știa că singura cale de a reuși era să facă tot posibilul să nu-l mai vadă ; și cum doliul îi da prilejul să fie mai retrasă ca de obicei, se folosi de acest pretext ca să nu se mai ducă în locurile unde îl putea întîlni. Era de-o tristețe adîncă ; moartea mamei ei părea să fie cauza, și nimeni nu mai căuta alta.

Domnul de Nemours era disperat că nu o mai vede aproape deloc ; și, știind că nu o va mai găsi la nici o recepție și la nici o petrecere unde venea toată curtea,

nu se mai putea hotărî să apară nici el ; simula o mare pasiune pentru vînătoare și organiza partide chiar în zilele cînd erau recepții la regine. O ușoară boală îi servi multă vreme de scuză ca să rămînă acasă și să nu meargă în nici un loc unde știa bine că doamna de Clèves nu va fi.

Domnul de Clèves căzu bolnav cam în același timp. Doamna de Clèves nu ieși din camera lui tot timpul cît nu se simți bine ; dar cînd începu să se mai îndrepte, să primească lume, și printre alții pe domnul de Nemours, care, sub cuvînt că e încă slăbit, își petrecea acolo cea mai mare parte din zi, ea găsi cu cale să se retragă din preajma soțului ei. Totuși, la primele vizite, nu avu puterea să iasă din încăpere. Trecuse prea mult timp de cînd nu-l mai văzuse pe domnul de Nemours pentru a se decide să renunțe să-l vadă. Principele găsi mijlocul s-o facă să înțeleagă, prin fraze care păreau generale, dar al căror sens ea totuși îl prindea, fiindcă se legau cu ceea ce îi spusese în vizita pe care i-o făcuse, că se ducea la vînătoare ca să viseze și nu lua parte la recepții fiindcă ea nu era acolo.

În sfîrșit ea-și puse în aplicare hotărîrea pe care-o luase de a ieși de la soțul ei cînd venea principele. El își dădu binea seama că fugea de el și fu foarte afectat.

La început domnul de Clèves nu băgă de seamă comportarea soției ; în cele din urmă observă că ea nu voia să rămînă în camera lui cînd era lume de față. Îi vorbi despre asta, iar ea îi răspunse că nu credea că buna-cuviință îngăduie să fie seară de seară în societatea tineretului de la curte ; că îl implora să recunoască și el că e bine să ducă o viață mai retrasă ca de obicei ; că virtutea și prezența mamei sale încuviințau în trecut multe lucruri pe care o femeie de vîrsta ei nu putea să și le permită.

Domnul de Clèves, care se arăta plin de îngăduință și înțelegere față de soția lui, de data asta îi spuse că nu voia cu nici un chip ca ea să-și schimbe comportarea. Ea fu cît pe-aci să-i spună că se zvonește că domnul de Nempurs este îndrăgostit de ea ; dar n-avu puterea să-i rostească numele. Se simți chiar rușinată că s-a gîndit să invoce un asemenea pretext și că ascundea adevărul unui om care avea o părere atît de înaltă despre ea.

Cîteva zile mai tîrziu, regele se afla la regină la ora ei de primire ; se vorbi despre horoscoape și despre preziceri, în ce măsură poți crede în împlinirea lor : părerile erau împărțite. Regina credea mult în ele ; ea susținu că după atîtea cîte fuseseră prezise și se izbîndiseră, nu te mai puteai îndoi de certitudinile acestei științe. Alții susțineau că, printre nesfîrșitul număr de preziceri, puținele care se adevereau arătau evident că nu era vorba decît de un joc al întîmplării.

— Am fost altădată, zise regele, foarte curios să cunosc viitorul, dar mi s-au spus atîtea lucruri mincinoase și atît de lipsite de temei, încît am rămas convins că nu poți ști nimic dinainte. Acum cîțiva ani veni aici un om cu mare faimă de astrolog ; toată lumea s-a dus la el ; m-am dus și eu, ca și ceilalți, dar fără să-i spun cine eram, luîndu-i însă cu mine pe domnii de Guise și d'Escars, pe care i-am poftit să intre înaintea mea. Totuși, astrologul mi se adresă mai întîi mie, ca celui mai de seamă dintre toți. Poate că m-a recunoscut ; dar mi-a spus ceva care nu mi se potrivea, dacă m-ar fi recunoscut. Mi-a prezis că voi fi ucis în duel. I-a spus apoi domnului de Guise că va fi omorît pe la spate, iar lui d'Escars, că va pieri cu capul spart de-o lovitură de copită. Domnul de Guise se simți aproape jignit de o asemenea prezicere, ca și cum ar fi fost o aluzie că ar putea fugi vreodată din fața primejdiei. D'Escars n-a fost nici el încîntat să-și

găsească sfîrşitul într-un accident atît de stupid. În sfîrşit, ieşirăm cu toţii foarte nemulţumiţi de la astrolog. Nu ştiu ce se va întîmpla cu domnii de Guise şi d'Escars, dar nu văd cum aş putea fi eu ucis în duel ! Zilele acestea am semnat pacea cu regele Spaniei ; şi chiar dacă nu am fi semnat-o, nu cred că ne-am fi bătut şi că l-aş fi provocat la duel, cum a făcut-o regele, tatăl meu, cînd l-a provocat pe Carol Quintul.

După ce regele povesti despre nenorocirea prezisă, cei care susţineau astrologia nu i-au mai ţinut partea şi căzură de acord că nu trebuie să i se dea nici o crezare.

— În ceea ce mă priveşte, zise tare domnul de Nemours sînt cel mai îndreptăţit om de pe lume să nu cred în astrologi, după care, întorcîndu-se către doamna de Clèves, îi zise în şoaptă : — Mi s-a prezis că mă va face fericit singura fiinţă din lume pentru care voi avea cea mai puternică şi mai respectuoasă pasiune. Judecaţi şi dumneavoastră, doamnă, dacă pot să mai cred în preziceri.

Doamna-delfină, care din ceea ce spusese domnul de Nemours cu glas tare, crezu că acum povestea, în şoaptă, vreo prezicere ce i se făcuse, îl întrebă ce-i spunea doamnei de Clèves. Dacă ar fi avut mai puţină prezenţă de spirit, ar fi fost luat prin surprindere. Dar, reluînd cuvîntul, răspunse fără şovăială :

— Îi spuneam, doamnă, că mi s-a prezis că voi avea o soartă atît de strălucită, la care nici n-aş îndrăzni să visez.

— Dacă vi s-a făcut numai această prevestire, replică de îndată doamna-delfină, zîmbind cu gîndul la regina Angliei, nu vă sfătuiesc să defăimaţi astrologia şi chiar aţi putea găsi temeiuri s-o susţineţi.

Doamna de Clèves înţelese prea bine ce voia să spună doamna-delfină ; dar pricepuse şi că fericirea la care domnul de Nemours visa nu era aceea de a fi regele Angliei.

Cum trecuse destulă vreme de la moartea mamei sale, doamna de Clèves trebuia să reînceapă să apară în lume şi să primească vizite, ca altădată. Pe domnul de Nemours îl vedea la doamna-delfină ; îl vedea la domnul de Clèves, unde, ca să nu bată la ochi, el venea adesea însoţit de alte persoane din nobilime, de vîrsta sa ; ea însă era cuprinsă, la vederea lui, de o tulburare de care şi el îşi dădea lesne seama.

Oricît se străduia să-i evite privirile şi să-i vorbească mai puţin decît altuia, o trădau unele manifestări instinctive ce-l făceau pe prinţ să gîndească uneori că nu-i era indiferent. Un om mai puţin pătrunzător decît el n-ar fi observat poate nimic, dar el fusese iubit de atîtea ori, încît era greu să nu-şi dea seama cînd este iubit. Ştia prea bine că avea ca rival pe cavalerul de Guise, după cum şi acesta ştia că domnul de Nemours îi era rival. Era singurul om de la curte care ghicise adevărul ; propriul lui interes îl făcuse mai clarvăzător, decît pe ceilalţi ; faptul că îşi cunoşteau sentimentele îi făcea să fie acri unul cu celălalt, fără ca totuşi să ajungă la ciocniri deschise, dar se contraziceau cît puteau. Făceau parte totdeauna din grupuri adverse la cursele de inele, la luptele ce se desfăşurau la bariera cîmpului de turnir, şi în toate distracţiile la care lua parte regele ; dorinţa aprigă de a se înfrunta era atît de mare, că nu se putea ascunde.

Situaţia cu tronul Angliei revenea deseori în mintea doamnei de Clèves ; i se părea că domnul de Nemous nu va rezista sfaturilor regelui şi insistenţelor lui Lignerolles. Vedea cu nelinişte că acesta din urmă nu se întorsese încă şi îl aştepta cu nerăbdare. Dacă s-ar fi lăsat în voia pornirilor ei, s-ar fi informat îndeaproape de stadiul discuţiilor, dar acelaşi sentiment ce-i stîrnea curiozitatea

o silea și să și-o ascundă, așa că se mulțumea doar să ceară amănunte despre frumusețea, inteligența și firea reginei Angliei. Se adusese la rege un portret al acestei regine, pe care ea îl găsi mai frumos decît ar fi dorit să fie ; și nu se putea stăpîni să spună că, probabil, portretul o flata.

— Nu cred, spuse doamna-delfină, care era de față ; regina are reputația de a fi foarte frumoasă și de a avea o minte neobișnuit de ageră ; toată viața mi-a fost dată ca pildă. Trebuie să fie plăcută, dacă seamănă cu mama ei, Ana de Boleyn. Rar o femeie a avut atîta farmec, atîta drăgălășenie în înfățișare și în felul de a fi. Se zice că pe fața ei apărea o vioiciune și o expresie ciudată, neîntîlnite la nici una din celelalte mari frumuseți ale Angliei.

— Se spune, mi se pare, reluă doamna de Clèves, că fusese născută în Franța.

— Cei care au crezut așa se înșală, răspunse doamna-delfină, și în cîteva cuvinte am să vă istorisesc povestea ei :

Cobora dintr-o familie de neam din Anglia. Henric al VIII-lea fusese îndrăgostit de sora și de mama ei, și chiar s-a bănuit că ea era fiica lui. A venit aici cu sora lui Henric al VII-lea, care s-a căsătorit cu regele Ludovic al XII-lea. După moartea soțului ei, această principesă, care era tînără și elegantă, a părăsit cu multă durere curtea Franței ; dar Ana de Boleyn, care avea aceleași gusturi ca și stăpîna ei, nu se putu hotărî să plece. Răposatul rege era îndrăgostit de dînsa, și ea rămase domnișoară de onoare pe lîngă regina Claudia. Cînd regina muri, o luă sora regelui, doamna Margareta, ducesă de Alençon, mai tîrziu regină de Navara, ale cărei povestiri le cunoașteți, și de la care a și prins ceva din noua religie. S-a întors apoi în Anglia și acolo fermecă pe toată lumea ; avea ma-

niere franţuzeşti, care plac tuturor popoarelor ; cînta bine, dansa minunat ; a fost numită domnişoară de onoare pe lîngă regina Caterina de Aragon, şi regele Henric al VIII-lea se îndrăgosti la nebunie de ea.

Cardinalul de Wolsey, favoritul şi primul său ministru, rîvnise la pontificat şi, nemulţumit de împărat, care nu-l susţinuse in aspiraţiile lui, se hotărî să se răzbune pe el, aliind pe regele, stăpînul său, cu Franţa. Îl convinse pe Henric al VIII-lea că e nulă căsătoria lui cu mătuşa împăratului, şi îi propuse să ia în căsătorie pe ducesa de Alençon, al cărei soţ tocmai murise. Ana de Boleyn, care era ambiţioasă, socoti acest divorţ o cale ce-o putea duce la tron. Începu să-l iniţieze pe regele Angliei în religia lui Luther şi-l îndemnă pe răposatul rege să sprijine la Roma divorţul lui Henric, în speranţa căsătoriei cu doamna de Alençon. Pentru a trata această afacere, cardinalul Wolsey ceru să fie trimis în Franţa, dar sub alte pretexte ; stăpînul său, însă, nu se putu hotărî să treacă la cererea în căsătorie şi îi trimise ordin la Calais să nu vorbească nimic despre această nuntă.

La întoarcerea din Franţa, cardinalul de Wolsey fu întîmpinat cu onoruri regale ; niciodată vreun favorit n-a împins atît de departe orgoliul şi vanitatea. Aranjă o întrevedere între cei doi regi şi aceasta avu loc la Boulogne. Francisc I îi întinse mîna lui Henric al VIII-lea, care nu răspunse la gest. S-au tratat, rînd pe rînd, cu o nemaipomenită măreţie şi şi-au dăruit haine foarte bogate. Mi-amintesc să fi auzit că cele trimise de răposatul rege, regelui Angliei, erau din satin roşu aprins, brodate cu triunghiuri din perle şi diamante, iar mantia era din catifea albă, brodată cu aur. După ce au stat cîteva zile la Boulogne, s-au dus la Calais. Ana de Boleyn era găzduită de Henric al VIII-lea, cu fastul unei regine, iar Francisc I îi făcu aceleaşi daruri şi-i dădu aceleaşi ono-

ruri, ca şi cum ar fi fost într-adevăr regină. În sfîrşit, după o pasiune de nouă ani, Henric o luă de soţie, fără să mai aştepte desfacerea primei căsătorii, pe care o cerea la Roma de multă vreme. Papa se grăbi să rostească anatema împotriva lui, iar Henric fu atît de supărat, încît se declară capul bisericii şi tîrî toată Anglia în starea nenorocită în care se află şi acum.

Ana de Boleyn nu s-a bucurat multă vreme de grandoarea ei, căci atunci cînd, prin moartea Caterinei de Aragon, se credea mai sigură de putere, într-o zi, pe cînd asista cu toată curtea la nişte curse de inele organizate de fratele ei, vicontele de Rochefort, regele a fost apucat de-o asemenea gelozie, încît părăsi brusc spectacolul, se-ntoarse la Londra şi dădu ordin s-o aresteze pe regină, pe vicontele de Rochefort şi pe mulţi alţii, pe care îi credea amanţii şi confidenţii ei. Deşi gelozia lui părea să se fi născut chiar atunci, ea fusese inspirată, de mult timp, de vicontesa de Rochefort care, neputînd suporta strînsa legătură dintre soţul ei şi regină, îl făcu pe rege s-o considere ca o prietenie vinovată ; aşa că regele, care de altfel era îndrăgostit de Jana de Seymour, nu se gîndea decît cum să scape de Ana de Boleyn. În mai puţin de trei săptămîni, înscenă procesul reginei şi al fratelui ei, puse să li se taie capul şi se căsători cu Jana Seymour. A mai avut pe urmă multe soţii, de care s-a despărţit sau le-a ucis, printre altele pe Caterina Howard, căreia contesa de Rochefort îi era confidentă şi căreia i s-a tăiat capul odată cu al ei. Contesa a fost astfel pedepsită de crimele pe care i le atribuise Anei de Boleyn, iar Henric al VIII-lea muri, neînchipuit de gras, cum ajunsese la sfîrşitul vieţii.

Toate doamnele de faţă la această povestire, mulţumiră doamnei-delfine pentru că le dăduse amănunte atît

de prețioase asupra curții Angliei și, printre ele, doamna de Clèves, care nu se putu stăpîni să nu-i mai pună nenumărate întrebări cu privire la regina Elisabeta.

Regina-delfină punea să i se facă miniaturi cu portretele tuturor persoanelor frumoase de la curte, ca să le trimită mamei sale, regina. În ziua cînd se termină portretul doamnei de Clèves, doamna-delfină veni să petreacă după-masa la ea. Domnul de Nemours era și el, nelipsit ; nu lăsa să-i scape nici o ocazie de a o vedea pe doamna de Clèves, fără să dea impresia totuși că o caută. Ea era atît de frumoasă în ziua aceea, că s-ar fi îndrăgostit de dînsa chiar de n-ar fi fost. Nu cuteza totuși să stea cu ochii ațintiți asupra ei, în vreme ce i se făcea portretul, de teamă să nu-și trădeze plăcerea ce-o avea privind-o.

Doamna-delfină ceru domnului de Clèves un mic portret de-al soției lui, pe care-l avea, ca să-l compare cu cel care era acum pe terminate ; toată lumea își spunea părerea despre unul și despre celălalt, iar doamna de Clèves rugă pictorul să îndrepte un amănunt de pieptănătură în micul portret adus. Ca să-i fie pe plac, pictorul scoase portretul din casetă și, după ce lucră la el, îl puse iar pe masă.

De mult dorea domnul de Nemours să aibă portretul doamnei de Clèves. Cînd îl văzu pe acesta, aparținînd domnului de Clèves, nu putu rezista ispitei de a nu-l fura de la un soț pe care îl credea iubit ; și se gîndi că, printre atîtea persoane care se găseau acolo, nu va fi tocmai el cel bănuit.

Doamna-delfină ședea pe pat și vorbea în șoaptă cu doamna de Clèves, care sta în picioare în fața ei. Doamna de Clèves zări printr-una din perdele, trasă numai pe jumătate, pe domnul de Nemours cu spatele la masa de la căpătîiul patului și-l văzu cum, fără să întoarcă mă-

car capul, luă cu dibăcie ceva de pe masă. Ghici ușor că era portretul ei și fu atît de tulburată, încît doamna-delfină observă că nu o asculta și o întrebă cu glas tare la ce se uită. Auzind aceste cuvinte, domnul de Nemours se întoarse, întîlni ochii doamnei de Clèves, care erau încă aţintiţi asupra lui, şi se gîndi că nu era imposibil ca ea să-l fi văzut.

Doamna de Clèves era foarte încurcată; logic ar fi fost să-și ceară portretul; dar, cerîndu-l în public, însemna să afle toată lumea ce sentimente avea principele pentru ea, sau, cerîndu-i-l între patru ochi, ar fi fost ca şi cum l-ar fi silit să-i vorbească despre pasiunea lui. În cele din urmă hotărî să i-l lase, şi se simţi foarte bucuroasă că-i îngăduia această favoare. Domnul de Nemours, care o văzuse încurcată şi care mai că ghicise ce se petrecea în sufletul ei, se apropie de ea şi îi spuse în șoaptă:

— Dacă aţi văzut ceea ce am îndrăznit să fac, fiţi atît de bună, doamnă, să mă lăsaţi să cred că n-aţi văzut nimic; nu îndrăznesc să vă cer mai mult. Şi, după aceste cuvinte, se retrase fără să mai aștepte răspunsul ei.

Doamna-delfină ieşi să se plimbe, urmată de toate doamnele, iar domnul de Nemours se duse să se închidă în camera lui, nemaiputînd să-și stăpînească în public bucuria de a avea un portret al doamnei de Clèves. Simţea tot ceea ce pasiunea poate să te facă să simţi mai plăcut: iubea pe cea mai fermecătoare doamnă de la curte; se făcea iubit de ea, fără voia ei, şi vedea în tot ce făcea ea acel fel de tulburare şi de zăpăceală pe care le stîrneşte dragostea în nevinovăția primei tinereţi.

Seara, căutară portretul cu multă grijă; dar, găsindu-se cutia în care trebuia să fie, nici nu se bănui că a fost furat și se credea că a căzut din întîmplare pe undeva. Domnul de Clèves era mîhnit de pierdere, și după

ce l-a mai căutat o vreme în zadar, îi spuse soției, dar pe un ton care lăsa să se înțeleagă că nu vorbește serios, că probabil avea în taină vreun iubit căruia îi dăduse portretul, sau care îl furase, că altcineva decît un îndrăgostit nu s-ar fi mulțumit numai cu portretul, fără să ia și caseta.

Vorbele acestea, deși spuse în glumă stîrniră o vie impresie în inima doamnei de Clèves. Îi treziră remușcări ; o făcură să se gîndească la violența pornirii care o împingea către domnul de Nemours ; găsi că nu mai era stăpînă pe cuvintele ei și nici pe expresia feței ; se gîndi că Lignerolles se întorsese ; că nu se mai temea de regina din Anglia ; că nu mai avea bănuieli în privința doamnei-delfine, că în sfîrșit nimic nu o mai putea apăra și că numai îndepărtîndu-se putea să fie în siguranță. Dar cum plecarea nu depindea de ea, se găsea într-o mare încurcătură și gata să cadă în ceea ce i se părea cea mai mare nenorocire, aceea de a lăsa pe domnul de Nemours să vadă sentimentele care o stăpîneau. Își amintea de tot ce îi spusese doamna de Chartres pe patul de moarte și de sfaturile pe care i le dăduse de a face orice sacrificiu, oricît de greu ar fi pentru ea, mai curînd decît să se lase antrenată într-o aventură galantă. Îi veni în minte și ceea ce îi spusese domnul de Clèves despre sinceritate, vorbind despre doamna de Tournon ; i se păru că ar trebui să-i mărturisească atracția pe care o simțea pentru domnul de Nemours. Acest gînd o stăpîni multă vreme ; pe urmă se miră că l-a avut, găsi că ar fi o nebunie și căzu din nou în încurcătura de a nu ști ce hotărîre să ia.

Pacea se semnase. După multă rezistență, doamna Elisabeta se hotărîse să se supună regelui, tatăl ei ; ducele

de Alba fusese ales şi chemat s-o ia în căsătorie în numele regelui Spaniei ; acesta urma să sosească în curînd. Era aşteptat şi ducele de Savoia, care venea să se căsătorească cu Doamna, sora regelui, şi a cărui nuntă trebuia să aibă loc în acelaşi timp. Regele nu se gîndea decît cum să facă mai vestite aceste nunţi, prin petreceri arătînd toată iscusinţa şi splendoarea curţii. Se prezentară în faţa lui cele mai mărețe balete şi spectacole, dar regele le găsi lipsite de fast şi ceru altele de o strălucire şi mai mare.

Hotărî să facă un turnir la care să fie primiţi străini şi la care să poată asista şi poporul. Toţi principii, toţi tinerii seniori primiră cu bucurie planurile regelui, şi mai ales ducele de Ferrara, domnul de Guise şi domnul de Nemours, care-i depăşeau pe toţi în asemenea întreceri. Regele îi alese, să fie, împreună cu el, provocatorii la întrecerea în turnir.

S-a poruncit să se vestească în întreg regatul că în oraşul Paris, la cincisprezece iunie, turnirul este deschis de către majestatea-sa preacreştină şi de către principii Alfonso d'Este, duce de Ferrara, Francisc de Lorena, duce de Guise, şi Iacob de Savoia, duce de Nemours, că poate să-i înfrunte oricine ar fi vrut să se măsoare cu ei ; pentru început, prima luptă călare în arenă cu armură grea, pentru lovituri de lance şi una în cinstea doamnelor ; a doua luptă, cu spada, unu contra unu, sau doi contra doi, după cum vor hotărî maeştrii întrecerii ; a treia luptă, pe jos, trei lovituri de suliţă şi şase de spadă ; cei care provoacă la luptă se vor îngriji de lănci, spade şi suliţe, la alegerea participanţilor ; iar dacă, din fugă participantul loveşte calul, va fi scos din competiţie ; vor fi patru maeştri de întrecere, care vor reglementa desfăşurarea luptelor, iar acei dintre participanţi care vor

rupe cele mai multe lănci, şi cu mai multă îndemînare, vor primi premiul hotărît de juriu ; că toţi participanţii, atît francezi cît şi străini, vor trebui să atingă, la alegere, unul sau mai multe din scuturile blazonate [1], atîrnate pe peronul de la capătul arenei ; acolo vor găsi un ofiţer de gardă, care îi va primi pentru a-i înscrie după rangul lor şi după scuturile pe care le vor fi atins ; participanţii vor fi obligaţi să prezinte, purtat de un nobil, scutul cu blazonul lor, ca să fie expus cu trei zile înainte de începerea turnirului, altfel nu vor fi admişi fără încuviinţarea cavalerilor provocatori.

S-a hotărît amenajarea unui lung cîmp de turnir, aproape de Bastilia, care, pornind de la castelul Tournelles, ajungea prin strada Saint Antoine, pînă la grajdurile regale. De o parte şi de alta a arenei erau tribune în amfiteatru, cu loji acoperite, ce formau ca un fel de galerii foarte frumoase la vedere şi putînd să cuprindă un public imens. Toţi principii şi nobilii nu se mai gîndiră decît ce arme să comande, pentru a apărea cît mai strălucitori şi pentru a împleti în blazonul sau deviza lor iniţialele şi culorile femeii iubite, ca un omagiu galant.

Cîteva zile înainte de sosirea ducelui de Alba, regele făcu o partidă *de paume* cu domnul de Nemours, cavalerul de Guise şi vidamul de Chartres. Reginele veniră să asiste, însoţite de doamnele lor, printre care şi doamna de Clèves. După ce se isprăvi partida şi pe cînd lumea ieşea de la jocul de *paume*, Chastelart se apropie de regina-delfină, spunîndu-i că întîmplarea făcuse să-i ajungă în mînă o scrisoare de dragoste, căzută din buzunarul domnului de Nemours. Regina, întotdeauna curioasă de tot ce-l putea privi pe acest principe, i-o ceru lui

[1] Prin acest gest, cavalerii indicau împotriva cui vor lupta.

Chastelart ; o luă şi porni după regină, soacra ei, care se ducea cu regele să vadă lucrările în curs la arenă.

După ce au stat acolo un timp, regele porunci să-i aducă nişte armăsari de curînd aleşi. Deşi nu erau încă dresaţi, vru să-i încalece şi puse să se dea cîte unul şi celorlalţi cavaleri din suită. Regele şi domnul de Nemours încălecară pe cei mai aprigi. Caii voiră să se arunce unul asupra altuia. Domnul de Nemours, de teamă să nu-l rănească pe rege, se trase brusc îndărăt, izbindu-şi calul de un stîlp al manejului cu atîta putere, că zdruncinătura îl făcu să se clatine. Crezîndu-l grav rănit, alergară spre el. Doamna de Clèves se sperie că e şi mai grav decît credeau ceilalţi. Îngrijorarea ei fu atît de mare că nu se mai gîndi să-şi ascundă teama şi tulburarea ; împreună cu reginele, se apropie atît de schimbată la faţă, încît un om chiar mai puţin interesat decît cavalerul de Guise şi-ar fi dat seama ce se petrecea cu dînsa : el observă de îndată şi fu mult mai preocupat de starea în care se găsea doamna de Clèves, decît domnul de Nemours. Lovitura pe care acesta o primise îl ameţise aşa de tare, că rămase o bucată de vreme cu capul în jos, aplecat peste cei care-l susţineau. Cînd îl ridică, văzu mai întîi pe doamna de Clèves ; recunoscu pe faţa ei mila aceea mare ce-o avea pentru el, şi o privi în aşa fel, încît ea putu să-şi dea seama cît era de mişcat. Apoi mulţumi reginelor pentru bunătatea pe care i-o arătau, cerîndu-şi scuze că l-au văzut într-o asemenea stare. Regele îi porunci să se ducă să se odihnească.

După ce-şi reveni din spaimă, doamna de Clèves se gîndi imediat prin ce anume se trădase. Cavalerul de Guise nu o lăsă prea mult cu speranţa că nimeni nu băgase de seamă, şi-i oferi mîna, ca s-o conducă afară din arenă.

— Sînt mai de plîns decît domnul de Nemours, doamnă, spuse el ; iertați-mă dacă trec peste adîncul respect pe care vi l-am purtat totdeauna, lăsîndu-vă să vedeți cumplita durere pe care-o simt pentru ceea ce am văzut acum o clipă. Este pentru prima oară că am cutezat să vă vorbesc și va fi și ultima. Moartea, sau cel puțin o plecare fără întoarcere mă vor îndepărta dintr-un loc unde nu mai pot trăi, fiindcă am pierdut trista consolare de a crede că toți cei care cutează să ridice ochii asupra dumneavoastră sînt tot așa de nenorociți ca și mine.

Doamna de Clèves nu răspunse decît prin cîteva cuvinte fără nici o legătură, ca și cum n-ar fi înțeles sensul celor spuse de cavalerul de Guise. În alte împrejurări s-ar fi simțit ofensată de faptul că un bărbat îndrăznește să-i vorbească de iubirea lui pentru ea, dar în clipa aceea, nu simți decît mîhnirea de a constata că au fost surprinse sentimentele ei pentru domnul de Nemours. Cavalerul de Guise era atît de convins de ceea ce văzuse, și atît de îndurerat, încît chiar din ziua aceea luă hotărîrea să nu mai spere că va putea fi iubit vreodată de doamna de Clèves. Dar pentru a renunța la această aspirație, ce i se părea pe cît de imposibilă, pe atît de glorioasă, îi trebuia alta, a cărei măreție l-ar putea atrage. Își puse în gînd să cucerească Rodosul, faptă la care se mai gîndise și altădată. Iar cînd moartea îl luă din lumea asta, în floarea vîrstei și la o vreme cînd își cîștigase faima unuia dintre cei mai mari principi ai veacului său, singurul lui regret mărturisit de a părăsi această viață a fost de a nu fi realizat o atît de frumoasă hotărîre, de al cărei sigur succes fusese convins, bizuindu-se pe toate pregătirile făcute.

Ieșind din arenă, doamna de Clèves, foarte preocupată de cele petrecute, se duse la regină. Puțin mai tîrziu sosi și domnul de Nemours îmbrăcat în haine splen-

dide, ca un om care nu se resimțea deloc de pe urma accidentului avut ; părea chiar mai vesel decît de obicei, iar bucuria a ceea ce înțelesese îl făcea și mai fermecător. Cînd intră, toată lumea fu surprinsă, dar toți pînă la unul îl întrebară cum se simte, afară de doamna de Clèves, rămasă lîngă șemineu, fără a avea aerul că-l vede. Regele ieși din cabinetul în care se afla și, văzîndu-l printre ceilalți, îl chemă să-i povestească întîmplarea. Domnul de Nemours trecu pe lîngă doamna de Clèves și îi spuse în șoaptă :

— Astăzi, doamnă, mi-ați dat dovada milei dumneavoastră, dar nu pentru ceea ce aș fi eu mai demn.

Doamna de Clèves știa prea bine că principele îi observase emoția pe care-o avusese pentru el, iar aceste cuvinte i-au dovedit că nu se înșelase. Simțea o mare durere că nu mai este în stare să-și stăpînească sentimentele și că a surprins-o și cavalerul de Guise. Era destul de îndurerată și fiindcă domnul de Nemours le întrevăzuse, dar această ultimă durere nu era chiar atît de totală, amestecată fiind cu un fel de bucurie.

Regina-delfină, care era nespus de nerăbdătoare să afle ce se găsea în scrisoarea pe care i-o dăduse Chastelart, se apropie de doamna de Clèves spunîndu-i :

— Duceți-vă să citiți această scrisoare ; este adresată domnului de Nemours și, pe cît se pare, este de la acea iubită pentru care le-a părăsit pe toate celelalte. Dacă nu o puteți citi de îndată, țineți-o ; veniți astăseară la ora de culcare să mi-o dați înapoi și să-mi spuneți dacă ați recunoscut scrisul.

Spunînd acestea, doamna-delfină se despărți de doamna de Clèves, lăsînd-o atît de uluită și într-un atît de mare zbucium, încît un timp nici nu avu puterea să se miște de unde se afla. De nerăbdare și de tulburare, nu mai zăbovi la regină ; plecă acasă, deși nu era încă

ora la care obişnuia să se retragă. Mîna în care ţinea scrisoarea îi tremura; gîndurile îi erau atît de confuze încît nu mai înţelegea nimic şi se simţea cuprinsă de o mare durere, o durere pe care nu o cunoscuse încă şi pe care n-o mai simţise niciodată. Cum sosi în cabinetul ei, deschise scrisoarea şi citi următoarele :

SCRISOAREA

„V-am iubit prea mult pentru a vă lăsa să credeţi că schimbarea pe care-o vedeţi la mine s-ar datora uşurătăţii; vreau să vă spun doar că numai infidelitatea dumneavoastră este cauza. Sînteţi tare surprins că vă vorbesc astfel; mi-aţi ascuns-o cu atîta îndemînare, iar eu mi-am dat atîta silinţa să vă ascund că o ştiam, încît aveţi dreptate să fiţi mirat că o cunosc. Eu însămi mă minunez cum de am putut să nu mă trădez prin nimic. Niciodată nimeni n-a suferit ca mine. Credeam că aveţi pentru mine o pasiune puternică; pe a mea nu v-o mai ascundeam şi, atunci, tocmai cînd v-o dovedeam în deplinătatea ei, am aflat că mă înşelaţi, că iubiţi pe alta şi că, după toate aparenţele, mă sacrificaţi acestei noi amante. Asta am aflat-o în ziua cînd a avut loc cursa de inele; de aceea nici n-am venit. M-am prefăcut că sînt bolnavă, pentru a ascunde confuzia din mintea mea şi chiar m-am îmbolnăvit cu adevărat: toată fiinţa mea nu a putut suporta un zbucium atît de puternic. Cînd am început să mă simt mai bine, m-am prefăcut că sînt foarte bolnavă, pentru a avea un pretext să nu vă văd şi să nu vă scriu. Am vrut să am un răgaz pentru a hotărî cum trebuie să mă port mai departe; de douăzeci de ori am luat şi am părăsit aceleaşi hotărîri; în cele din urmă, însă, am socotit că nu meritaţi să vă arăt sufe-

rința mea, și am hotărît s-o țin ascunsă. Am voit să vă rănesc orgoliul, făcîndu-vă să vedeți cum pasiunea mea se stingea încetul cu încetul. Am crezut că astfel micșorez prețul sacrificiului pe care-l făceați pentru ea; n-am vrut să aveți satisfacția de a vă arăta cît vă iubeam, pentru a părea și mai seducător. M-am gîndit să vă scriu scrisori călduțe și nesărate, pentru a strecura în mintea celei căreia le veți arăta gîndul că nu mai sînteți iubit. N-am vrut ca nici ea să aibă bucuria de a afla că știu de triumful ei asupra mea, nici să-i măresc triumful prin disperarea și reproșurile mele. M-am gîndit că nu v-aș pedepsi destul, rupînd orice legătură cu dumneavoastră, și că nu v-aș provoca decît o ușoară suferință, dacă aș înceta să vă iubesc, atunci cînd dumneavoastră nu mă mai iubeați. Găseam că ar fi trebuit să mă iubiți, pentru a simți durerea de a nu fi iubit, pe care eu o încercam atît de crud. Am crezut că dacă ceva putea să aprindă iarăși sentimentele pe care le-ați avut pentru mine, era să vă fac să vedeți că și ale mele se schimbaseră; dar să vă las să le vedeți, prefăcîndu-mă că vi le ascund, ca și cum n-aș fi avut puterea să v-o mărturisesc. Mă oprisem la această hotărîre; dar cît de greu mi-a fost s-o iau! Acum, revăzîndu-vă, mi s-a părut cu neputință de împlinit! De o sută de ori am fost gata să izbucnesc în reproșuri și plînsete; starea sănătății în care mă găseam, m-a ajutat să vă ascund tulburarea și mîhnirea mea. M-a susținut apoi plăcerea de a mă preface față de dumneavoastră, așa cum vă prefăceați față de mine. Totuși mi-a venit atît de greu să vă spun și să vă scriu că vă iubeam, încît ați observat, mai curînd decît aș fi dorit eu, că sentimentele mele erau schimbate. V-ați simțit ofensat; și v-ați plîns. Căutam să vă liniștesc, dar o făceam atît de fără chef, încît asta vă convingea și mai mult că nu vă mai iubeam. În sfîr-

şit, am făcut tot ce-mi pusesem în gînd să fac. Ciudăţenia inimii dumneavoastră v-a îndemnat să vă întoarceţi la mine pe măsură ce vedeaţi că mă îndepărtez de dumneavoastră. M-am bucurat de toată plăcerea pe care o poate da răzbunarea: mi s-a părut că mă iubeaţi mai mult ca niciodată, atunci cînd eu vă arătam că nu vă mai iubeam. Am avut motive să cred că aţi lăsat-o cu totul pe cea pentru care m-aţi părăsit. Am avut şi motive să fiu convinsă că nu i-aţi vorbit niciodată de mine; dar revenirea şi discreţia dumneavoastră n-au putut să compenseze uşurătatea dumneavoastră. Inima v-a rămas împărţită între mine şi alta; m-aţi înşelat; e destul pentru a nu mai avea plăcerea să fiu iubită de dumneavoastră, aşa cum credeam că merit să fiu, şi pentru a mă face să stărui în hotărîrea de a nu vă mai vedea niciodată, hotărîre de care sînteţi atît de surprins."

Doamna de Clèves citi şi reciti de mai multe ori scrisoarea, fără să ştie bine ce citea. Vedea numai că domnul de Nemours nu o iubea aşa cum crezuse şi că iubea şi pe altele, înşelîndu-le ca şi pe dînsa. Ce perspectivă şi ce dezvăluire pentru o femeie cu firea ei, cu o pasiune puternică, ce tocmai se trădase faţă de un om pe care îl socotea acum nedemn, şi de altul, pe care îl chinuia de dragul celui dintîi! Nimeni n-a simţit vreodată o durere mai usturătoare şi mai vie: i se părea că ceea ce constituie cruzimea acestei dureri erau cele petrecute în ziua aceea şi că, dacă domnul de Nemours n-ar fi avut motive să creadă că ea îl iubeşte, ei nu i-ar fi păsat că iubeşte pe alta. Dar se înşela pe ea însăşi; şi chinul acesta pe care îl găsea de nesuferit, era gelozia cu tot şirul ei de frămîntări sufleteşti. Din scrisoarea aceasta aflase că domnul de Nemours avea de multă vreme o legătură de dragoste. Găsea că femeia care o

scrisese era inteligentă şi plină de calităţi ; i se părea demnă de a fi iubită ; îi găsea mai mult curaj decît găsea la dînsa, şi îi invidia puterea de a-şi ascunde sentimentele faţă de domnul de Nemours. Din ultimele rînduri ale scrisorii, îşi dădea seama că doamna aceea se credea iubită ; se gîndea că rezerva pe care principele o arătase, şi de care fusese atît de mişcată, nu venea, poate, decît din pasiunea lui pentru altă doamnă, căreia se temea să nu-i displacă. În fine, se gîndi la tot ce putea să-i sporească mîhnirea şi disperarea. Cîte hotărîri n-a luat şi nu le-a părăsit în sinea ei ! Cîte reflecţii asupra sfaturilor pe care i le dăduse mama ei ! Cît se căia că nu s-a încăpăţînat să se izoleze departe de lume, în ciuda domnului de Clèves şi că nu a dat urmare gîndului pe care l-a avut, de a mărturisi soţului ei dragostea pentru domnul de Nemours ! Găsea că ar fi făcut mai bine dezvăluind-o unui soţ a cărui bunătate o cunoştea, şi că ar fi avut tot interesul s-o ascundă faţă de un om care nu era demn de ea, care o înşela, care o sacrifica, poate, şi care nu ţinea să fie iubit de ea, decît din orgoliu, din vanitate. În sfîrşit, găsi că toate relele ce puteau să se abată asupra ei şi toate impasurile la care putea să ajungă, păleau în faţa nesocotinţei de a-l fi lăsat pe domnul de Nemours să vadă că ea îl iubeşte şi să afle că el iubeşte pe alta. Tot ce o mai consola era gîndul că cel puţin, după această descoperire, nu mai avea a se teme de ea însăşi, şi că va fi cu desăvîrşire vindecată de dragostea ei pentru acest principe.

Nu se mai gîndi deloc la invitaţia doamnei-delfine de a veni s-o vadă la culcare ; intră în pat, spunînd că nu se simte bine, astfel că, atunci cînd domnul de Clèves se întoarse de la rege, i se spuse că adormise ; dar ea era foarte departe de liniştea care duce la somn. Petrecu

noaptea chinuindu-se, citind şi recitind scrisoarea pe care n-o putea lăsa din mînă.

Doamna de Clèves nu era singura a cărei odihnă era tulburată de această scrisoare. Vidamul de Chartres, cel care o pierduse, şi nu domnul de Nemours, era în culmea îngrijorării ; îşi petrecuse toată seara la domnul de Guise, care oferise un mare supeu în cinstea cumnatului său, ducele de Ferrara, şi a întregului tineret de la curte. Întîmplarea a făcut ca în timpul supeului să se vorbească despre scrisori frumoase. Vidamul de Chartres spuse că avea la el una mai frumoasă decît tot ce s-a scris vreodată. Insistară s-o arate, dar el rezistase. Domnul de Nemours glumi, zicînd că nu avea nici o scrisoare şi că nu vorbise decît ca să se laude. Vidamul îi răspunse că îi punea discreţia la grea încercare, că n-o să arate scrisoarea, dar va citi cîteva fragmente, ce vor lăsa să se vadă că puţini oameni primeau asemenea scrisori. În aceeaşi clipă dădu să scoată scrisoarea, şi nu o găsi ; o căută în zadar ; îl luară la rost, dar el păru atît de îngrijorat, că nimeni nu-i mai pomeni de ea. Se retrase mai repede decît ceilalţi, şi plecă acasă nerăbdător să vadă dacă nu cumva lăsase acolo scrisoarea pe care n-o găsise. Pe cînd o tot căuta, veni primul valet al reginei, ca să-i spună că vicontesa de Uzès a crezut de cuviinţă să-l prevină de urgenţă că la regină s-a vorbit că i-a căzut din buzunar o scrisoare de dragoste, pe cînd era la jocul *de paume ;* că se povestise o bună parte din ceea ce era în scrisoare ; că regina se arătase foarte curioasă s-o vadă ; că l-a trimis s-o ceară unuia din nobilii ei de serviciu, dar că acesta a răspuns că a dat-o lui Chastelart.

Primul valet i-a mai spus vidamului de Chartres multe altele, care au izbutit să-l tulbure peste măsură. Ieşi imediat, să se ducă la un gentilom, prieten intim a

lui Chastelart; puse să-l scoale, cu toate că era o oră cu totul nepotrivită, pentru a-l trimite să ceară scrisoarea, fără să-i spună cine era cel care o cerea și care o pierduse. Chastelart, căruia i se spusese că scrisoarea era a domnului de Nemours și că acest principe era amorezat de doamna-delfină, nu avu nici o îndoială, sigur că el era cel care o cerea. Îi răspunse cu o bucurie răutăcioasă că o predase în mîinile reginei-delfine. Gentilomul se întoarse, aducînd vidamului de Chartres acest răspuns, care îi spori îngrijorarea, adăugînd noi alarme; după ce a stat multă vreme nehotărît, neștiind ce ar fi de făcut, găsi că numai domnul de Nemours ar putea să-l ajute să iasă din acea mare încurcătură.

Se duse acasă și intră în odaia lui cînd de-abia începea să mijească de ziuă. Principele dormea liniștit; ceea ce citise pe chipul doamnei de Clèves în ajun îi pricinuia numai visuri plăcute. Fu deci foarte surprins cînd se văzu trezit de vidamul de Chartres care-l întrebă dacă nu cumva îi tulbură odihna ca să se răzbune de tot ce-i spusese în seara ospățului. Prin expresia feței, vidamul îl făcu să înțeleagă că ceea ce îl aducea era cît se poate de serios.

— Vin să vă cer ajutor în cel mai greu impas din viața mea. Știu bine că nu trebuie să-mi fiți îndatorat pentru marea încredere ce v-o arăt, deoarece ea vine într-un moment cînd am atîta nevoie de ajutorul dumneavoastră; dar știu tot atît de bine că aș fi pierdut din stima dumneavoastră dacă v-aș fi adus la cunoștință tot ce vă voi spune, fără ca nevoia să mă fi constrîns. Mi-a căzut din buzunar scrisoarea de care vorbeam aseară; și pentru mine este de-o importanță extremă să nu afle nimeni că scrisoarea îmi este adresată. Au văzut-o mulți din cei care erau la jocul *de paume*, unde a căzut

ieri ; erați acolo și dumneavoastră, și vă cer favoarea de a binevoi să spuneți că dumneavoastră ați pierdut-o.

— Trebuie să credeți că n-am nici o amantă, răspunse domnul de Nemours, zîmbind, pentru a-mi face o asemenea propunere, și că nu e nimeni cu care aș putea să mă cert, lăsînd să se creadă că primesc asemenea scrisori.

— Vă rog, zise vidamul, să mă ascultați cu toată seriozitatea. Dacă aveți o amantă, ceea ce nu mă îndoiesc, deși nu știu cine este, vă va fi ușor să vă dezvinovățiți ; și eu v-aș da mijloacele cele mai sigure ; iar dacă nu vă veți dezvinovăți față de ea, asta nu vă poate costa decît o ceartă de cîteva clipe. Pe cînd eu, prin această întîmplare, dezonorez o persoană care m-a iubit cu pasiune și care e una din femeile cele mai demne de respect din lume ; și pe de altă parte, îmi atrag o ură neînduplecată, care mă va costa situația mea și poate chiar ceva mai mult.

— Nu pot înțelege tot ce-mi spuneți, răspunse domnul de Nemours ; dar mă faceți să întrezăresc că zvonurile care au circulat despre interesul pe care o mare principesă vi-l poartă nu sînt pe de-a-ntregul false.

— Lucrurile nu stau chiar așa, răspunse repede vidamul de Chartres ; de-ar fi dat Dumnezeu să fi fost adevărat, nu m-aș fi găsit în această încurcătură, dar trebuie să vă povestesc tot ce s-a întîmplat, pentru a vă da seama de ce trebuie să mă tem.

De cînd sînt la curte, regina m-a tratat totdeauna cu multă atenție și plăcere, și aveam toate motivele să cred că era binevoitoare față de mine ; nu era totuși nimic deosebit, și niciodată nu mă gîndisem că aș putea avea pentru ea alte sentimente decît cele de profund respect. Eram chiar foarte îndrăgostit de doamna de Themines : văzînd-o, e ușor de înțeles că poți face o pasiune pentru

ea, cînd te iubește și ea, și eu eram iubit. Sînt aproape doi ani de cînd, curtea fiind la Fontainebleau, am avut de două sau trei ori prilejul să stau de vorbă cu regina, la ore cînd era foarte puțină lume. Mi s-a părut că aprecia felul meu de a fi și că-mi împărtășea părerile. Între altele, într-o zi, am început să vorbim despre încredere. Am spus că nu era nimeni pe lume în care să fi avut încredere deplină, și găseam că totdeauna te căiești cînd o acorzi și că știam multe lucruri despre care nu am vorbit niciodată. Regina mi-a spus că tocmai pentru asta mă stima și mai mult; că nu găsise pe nimeni în Franța care să știe să țină un secret, și că asta e ceea ce a supărat-o mai tare, fiindcă i-a răpit plăcerea de a onora pe cineva cu deplina ei încredere; că în viață simți nevoia să ai un om căruia să-i poți vorbi deschis, mai ales cînd e vorba de persoane de rangul ei. În zilele următoare, reluă de mai multe ori aceeași conversație; îmi vorbi chiar despre unele lucruri destul de ciudate care se petreceau. În sfîrșit, mi s-a părut că dorea să se asigure de discreția mea și că intenționa să-mi încredințeze secrete personale. Acest gînd m-a apropiat de ea. M-am simțit mișcat de asemenea atenție și i-am vorbit măgulitor cu mult mai multă insistență decît obișnuiam. Într-o seară cînd regele, împreună cu toate doamnele, s-a dus să se plimbe călare prin pădure și ea nu-l însoțise, fiindcă nu se simțea prea bine, am rămas lîngă regină; ea coborî la marginea lacului, și se despărți de paji, să se plimbe mai în voie.

După ce făcu de cîteva ori înconjurul lacului, se apropie de mine și-mi spuse s-o urmez.

„Vreau să vă vorbesc, îmi declară ea; și din cele ce vă voi povesti, veți vedea că vă sînt prietenă. Spunînd acestea se opri privindu-mă fix. Sînteți îndrăgostit, continuă ea, și fiindcă nu aveți încredere s-o mărturisiți

nimănui, vă închipuiţi că nimeni nu ştie de dragostea dumneavoastră ; dar e cunoscută şi chiar de persoane interesate. Sînteţi urmărit, se cunosc locurile de întîlnire cu iubita dumneavoastră, şi au de gînd să vă surprindă. Nu ştiu cine este ea, nici nu vă întreb ; vreau numai să vă feresc de nenorocirile ce vă pîndesc." Vedeţi dar, ce cursă îmi întindea regina şi cît de greu era să nu cad în ea. Dorea să ştie dacă eram îndrăgostit ; şi neîntrebîndu-mă de cine eram, şi nelăsîndu-mă să văd decît intenţia de a-mi face o favoare, îndepărta de mine gîndul că-mi vorbea astfel numai din curiozitate sau cu o anumită intenţie.

Totuşi, în ciuda tuturor aparenţelor, am descifrat adevărul. O iubeam pe doamna Themines ; dar, deşi ea mă iubea, eu nu eram atît de fericit pentru a avea locuri secrete de întîlnire cu dînsa şi nu m-aş fi putut teme să fiu surprins ; aşa că mi-am dat bine seama că nu despre ea voia să vorbească regina. Aveam o legătură galantă cu o femeie mai puţin frumoasă şi mai puţin serioasă decît doamna de Themines şi ştiam că nu era imposibil să se fi aflat locul unde mă întîlneam cu ea ; dar cum nu puneam cine ştie cît suflet, îmi era uşor să evit riscurile, încetînd de a o mai vedea. Astfel am luat hotărîrea de a nu mărturisi nimic reginei şi, dimpotrivă, s-o asigur că de foarte multă vreme nu mai nutream dorinţa de a fi iubit de una din femeile de care nu speram să fiu iubit, fiindcă le găseam aproape pe toate celelalte nedemne de a atrage un adevărat curtean, şi că numai cineva mult mai presus de acestea ar putea să mă facă să mă îndrăgostesc.

„Nu-mi răspundeţi sincer, replică regina ; ştiu că adevărul e altul. Felul cum vă vorbesc vă obligă să nu-mi ascundeţi nimic. Vreau să fiţi printre prietenii mei, continuă ea ; dar vreau, acordîndu-vă acest loc de

cinste, să ştiu ce legături aveţi. Judecaţi şi dumneavoastră, dacă vreţi să-l obţineţi cu preţul de a fi cu totul deschis faţă de mine ; vă dau două zile de gîndire ; însă în acest răgaz, chibzuiţi bine la ceea ce îmi veţi spune şi nu uitaţi că, dacă mai tîrziu descopăr că m-aţi amăgit, n-am să v-o iert toată viaţa."

După aceste cuvinte, regina plecă, fără să-mi aştepte răspunsul. Vă puteţi închipui că am rămas gîndindu-mă la ceea ce-mi spusese. Cele două zile de gîndire pe care mi le acordase nu mi-au părut prea lungi pentru a mă hotărî. Îmi dădeam seama că dorea să ştie dacă sînt îndrăgostit şi că dorea să nu fi fost. Vedeam urmările şi consecinţele hotărîrii pe care urma s-o iau ; vanitatea mea nu era puţin măgulită de o legătură deosebită, cu o regină, şi încă o regină atît de plăcută. Pe de altă parte, o iubeam pe doamna de Themines şi, deşi o înşelasem cu cealaltă femeie de care v-am vorbit, nu mă puteam hotărî să-mi depărtez gîndul de la ea. Îmi dădeam seama apoi de pericolul care mă pîndea, minţind-o pe regină, şi cît era de greu să nu descopere ; totuşi n-am îndrăznit să refuz ceea ce soarta îmi oferea şi mi-am asumat riscul, a tot ceea ce putea să-mi aducă o asemenea reprobabilă purtare. Am rupt cu femeia aceea a cărei legătură cu mine putea fi descoperită, şi speram să ascund şi pasiunea mea pentru doamna de Themines.

După cele două zile acordate de regină, cînd am intrat în camera în care se adunaseră doamnele, ea-mi spuse cu glas tare şi cu un aer grav, ce m-a surprins : „V-aţi gîndit la afacerea aceea cu care v-am însărcinat şi aţi aflat adevărul ?" „Da, doamnă, i-am răspuns, şi e aşa cum am spus majestăţii-voastre." „Veniţi astă-seară la ora cînd îmi fac corespondenţa, îmi replică ea, ca să primiţi ultimele ordine." Fără să-i răspund, am făcut o adîncă plecăciune şi n-am uitat să mă prezint la ora

indicată. Am găsit-o în galeria unde era secretarul și una din doamnele ei. Cum m-a văzut, a venit spre mine și m-a dus la celălalt capăt al galeriei. „Ei bine ! zise ea, oare după ce v-ați gîndit destul, nu aveți nimic să-mi spuneți, și felul cum mă port cu dumneavoastră nu merită oare să-mi vorbiți sincer ?" „Tocmai fiindcă vă vorbesc sincer, doamnă, i-am răspuns, n-am nimic să vă spun ; și jur majestății-voastre, cu tot respectul ce i-l datorez, că n-am nici o legătură cu nici o femeie de la curte." „Vreau s-o cred, răspunse regina, fiindcă asta doresc, căci vreau să-mi fiți în totul atașat, și ar fi cu neputință să mă mulțumesc cu prietenia dumneavoastră, dacă ați fi îndrăgostit. Nu poți să te încrezi în îndrăgostiți ; nu poți să te bizui pe discreția lor. Sînt prea distrați, prea visători ; sînt captivați de pasiunile lor și asta nu se împacă cu felul în care vreau să-mi fiți atașat. Așadar, nu uitați, pe cuvîntul ce mi-ați dat, că nu aveți nici o legătură, vă aleg pentru a vă acorda încrederea mea. Nu uitați că o cer și pe a dumneavoastră și deplină ; că vreau să nu aveți nici prieteni, nici prietene, decît pe acei care îmi vor plăcea mie, și că nu veți avea nici o altă grijă decît aceea de a-mi place. N-am să vă fac să vă neglijați cele impuse de situația dumneavoastră. Voi veghea asupra intereselor dumneavoastră mai bine decît dumneavoastră înșivă, și orice aș face, mă voi considera prea răsplătită dacă veți fi pentru mine cel pe care-l nădăjduiesc. V-am ales pentru a vă încredința toate necazurile mele și pentru a mă ajuta să le îndur mai ușor. Vă puteți da seama că nu sînt mărunte. Rabd, în aparență fără să fac mare caz, dragostea regelui pentru ducesa de Valentinois ; dar e de neîndurat. Ea-l conduce pe rege ; îl înșală, mă disprețuiește ; toți oamenii mei sînt în solda ei. Regina, nora mea, mîndră de frumusețea ei și de trecerea pe

care o au unchii ei la curte, nu-mi dă nici o considerație. Conetabilul de Montmorency este stăpînul regelui și al regatului; mă urăște și mi-a dat dovezile urii sale pe care nu le pot uita. Mareșalul de Saint-André e un tînăr favorit îndrăzneț, care nu se poartă mai bine cu mine decît ceilalți. Amănuntele nefericirilor mele v-ar umple de milă; pînă acum n-am cutezat să mă încred în nimeni; mă încred în dumneavoastră, faceți astfel încît să nu mă căiesc și să-mi fiți singura alinare."

Sfîrșind aceste cuvinte, ochii reginei se umplură de lacrimi; mă gîndeam să mă arunc la picioarele ei, atît eram de adînc mișcat de bunătatea ce-mi arăta. Din ziua aceea a avut în mine o deplină încredere, nu a mai făcut nimic fără să se sfătuiască cu mine și am păstrat o legătură ce mai dăinuiește încă.

PARTEA A TREIA

CU TOATE ACESTEA, ORICÎT ERAM de prins și stăpînit de această nouă legătură cu regina, țineam la doamna de Themines dintr-o pornire pe care nu o puteam învinge. Mi se păru că nu mă mai iubea și în loc să fiu cuminte, și să profit de schimbarea ce părea să se fi petrecut în ea, pentru a-mi ajuta să mă vindec, dragostea mea crescu și mai tare, și mă purtam atît de nebunește încît regina a simțit ceva. Gelozia este și mai firească la persoanele de neamul ei, și poate că această principesă are pentru mine sentimente mai aprinse decît bănuiește ea însăși. Dar, în cele din urmă, zvonul că eram îndrăgostit i-a stîrnit o tulburare atît de mare și atît de mare necaz, încît m-am crezut pierdut cu totul față de ea. Am liniștit-o, în sfîrșit, prin multe atenții,

făcînd şi jurăminte false ; dar n-aş fi putut s-o înşel multă vreme, dacă schimbarea doamnei de Themines nu m-ar fi îndepărtat de ea fără voia mea. M-a făcut să înţeleg că nu mă mai iubea ; iar eu am fost atît de convins că aşa şi este, încît am fost nevoit să nu o mai tulbur şi s-o las în pace. Cîtva timp după asta, mi-a scris că aflase de legătura cu cealaltă femeie, despre care v-am vorbit, şi de aici pornea schimbarea ei. Cum, astfel, nu mai aveam pe nimeni cu care să-mi împartă sentimentele, regina era destul de mulţumită de mine ; dar cum ceea ce simt pentru ea nu este de natură să-mi înlăture orice altă dragoste, pentru că nu poţi fi îndrăgostit numai fiindcă vrei, m-am îndrăgostit de doamna de Martigues, pentru care simţeam o mare atracţie, încă de pe cînd era domnişoară de onoare a reginei-delfine. Am toate motivele să cred că nu mă urăşte ; discreţia ce îi arăt, şi ale cărei temeiuri nu le cunoaşte pe deplin, îi place. În privinţa ei, regina nu are nici o bănuială ; dar are alta, care nu e mai puţin supărătoare. Deoarece doamna de Martigues este mereu la regina-delfină, mă duc şi eu acolo mult mai des decît de obicei. Regina şi-a închipuit că sînt îndrăgostit de regina moştenitoare, al cărei rang, egal cu al ei, precum şi frumuseţea şi tinereţea pe care le are pe deasupra, îi stîrnesc o gelozie ce merge pînă la furie şi ură împotriva norei sale, sentimente pe care nu le mai poate ascunde. Cardinalul de Lorena, care de multă vreme pare să rîvnească la favorurile reginei şi îşi dă bine seama că eu ocup locul la care aspiră, sub pretext că vrea să o împace pe doamna-delfină cu regina, s-a strecurat în neînţelegerile dintre ele. Sînt sigur că a pătruns adevărata cauză a supărării reginei, şi cred că mă vorbeşte de rău în tot felul, fără a lăsa să se întrevadă că o face anume. Iată cum stau lucrurile în clipa cînd vă vorbesc. Gîndiţi-vă ce consecinţe poate avea

scrisoarea pe care am pierdut-o şi pe care ceasul rău m-a făcut s-o pun în buzunar, ca s-o restitui doamnei de Themines. Dacă regina vede această scrisoare, va afla că am înşelat-o, şi că aproape în acelaşi timp cînd o înşelam pe ea cu doamna de Themines, o înşelam şi pe doamna de Themines cu altă femeie ; gîndiţi-vă ce părere o să-şi facă despre mine, şi dacă va mai putea vreodată să se încreadă în vorbele mele. Dacă nu vede scrisoarea, ce pot să-i spun ? Ştie că a fost în mîinile doamnei-delfine ; va crede că Chastelart a recunoscut scrisul reginei şi că este o scrisoare de la ea ; îşi va închipui că persoana despre a cărei gelozie se vorbeşte în scrisoare este poate chiar ea ; în sfîrşit, ce nu i-ar putea trece prin minte şi mă tem de toate gîndurile ei. Totodată sînt foarte îngrijorat de doamna de Martigues ; fără îndoială regina-delfină îi va arăta această scrisoare pe care o va crede scrisă de curînd, şi astfel mă voi pune rău şi cu persoana care mi-este cea mai scumpă pe lume şi cu persoana de care trebuie să mă tem cel mai mult. După toate acestea, vedeţi şi dumneavoastră dacă n-am dreptate să vă implor să spuneţi că scrisoarea este a dumneavoastră şi de a vă cere favoarea să mergeţi la regina-delfină s-o rugaţi să v-o dea.

— Îmi dau bine seama, zise domnul de Nemours, că nu poate fi cineva într-o mai mare încurcătură decît cea în care vă aflaţi, şi trebuie să recunoaşteţi că o meritaţi. Am fost acuzat că nu sînt un bărbat statornic şi că am avut mai multe legături deodată ; dar mă întreceţi în aşa măsură, încît nici n-aş fi cutezat să-mi închipui măcar momentele prin care aţi trecut. Cum de v-aţi închipuit că puteaţi s-o păstraţi pe doamna de Themines, cînd v-aţi luat anumite obligaţii faţă de regină, şi cum aţi putut spera că, obligîndu-vă faţă de regină, veţi putea s-o înşelaţi ? Este şi italiancă şi regină, şi prin

urmare bănuitoare, geloasă și orgolioasă ; cînd norocul, mai mult decît buna purtare, v-a eliberat de obligațiile pe care le aveați, v-ați asumat altele noi, și v-ați închipuit că la curte ați putea s-o iubiți pe doamna de Martigues, fără ca regina să bage de seamă. Nici o prevedere n-ar fi fost de prisos pentru a o cruța de rușinea de a fi făcut ea primul pas. Ea are pentru dumneavoastră un sentiment puternic ; discreția vă împiedică să mi-o mărturisiți, iar pe mine, să vă întreb ; dar oricum, ea vă iubește, e plină de bănuieli, iar adevărul e împotriva dumneavoastră.

— Tocmai dumneavoastră sînteți acela care să mă copleșească de mustrări, întrerupse vidamul, cînd experiența dumneavoastră ar trebui să vă inspire mai multă indulgență față de greșelile mele ! Admit că am greșit ; dar gîndiți-vă, vă implor, cum să mă scoateți din prăpastia în care am căzut. Cred că ar fi bine s-o vedeți pe doamna-delfină, de îndată ce se va trezi, și să-i cereți scrisoarea, ca și cum dumneavoastră ați fi pierdut-o.

— V-am mai spus, reluă domnul de Nemours, că propunerea aceasta este cam ciudată, că interesele mele personale mă pot face să văd destule piedici și, mai mult, dacă scrisoarea a fost văzută căzînd din buzunarul dumneavoastră, mi se pare greu să fiu crezut că ar fi căzut din buzunarul meu.

— Credeam că v-am spus și alt amănunt, răspunse vidamul ; i s-a spus reginei-delfine că scrisoarea a căzut din buzunarul dumneavoastră.

— Cum ! exclamă domnul de Nemours, care văzu în clipa aceea ce prejudicii ar putea să-i aducă o asemenea confuzie în ochii doamnei de Clèves. S-a spus reginei-delfine că mie mi-a căzut scrisoarea ?

— Da, reluă vidamul, așa i s-a spus. Și ceea ce a creat confuzia, este faptul că mai mulți gentilomi ai regine-

lor se aflau într-una din camerele jocului *de paume*, unde erau hainele noastre, și că servitorii dumneavoastră și ai mei s-au dus împreună să le ia ; în aceeași clipă scrisoarea a căzut ; gentilomii au ridicat-o și au citit-o cu glas tare. Unii au crezut că era a dumneavoastră, alții că era a mea. Chastelart, care a luat scrisoarea și la care tocmai am trimis să i-o ceară, a răspuns că a dat-o reginei-delfine, ca fiind o scrisoare a dumneavoastră ; iar cei care au vorbit cu regina au spus, din nefericire, că era a mea ; așa că nu ar fi greu să-mi faceți această favoare, prin care m-ați scoate din încurcătură.

Domnul de Nemours ținea foarte mult la vidamul de Chartres, iar faptul că era rudă cu doamna de Clèves i-l făcea încă și mai scump. Totuși nu se putea hotărî să ia asupră-i riscul ca numele lui să fie rostit în legătură cu această scrisoare. Căzu pe gînduri, iar vidamul, care bănuia ce se petrece în mintea lui, îi spuse :

— Văd că vi-i teamă să nu vă certați cu femeia pe care o iubiți. Aș putea chiar să cred că e vorba de regina-delfină, dacă lipsa de gelozie ce-o arătați față de domnul d'Anville n-ar contrazice acest gînd ; dar, oricum ar sta lucrurile, nu e drept ca dumneavoastră să vă sacrificați liniștea pentru mine și vreau să vă dau mijlocul de a arăta celei pe care o iubiți că scrisoarea îmi este adresată mie și nu dumneavoastră. Iată un bilet al doamnei de Amboise, prietena doamnei de Themines, căreia i-a mărturisit sentimentele ei pentru mine. Prin acest bilet, ea îmi cere scrisoarea prietenei sale, scrisoarea pe care am pierdut-o. Numele meu apare pe bilet, iar cuprinsul ei dovedește limpede că scrisoarea care mi se cere înapoi este aceeași cu scrisoarea găsită. Vă încredințez biletul și consimt să-l arătați iubitei dumneavoastră, pentru a vă justifica. Vă rog fierbinte,

nu mai pierdeți timpul prețios și prezentați-vă chiar în dimineața asta la doamna-delfină.

Domnul de Nemours promise vidamului de Chartres că așa va face și luă biletul doamnei de Amboise ; totuși, intenția lui nu era de a o vedea mai întîi pe regina-delfină, găsind că avea de făcut un alt drum mai important. Presimțea că regina îi și vorbise doamnei de Clèves despre acea scrisoare și nu putea îndura gîndul că persoana pe care o iubea cu pasiune să creadă că el ar putea iubi altă femeie.

Se duse la ora cînd credea că ar putea fi trezită, și îi trimise vorbă că nu i-ar fi cerut cinstea să-l primească la o oră atît de nepotrivită, dacă o chestie importantă nu l-ar obliga. Doamna de Clèves era încă în pat, mîhnită și agitată de gîndurile ce o tulburaseră toată noaptea. A fost nespus de surprinsă cînd i s-a spus că domnul de Nemours cerea s-o vadă ; supărată cum era, nu șovăi să răspundă că este bolnavă și nu poate să-l primească.

Domnul de Nemours nu se simți ofensat de acest refuz ; un semn de răceală, într-un moment cînd ea putea fi geloasă, nu prevestea nimic rău. Se duse în apartamentul domnului de Clèves, îi spuse că venea din anticamera soției sale, cu regretul că nu putea discuta cu dînsa într-o chestie de mare importanță pentru vidamul de Chartres. În cîteva cuvinte îl informă pe domnul de Clèves despre delicata situație, iar domnul de Clèves îl duse imediat în camera soției. Dacă ea n-ar fi fost în penumbră, cu greu și-ar fi putu ascunde tulburarea și uimirea de a-l vedea pe domnul de Nemours intrînd cu soțul ei ; domnul de Clèves îi spuse că era vorba de o scrisoare și că aveau nevoie de ajutorul ei în interesul vidamului ; împreună cu domnul de Nemours va vedea ce e de făcut, adăugînd că el trebuie să plece la rege, care tocmai trimisese să-l cheme.

Domnul de Nemours rămase singur cu doamna de Clèves, aşa cum dorea.

— Vin să vă întreb, doamnă, îi spuse el, dacă doamna-delfină nu v-a vorbit de o scrisoare pe care Chastelart i-a înmînat-o ieri.

— Mi-a spus ceva, zise doamna de Clèves ; dar nu văd ce legătură are scrisoarea aceea cu unchiul meu, şi pot să vă asigur că în conţinutul ei nu apare numele lui.

— Într-adevăr, doamnă, replică domnul de Nemours, numele lui nu apare, şi totuşi ii este adresată lui, iar pentru el este de o mare importanţă ca dumneavoastră să o scoateţi din mîinile doamnei-delfine.

— Mi-e greu să înţeleg, reluă doamna de Clèves, de ce are interesul ca această scrisoare să nu circule, şi de ce trebuie cerută în numele lui.

— Dacă vreţi să vă daţi osteneala de a mă asculta, doamnă, zise domnul de Nemours, vă voi arăta îndată cum stau lucrurile şi veţi afla ceva atît de important pentru domnul vidam, încît nu aş fi spus totul nici domnului principe de Clèves, dacă n-ar fi fost nevoie să apelez la dînsul, pentru a avea cinstea să fiu primit de dumneavoastră.

— Cred că tot ce v-aţi luat osteneala să-mi spuneţi ar fi inutil, răspunse doamna de Clèves, cu destulă răceală, şi ar fi mai bine să vă duceţi la regina-delfină ca, fără prea multe ocolişuri, să-i explicaţi de ce îi cereţi această scrisoare, fiindcă într-adevăr, i s-a spus că ea vă aparţine.

Mîhnirea pe care domnul de Nemours o întrevedea la doamna de Clèves îl bucura, cum nimic nu-l bucurase vreodată, şi cumpănea nerăbdarea de a se justifica.

— Nu ştiu, doamnă, reluă el, ce s-a putut spune doamnei-delfine ; dar eu n-am nici un interes personal în privinţa acestei scrisori, adresată domnului vidam.

— Vă cred, răspunse doamna de Clèves, dar reginei-delfine i s-a spus contrariul și nu i se va părea verosimil ca scrisorile domnului vidam să cadă din buzunarul dumneavoastră. De aceea, afară de cazul cînd aveți și alte motive, pe care eu nu le cunosc, de a ascunde doamnei-delfine adevărul, vă sfătuiesc să i-l mărturisiți.

— N-am nimic de mărturisit, reluă el, scrisoarea nu îmi este adresată mie și, dacă există vreo persoană pe care doresc să o conving de acest adevăr, aceasta nu este, vă asigur, doamna-delfină. Dar, doamnă, întrucît în cazul de față e vorba de soarta domnului vidam, fiți atît de bună să mă lăsați să vă spun lucruri demne pînă și de curiozitatea dumneavoastră.

Prin tăcerea ei, doamna de Clèves se arătă gata să-l asculte, iar domnul de Nemours îi relată în cîteva cuvinte ceea ce abia aflase de la vidam. Cu toate că erau lucruri demne de a stîrni mirarea și de a fi ascultate cu atenție, doamna de Clèves le ascultă cu atîta răceală, încît părea că nu le consideră adevărate, sau că îi erau indiferente. Rămase în această stare de spirit, pînă ce domnul de Nemours îi vorbi de biletul doamnei de Amboise, adresat vidamului de Chartres, și fiind o mărturie că cele spuse erau adevărate. Doamna de Clèves știa că această femeie era prietena doamnei de Themines, deci cele spuse de domnul de Nemours puteau fi adevărate, așa că pentru prima dată îi surîse speranța că scrisoarea nu era adresată domnului de Nemours. Acest gînd topi deodată răceala vădită pînă atunci. După ce citi biletul prin care se dezvinovățea, principele i-l înmînă, ca ea să recunoască scrisul; principesa nu se putu stăpîni să nu-l primească repede și să nu citească începutul, din care se vedea că era adresat vidamului de Chartres, și-i citi apoi în întregime, pentru a-și da bine seama dacă scrisoarea cerută înapoi era tocmai cea cunoscută de ea.

Domnul de Nemours îi mai spuse tot ce credea că-i poate întări convingerea și, cum e ușor să convingi pe cineva despre un adevăr plăcut, izbuti să facă pe doamna de Clèves să creadă, în sfîrșit, că el nu avea nici un amestec direct în toate acestea.

Principesa începu atunci să discute liber despre primejdia în care se găsea vidamul, să-l condamne pentru purtarea lui nesocotită, și să caute mijloacele de a-l ajuta să iasă din încurcătură; se miră de comportarea reginei; mărturisi domnului de Nemours că scrisoarea era la ea; în sfîrșit, de îndată ce-l crezu nevinovat, împărtăși, cu inima deschisă și cu seninătate, aceleași lucruri de care la început nici nu voia să audă. Conveniră că nu trebuia să restituie scrisoarea reginei-delfine, ca nu cumva aceasta să o arate doamnei de Martigues, care cunoștea scrisul doamnei de Themines și ar fi descoperit ușor adevărul, mai ales că vidamul nu-i era indiferent. Găsiră de asemenea că taina reginei nu trebuia încredințată reginei-delfine. Sub cuvînt că apără interesele unchiului ei, doamna de Clèves primea cu plăcere să păstreze secretele pe care domnul de Nemours i le încredințase.

Principele nu i-ar fi vorbit numai de interesele vidamului, împrejurarea care îi permitea să discute atît de deschis cu doamna de Clèves fiind un prilej să treacă peste rezerva de pînă atunci, dacă nu ar fi venit cineva să-i spună principesei că regina-delfină o invită să vină îndată la ea. Domnul de Nemours a fost nevoit să se retragă, și a mers să-l caute pe vidam, să-i spună că, după ce s-au despărțit, a crezut mai potrivit să se adreseze doamnei de Clèves, nepoata lui, și nu să se ducă direct la regina-delfină.

Invocă o mulțime de motive pentru a-l face să-i aprobe comportarea și a-l îmbărbăta cu speranța reușitei.

În acest timp, doamna de Clèves se îmbrăcă în grabă, să se ducă la regina-delfină. Cum apăru în camera acesteia, regina-delfină îi ordonă să se apropie și îi spuse în șoaptă :

— Sînt două ceasuri de cînd vă aștept, și niciodată n-am trecut prin momente mai delicate ca azi-dimineață, nevoită să ascund adevărul. Regina a auzit vorbindu-se de scrisoarea pe care v-am dat-o ieri și crede că a căzut din hainele vidamului de Chartres. Știți că nu-i este indiferent ; a pus să se caute scrisoarea și a trimis după ea la Chastelart ; acesta a spus că mi-a dat-o mie ; au venit să mi-o ceară, sub cuvînt că e o scrisoare frumoasă, ce trezise curiozitatea reginei. N-am îndrăznit să spun că vi-o încredințasem ; mă gîndeam că își va închipui că v-am dat-o în interesul vidamului, unchiul dumneavoastră, fiindcă ar exista o strînsă înțelegere între el și mine. Am observat încă de mult că nu tolera ușor desele lui vizite la mine ; și, atunci, am spus că scrisoarea rămăsese în hainele mele de ieri, iar cei care aveau cheile de la dulapuri erau plecați. Dați-mi imediat scrisoarea, adăugă ea, să i-o trimit, și s-o citesc înainte să văd dacă nu recunosc scrisul.

Doamna de Clèves se simți extrem de stînjenită.

— Nu știu, doamnă, ce vom face, răspunse ea, deoarece domnul de Clèves, căruia i-o dădusem s-o citească, a restituit-o domnului de Nemours, care a venit dis-de-dimineață să ne roage să vi-o cerem din partea lui. Domnul de Clèves a avut imprudența să-i spună că o avea și chiar slăbiciunea să cedeze la insistențele domnului de Nemours, care i-o cerea.

— Mă puneți în cea mai mare încurcătură, reluă doamna-delfină, și rău ați făcut că ați restituit scrisoarea domnului de Nemours ; din moment ce eu v-am dat-o, nu trebuia s-o înapoiați fără învoirea mea. Ce vreți să spun

reginei şi ce-o să-şi închipuie ? Va crede, şi pe bună dreptate, că scrisoarea aceasta mă priveşte, şi că este vreo legătură nemărturisită între mine şi vidam. Niciodată nu se va convinge că scrisoarea aparţine domnului de Nemours.

— Sînt foarte necăjită, răspunse doamna de Clèves, de supărarea dumneavoastră, de care eu sînt vinovată. Cred că încurcătura în care v-am pus este aşa cum spuneţi ; dar e vina domnului de Clèves, nu a mea.

— Ba este chiar vina dumneavoastră, răspunse doamna-delfină, fiindcă dumneavoastră i-aţi dat scrisoarea ; sînteţi singura femeie de pe lume care încredinţează soţului tot ce ştie !

— Cred că sînt de vină, doamnă, răspunse doamna de Clèves, dar să ne gîndim cum să îndreptăm greşeala, fără să mai pierdem timpul, căutînd a cui este vina.

— Nu vă amintiţi cuprinsul scrisorii ? întrebă atunci regina-delfină.

— Da, doamnă, răspunse ea, îmi amintesc, am recitit-o de mai multe ori.

— Dacă-i aşa, reluă doamna-delfină, apoi mergeţi repede să v-o scrie cineva — o mînă de neidentificat. O voi trimite reginei ; n-o va arăta celor care au mai văzut-o. Şi chiar dacă ar arăta-o, voi continua să susţin că este chiar scrisoarea pe care mi-a dat-o Chastelart, iar el nu va îndrăzni să mă contrazică.

Doamna de Clèves se lăsă prinsă de acest subterfugiu, cu atît mai mult cu cît se gîndea că va trimite după domnul de Nemours, pentru a avea din nou scrisoarea, ca s-o poată copia cuvînt cu cuvînt, şi să încerce să imite cît mai bine scrisul ; îşi închipuia astfel că regina se va lăsa uşor amăgită. Cum sosi acasă, descrise soţului ei situaţia dificilă în care o pusese pe doamna-delfină şi-l rugă să trimită după domnul de Nemours, care se grăbi

să vină. Doamna de Clèves îi spuse tot ce-i povestise soțului și îi ceru scrisoarea; dar domnul de Nemours răspunse că o și restituise vidamului de Chartres, care s-a bucurat atît de mult că a scăpat de primejdia ce-l amenința, încît o trimise de îndată prietenei doamnei de Themines. Doamna de Clèves se găsea într-o nouă încurcătură; și, în cele din urmă, după multă chibzuială, hotărî să întocmească scrisoarea din memorie. Se închiseră într-o încăpere izolată, ca să lucreze la ea; se dădură porunci să nu intre nimeni, și trimiseră acasă pe toți oamenii domnului de Nemours.

Această atmosferă de mister și de destăinuiri, pentru principe și chiar pentru doamna de Clèves, nu era lipsită de farmec. Prezența soțului ei și interesele vidamului de Chartres îi liniștea într-un fel conștiința; nu simțea decît plăcerea de a-l vedea pe domnul de Nemours, cu o bucurie pură, neumbrită, cum nu mai simțise vreodată; bucuria aceasta îi dădea o vioiciune și o veselie pe care domnul de Nemours nu le cunoscuse încă și-l făceau s-o iubească și mai mult. Cum nu mai petrecuse pînă atunci momente atît de plăcute alături de ea, era și mai spiritual, iar cînd doamna de Clèves vru să înceapă să reconstituie din memorie scrisoarea, ca s-o scrie ea, principele, în loc s-o ajute cu toată seriozitatea, nu făcea decît s-o întrerupă și să-i spună lucruri hazlii. Doamna de Clèves fu cuprinsă de aceeași veselie, așa că erau de multă vreme închiși și veniseră de două ori din partea reginei-delfine, ca să i se comunice doamnei de Clèves să se grăbească, iar ei nu ajunseseră nici la jumătatea scrisorii.

Domnul de Nemours era foarte bucuros să lungească răgazul acela atît de plăcut, și uita de interesele prietenului său. Doamna de Clèves nu se plictisea nici ea, și uita de interesele unchiului ei. În sfîrșit, abia pe la cea-

surile patru, scrisoarea era gata şi destul de prost ticluită, iar scrisul semăna atît de puţin cu originalul pe care voisera să-l reproducă, încît ar fi trebuit ca regina să nu-şi fi dat silinţa deloc să afle adevărul curat, ca să nu-l descopere uşor.

De fapt nici n-a fost înşelată, oricît s-au silit s-o convingă că scrisoarea era adresată domnului de Nemours. Rămase încredinţată nu numai că era a vidamului de Chartres, dar mai crezu că regina-delfină era amestecată aici şi că exista o înţelegere secretă între ei. Acest gînd îi spori atît de mult ura pe care-o purta acestei principese, încît n-o iertă niciodată şi o prigoni pînă ce o făcu să părăsească Franţa.

În ce-l privea pe vidamul de Chartres, el fu pierdut în ochii reginei şi, fie că tocmai atunci cardinalul de Lorena pusese stăpînire pe judecata ei, fie că accidentul cu scrisoarea îi arăta limpede că e înşelată, ceea ce i-a înlesnit să lămurească alte înşelătorii pe care vidamul le pusese la cale, fapt este că acesta n-a mai izbutit să se împace cu ea. Legătura lor se rupse, şi ea îl trimise apoi la pieire, cînd cu acea conjuraţie din Amboise, în care era implicat.

După ce se trimise scrisoarea doamnei-delfine, domnul de Clèves şi domnul de Nemours plecară. Doamna de Clèves rămase singură şi, îndată ce nu se mai simţi susţinută de acea bucurie pe care o dă prezenţa celui iubit, se trezi ca dintr-un vis; privi cu uimire deosebirea dintre starea în care se găsea cu o seară mai înainte şi cea de acum, îşi amintea de răceala pe care o arătase în prezenţa domnului de Nemours, atita timp cît crezuse că scrisoarea doamnei de Themines îi era adresată lui, şi ce linişte, şi fericire urmase îndată ce a convins-o că scrisoarea nu-l privea. Cînd se gîndea că doar cu o zi înainte se învinuise că îşi trădase sentimentele, sentimente

ce se puteau naşte numai din compasiune, şi că prin răceala ei îşi trădase gelozia, dînd dovezi neîndoielnice de pasiune, nu se mai recunoştea. Cînd se mai gîndea că domnul de Nemours vedea prea bine că ea îi cunoaşte dragostea ; cînd vedea, de asemeni, prea bine că, deşi ştia c-o iubeşte, ea nu-l trata mai aspru nici în prezenţa soţului ei, ba dimpotrivă, niciodată nu-l privise atît de binevoitor, că-l făcuse pe domnul de Clèves să trimită după domnul de Nemours şi că petrecuseră împreună o dupămasă singuri, atunci găsea că era în secretă înţelegere cu domnul de Nemours, că îşi înşela soţul, care era ultimul bărbat din lume ce ar fi meritat să fie înşelat, şi se simţea ruşinată că apărea atît de puţin demnă de stimă chiar în ochii celui care o iubea. Dar ceea ce putea suporta şi mai greu, era amintirea stării în care petrecuse toată noaptea, suferinţele chinuitoare la gîndul că domnul de Nemours iubea pe altcineva şi că era înşelată.

Pînă atunci nu cunoscuse neliniştile cumplite ale neîncrederii şi geloziei ; nu se gîndise decît cum să se apere de sentimentele pe care i le inspira domnul de Nemours şi n-o atinsese teama că el ar putea iubi altă femeie. Cu toate că bănuielile deşteptate de scrisoare se risipiseră, nu trecuseră fără a-i deschide ochii asupra primejdiei de a fi înşelată, de a încerca gelozia şi neîncrederea, sentimente pe care nu le cunoscuse încă niciodată. Se miră cum de nu se gîndise pînă atunci cît era de puţin probabil ca un om ca domnul de Nemours, care se arătase atît de uşuratic faţă de femei, să fie în stare de o dragoste sinceră şi trainică. Găsi că era aproape cu neputinţă să fie bucuroasă de dragostea lui. „Dar chiar dacă aş putea fi, îşi zicea, la ce bun ? Vreau s-o accept ? Vreau să-i răspund ? Vreau să mă las antrenată într-o aventură ? Vreau să-l trădez pe domnul de Clèves ? Vreau să mă trădez pe mine însămi ? Vreau, în sfîrşit, să mă ex-

pun crudelor remuşcări şi cumplitelor suferinţe ale dragostei? Mă las înfrîntă de o patimă care mă tîrăşte fără să vreau; toate hotărîrile mele sînt zadarnice; ieri gîndeam tot ce gîndesc şi azi, şi totuşi azi calc toate hotărîrile de ieri! Trebuie să-l smulg din inimă pe domnul de Nemours; trebuie să plec la ţară, oricît de ciudată ar părea plecarea mea; iar dacă domnul de Clèves se încăpăţînează să mă împiedice sau să afle cauzele plecării, poate că am să-i fac răul de pe urma căruia voi suferi şi eu, am să-i spun adevărul." Rămase la această hotărîre şi petrecu toată seara acasă, fără să se ducă la doamna-delfină, să mai afle ce s-a întîmplat cu falsa scrisoare a vidamului.

La întoarcerea domnului de Clèves, îi spuse că doreşte să plece la ţară, că se simţea rău şi că avea nevoie să schimbe aerul. Domnul de Clèves, care-o vedea în faţa lui de o frumuseţe ce nu-l putea întări în credinţa că este atît de grav bolnavă, la început luă în glumă proiectul ei de plecare, şi îi răspunse că uitase probabil de nunţile principeselor şi de turnirul ce urma să aibă loc, şi că nu rămînea prea mult timp pentru a se pregăti să apară la serbări cu aceeaşi splendoare ca şi celelalte doamne. Argumentele soţului nu-i strămutară hotărîrea; îl rugă să accepte ca, în timp ce el va fi la Compiègne cu regele, ea să plece la Colomiers, drum de o zi de la Paris, unde aveau o casă frumoasă, la finisarea căreia se lucra cu multă grijă. Domnul de Clèves consimţi; ea plecă acolo, cu gîndul de a nu se întoarce prea curînd, iar regele se duse la Compiègne, unde urma să rămînă numai cîteva zile.

Domnul de Nemours fusese foarte îndurerat că n-o mai văzuse pe doamna de Clèves din acea după-amiază, pe care o petrecuse cu ea atît de plăcut, şi care îi sporise speranţele. Era atît de nerăbdător s-o revadă, că nu mai

avea linişte, aşa încît, atunci cînd regele se întoarse la Paris, se hotărî să se ducă la sora lui, ducesa de Mercoeur, care era la țară, destul de aproape de Colomiers. Propuse vidamului să meargă cu el, și acesta acceptă bucuros propunerea ; domnul de Nemours îl invitase în nădejdea că împreună se vor putea duce s-o vadă pe doamna de Clèves.

Doamna de Mercoeur îi primi cu multă bucurie și nu se gîndi decît cum să-i distreze și să le ofere toate plăcerile vieții la țară. Pe cînd erau la o vînătoare de cerbi, domnul de Nemours se rătăci prin pădure. Întrebînd de drumul pe care trebuia să apuce, ca să se întoarcă, află că era aproape de Colomiers. Cum auzi de Colomiers, fără să se mai gîndească ce va face anume, apucă în goană în direcția arătată. Intră în pădure și se lăsă în voia calului pe niște drumuri bine întreținute care, după cum îşi închipuia, duceau spre castel.

La capătul drumului urmat, găsi un pavilion ce avea un salon mare la parter, și încă două încăperi mai mici, din care una da spre o grădină plină de flori, despărțită de pădure doar printr-un gard scund, iar cea de-a doua da spre o alee mare din parc.

Intră in pavilion, și s-ar fi oprit să-i admire frumusețea, dacă n-ar fi zărit venind pe alee pe domnul și doamna de Clèves, însoțiți de o mulțime de servitori. Cum nu se așteptase să-l găsească pe domnul de Clèves, pe care îl lăsase cu regele, primul lui imbold fu să se ascundă ; intră în salonașul care dădea spre grădina de flori, cu gîndul să iasă în pădure pe altă ușă, dar văzînd că doamna de Clèves și soțul ei se așază în fața pavilionului, că slugile lor rămîn în parc, deci nu riscă să vină spre el, deoarece trebuiau să treacă pe unde se aflau domnul și doamna de Clèves, nu putu să renunțe la plăcerea de a o vedea pe principesă, nici să reziste curiozității de a asculta con-

versația cu un soț care îi inspira mai multă gelozie decît oricare altul dintre rivalii lui.

Auzi cum domnul de Clèves îi spunea soției sale :

— Nu înțeleg de ce nu vreți să vă întoarceți la Paris ? Cine poate să vă rețină la țară ? De cîtva timp vă place singurătatea, ceea ce mă miră și mă întristează, fiindcă ne îndepărtează pe unul de celălalt. Vă găsesc chiar mai tristă ca de obicei și mă tem să nu aveți vreun motiv real de tristețe.

— Nu am nimic pe suflet, răspunse ea stînjenită, dar viața de la curte e atît de intensă și primiți atîta lume la dumneavoastră că e cu neputință ca trup și suflet să nu obosească și să nu tînjești după puțină tihnă.

— Tihna aceasta, răspunse el, nu se potrivește cu o persoană de vîrsta dumneavoastră. Duceți și acasă și la curte o viață care nu vă poate da prilej de oboseală și mai degrabă m-aș teme că sînteți mai mulțumită trăind departe de mine.

— Mi-ați face o mare nedreptate cu un asemenea gînd, reluă ea din ce în ce mai încurcată ; dar vă implor să mă lăsați aici. Dacă ați putea rămîne cu mine aș fi fericită, cu condiția să rămînem singuri ; aș mai vrea să nu avem în jurul nostru atîția oameni care se țin de noi aproape mereu !

— Vai, doamnă ! exclamă domnul de Clèves, tonul și cuvintele dumneavoastră mă fac să întrevăd că aveți motive serioase să căutați singurătatea ; nu le cunosc și vă implor să mi le spuneți.

Insistă mult timp, dar n-o înduplecă ; după ce se apărase într-un fel care sporea îngrijorarea soțului ei, se adînci într-o tăcere profundă, cu ochii în jos ; apoi, deodată, privindu-l, îi spuse :

— Nu mă siliți să vă mărturisesc ceea ce nu am puterea să vă mărturisesc, deși de mai multe ori m-am gîn-

dit s-o fac. Închipuiţi-vă doar că prudenţa nu te sfătuieşte, ca o femeie de vîrsta mea, şi stăpînă pe mişcările ei, să rămînă la curte unde este atît de expusă.

— Ce-mi daţi a înţelege, doamnă ! exclamă domnul de Clèves. Nici nu îndrăznesc să v-o spun, de teama de a nu vă jigni.

Doamna de Clèves nu răspunse, iar tăcerea ei confirmă ceea ce nu exprimase soţul :

— Nu-mi răspundeţi, reluă el, şi numai atît îmi spune că nu mă înşel.

— Ei bine, domnule, vorbi ea în sfîrşit, aruncîndu-se la picioarele lui, am să vă fac o mărturisire cum niciodată nu i-a fost dat unui soţ să audă ; dar nevinovaţia purtării şi intenţiile mele îmi dau puterea s-o fac. Într-adevăr am motive să mă depărtez de curte, şi vreau să evit primejdiile în care se găsesc uneori femeile de vîrsta mea. N-am dat niciodată vreo dovadă de slăbiciune, şi nici nu m-aş teme de aşa ceva, dacă mi-aţi da libertatea de a mă retrage de la curte, sau dacă aş mai avea încă alături pe doamna de Chartres, care să mă sfătuiască. Oricît de primejdioasă ar fi hotărîrea pe care o iau, o iau cu bucurie pentru a mă păstra demnă de dumneavoastră. Vă cer de o mie de ori iertare, dacă sentimentele mele vă supără, dar cel puţin nu vă vor supăra faptele mele. Gîndiţi-vă că pentru a face ceea ce fac, trebuie să ai mai multă prietenie şi mai multă stimă pentru soţul tău, decît s-a pomenit vreodată ; sfătuiţi-mă, aveţi milă de mine, şi iubiţi-mă încă, dacă veţi mai putea !

Cît vorbi ea, domnul de Clèves rămase cu capul în palme atît de pierdut, că nici nu se gîndi să-şi ridice de jos soţia. Cînd ea tăcu, cînd el îşi aruncă privirile asupra ei, şi cînd o văzu în genunchi, cu faţa scăldată în lacrimi şi de-o minunată frumuseţe, crezu că va muri de durere ; o ridică, sărutînd-o, şi-i spuse :

— Fie-vă milă de mine, doamnă; merit mila aceasta şi, iertaţi-mă dacă, în primele clipe ale unei dureri atît de violente ca aceea pe care o simt, n-am răspuns cum se cuvine la gestul dumneavoastră. Îmi păreţi mai demnă de stimă şi de admiraţie decît oricare femeie de pe lume; dar şi eu sînt cel mai nefericit om din cîţi au fost pe lume. V-am iubit cu pasiune din prima clipă în care v-am văzut. Răceala dumneavoastră nu mi-a putut-o stinge, şi nici faptul că eraţi a mea; pasiunea rămîne aceeaşi; n-am putut niciodată să vă inspir dragoste şi văd că vi-i teamă să nu iubiţi pe altul. Şi cine e acela, doamnă, acel om fericit, care inspiră această teamă? De cînd vă place? Ce-a făcut el ca să vă placă? Ce cale a găsit pentru a ajunge la inima dumneavoastră? Mă consolasem oarecum că, dacă nu am ajuns eu pînă la ea, cel puţin nimeni n-ar fi putut s-o atingă. Cu toate acestea cineva a izbutit acolo unde n-am putut să ajung. Simt totodată gelozia unui soţ şi gelozia unui amant; dar nu-mi este îngăduit să o mai simt pe aceea de soţ, faţă de o comportare ca a dumneavoastră. E prea nobilă, pentru a nu-mi da o deplină încredere; consolează chiar pe amantul din mine. Încrederea şi sinceritatea pe care mi le arăţi sînt de nepreţuit: aveţi pentru mine destulă stimă ca să credeţi că nu voi abuza de asemenea mărturisire. Aveţi dreptate, doamnă, nu voi abuza şi nu vă voi iubi mai puţin. Mă faceţi nenorocit prin cea mai mare dovadă de fidelitate pe care o soţie a dat-o vreodată soţului ei. Dar, doamnă, mergeţi pînă la capăt şi spuneţi-mi cine este acela pe care vreţi să-l evitaţi.

— Vă implor să nu mi-o cereţi, răspunse ea; sînt hotărîtă să nu vă spun şi cred că prudenţa mă sfătuieşte.

— Nu vă temeţi, doamnă, reluă domnul de Clèves; cunosc prea bine lumea pentru a şti că stima acordată soţului nu împiedică să fii îndrăgostit de soţia lui. Poţi

urî pe cei care sînt astfel îndrăgostiți, dar nu te poți plînge de ei ; deci, încă o dată, doamnă, vă implor să-mi spuneți ceea ce doresc să știu.

— Insistați zadarnic, replică ea ; am puterea să nu mărturisesc ceea ce cred că nu trebuie să spun. Mărturisirea făcută nu vine din slăbiciune ; ai nevoie de mai mult curaj pentru a mărturisi asemenea adevăr, decît pentru a-l ascunde.

Domnul de Nemours nu pierdea un cuvînt din cele auzite ; și ceea ce spusese doamna de Clèves nu-i stîrnea mai puțină gelozie decît soțului ei. Era îndrăgostit atît de nebunește, încît credea că toată lumea avea pentru ea aceleași sentimente. Era adevărat că și avea destui rivali ; dar și-i închipuia încă și mai numeroși, iar mintea i se rătăcea, căutînd pe omul la care făcea aluzie doamna de Clèves. De multe ori crezuse că nu-i displăcea, și își întemeia această impresie pe lucruri care în clipa de față i se păreau cu totul neconcludente, nu-și putea închipui că stîrnise o pasiune atît de puternică pentru ca doamna de Clèves să caute un leac atît de extraordinar. Era atît de înflăcărat, că aproape nu pricepea ceea ce vedea aievea, și nu-i putea ierta domnului de Clèves că nu insista destul să smulgă soției numele pe care ea i-l ascundea.

Domnul de Clèves se străduia, totuși, dar zadarnic, să afle acest nume. În sfîrșit ea îi răspunse :

— Cred că ar trebui să vă mulțumiți cu sinceritatea mea ; nu-mi cereți mai mult și nu-mi dați prilejul să mă căiesc de ceea ce am făcut acum ; mulțumiți-vă cu asigurarea ce vă dau, că nici una din faptele mele nu mi-a trădat sentimentele și că niciodată nu mi s-a adus vreo jignire.

— Ah ! doamnă, reluă brusc domnul de Clèves, mi-este greu să vă cred. Îmi aduc aminte ce încurcată

păreați în ziua cînd vi s-a pierdut portretul. L-ați dat, doamnă, ați dat acest portret care îmi era atît de scump și care pe drept cuvînt mi se cuvenea. Nu v-ați putut ascunde sentimentele ; iubiți, asta se vede ; virtutea dumneavoastră v-a ferit de mai mult.

— E cu neputință, exclamă principesa, să credeți că ar putea fi un calcul într-o mărturisire ca a mea, cînd nimic nu mă silea să v-o fac ! Aveți încredere în cuvintele mele ; e destul de mare prețul cu care cîștig încrederea cerută. Vă implor să credeți că n-am dăruit portretul acela ; este adevărat că am văzut cînd a fost luat ; dar n-am vrut să arăt că am observat, de teamă să nu mi se adreseze cuvinte pe care nimeni încă n-a îndrăznit să mi le spună.

— Ce v-a făcut să vă dați seama că sînteți iubită, întrebă domnul de Clèves și ce dovezi de iubire vi s-au dat ?

— Scutiți-mă, răspunse ea, de durerea de a vă destăinui amănuntele de care mi-e rușine și mie că le-am reținut și care n-au făcut decît să mă convingă cu prisosință de slăbiciunea mea.

— Aveți dreptate, doamnă, reluă el ; sînt nedrept. Astfel de mărturisiri trebuiesc refuzate ori de cîte ori vi le-aș cere ; dar nu considerați totuși o jignire dacă vi le cer.

În clipa aceea, mai mulți dintre oamenii rămași pe alei veniră să-l înștiințeze pe domnul de Clèves că-l caută un gentilom trimis de rege, cu ordinul de a se prezenta, în seara aceea chiar, la Paris. Domnul de Clèves a fost obligat să plece, nemaiputînd să-i spună nimic altceva soției sale afară doar că o imploră să vină și ea a doua zi, și o roagă din suflet să creadă că, deși era îndurerat, păstra pentru ea o dragoste și o stimă de care trebuia să se bucure.

Odată principele plecat, doamna de Clèves, rămasă singură, chibzui la ceea ce făcuse, şi o cuprinse o spaimă atît de mare, încît abia îi venea să creadă că cele întîmplate se petrecuseră aievea. Se gîndea că singură pierduse inima şi stima soţului, că săpase o prăpastie între ei din care nu va mai ieşi niciodată. Se întreba de ce a făcut ceva atît de primejdios şi constată că se purtase doar după impulsul inimii. Ciudăţenia unei astfel de mărturisiri fără precedent o făcu să întrevadă toate primejdiile.

Dar pe cînd se gîndea că remediul acesta, oricît de violent ar fi fost el, era singurul care mai putea s-o apere de domnul de Nemours, găsea că nu avea de ce să se căiască şi că nu riscase prea mult. Petrecu toată noaptea, frămîntată de îndoieli, de tulburare şi de teamă, dar, în cele din urmă, sufletul i se potoli. Găsi chiar o mîngiiere în dovada de fidelitate dată unui soţ care o merita atît de mult, care avea pentru ea atîta stimă şi atîta afecţiune şi care chiar în acea clipă îi dăduse noi dovezi de iubire, prin felul cum îi primise mărturisirea.

Între timp, domnul de Nemours plecase din locul de unde auzise o conversaţie care îl privea atît de aproape, şi se afundă în pădure. Ceea ce spusese doamna de Clèves despre portretul ei, îi redase viaţa, făcîndu-l să afle că el era acela pe care ea îl iubea. Mai întîi se lăsă în voia bucuriei, dar bucuria se risipi repede la gîndul că ceea ce îi îngăduise să afle ce se petrecea în inima doamnei de Clèves trebuia, totodată, să-l convingă că nu va mai avea din partea ei nici un semn de afecţiune şi că era cu neputinţă să cîştige pe o femeie care recursese la un remediu atît de extraordinar. Simţi totuşi o deosebită bucurie de a o fi împins pînă la această extremitate. Găsi că e o glorie să fii iubit de o femeie atît de deosebită de toate celelalte ; în sfîrşit se simţi de o sută de ori fericit

şi tot pe atît de nefericit. Noaptea îl surprinse în pădure şi cu greu regăsi drumul spre castelul doamnei de Mercoeur. Sosi în zorii zilei. Se arătă destul de încurcat cînd trebui să-şi explice absenţa ; găsi o explicaţie oarecare şi chiar în ziua aceea se întoarse la Paris cu vidamul.

Domnul de Nemours era atît de copleşit de pasiunea lui, şi atît de uimit de cele auzite, încît comise o imprudenţă, destul de obişnuită în asemenea cazuri, vorbi în termeni generali de sentimentele lui intime, şi îşi povesti propria aventură recurgînd la nume împrumutate. Întors la Paris, aduse vorba despre amor ; exageră plăcerea de a fi îndrăgostit de o persoană demnă de a fi iubită. Vorbi de consecinţele ciudate ale acestei pasiuni ; şi în cele din urmă, nefiind în stare să păstreze numai pentru el uimirea stîrnită de fapta doamnei de Clèves, o povesti vidamului, fără a trăda numele şi fără să-i spună că el ar avea vreun amestec ; dar povesti întîmplarea cu atîta căldură şi cu atîta admiraţie, încît vidamul bănui uşor că îl priveşte direct pe principe. Insistă mult să i se destăinuiască. Îi spuse că bănuia de mult că era stăpînit de o pasiune puternică, şi că era nedrept să se ferească de un om care îi încredinţase secretul vieţii sale. Domnul de Nemours era prea îndrăgostit ca să-i mărturisească dragostea ; o ascunsese totdeauna vidamului, deşi era omul pe care îl iubea mai mult dintre toţi curtenii. Îi răspunse că această aventură îi fusese povestită de unul dintre prietenii lui, căruia îi promisese să nu pomenească nimănui despre ea şi că, la rîndul său, îl imploră să păstreze secretul. Vidamul îl asigură că nu va vorbi nimănui ; totuşi domnul de Nemours se căi că i-a destăinuit atîtea.

În timpul acesta, domnul de Clèves se dusese la rege, cu inima străpunsă de o vie durere. Niciodată un soţ n-a avut o pasiune atît de puternică pentru soţia sa şi n-a stimat-o atît. Ceea ce aflase acum nu-l făcea să-şi piardă

stima pentru ea, dar îl făcea s-o stimeze în alt fel decît pînă atunci. Ceea ce îl preocupa mai mult era dorința de a descoperi cine a știut să-i cucerească inima. Domnul de Nemours îi veni cel dintîi în minte, fiindcă el era cel mai fermecător dintre curteni ; se gîndi apoi la cavalerul de Guise și la mareșalul de Saint-André, doi bărbați care se obosiseră să-i placă și care o înconjurau cu omagiile lor ; rămase deci cu convingerea că unul dintre aceștia trei trebuia să fie. Sosi la Luvru, unde regele îl pofti în cabinetul său, spre a-i spune că îl alesese printre cei ce urmau s-o conducă pe doamna Elisabeta în Spania ; că era încredințat că nimeni nu s-ar putea achita mai bine ca el de asemenea însărcinare, după cum nimeni nu ar face acolo mai multă cinste Franței decît doamna de Clèves. Domnul de Clèves primi omagiul acestei alegeri așa cum se cuvenea și o privi chiar ca pe un prilej de a o îndepărta pe doamna de Clèves de la curte, fără ca absența ei să pară nefirească. Totuși, data plecării era încă prea îndepărtată pentru a reprezenta o ieșire din cumpăna în care se afla. Îi scrise imediat doamnei de Clèves pentru a o înștiința de dispozițiile date de rege și îi ceru să se întoarcă neapărat la Paris. Ea veni, dîndu-i ascultare și, cînd se văzură față în față, rămaseră amîndoi cuprinși de o tristețe nemărginită.

Domnul de Clèves îi vorbi cu o noblețe extremă, arătîndu-se demn mai mult decît oricine, de gestul ei.

— N-am nici o temere în privința purtării dumneavoastră, îi spuse el ; aveți mai multă tărie și mai multă virtute decît vă închipuiți. Nu e nici teama de viitor care mă întristează. Nu sînt îndurerat decît de a vedea că nutriți pentru altul sentimente pe care eu n-am putut să vi le inspir.

— Nu știu ce să vă răspund, îi spuse ea ; mă pierd de rușine, vorbindu-vă. Cruțați-mă, vă rog, de cuvinte

atît de crude ; hotărîţi ce conduită să am ; faceţi astfel încît să nu mai văd pe nimeni. E tot ce vă cer. Dar îngăduiţi-mi să nu vă mai vorbesc despre ceea ce mă face atît de puţin demnă de dumneavoastră şi atît de nedemnă de mine.

— Aveţi dreptate, doamnă, răspunse el, abuzez de bunătatea şi de încrederea dumneavoastră ; dar aveţi milă de starea în care m-aţi adus, şi gîndiţi-vă că, orice mi-aţi fi spus, îmi ascundeţi un nume, ce-mi stîrneşte o întrebare cu care nu voi putea să trăiesc. Nu vă cer totuşi să-mi satisfaceţi dorinţa ; dar nu mă pot stăpîni de a vă spune că eu cred că cel pe care trebuie să-l invidiez este sau mareşalul de Saint-André, sau ducele de Nemours, sau cavalerul de Guise.

— Nu vă pot răspunde, îi zise ea, înroşindu-se, şi prin răspunsurile mele n-am să vă dau prilejul de a vă slăbi, sau a vă întări bănuielile ; dar dacă încercaţi să vi le lămuriţi supraveghindu-mi gesturile, mi-aţi crea o tulburare ce va fi observată de oricine. Pentru numele lui Dumnezeu, continuă ea, îngăduiţi ca sub preetextul unei boli oarecare să nu mai văd pe nimeni !

— Nu, doamnă, răspunse el, s-ar bănui repede că e ceva la mijloc ; şi, mai ales, nu vreau să mă încred decît în dumneavoastră ; e calea pe care inima mă sfătuieşte s-o iau şi raţiunea mă îndeamnă la fel. În starea sufletească în care vă aflaţi, lăsîndu-vă pe deplin libertatea, vă îngrădesc mai mult decît aş putea s-o fac prin constrîngere.

Domnul de Clèves nu se înşela ; încrederea ce-i arăta soţiei sale îi dădea şi mai multă putere faţă de domnul de Nemours şi o determina să ia hotărîri mai severe decît prin orice constrîngere. Se duse deci, ca de obicei, la Luvru şi la regina-delfină ; dar evita prezenţa şi privirea domnului de Nemours cu atîta grijă, încît îi spulberă

aproape toată bucuria stîrnită de credința că este iubit. Nu vedea nimic în purtarea ei care să nu-l convingă de contrariul. Aproape că nu mai știa dacă ceea ce auzise nu fusese un vis, atît de puțin verosimil i se părea. Singurul lucru care îl asigura că nu se înșelase, era extrema tristețe a doamnei de Clèves, oricît se căznea ea s-o ascundă ; poate că priviri și vorbe binevoitoare n-ar fi sporit într-atîta dragostea domnului de Nemours, ca această comportare severă.

Într-o seară, pe cînd domnul și doamna de Clèves erau la regină, cineva spuse că circulă zvonul că regele ar mai numi încă un mare senior de la curte spre a o însoți pe doamna Elisabeta în Spania. În timp ce se mai adăuga că ar fi poate cavalerul de Guise, sau mareșalul de Saint-André, domnul de Clèves avea privirea ațintită asupra soției sale. Observă că aceste două nume nu o tulburaseră deloc și nici perspectiva ca aceștia să facă parte din aceeași suită cu ea, ceea ce îl făcu să gîndească îndată că nici unul din cei doi nu era cel de a cărui prezență se temea doamna de Clèves și, vrînd să-și verifice bănuielile, intră în cabinetul reginei, unde se afla și regele. După ce rămase acolo un timp, reveni lîngă soția sa și îi spuse în șoaptă că aflase chiar acum că domnul de Nemours ar fi acela care ar merge cu ei în Spania.

Numele domnului de Nemours și ideea de a fi nevoită să-l vadă zilnic, în cursul unei lungi călătorii și în prezența soțului ei, tulburară atît pe doamna de Clèves, încît nu putu să se stăpînească ; și, căutînd altă explicație, spuse :

— Alegerea acestui principe este neplăcută pentru dumneavoastră. Va împărți cu dumneavoastră toate onorurile și cred că ar trebui să încercați să fie ales altcineva.

— Nu onorurile, doamnă, reluă domnul de Clèves, vă fac să vă temeţi de domnul de Nemours ! Supărarea pe care o resimţiţi vine din alt izvor. Această supărare vă trădează, aşa cum pe altă femeie ar fi trădat-o bucuria. Dar nu vă temeţi, ceea ce v-am spus acum nu e adevărat, am născocit-o eu, ca să mă asigur de ceea ce bănuiam.

După aceste cuvinte ieşi, nevoind să sporească prin prezenţa lui tulburarea soţiei sale.

Tocmai atunci intră domnul de Nemours şi observă îndată emoţia doamnei de Clèves. Se apropie de ea şi îi spuse în şoaptă că, din respect, nu îndrăznea s-o întrebe ce o făcea mai visătoare ca de obicei. Vocea domnului de Nemours o făcu să-şi revină şi, privindu-l fără să fi auzit ceea ce îi spunea, captivată de gîndurile ei şi de teama ca nu cumva soţul ei să-l vadă lîngă ea, îi spuse :

— Pentru numele lui Dumnezeu, lăsaţi-mă singură !

— Vai, doamnă, răspunse el, vă ocolesc chiar prea mult ; de ce vă puteţi plînge ? Nu îndrăznesc să vă vorbesc ; nu îndrăznesc nici să vă privesc ; nu mă apropii de dumneavoastră decît tremurînd. Prin ce mi-am atras ceea ce mi-aţi spus acum, şi de ce mă faceţi să cred că aş avea vreo vină în mîhnirea ce-o încercaţi ?

Doamna de Clèves se simţi foarte necăjită de a fi dat domnului de Nemours prilejul să vorbească mai limpede decît o făcuse vreodată. Plecă fără să-i răspundă, şi se întoarse acasă cu sufletul mai răscolit ca niciodată. Soţul ei îşi dădu uşor seama că era şi mai tulburată decît o lăsase. Crezu că se temea să nu-i vorbească despre cele petrecute. Veni în urma ei în camera unde intrase.

— Nu mă ocoliţi, doamnă, îi spuse el ; n-am să vă spun nimic ce ar putea să vă supere ; vă cer iertare pentru starea sufletească pe care v-am pricinuit-o adineaori. Sînt destul de pedepsit prin ceea ce am aflat. Dintre toţi bărbaţii, domnul de Nemours era acel de care

mă temeam mai mult. Văd primejdia ce vă pîndeşte ; trebuie să aveţi puterea de a vă stăpîni, din dragoste pentru dumneavoastră şi, dacă e posibil, şi din afecţiune pentru mine. Nu vi-o cer ca soţ, ci ca un om pentru care sînteţi toată fericirea şi care vă păstrează o iubire mai duioasă şi mai puternică decît a celui pe care inima dumneavoastră l-a ales.

Domnul de Clèves era profund mişcat cînd pronunţă ultimele cuvinte şi le isprăvi cu greu. Soţia lui, impresionată, izbucni în lacrimi şi îl îmbrăţişă cu o duioşie şi îndurerare pe care el o împărtăşi, arătîndu-se la fel de copleşit ca şi ea. Rămaseră un timp fără să-şi spună nimic şi se despărţiră fără a mai avea puterea de a-şi vorbi.

Pregătirile pentru nunta doamnei Elisabeta erau gata. Ducele de Alba sosi pentru a o lua pe mireasă. A fost primit cu toată splendoarea şi tot fastul tradiţional în asemenea împrejurări. Regele trimise în întîmpinarea lui pe principele de Condé, pe cardinalii de Lorena şi de Guise, pe ducii de Lorena, de Ferrara, de Aumale, de Bouillon, de Guise şi de Nemours[1]. Erau însoţiţi de mai mulţi gentilomi şi de un mare număr de paji în ţinută de gală. Regele însuşi îl aştepta pe ducele de Alba la prima poartă a Luvrului, însoţit de două sute de gentilomi, cu conetabilul în fruntea acestei gărzi regale. Cînd ducele se apropie de rege, voi să îngenuncheze în faţa lui, regele nu-l lăsă, şi-l conduse de mînă la regină şi la doamna Elisabeta, căreia ducele de Alba îi prezentă un dar nepreţuit din partea suveranului său. Se duse apoi la doamna Margareta, sora regelui, să-i prezinte omagiile domnului de Savoia şi s-o asigure că va sosi şi el în cîteva zile. Se dădură mari serbări la Luvru, pentru a

[1] Parte din amănuntele momentelor istorice sînt, bineînţeles, romanţate ; ducele de Nemours, de pildă, avea 15 ani la data acestei nunţi regale.

arăta ducelui de Alba și principelui de Orange, care îl însoțea, splendorile de la curtea Franței.

Doamna de Clèves nu îndrăzni să lipsească, oricît ar fi dorit-o, de teamă să nu-și supere soțul, care îi ceruse să-l însoțească. Ceea ce o hotărîse, însă, era absența domnului de Nemours. Acesta plecase în întîmpinarea domnului de Savoia și, după sosirea principelui, trebuia să stea mereu pe lîngă el, pentru a-l ajuta în tot ce privea ceremonialul nunții. De aceea doamna de Clèves nu-l întîlni mai des ca de obicei și, astfel, se simți puțin mai liniștită.

Vidamul de Chartres nu uitase conversația pe care o avusese cu domnul de Nemours. I-a rămas în minte ideea că scena pe care principele i-o descrisese îl privea direct, și îl urmărea cu atîta atenție, încît poate ar fi descifrat adevărul, dacă sosirea ducelui de Alba și a domnului de Savoia n-ar fi adus la curte schimbări și preocupări care l-au împiedicat să vadă ceea ce ar fi putut să-i dezvăluie adevărul. Curiozitatea de a cunoaște despre cine era vorba, sau poate mai curînd pornirea de a povesti tot ce știi femeii iubite, îl făcu să spună la rîndul său doamnei de Martigues nemaipomenita faptă a unei femei care mărturisise soțului pasiunea ei pentru un altul. O asigură că domnul de Nemours era cel care inspirase această puternică pasiune și o imploră să-l ajute să afle adevărul, urmărindu-l și ea pe principe. Doamna de Martigues a fost foarte bucuroasă să afle cele povestite de vidam; iar interesul pe care-l observase totdeauna la doamna-delfină pentru tot ce privea pe domnul de Nemours îi trezea o și mai mare dorință de a pătrunde această aventură.

Cu cîteva zile înainte de ceremonia nunții, regina-delfină dădea un ospăț în cinstea regelui, socrul său, și a ducesei de Valentinois. Doamna de Clèves, care zăbovise

gătindu-se, ajunse cu întîrziere la Luvru. În drum întîlni un gentilom care tocmai venea s-o caute din partea doamnei-delfine. Cum intră în camera acesteia, principesa o strigă, de pe pat, că o aştepta cu mare nerăbdare.

— Îmi închipui, doamnă, răspunse principesa, că nu trebuie să vă mulţumesc pentru această nerăbdare, pentru că, fără îndoială, nu provine din dorinţa de a mă vedea, altceva vă face atît de nerăbdătoare.

— Aveţi dreptate, îi replică doamna-delfină, dar totuşi trebuie să-mi fiţi recunoscătoare, căci am să vă aduc la cunoştinţă o întîmplare pe care, sînt convinsă, veţi fi foarte bucuroasă s-o aflaţi.

Doamna de Clèves îngenunche în faţa patului şi, spre fericirea ei, lumina crudă a zilei nu-i cădea pe faţă.

— Ştiaţi, îi spuse regina, cît de dornică eram să aflu care era cauza schimbării pe care o vedeam la ducele de Nemours, cred că ştiu acum, şi e ceva ce o să vă uimească. Este îndrăgostit la nebunie şi foarte iubit de una din cele mai frumoase femei de la curte.

Aceste cuvinte, pe care doamna de Clèves nu putea să-şi închipuie că o priveau, deoarece nu putea crede că cineva ştie că ea-l iubea pe principe, ii pricinuiră o durere uşor de închipuit.

— Nu văd nimic, răspunse ea, surprinzător pentru un bărbat tînăr şi frumos ca domnul de Nemours.

— Întocmai, reluă doamna-delfină, şi nu asta trebuie să vă mire, ci faptul că această femeie, care-l iubeşte pe domnul de Nemours, nu i-a dat niciodată nici o dovadă de dragoste, iar teama pe care a avut-o că nu va fi totdeauna stăpînă pe sentimentele ei a determinat-o să se spovedească soţului, cerîndu-i să o ducă departe de curte, iar cel care-a povestit tot ce vă spun este chiar domnul de Nemours.

Dacă doamna de Clèves suferise mai întii la gîndul că nu avea nici un amestec în această întîmplare, ultimele cuvinte ale doamnei-delfine o aruncară în disperarea de a fi prea direct vizată. Nu putu răspunde, şi rămase cu capul aplecat pe pat, în timp ce regina continua să vorbească, preocupată de ceea ce spunea, încît nu dădu atenţie acestei tulburări. Cînd doamna de Clèves îşi reveni puţin, răspunse :

— Această poveste nu mi se pare verosimilă, doamnă, şi tare aş vrea să ştiu cine v-a relatat-o.

— Doamna de Martigues, replică doamna-delfină, care a aflat-o de la vidamul de Chartres. Ştiţi că el e îndrăgostit de ea ; vidamul i-a încredinţat-o ca pe un mare secret pe care-l ştie chiar de la ducele de Nemours. E adevărat că ducele de Nemours nu i-a spus numele doamnei şi nici nu i-a mărturisit că el ar fi iubitul ; dar vidamul de Chartres nu are nici o îndoială că despre el este vorba.

Pe cînd regina-delfină spunea aceste ultime cuvinte, cineva se apropie de pat. Doamna de Clèves era astfel aşezată, încît nu putea să vadă cine intrase ; dar n-a avut nici o îndoială, cînd doamna-delfină a exclamat cu veselie :

— Iată-l în persoană, şi-o să-l întreb chiar pe dînsul !

Doamna de Clèves îşi dădu bine seama că era însuşi ducele de Nemours şi, fără să se întoarcă spre el, se apropie grabnic de doamna-delfină şi ii spuse în şoaptă că nu e delicat să povestească această aventură ; dacă principele o încredinţase vidamului de Chartres ca pe un secret, ar fi un motiv de ceartă între ei. Doamna-delfină ii răspunse rîzînd, că ştie ea ce este prudenţa şi se intoarse către domnul de Nemours. El era gătit pentru recepţia de seară şi, luînd cuvîntul cu acea graţie care ii era firească, spuse :

— Cred, doamnă, fără a cuteza prea mult, că vorbeați despre mine cînd am intrat, că aveți de gînd să mă întrebați ceva și că doamna de Clèves s-ar opune, parcă.

— Adevărat, răspunse doamna-delfină ; dar de data asta n-am s-o ascult, cum fac de obicei. Vreau să știu de la dumneavoastră dacă istoria ce mi s-a povestit este adevărată și dacă nu sînteți acela care este îndrăgostit și iubit de o doamnă de la curte, care vă ascunde cu grijă pasiunea ei, dar care i-a mărturisit-o soțului.

Tulburarea și nedumerirea doamnei de Clèves erau mai presus de tot ce se poate închipui, și, dacă moartea i s-ar fi înfățișat s-o cruțe de această situație, ar fi găsit-o plăcută. Dar domnul de Nemours era și mai uluit. dacă așa ceva ar fi fost posibil. Spusele doamnei-delfine, de care avea motive să creadă că era agreat, și tocmai în prezența doamnei de Clèves, curteana în care ea avea cea mai mare încredere și care, la rîndu-i avea cea mai mare încredere în regina-delfină, îi învălmăși atît de cumplit gîndurile, încît era cu neputință să-și stăpînească tulburarea. Încurcătura în care o vedea căzută pe doamna de Clèves din vina lui și gîndul că, pe drept cuvînt, îi va da prilejul să-l deteste îi pricinuiseră emoția ce-i luase graiul. Doamna-delfină, văzînd cît era de buimăcit, îi spuse doamnei de Clèves :

— Uitați-vă la el, uitați-vă la el, și spuneți dacă nu el este eroul !

Între timp, domnul de Nemours, revenindu-și din prima surpriză, și văzînd cît e de important să iasă repede dintr-un impas atît de primejdios, făcu efortul de a-și stăpîni gîndurile și expresia feței :

— Recunosc, doamnă, începu el, că nu poate fi om mai surprins și mai mîhnit decît mine de trădarea vidamului de Chartres, care a povestit, desigur, mai departe confesiunea unuia dintre prietenii mei, pe care i-am în-

credințat-o eu, ca pe un mare secret. Aș putea să mă răzbun, continuă el, surîzînd cu un aer liniștit, care aproape că-i spulberă și doamnei-delfine bănuielile de pînă atunci. Și el mi-a făcut confesiuni care nu sînt de mică importanță. Dar nu știu, doamnă, continuă el, cărui fapt datorez cinstea de a mă vedea amestecat în această întîmplare. Vidamul nu poate pretinde că ea m-ar privi, o dată ce l-am asigurat de contrariul. Calitatea de bărbat îndrăgostit poate să-mi convină, dar aceea de bărbat iubit, nu cred, doamnă, că mi-o puteți atribui.

Principele era foarte fericit că putea să spună doamnei-delfine ceva în legătură cu ceea ce îi dovedise în alte timpuri, pentru a-i abate gîndurile de la subiectul discutat. Într-adevăr, ea crezu într-o aluzie ; dar, fără să dea un răspuns, continuă să-l hărțuiască pe aceeași temă.

— Mi-am pierdut cumpătul, doamnă, răspunse el, din cauza prietenului meu, a justelor reproșuri pe care ar putea să mi le facă, de a fi repetat un secret ce-i este mai scump decît viața. Totuși el nu mi l-a încredințat decît parțial, nu mi-a spus numele persoanei pe care o iubește. Știu numai că e omul cel mai îndrăgostit și cel mai de plîns din lumea aceasta !

— Îl găsiți chiar atît de plîns, replică doamna-delfină, cînd este iubit ?

— Credeți că ar putea să fie așa, doamnă ? reluă el. Credeți că o femeie care ar nutri o adevărată pasiune ar putea s-o dezvăluie soțului ? Această doamnă, fără îndoială, nu știe ce e dragostea, și a luat drept dragoste o vagă emoție față de dragostea de care se bucură. Prietenul meu nu se poate amăgi cu nici o speranță ; dar, așa nefericit cum este, se simte totuși fericit că a deșteptat în inima iubitei măcar teama de a iubi și el nu și-ar schimba soarta cu a celui mai fericit bărbat din lume !

— Prietenul dumneavoastră este deci ușor de împăcat, zise doamna-delfină, și încep a mă convinge că nu vorbiți de dumneavoastră. Puțin mai lipsește, continuă ea, să nu împărtășesc și eu părerea doamnei de Clèves, care susține că această poveste este inventată.

— Într-adevăr, nu cred că ar putea fi adevărată, reluă doamna de Clèves, care pînă atunci nu vorbise încă deloc ; iar dacă ar fi cu putință, prin cine s-ar fi putut afla ? E greu de crezut că o femeie capabilă de o faptă atît de deosebită să aibă slăbiciunea de a o povesti mai departe ; probabil că nici soțul ei n-ar fi povestit-o, sau, altfel, ar fi un soț cu totul nedemn de încrederea ce i s-a arătat.

Domnul de Nemours care își dădu seama ce bănuieli împotriva soțului avea doamna de Clèves, se simțea ispitit să le confirme. Știa că era rivalul cel mai de temut pe care trebuia să-l înlăture.

— Gelozia, răspunse el, și curiozitatea de a afla mai mult decît i s-a spus ar putea să-l determine pe un soț să facă multe imprudențe.

Doamna de Clèves ajunsese la capătul puterilor și, nemaiputînd să susțină conversația, era gata să spună că nu se simte bine, cînd, din fericire pentru ea, intră ducesa de Valentinois, care o anunță pe doamna-delfină că sosește regele. Regina-delfină trecu în cabinetul ei, să se îmbrace. Pe cînd doamna de Clèves se pregătea s-o urmeze, domnul de Nemours se apropie de ea.

— Mi-aș da viața, doamnă, îi zise el, pentru a vă vorbi o clipă ; dar din tot ce aș avea de spus, nimic nu-mi pare mai important, decît de a vă implora să credeți că, dacă am spus ceva doamnei-delfine ce i-ar purta gîndul pe alt făgaș, am făcut-o din motive ce nu o privesc.

Doamna de Clèves se făcu că nu-l ascultă pe domnul de Nemours ; păși fără să-l privească, în suita reginei, care tocmai intrase. Cum era tulburată, se împiedică în

rochie, şi călcă greşit; se folosi de acest pretext pentru a ieşi dintr-un loc unde nu mai avea puterea să rămînă şi, prefăcîndu-se că abia se mai ţine pe picioare, se duse acasă.

Domnul de Clèves sosi la Luvru şi fu foarte mirat că nu-şi găseşte soţia; i se spuse de accidentul cu rochia. Se întoarse imediat acasă să afle cum se simte; o găsi în pat şi află că nu e nimic alarmant. După ce rămase cîtva timp lîngă ea, îşi dădu seama că era de-o tristeţe atît de covîrşitoare, încît fu surprins:

— Ce se întîmplă, doamnă? spuse el. Mi se pare că aveţi şi alte motive de suferinţă, decît cel de care vă plîngeţi!

— Sînt adînc mîhnită, răspunse ea. Cum aţi răsplătit încrederea extraordinară, sau mai bine zis nebunească pe care am avut-o în dumneavoastră? Nu meritam eu oare să păstraţi taina, şi chiar de n-aş fi meritat-o, propriul dumneavoastră orgoliu nu vi-o dicta? Se poate ca extrema curiozitate de a afla un nume, pe care nu se cuvine să-l rostesc, să vă împingă să vă destăinuiţi cuiva, încercînd să aflaţi acel nume? Numai curiozitatea v-a făcut să comiteţi o atît de cumplită imprudenţă, ale cărei urmări sînt cît se poate de supărătoare. Întîmplarea este cunoscută, şi mi-a fost povestită chiar acum, neştiindu-se că eu eram prima interesată.

— Ce-mi spuneţi, doamnă?! exclamă el. Mă acuzaţi de a fi povestit ceea ce s-a petrecut între dumneavoastră şi mine, şi îmi spuneţi că lucrul e ştiu? Nu încerc să mă justific; asigurîndu-vă că n-am repetat un cuvînt, nu m-aţi crede, desigur, dar trebuie să fi luat, fără îndoială, drept o aluzie la dumneavoastră ceea ce vi s-a spus despre altcineva.

— Ah, domnule! răspunse ea, nu există în toată lumea asta o situaţie identică pentru o femeie; nu există

alta în stare de o asemenea faptă. Întîmplarea nu poate fi născocită; asemenea gînd nu i-a putut trece nimănui prin minte, decît numai mie. Doamna-delfină mi-a povestit tot ce știm că s-a petrecut într-adevăr; a aflat de la vidamul de Chartres, care cunoaște întîmplarea de la domnul de Nemours.

— Domnul de Nemours! exclamă domnul de Clèves, cu un gest care trăda violența și disperarea. Cum! Domnul de Nemours știe că îl iubiți și că eu știu?

— Mereu căutați să vă opriți la domnul de Nemours, mai curînd decît la oricine altul, răspunse ea; v-am spus că niciodată nu vă voi confirma bănuielile. Nu știu dacă domnul de Nemours știe ce rol am în această întîmplare, nici acela pe care i-l atribuiți; dar a povestit-o vidamului de Chartres și i-a spus că o știe de la unul din prietenii săi, care nu i-a dezvăluit numele persoanei despre care este vorba. Acest prieten al domnului de Nemours trebuie să fie și prietenul dumneavoastră în care v-ați încrezut, încercînd să aflați totul.

— Poți avea un prieten pe lumea asta căruia să-i faci o asemenea mărturisire? reluă domnul de Clèves. Și cine ar vrea să-și lămurească bănuielile, cu prețul de a spune altuia ceea ce ar dori să-și ascundă și lui însuși? Gîndiți-vă mai degrabă, doamnă, cui ați vorbit. E mai firesc ca acest secret să vă fi scăpat dumneavoastră, decît mie. N-ați putut îndura singură toată greutatea ce vă apasă și ați căutat o alinare, plîngîndu-vă vreunei prietene de încredere, care v-a trădat.

— Nu mă faceți mai nefericită decît sînt, strigă ea, și nu mă învinuiți cu atîta asprime de o greșeală de care dumneavoastră răspundeți! Puteți oare să mă bănuiți, fiindcă am fost în stare să vă fac asemenea mărturisiri, că aș fi în stare să le fac și altcuiva?

Mărturisirea pe care doamna de Clèves o făcuse soțului ei era o atît de puternică dovadă de sinceritate și contrazicea cu tărie posibilitatea de a se destăinui altcuiva, încît domnul de Cléves nu mai știa ce să gîndească. Pe de altă parte, era sigur că nu spusese nimic nimănui ; era vorba de o situație care nu ar fi putut fi ghicită, era lucru știut ; așadar trebuia să fie unul dintre ei, dar ceea ce îl durea mai ales era că acest secret era acum cunoscut și de altcineva și că, după cîte se petrecuseră, putea fi divulgat în curînd.

Doamna de Clèves gîndea și ea aproape la fel, găsea cu neputință ca soțul ei să fi vorbit și tot atît de imposibil să nu fi vorbit. Ce spusese domnul de Nemours despre curiozitatea ce-ar împinge pe un soț la imprudențe, i se părea că i se potrivește atît de bine domnului de Clèves, încît nu se putea convinge că le rostise doar întîmplător ; iar acest adevăr aparent o încuraja să creadă că domnul de Clèves abuzase de încrederea ei. Erau și unul și celălalt, atît de plini de gîndurile lor, că multă vreme tăcură și nu începură să vorbească decît pentru a repeta aceleași și aceleași lucruri. Rămaseră cu inima și gîndurile mai înstrăinate și mai goale ca niciodată.

E ușor de închipuit în ce stare sufletească au petrecut noaptea. Domnul de Clèves ajunsese la capătul puterilor, nu mai putea răbda nefericirea de a-și ști soția, pe care-o adora, nutrind o mare iubire pentru altul. Pierduse curajul ; își zicea chiar că la ce i-ar sluji asemenea curaj într-o împrejurare în care mîndria și onoarea lui erau greu lovite. Nu mai știa ce să creadă despre soția lui ; nu mai vedea ce sfaturi să-i dea, și nici cum trebuia să se poarte el însuși ; nu mai vedea decît prăpăstii și abisuri deschise în jurul lui. În sfîrșit, după o frămîntare cu atîtea gînduri contradictorii, ce-l stăpîniră mult

timp, la ideea că în curînd va pleca în Spania, se hotărî să nu ia nici o măsură ce-ar întări bănuielile, sau ar trăda starea lui disperată. Se duse la doamna de Clèves și îi spuse că nu era cazul să lămurească între ei care din doi a divulgat secretul; dar că trebuia să facă tot posibilul să apară evident pentru toți ceilalți că povestea istorisită nu era decît un basm, în care ea nu avea nici un amestec; că depindea de ea să-l convingă pe domnul de Nemours și pe ceilalți; că n-avea decît să se comporte față de acesta cu severitatea și răceala cuvenită unui bărbat care îi declarase că o iubește; că, prin această atitudine, îi va scoate din minte ideea că ea ar avea vreo înclinație deosebită pentru el; că nu trebuia să se necăjească de tot ce ar putea gîndi principele, fiindcă, dacă de-acum încolo ea nu-și va mai trăda slăbiciunea, gîndurile acestea i se vor spulbera curînd, și că mai ales trebuia să se ducă neapărat la Luvru și la recepții, ca de obicei.

După aceste cuvinte, domnul de Clèves își lăsă soția, fără să-i mai aștepte răspunsul. Ea găsi că e foarte chibzuit tot ce-i spusese el, și mînia ei împotriva domnului de Nemours o făcea să se înșele singură, că îi va fi foarte ușor să urmeze sfaturile soțului ei; totuși i se păru greu să meargă la toate ceremoniile nunții, și să apară acolo cu fața senină și sufletul împăcat; cum însă ea era aceea care trebuia să țină trena doamnei-delfine și, cum fusese preferată multor altor principese, nu era cu putință să renunțe la această onoare fără a stîrni multă vîlvă, fără ca toată lumea să nu se întrebe de ce. Se hotărî, deci, să-și adune toate puterile și să se stăpînească; folosi astfel tot restul zilei pentru a se pregăti și a se lăsa pradă sentimentelor ce o răscoleau. Se închise singură în cabinetul ei. Dintre toate nefericirile, cea care o urmărea mai stăruitor, era gîndul că avea motive să se plîngă de domnul de Nemours și că nu-i găsea nici o justificare.

Nu se îndoia că povestise aventura vidamului de Chartres ; o mărturisea deschis, iar după felul cum îi vorbise era neîndoios că el știa că aventura aceasta o privea. Cum poți scuza o atît de mare imprudență și ce devenise acea extremă discreție a principelui, de care fusese atît de mișcată ?

„A fost discret, își zicea ea, cît timp a crezut că e nefericit ; dar gîndul că se poate considera fericit, chiar fără a fi sigur de aceasta, a pus capăt discreției sale. N-a putut să-și închipuie că era iubit fără să nu dorească să se știe. A spus tot ce se putea spune ; n-am mărturisit că pe el îl iubeam ; el a ghicit și a lăsat să se vadă ce bănuiește. Dacă ar fi fost sigur, la fel s-ar fi purtat. Am greșit, crezînd că ar fi vreun bărbat în stare să ascundă ceea ce îi măgulește vanitatea. Totuși, din cauza acestui om, pe care l-am considerat atît de deosebit de ceilalți, am ajuns și eu ca orice femeie, fiind totuși destul de departe de a semăna cu celelalte. Am pierdut inima și stima unui soț care trebuia să fie fericirea mea. Voi fi curînd privită de toată lumea ca o femeie ce se lasă pradă unei nebunești și nestăvilite pasiuni. Cel care mi-a deșteptat-o o știe, acum ; și doar pentru a evita asemenea nenorociri mi-am riscat liniștea și chiar viața !"

Tristele reflecții ale doamnei de Clèves erau însoțite de un potop de lacrimi ; dar oricît de mare era durerea ce-o copleșea, își dădea bine seama că ar avea puterea să o îndure dacă ar fi fost mulțumită de domnul de Nemours.

Principele se zbătea și el în ghearele unei mari neliniști. Nesocotința de a se fi destăinuit vidamului de Chartres, și grelele urmări ale acestei nesocotințe îl făceau să sufere de moarte. Nu putea să-și amintească cele întîmplate fără a fi copleșit de nedumerirea, tulburarea și tristețea doamnei de Clèves. Nu se putea consola de a-i

fi făcut prea multe aluzii la această aventură, care, deşi pline de curtenie, i se păreau acum grosolane şi ireverenţioase, pentru că îi dăduseră doamnei de Clèves să înţeleagă că el nu ignora că ea era femeia stăpînită de o pasiune violentă, iar el bărbatul iubit. Tot ce-ar fi putut dori ar fi fost să-i vorbească ; dar găsea că mai degrabă trebuia să se teamă de o explicaţie decît s-o dorească.

„Ce-aş putea să-i spun ? ! exclamă el pentru sine. Să-i mai explic ceea ce i-am tot explicat ? Să-i arăt că ştiu că mă iubeşte, eu care n-am îndrăznit nici măcar să-i spun că o iubesc ? Să-i vorbesc deschis despre marea mea iubire şi astfel să apar drept un om care a devenit îndrăzneţ pentru că are speranţe ? Pot să mă gîndesc măcar să mă apropii de ea, să cutez să o supăr prin prezenţa mea ? Cum aş putea să mă justific ? N-am nici o scuză, sînt nedemn de privirile doamnei de Clèves şi nici nu sper să-şi mai arunce vreodată privirile asupra mea. Greşeala mea este o mai bună armă de apărare îndreptată împotriva mea, decît toate cele pe care le caută, ori la care ar fi recurs zadarnic. Prin nesăbuinţa mea pierd fericirea şi mîndria de a fi iubit de cea mai fermecătoare şi mai demnă de stimă femeie din lume ; dacă aş fi pierdut această femeie fără să fi suferit şi ea şi fără să fi fost eu cauza acestei mari suferinţe, m-aş fi consolat ; dar eu simt acum mai mult răul pe care i l-am făcut ei, decît răul ce mi l-am făcut mie."

Domnul de Nemours petrecu mult timp întristîndu-se şi gîndindu-se frămîntat la aceleaşi lucruri. Dorinţa de a-i vorbi doamnei de Clèves îl chinuia fără îndurare. Se întreba cum să găsească o cale de împăcare şi se gîndi să-i scrie ; dar în cele din urmă îşi spuse că după greşeala pe care-o comisese, şi ţinînd seama de starea ei sufletească, tot ce avea mai bun de făcut era să-i dovedească, prin tristeţea şi prin tăcerea lui, un profund res-

pect ; să-i arate că nu îndrăznea să se înfăţişeze dinaintea ei şi să aştepte ceea ce timpul, întîmplarea şi înclinaţia pe care ea ar mai avea-o pentru el, ar putea face în favoarea lui. Mai hotărî să nu adreseze nici un repros vidamului de Chartres, care trădase secretul, de teama de a nu-i întări bănuielile.

Logodna doamnei Elisabeta, care avea loc a doua zi, şi nunta hotărîtă pentru ziua următoare, preocupau curtea atît de mult, încît domnului de Nemours şi doamnei de Clèves le-a fost uşor să-şi ascundă tristeţea şi tulburarea. Doamna-delfină îi mai aminti doar în treacăt doamnei de Clèves despre acea conversaţie cu domnul de Nemours, iar domnul de Clèves părea că nu mai doreşte să amintească soţiei de cele întîmplate ; aşa că doamna de Clèves nu se găsi într-o situaţie atît de dificilă pe cît îşi închipuise.

Logodna avu loc la Luvru, iar după ospăţ şi bal, toată casa regală se duse să doarmă la episcopie, cum era obiceiul. Dimineaţa, ducele de Alba, care se îmbrăca de obicei foarte simplu, îşi puse haina de postav ţesut cu fir de aur şi cu fire de mai multe culori : roşu ca focul, galben şi negru, şi toată bătută în nestemate, iar pe cap o coroană închisă [1]. Prinţul de Orania, îmbrăcat şi el cu toată splendoarea, însoţit de oamenii lui şi de toţi seniorii spanioli urmaţi de suita lor, veni să-l ia pe ducele de Alba de la palatul Villeroy, unde era găzduit, şi plecară cu toţii în procesiune, patru cîte patru, spre palatul episcopal.

Cum sosiră acolo, se îndreptară în ordinea cerută de protocol către biserică ; regele o conducea pe doamna Elisabeta, care purta şi ea o coroană închisă, iar domni-

---

[1] Reprezentînd persoana regelui Spaniei, ducele de Alba nu purta coroana ducală, deschisă, ci coroana monarhică, închisă, cu ramurile împreunate în vîrf.

șoarele de Montpensier și de Longueville îi țineau trena. Pe urmă venea regina, fără coroană pe cap. Urma regina-delfină. Doamna, sora regelui, doamna de Lorena și regina de Navara, cu trenele purtate de alte principese.

Reginele şi principesele îşi aveau suita personală, domnișoarele lor de onoare îmbrăcate splendid, în culorile principeselor, astfel încît vedeai îndată ale cui erau domnișoarele de onoare, după culoarea hainelor lor. Se urcară în galeriile din catedrală după care se desfăşură ceremonia căsătoriei. S-au întors apoi cu toții să cineze la episcopie și, pe la ceasurile cinci, au plecat spre palat, unde avea loc ospățul și unde Parlamentul și Curțile Supreme de Justiție, cu oficialitățile municipale, au fost rugate să facă parte din asistență. Regele, reginele, principii și principesele s-au aşezat la masa de marmoră din sala mare a palatului, ducele de Alba stînd lîngă noua regină a Spaniei. Sub treptele mesei de marmoră şi în dreapta regelui era o masă pentru ambasadori, arhiepiscopi și cavaleri ai ordinului, iar de partea cealaltă, o masă pentru domnii din Parlament.

Ducele de Guise, înfăşurat într-o mantie de postav țesut cu fier de aur, servea regelui drept mare maestru de ceremonii ; domnul principe de Condé, drept mare-pitar, iar ducele de Nemours era marele paharnic. După ce s-au ridicat de la masă, începu balul, care a fost întrerupt de spectacolul de balet şi de feerii. S-a reluat apoi dansul și, în sfîrșit, după miezul nopții, regele și toată curtea s-au întors la Luvru. Oricît de mîhnită era doamna de Clèves, nu o lăsă inima să nu apară în fața curții, și mai ales în ochii domnului de Nemours, de o frumusețe fără pereche. El nu cuteză să-i vorbească, deşi învălmășeala asistenților la ceremonie îi oferise de repetate ori prilejul ; dar se arătă aşa de trist şi de-o sfială atît de respectuoasă, încît ea nu-l mai găsi atît de

vinovat, deşi nu-i spusese nimic care să-l justifice. În zilele următoare se purtă la fel, ceea ce o impresionă iarăşi, mult de tot, pe doamna de Clèves.

În sfîrşit, sosi ziua turnirului ; reginele luară loc în lojile şi în tribunele ce le erau destinate. Cei patru campioni ai turnirului îşi făcură apariţia la capătul arenei, cu o mulţime de cai şi de oameni în livrea, oferind cel mai măreţ spectacol ce se văzuse vreodată în Franţa.

Regele nu purta alte culori decît alb şi negru, omagiu faţă de doamna de Valentinois, care era văduvă. Domnul de Ferrara, cu toată suita sa, era în galben şi roşu. Domnul de Guise apăru în roşu aprins şi alb : la început nu se ştia în onoarea cui purta aceste culori, dar lumea îşi aduse aminte că erau culorile unei frumoase doamne pe care o iubise pe vremea cînd era domnişoară, şi o iubea încă, deşi nu mai îndrăznea să-şi arate sentimentele. Domnul de Nemours purta galben cu negru ; şi toţi căutară zadarnic semnificaţia acestor culori. Dar doamnei de Clèves nu i-a fost greu să ghicească : îşi aminti că spusese faţă de el că îi place galbenul, şi-i pare rău că e blondă, şi nu poate să-l poarte. Principele gîndise că poate să arboreze această culoare, fără să-i trădeze semnificaţia, o dată ce doamna de Clèves n-o purta, deci nu se putea spune că ar fi culoarea ei.

Niciodată nu s-a mai văzut atîta iscusinţă, ca la cei patru campioni ai turnirului. Deşi regele era cel mai bun călăreţ din regat, greu de spus care era mai măreţ. Domnul de Nemours avea atîta armonie în toate mişcările, încît puteau să încline în favoarea sa chiar şi persoane mai puţin interesate decît doamna de Clèves. Îndată ce ea îl văzu făcîndu-şi apariţia la capătul arenei, fu cuprinsă de o mare emoţie ; şi, de altfel, la toate întrecerile la care luă parte principele, cu greu izbutea să-şi ascundă mulţumirea cînd el îşi arăta măiestria.

Către seară, cînd aproape toate petrecerile se terminaseră, iar lumea sta gata să se retragă, nenorocul țării a făcut ca regele să dorească să mai dea o luptă. Trimise după contele de Montgomery, care era extrem de dibaci, să intre să se înfrunte în arenă. Contele îl rugă pe rege să-l scutească și invocă toate scuzele posibile, dar regele, aproape mîniat, îi trimise vorbă că nu renunță pentru nimic în lume. Regina îl rugă și ea pe rege să nu mai lupte; îi spuse că avusese destul succes ca să fie mulțumit, și că îl roagă să se întoarcă lîngă ea. Regele răspunse că tocmai din dragoste pentru regină va mai alerga o dată, și trecu bariera. Regina îl trimise, totuși, pe domnul de Savoia, să-l mai roage o dată să revină, dar orice insistență se dovedi zadarnică; lăncile se rupseră și o așchie din lancea contelui de Montgomery se înfipse în ochiul regelui. Regele căzu pe locul ciocnirii. Călăreții și domnul de Montmorency, care era unul din principii-mareșali ai arenei, alergară la el. Rămaseră uimiți văzîndu-l grav rănit; regele însă nu făcu mare caz. Spuse că nu era mare lucru și că îl ierta pe contele de Montgomery.

Ușor de închipuit ce tulburare, ce durere și ce tristețe trezi acest accident nenorocit, într-o zi destinată bucuriei. Îndată ce regele a fost dus in camera lui, chirurgii care au cercetat rana au găsit-o foarte gravă. Atunci domnul conetabil și-a adus aminte cum i se prezisese regelui că va fi omorît într-o luptă de la om la om; și nu se îndoi că prezicerea fatală se împlinea.

Regele Spaniei, care se afla atunci la Bruxelles, fiind înștiințat de accident, trimise pe medicul său, om de mare reputație, dar și acesta declară că regele este pierdut.

O curte atît de împărțită pe găști, forfotind de interese contrarii nu putea să nu fie foarte agitată în ajunul

unui asemenea eveniment; dar intrigile se țeseau în taină și toată lumea se arăta pe față îngrijorată numai de starea sănătății regelui. Reginele, principii și principesele aproape că nu-i mai părăseau anticamera.

Doamna de Clèves, știind că prezența ei va fi obligatorie și că îl va vedea acolo pe domnul de Nemours, că nu va putea ascunde soțului ei emoția la vederea acestuia, știind de asemenea că era destul să-l vadă pe acel principe pentru a-i ierta totul și a i se spulbera orice hotărîre, pretextă că e bolnavă. Curtea era prea ocupată de altele pentru a da atenție comportării doamnei de Clèves și a cerceta dacă era, sau nu, bolnavă într-adevăr. Numai soțul ei putea cunoaște adevărul; dar asta n-o supăra; rămase deci acasă; prea puțin preocupată de marile schimbări ce se puneau la cale și absorbită de propriile-i gînduri, avea tot răgazul de a se lăsa pradă lor. Întreaga curte era la rege. Domnul de Clèves revenea la anumite ore, să-i aducă vești soției. Se purta cu ea ca întotdeauna, numai că, rămași între patru ochi, el era ceva mai rece și stingherit. Nu-i mai pomenise de cele întîmplate; iar ea nu avu puterea și nici nu socoti că e bine să redeschidă discuția.

Domnul de Nemours, care se așteptase să găsească cîteva momente pentru a vorbi doamnei de Clèves, fu surprins și foarte mîhnit că nu avea nici măcar plăcerea de a o vedea. Starea regelui se înrăutăți atît de tare, încît în ziua a șaptea medicii declarară că nu mai e nici o speranță. El primi vestea morții iminente cu o tărie extraordinară și cu atît mai demnă de admirație, cu cît își pierdea viața printr-un accident nenorocit, murea în floarea vîrstei, cînd era fericit, adorat de popoarele lui și iubit de oastea pe care la rîndul său o iubea nemărginit de mult. În ajunul morții, ordonă să se săvîrșească, fără ceremonie, căsătoria Doamnei, sora sa, cu

domnul de Savoia. Se poate lesne închipui în ce stare era ducesa de Valentinois. Regina nu-i îngădui să-l vadă pe rege şi trimise la ea să i se ceară sigiliile regelui şi bijuteriile coroanei, pe care le avea în păstrare. Ducesa întrebă dacă regele murise şi, aflînd că era încă în viaţă, răspunse :

— Aşadar, n-am încă alt stăpîn, şi nimeni nu mă poate sili să mă despart de ceea ce cu mîna lui mi-a încredinţat.

Îndată ce regele îşi dădu sufletul, în castelul Tournelles, ducele de Ferrara, ducele de Guise şi ducele de Nemours o conduseră la Luvru pe regina-mamă, pe noul rege şi pe soţia lui. Domnul de Nemours o însoţea pe regina-mamă. Cînd porni alaiul, ea se dădu cîţiva paşi înapoi şi spuse reginei, nora sa, să treacă înainte ; dar se vedea prea bine că această amabilitate era mai mult acră decît dulce.

PARTEA A PATRA

CARDINALUL DE LORENA PUSESE stăpînire deplină pe mintea reginei-mamă; vidamul de Chartres nu se mai bucura de favorurile ei, iar dragostea lui pentru doamna de Martigues şi pentru libertate l-au făcut să nu simtă această pierdere în măsura în care merita să fie simţită. În timpul celor zece zile cît a zăcut regele, cardinalul a avut răgazul să-şi pună la cale planurile şi să smulgă reginei hotărîri potrivite proiectelor sale; aşa că, de îndată ce regele muri, regina ordonă conetabilului să rămînă la castelul Tournelles, lîngă corpul răposatului rege şi să conducă ceremonialul de rigoare. Această însărcinare îl îndepărta de toate şi îi răpea libertatea de acţiune. Trimise regelui de Navara un curier să-i ceară să vină în grabă, pentru ca

împreună să stăvilească rapida ascensiune a domnilor de Guise. Comandamentul oştilor a fost dat ducelui de Guise, iar finanţele cardinalului de Lorena. Ducesa de Valentinois a fost îndepărtată de la curte ; au fost rechemaţi cardinalul de Tournon, duşman făţiş al conetabilului, şi cancelarul Olivier, duşman înverşunat al ducesei de Valentinois. În sfîrşit, compoziţia curţii se schimbă cu desăvîrşire. Ducele de Guise obţinu rangul principilor de neam regal, cu dreptul de a purta trena mantiei regelui la ceremoniile funerare ; el şi fraţii lui deveniră stăpînii absoluţi, nu numai prin trecerea pe care o avea cardinalul pe lingă regină, dar şi fiindcă ea credea că ar putea să-i înlăture, în cazul cînd ar bănui ceva ce nu i-ar fi convenit, dar pe conetabil n-ar fi putut să-l îndepărteze, căci era sprijinit de principii de neam regal. Cînd s-au terminat ceremoniile de doliu, conetabilul veni la Luvru, unde regele îl primi cu multă răceală. Ceruse să-i vorbească în particular, dar regele chemase pe domnii de Guise şi îi spusese, faţă cu ei, că îl sfătuieşte să se odihnească ; finanţele şi comandamentul armatelor fuseseră încredinţate altora, şi că, atunci cînd va fi nevoie de sfaturile lui, va fi chemat. Regina-mamă îl primi şi mai rece chiar decît regele ; îi reproşă că el ar fi spus răposatului rege, că copiii lui legitimi nu-i semănau. Cînd sosi regele de Navara nici el nu fu primit mai bine. Principele de Condé, mai puţin răbdător decît fratele său, se plînse cu tărie ; plîngerile lui rămaseră însă zadarnice ; a fost chiar îndepărtat de la curte, sub pretextul trimiterii lui în Flandra, la semnarea ratificării păcii. I s-a arătat regelui de Navara o falsă scrisoare a regelui Spaniei, în cuprinsul căreia era acuzat de uneltiri împotriva fortăreţelor sale ; l-au făcut să-i fie astfel teamă să nu-şi piardă teritoriile aflate în stă-

pînirea lui; in sfîrşit i s-a sugerat ideea de a pleca în Bearn [1]. Regina i-a deschis calea, însărcinîndu-l s-o conducă pe doamna Elisabeta şi silindu-l chiar să plece înaintea acestei principese; şi astfel n-a mai rămas la curte nimeni a cărui autoritate s-ar fi opus casei de Guise.

Deşi pentru domnul de Clèves era neplăcut că n-o mai însoţea el pe doamna Elisabeta, nu se putu plînge, ţinînd seama de rangul celui ales în locul lui; dar regreta mai puţin această cinste ce nu-i mai revenea, decît prilejul pierdut de a o îndepărta pe soţia lui de la curte, fără să pară că o face din dorinţa sa.

Cîteva zile după moartea regelui s-a hotărît plecarea la Reims, pentru încoronare. Cum auzi vorbindu-se despre această călătorie, doamna de Clèves, care stătuse mereu retrasă la ea acasă, cu scuza că este bolnavă, îşi rugă soţul să-i îngăduie să nu urmeze curtea şi să plece la Colomiers, la aer, să-şi îngrijească sănătatea. El îi răspunse că nu doreşte să ştie dacă sănătatea era adevăratul motiv ce o determina să renunţe la această călătorie, dar că acceptă hotărîrea ei. Nu-i era greu să consimtă la un lucru pe care el îl şi hotărîse: oricît ar fi considerat cinstea soţiei sale mai presus de orice bănuială, îşi dădea bine seama că nu este prudent s-o lase în preajma unui om de care era îndrăgostită.

Domnul de Nemours află curînd că doamna de Clèves nu avea să vină acolo unde mergea toată curtea; nu putu îndura să plece fără să o vadă şi, în ajunul plecării, se duse la ea, la o oră tîrzie cît îngăduia buna-cuviinţă, cu gîndul de a o găsi singură. Norocul îl ajută. Pe cînd intra în curtea castelului se întîlni cu doamna de Nevers

[1] Regele de Navara stăpînea, în Pirinei, şi comitatul Bearn.

şi doamna de Martigues, care tocmai plecau şi care-i spuseră că o lăsaseră singură. Urcă în prada unei mari emoţii, ce n-avu pereche decît în emoţia doamnei de Clèves, cînd fu anunţată că domnul de Nemours cere s-o vadă. Teama ca nu cumva el să-i vorbească despre pasiunea lui, teama că ea-i va răspunde prea binevoitor, îngrijorarea pe care această vizită o putea trezi în inima soţului ei, dificultatea de a-i da socoteala sau de a-i ascunde toate acestea, îi năvăliră dintr-o dată în minte şi-o aruncară într-o mare agitaţie, aşa că se hotărî să evite tocmai ceea ce dorea, poate, mai mult decît orice. Trimise pe una din femei să-i răspundă domnului de Nemours, care se afla în anticamera ei, că nu se simte bine şi regretă că nu poate avea cinstea de a-l primi. Ce suferinţă pentru domnul de Nemours să n-o vadă pe doamna de Clèves dar mai ales fiindcă ea nu dorea să-l vadă ! Pleca a doua zi ; nu mai avea nimic de aşteptat de la noroc. De la discuţia aceea, de faţă cu doamna-delfină, nu mai schimbaseră un cuvînt şi avea toate motivele să creadă că greşeala de a fi vorbit vidamului îi spulberase orice nădejde ; în sfîrşit, plecă cu moartea în suflet.

Îndată ce doamna de Clèves îşi reveni puţin din tulburarea stîrnită la gîndul vizitei principelui, toate motivele care o făcuseră să nu-l primească dispărură ; găsi chiar că făcuse o greşeală şi dacă ar fi îndrăznit, sau dacă ar mai fi avut timp, ar fi trimis să-l recheme.

Doamnele de Nevers şi de Martigues, ieşind de la dînsa, se duseră la regina-delfină ; domnul de Clèves era şi el acolo. Regina-delfină le întrebă de unde veneau ; ele răspunseră că vizitaseră pe doamna de Clèves, cu care au petrecut o parte din după-amiază, împreună cu mai mulţi musafiri, dintre care n-a rămas acolo decît

domnul de Nemours. Aceste cuvinte pe care ele le socoteau inofensive, nu erau deloc astfel pentru domnul de Clèves. Cu toate că ar fi trebuit să-şi închipuie că domnul de Nemours putea găsi deseori prilejul să vorbească soţiei lui, totuşi, gîndul că era la ea, că era singur cu ea şi că-i putea vorbi acum despre pasiunea lui, îi păru ceva atît de nou şi de greu de suportat, încît gelozia se aprinse în inima lui cu o violenţă încă nemaiîncercată. I-a fost cu neputinţă să mai rămînă la regină; porni spre casă, fără să ştie exact de ce se grăbea, dacă voia, sau nu, să-l surprindă pe domnul de Nemours. Cum se apropie de casă, căută din ochi vreun semn după care să afle dacă principele mai era acolo; simţi o uşurare constatînd că principele plecase, şi găsi chiar o mîngîiere la gîndul că nu stătuse prea mult. Se gîndi că poate nu domnul de Nemours era acela pe care trebuia să fie gelos; şi, cu toate că nu se mai îndoia în această privinţă, se străduia cu tot dinadinsul să se îndoiască; dar erau atîtea care îl convinseseră, încît nu rămase mult în nesiguranţa pe care o dorea. Se duse mai întîi în camera soţiei şi, după ce îi vorbi cîtva timp despre lucruri fără importanţă, nu se putu stăpîni să n-o întrebe cum îşi petrecuse timpul şi pe cine primise, şi ea îi spuse. Văzînd că nu pomenea nimic de domnul de Nemours, o întrebă, tremurînd, dacă vizitatorii numiţi erau toţi cei pe care îi primise, dîndu-i astfel prilejul de a-i spune şi despre principe şi de a o scuti de ruşinea de a fi prinsă cu minciuna. Cum ea nu-l văzuse deloc, nu-l numi, iar domnul de Clèves i se adresă de data aceasta pe un ton care trăda mînia:

— Dar pe domnul de Nemours, nu l-aţi văzut deloc, sau l-aţi uitat?

— Nu l-am văzut, într-adevăr, răspunse ea : nu-mi era prea bine și am trimis pe una din femei să mă scuze.

— Așadar numai pentru el nu vă simțeați bine, reluă domnul de Clèves, de vreme ce i-ați primit pe toți ceilalți. De ce această excepție pentru domnul de Nemours ? De ce nu-i și el pentru dumneavoastră ca oricare alt musafir ? De ce să vă fie teamă să-l vedeți ? De ce-l lăsați să observe că vă temeți de el ? De ce îi dați prilejul să afle că vă folosiți de puterea ce v-o dă pasiunea sa asupra lui ? Ați fi cutezat să-i refuzați vizita, dacă nu știați că el poate să deosebească asprimea dumneavoastră de o lipsă de politețe ? De ce trebuie să fiți aspră față de el ? Din partea unei femei ca dumneavoastră orice este o favoare, în afară de indiferență.

— Nu credeam, reluă doamna de Cléves, orice bănuieli ați avea în defavorarea domnului de Nemours, că ați putea să-mi reproșați că nu l-am primit.

— Totuși, v-o reproșez, doamnă, reluă el, și încă pe drept cuvînt. De ce să nu-l vedeți, dacă nu v-a spus nimic grav ? Dar, doamnă, desigur, v-a vorbit ; dacă numai prin tăcere v-ar fi mărturisit pasiunea lui, n-ați fi fost atît de viu impresionată. Nu ați avut tăria să-mi mărturisiți adevărul întreg, mi-ați ascuns multe ; v-ați căit chiar de puținul pe care mi l-ați mărturisit și n-ați avut puterea să continuați. Sînt mai nenorocit decît am crezut, și sînt cel mai nefericit dintre oameni. Sînteți soția mea, vă ador ca pe o iubită și vă văd iubind pe altul ! Iar acesta este cel mai fermecător bărbat de la curte, și el vă vede zilnic, și știe că îl iubiți. Ei ! cum am putut crede, exclamă el, că ați putea învinge pasiunea pe care-o aveți pentru el ! Trebuie să fiu nebun, ca să cred că asta ar fi cu putință !

— Nu știu, reluă cu tristețe, doamna de Clèves, dacă ați greșit cînd ați apreciat o purtare atît de neobișnuită ca a mea ; după cum nu știu dacă eu nu m-am înșelat cînd am crezut că mă veți înțelege.

— Nu vă îndoiți, doamnă, răspunse domnul de Clèves : v-ați înșelat ; ați așteptat de la mine imposibilul, așa cum am așteptat și eu de la dumneavoastră tot imposibilul. Cum ați putut spera că voi rămîne rece ? Ați uitat oare că vă iubesc la nebunie și că sînt soțul dumneavoastră ? Una singură din aceste două situații te poate duce la disperare ; ce nu pot face amîndouă împreună ? Și, vai, în adevăr, ce nu fac ele ? continuă el ; sînt prada unor simțăminte violente și confuze cu neputință de stăpînit. Nu mai sînt demn de dumneavoastră ; nu-mi mai păreți demnă de mine. Vă ador și vă urăsc ; vă jignesc și vă cer iertare ; vă admir și sînt rușinat că vă admir. În sfîrșit, în mine nu mai e nici liniște, nici rațiune. Nu mai știu cum am putut să trăiesc de cînd mi-ați vorbit, la Colomiers, și din ziua cînd ați aflat de la doamna-delfină că aventura dumneavoastră era cunoscută. Nu voi ști niciodată să descurc cum de s-a aflat, nici ce s-a petrecut între domnul de Nemours și soția mea ; nu mi-o veți mărturisi niciodată și nici nu vă cer această mărturisire. Vă cer numai să nu uitați că ați făcut din mine cel mai nenorocit om din lume.

După aceste cuvinte, domnul de Clèves ieși de la soția sa și, în ziua următoare, plecă fără să o mai vadă, dar îi lăsă o scrisoare plină de durere, de onestitate și de gingășie ; ea îi scrise un răspuns atît de emoționant și cu atîtea asigurări de cum s-a purtat în trecut, și de cum se va purta pe viitor, încît, aceste asigurări, întemeindu-se pe adevăruri, iar sentimentele ei fiind atît de sincere,

această scrisoare îl mișcă mult pe domnul de Clèves și îl liniști oarecum ; apoi, cum domnul de Nemours pleca și el la încoronare, se împăca cu gîndul că nu se va găsi în același loc cu doamna de Clèves. De cîte ori această principesă îi vorbea soțului ei, dragostea pe care el i-o arăta, onestitatea și atitudinea ei sinceră, prietenia ce-o avea pentru el și tot ceea ce ea îi datora, lăsau în inima lui urme adînci, ce-i mai abăteau gîndurile de la domnul de Nemours ; dar asta numai pentru un timp, ca apoi aceleași gînduri să revină și mai vii, și mai chinuitoare ca înainte.

În primele zile după plecarea domnului de Nemours, doamna de Clèves aproape că nu-i simți absența ; pe urmă însă i se păru cumplită. De cînd îl iubea, nu trecuse zi în care să nu-i fi fost teamă, sau să nu fi sperat să-l întîlnească ; simți o mare tristețe la gîndul că hazardul nu mai putea face nimic pentru ca ea să-l mai vadă.

Se duse la Colomiers, și, plecînd, avu grijă să ia niște tablouri mari pe care pusese să le copieze după originalele comandate de doamna de Valentinois, pentru frumoasa ei casă din Annet. Toate faptele de seamă de sub domnia regelui apăreau reprezentate în aceste tablouri. Între altele în *Asediul orașului Metz* erau înfățișați, cu multă asemănare, toți cei care se distinseseră luptînd. Domnul de Nemours era printre aceștia și poate că asta o făcuse pe doamna de Clèves să ia tablourile.

Doamna de Martigues, care nu putuse să urmeze curtea, îi promisese că va veni să petreacă vreo cîteva zile la Colomiers. Favoarea de care se bucurau amîndouă din partea reginei nu le făcuse invidioase, nici nu le îndepărtase pe una de cealaltă ; erau prietene, fără ca totuși să-și destăinuiască sentimentele. Doamna de Clèves știa că doamna de Martigues îl iubea pe vidam, dar

doamna de Martigues nu ştia că doamna de Clèves îl iubea pe domnul de Nemours, şi nici că el o iubea. Ca nepoată a vidamului, doamna de Clèves era şi mai scumpă doamnei de Martigues, iar doamna de Clèves o iubea şi ea, ca pe cineva care avea o pasiune ca şi a ei, şi încă pentru prietenul intim al iubitului ei. Doamna de Martigues veni la Colomiers, aşa cum îi făgăduise doamnei de Clèves, şi o găsi ducînd o viaţă foarte retrasă. Principesa făcuse în aşa fel ca să trăiască într-o singurătate deplină, petrecîndu-şi serile în grădină, neînsoţită de servitorii ei. Venea în pavilionul acela, unde o ascultase domnul de Nemours, intra în salonaşul dinspre grădină. Însoţitoarele şi servitorii ei şedeau în cealaltă încăpere, sau sub pavilion, şi nu veneau decît dacă erau chemaţi. Doamna de Martigues nu văzuse niciodată Colomiers ; rămase uimită de frumuseţile de acolo şi mai ales de farmecul pavilionului. Doamna de Clèves şi ea îşi petrecură toate serile în pavilion. Faptul că rămîneau singure, noaptea, în cel mai fermecător ungher posibil, făcea să nu se mai termine conversaţia între cele două tinere, care ascundeau în inimile lor pasiuni violente ; şi, fără să-şi facă adevărate confidenţe, ele găseau o mare plăcere să stea de vorbă împreună. Doamnei de Martigues i-ar fi fost greu să părăsească Colomiers, dacă, plecînd, n-ar fi mers acolo unde era şi vidamul. Plecă la Chamfort, unde se afla curtea în momentul acela.

Încoronarea noului rege a fost oficiată la Reims de către cardinalul de Lorena, iar restul verii urmau să-l petreacă la castelul din Chambort, de curînd construit. Regina s-a arătat bucuroasă de a o revedea pe doamna de Martigues ; şi, după primele manifestări ale acestei bucurii, îi ceru veşti despre doamna de Clèves, între-

bînd-o cum își petrecea zilele la țară. Domnul de Nemours și domnul de Clèves se aflau atunci la regină. Doamna de Martigues, care găsise Colomiers minunat, îi povesti despre toate frumusețile lui și se întinse la vorbă, descriind mai ales pavilionul din pădure și marea plăcere a doamnei de Clèves de a se plimba noaptea singură pe acolo. Domnul de Nemours, care cunoștea destul de bine locurile, urmărea foarte ușor cele spuse de doamna de Martigues și se gîndi că nu ar fi imposibil s-o revadă acolo pe doamna de Clèves, fără să fie văzut de altcineva. Mai puse cîteva întrebări doamnei de Martigues, pentru a se lămuri și mai bine; iar domnul de Clèves, care-l privise tot timpul cît vorbise cu doamna de Martigues, crezu că-i ghicește în acele clipe toate gîndurile. Întrebările puse de principe îi întăriră presupunerile; așa că nu se mai îndoi de intenția acestuia de a se duce s-o vadă pe soția lui. Nu se înșela în bănuielile sale. Acest plan intră atît de adînc în mintea domnului de Nemours, încît după ce și-a petrecut noaptea chibzuind cum să-l realizeze, chiar a doua zi dimineață ceru, sub un pretext oarecare, învoială de la rege, pentru a se duce la Paris.

Domnul de Clèves nu se mai îndoia acum care era scopul acestei călătorii; dar hotărî să se lămurească în privința atitudinii soției sale, ca să nu mai rămînă într-o crudă nesiguranță. Se gîndi să plece o dată cu domnul de Nemours, ca să vadă cu ochii lui, pe ascuns, ce succes va avea această călătorie; temîndu-se ca plecarea sa să nu pară ciudată, iar domnul de Nemours, astfel prevenit, să ia alte măsuri, se hotărî să se încreadă într-unul dintre gentilomii pe a cărui credință și istețime se putea bizui. Îi spuse de impasul în care se afla. Îi povesti cît de nepătată fusese pînă atunci onoarea doamnei de Clèves și îi porunci să plece pe urmele domnului de Ne-

mours, să vadă tot ce face, să vadă dacă nu cumva se duce la Colomiers şi dacă nu intră noaptea în grădină.

Gentilomul, un om în stare să ducă la bun sfîrşit o asemenea misiune, o îndeplini întocmai. Merse pe urmele domnului de Nemours pînă la un sat, la jumătate de leghe de Colomiers, unde principele se opri, aşa că gentilomul îşi dădu lesne seama că aştepta să se înnopteze. Nu crezu potrivit să rămînă şi el acolo; străbătu satul şi intră în pădure, alegînd locul pe unde socotea că domnul de Nemours ar putea trece; nu se înşelase. Cum se lăsă noaptea, auzi nişte paşi şi, cu tot întunericul, i-a fost uşor să-l recunoască pe domnul de Nemours. Îl văzu făcînd ocolul grădinii, ca şi cum ar fi ascultat dacă nu se aude cineva şi pentru a alege locul pe unde ar putea pătrunde mai uşor. Gardul era înalt şi mai erau altele în spatele lui, ca să nu se poată intra lesne în parc, aşa că era destul de greu de pătruns înăuntru. Totuşi domnul de Nemours răzbi; îndată ce ajunse în grădină, nu i-a fost greu să ghicească unde se afla doamna de Clèves. Văzu lumină în salonaş; toate ferestrele erau deschise şi, strecurîndu-se de-a lungul gardului, se apropie cu un zbucium şi o emoţie uşor de închipuit. Se opri sub una dintre uşile cu geam ca să urmărească mişcările doamnei de Clèves. Văzu că era singură; o admiră cît de minunat de frumoasă era şi abia putu să-şi stăpînească emoţia deşteptată la apariţia ei. Era cald, iar ea nu purta pe cap şi pe piept decît părul ei legat la întîmplare. Şedea pe o canapea, cu o masă în faţa ei, unde se vedeau cîteva coşuleţe pline cu panglici; alese mai multe şi domnul de Nemours observă că erau culorile purtate de el la turnir. Văzu că le înnoadă pe un baston de India, de o formă puţin obişnuită, pe care-l purtase el într-o vreme şi-l dăduse apoi surorii lui, de la care doamna

de Clèves îl luase fără să pară a şti că aparţinuse domnului de Nemours. După ce-şi termină opera, cu o graţie şi o gingăşie care făceau să se citească pe faţa ei ce i se petrecea în inimă, luă un sfeşnic şi se apropie de o masă mare, rămînînd în faţa tabloului *Asediul oraşului Metz*, cu portretul domnului de Nemours. Se aşeză şi începu să privească acel portret cu o atenţie şi o visare pe care numai pasiunea poate să le dea.

Nu se poate spune în cuvinte ceea ce a simţit domnul de Nemours în acea clipă. Să vadă în puterea nopţii, în cel mai frumos colţ din lume, pe femeia adorată, să o vadă fără să ştie că el o priveşte, şi încă, aşa, preocupată de lucruri ce-i aminteau de el şi cu pasiunea ce-i tăinuia, este ceva ce cu greu şi-ar fi putut închipui, ori simţi un alt bărbat îndrăgostit.

Principele era cuprins de o emoţie atît de puternică, încît rămase cu respiraţia tăiată, uitîndu-se la doamna de Clèves, fără să-şi dea măcar bine seama cît de preţioase erau pentru el clipele acelea. Cînd îşi reveni puţin, se gîndi că, pentru a-i vorbi, trebuia să aştepte pînă se va duce ea în grădină ; crezu că astfel avea mai multe şanse de izbîndă, ea aflîndu-se puţin mai izolată de femeile însoţitoare ; dar văzînd că rămînea în salonaş, se hotărî să intre. Cînd făcu primul pas, ce tulburare îl cuprinse ? Cît îi era de teamă să n-o supere ! Ce mare frică de a tulbura această faţă pe care se citea atîta duioşie, să n-o vadă schimbîndu-se dintr-o dată pînă la mînie şi asprime.

Îşi dădu seama că era o nebunie, nu de a fi venit să o vadă pe doamna de Clèves, aşa, pe ascuns, ci de a se gîndi să i se înfăţişeze ; îşi dădu seama atunci că nu privise niciodată bine adevărul în faţă. Văzu deodată cît de nebunească era cutezanţa lui de a veni să surprindă, în toiul nopţii, pe o femeie căreia încă niciodată nu-i

vorbise limpede despre dragostea lui. Se gîndi că nici nu putea pretinde de la ea să-l asculte, că ea ar fi fost îndreptățită să se supere, pentru că o expunea unei primejdii atît de neprevăzute. Tot curajul îl părăsi, și de mai multe ori fu gata să se retragă, fără să îndrăznească să apară în fața doamnei de Clèves. Totuși, împins de dorința înflăcărată de a-i vorbi, și încurajat de speranțele trezite de tot ce văzuse chiar atunci, înaintă cîțiva pași, dar era atît de tulburat, încît o eșarfă pe care o purta se agăță de fereastră și făcu zgomot. Doamna de Clèves întoarse brusc capul, și, fie că toate gîndurile îi erau numai la acest principe, fie că el se găsea într-un loc unde bătea lumina și ea-l putea zări, crezu că îl recunoaște și, fără să mai șovăie, nici să se întoarcă spre locul unde se oprise el, intră în salonașul în care erau femeile însoțitoare. Intră cu atîta emoție, încît pentru a și-o ascunde fu nevoită să spună că se simte rău; și spuse aceasta pentru ca toți oamenii ei să fie o vreme cu mintea la altceva, dîndu-i astfel domnului de Nemours răgazul să se retragă. După ce chibzui puțin se gîndi că, poate, se înșelase, că nu fusese decît închipuirea ei care-i adusese dinaintea ochilor pe domnul de Nemours. Știa că el era la Chambort : nu putea să-și închipuie că principele ar fi cutezat o faptă atît de nebunească, de mai multe ori se gîndi să se întoarcă în salonaș, să mai privească în grădină, să vadă dacă era, sau nu, cineva. Poate că se temea tot atît, pe cît dorea să-l găsească acolo într-adevăr pe domnul de Nemours; dar în cele din urmă rațiunea și prudența biruiră toate celelalte sentimente, și găsi că era mai bine să rămînă în îndoială, decît să înfrunte riscul de a se lămuri. Îi trebui multă vreme pînă să se hotărască să plece din locul unde prin-

cipele îi era, poate, atît de aproape, aşa că mijiseră zorile cînd se întoarse la castel.

Domnul de Nemours rămase în grădină cît timp văzu lumină în casă ; nu se îndură să renunţe la gîndul de a o revedea, totuşi, pe doamna de Clèves, deşi era convins că ea părăsise salonaşul numai pentru a-l evita pe el ; dar văzînd că se închideau uşile, îşi dădu în sfîrşit seama că nu mai putea nutri nici o speranţă. Veni să-şi ia calul, care era foarte aproape de locul unde aştepta gentilomul domnului de Clèves. Gentilomul îl urmări pînă în satul de unde plecaseră seara. Domnul de Nemours se hotărî să-şi petreacă acolo toată ziua, pentru ca noaptea să se întoarcă la Colomiers, să vadă dacă doamna de Clèves va mai avea cruzimea de a fugi de el, împinsă poate numai de prudenţa de a nu fi surprinsă ; cu toate că simţise o mare bucurie găsind-o cu gîndul la el, era acum foarte mîhnit de gestul ei, atît de firesc, cu care-l evitase.

Niciodată o pasiune nu a fost atît de duioasă şi atît de violentă ca aceea din inima domnului de Nemours. Se duse sub nişte sălcii, de-a lungul unui pîrîiaş care trecea prin spatele casei unde se ascunse. Se îndepărtă cît putu mai mult, ca să nu-l vadă, nici să nu-l audă nimeni ; se lăsă pradă tumultului din sufletul său, şi-şi simţi inima atît de grea, că nu-şi putu stăpîni lacrimile ; dar aceste lacrimi nu erau lacrimi izvorîte numai din dureri, ci stîrnite de farmecul atît de dulce, pe care nu-l afli decît în iubire.

Din nou începu să se gîndească la tot ce făcuse doamna de Clèves de cînd se îndrăgostise de ea ; cîtă seriozitate, cîtă cinste şi cîtă modestie arătase ea întotdeauna, cu toate că-l iubea : „... căci, sînt sigur, mă iubeşte, îşi spunea el ; mă iubeşte, de asta nu m-aş putea îndoi ;

cele mai mari cuvinte și cele mai înalte favoruri nu sînt dovezi atît de sigure ca acelea pe care le-am avut eu. Totuși, sînt tratat cu aceeași asprime, ca și cum m-ar detesta ; am sperat pe vremuri, dar văd că nu mai trebuie să aștept nimic ; o văd mereu cum se apără de mine și de ea însăși. Dacă nu aș fi iubit-o atît de mult, m-aș gîndi cum să-i plac ; dar ii plac, mă iubește și o ascunde. Așadar ce pot spera și ce schimbări pot aștepta de la norocul meu ? Cum ! Să fiu iubit de cea mai fermecătoare femeie din lume și să nu am parte de acea mare emoție a iubirii pe care o dă certitudinea de a fi iubit, să simt adînc durerea de a fi atît de chinuit ! Lăsați-mă să văd că mă iubiți, preafrumoasă principesă ! exclamă el, pentru sine. Lăsați-mă să văd sentimentele ce-mi ascundeți. De mi le-ați mărturisi o singură dată în viața mea, aș răbda apoi să reveniți la asprimea pe care o arătați față de mine. Priviți-mă cel puțin cu aceiași ochi cu care astă-noapte îmi priveați portretul ; cum ați putut să-l priviți cu atîta înduioșare și apoi să fugiți de mine cu atîta cruzime ? De ce dragostea mea vă pare atît de înspăimîntătoare ? Mă iubiți, în zadar ați încerca să mi-o ascundeți ; singură mi-ați dat, fără voie, atîtea dovezi. Îmi știu bine norocul, lăsați-mă să mă bucur de el și nu mă mai faceți nefericit. E cu neputință, reluă el, să fiu iubit de doamna de Clèves și să fiu totuși nenorocit ? Ce frumoasă era noaptea trecută ! Cum am putut să rezist dorinței de a mă arunca la picioarele ei ? Dacă aș fi făcut-o, aș fi împiedicat-o poate să fugă de mine, respectul meu ar fi liniștit-o : dar poate că nu m-a recunoscut ; mă zbucium mai mult decît ar trebui ; apariția unui bărbat la o oră atît de nepotrivită a speriat-o."

Astfel de gînduri l-au frămîntat toată ziua pe domnul de Nemours ; așteptă deci căderea nopții cu multă nerăb-

dare, iar cînd noaptea veni, apucă iar pe drumul ce ducea la Colomiers. Gentilomul domnului de Clèves, care se deghizase pentru a nu fi remarcat, îl urmări pînă la locul unde venise cu o seară înainte şi-l văzu intrînd în aceeaşi grădină. Principele îşi dădu repede seama că doamna de Clèves n-a vrut să rişte ca el să mai încerce s-o vadă; toate porţile erau ferecate. Se învîrti peste tot, să zărească vreo lumină aprinsă, dar cercetările lui rămaseră zadarnice.

Doamna de Clèves, bănuind că domnul de Nemours ar putea reveni, rămăsese în camera ei; se temea că nu va mai avea tăria de a fugi de el, şi nu vroia să lase lucrurile în voia întîmplării, să nu-i poată adresa cuvîntul în vreun fel prea puţin potrivit cu purtarea lor de pînă atunci.

Deşi domnul de Nemours nu mai spera s-o poată vedea, nu se putu îndura să părăsească atît de curînd acel loc unde ea venea atît de des. Petrecu toată noaptea în grădină şi găsi o oarecare mîngîiere privind aceleaşi locuri pe care ea le privea zilnic. Se ridicase soarele sus şi el tot nu se gîndea să se îndepărteze, în cele din urmă însă, teama de a fi descoperit îl sili să plece.

Totuşi i-a fost cu neputinţă să se îndepărteze de tot fără s-o vadă pe doamna de Clèves; se duse, deci, la doamna de Mercoeur, care stătea pe atunci în casa ce o avea în apropiere de Colomiers. Născoci un pretext al acestei călătorii, destul de verosimil ca să poată fi crezut şi, în sfîrşit, îşi urmă planul cu atîta dibăcie, încît chiar sora lui îi propuse să meargă împreună la doamna de Clèves. Propunerea a fost dusă la îndeplinire chiar în ziua aceea, iar domnul de Nemours îi spuse surorii sale că se vor despărţi la Colomiers, pentru ca el să se reîntoarcă la rege cît mai degrabă. Plănuise să se des-

parta de ea la Colomiers, cu gîndul de a o lăsa să plece, crezînd că a găsit astfel un mijloc sigur de a vorbi între patru ochi cu doamna de Clèves.

La sosirea lor, ea se plimba pe o alee mare, ce mărginea straturile de flori. Tulburarea de a-l vedea pe domnul de Nemours n-a fost mică; și nu-i mai lăsă nici o îndoială că el fusese bărbatul pe care-l zărise cu două nopți în urmă. Această certitudine îi dădu o pornire de mînie pentru cutezanța și nesocotința ce găsea în încercarea lui. Principele citi pe fața ei o răceală ce-i săgetă inima. Discuția se învîrti în jurul unor subiecte fără importanță și, totuși, el găsi mijlocul de a arăta atîta spirit, atîta bunăvoință și admirație pentru doamna de Clèves, încît, fără voia ei, o parte din răceala cu care îl întîmpinase se risipi.

Cînd i se spulberară primele temeri, se arătă foarte curios să vadă și el pavilionul din pădure. Vorbi de el ca de unul dintre cele mai plăcute locuri de pe lume și chiar făcu o descriere atît de amănunțită, încît doamna de Mercoeur îi spuse că trebuie să fi fost acolo de mai multe ori, pentru a-i cunoaște atît de bine tot farmecul.

— Totuși, nu cred, spuse doamna de Clèves, că domnul de Nemours a intrat vreodată în pavilion; este o construcție terminată abia de curînd.

— Dar nici nu este atît de mult de cînd am fost, răspunse domnul de Nemours, privind-o, și nu știu dacă trebuie să fiu prea bucuros că ați uitat că m-ați văzut.

Doamna de Mercoeur care admira frumusețea grădinilor nu era atentă la ce spunea fratele ei. Doamna de Clèves roși, lăsă ochii în jos și, fără să se uite la domnul de Nemours, îi răspunse:

— Nu-mi amintesc de fel să vă fi văzut; iar dacă ați fost pe acolo, ați fost fără știrea mea.

— Aşa este, doamnă, am fost fără încuviinţarea dumneavoastră. Şi am petrecut acolo cele mai dulci şi cele mai crude clipe din viaţa mea.

Doamna de Clèves înţelegea prea bine cuvintele principelui, dar nu răspunse nimic; se gîndea cum s-o împiedice pe doamna de Mercoeur să intre în acel salonaş unde era portretul domnului de Nemours, pentru că nu dorea ca ea să-l vadă. Făcu în aşa fel încît timpul trecu pe nesimţite, pînă cînd doamna de Mercoeur vorbi de plecare. Dar cînd doamna de Clèves văzu că domnul de Nemours şi sora lui nu plecau împreună, înţelese prea bine ce o aştepta: se găsea în aceeaşi cumpănă în care se găsise şi la Paris, şi de aceea luă aceeaşi hotărîre. Teama ca această vizită să nu apară drept o nouă confirmare a bănuielilor soţului ei atîrna mult în hotărîrea luată; şi pentru ca domnul de Nemours să nu rămînă singur cu ea, îi spuse doamnei de Mercoeur că o va conduce pînă la liziera pădurii şi dădu ordin ca trăsura să vină în urma ei. Durerea pe care o simţi domnul de Nemours, văzînd că doamna de Clèves persistă în aspra ei îndîrjire, fu atît de violentă încît păli la faţă. Doamna de Mercoeur îl întrebă dacă se simte rău; dar el o privi pe doamna de Clèves în aşa fel încît o făcu să înţeleagă din acea privire că nu suferea de nimic altceva decît de marea sa deznădejde. Totuşi trebui să le lase să plece împreună, şi nu îndrăzni să le urmeze, căci după ceea ce spusese, nu se mai putea întoarce la sora lui; astfel încît se înapoie la Paris, de unde plecă chiar a doua zi.

Gentilomul domnului de Clèves îl urmărise mereu; se întoarse şi el la Paris şi, cum îl văzuse pe domnul de Nemours plecînd la Chambort, luă poştalionul, ca să ajungă înaintea lui şi să-l informeze asupra rezultatului călătoriei. Stăpînul său îi aştepta întoarcerea, ca

pe ceva ce avea să hotărască dacă într-adevăr va trebui să fie toată viaţa nefericit.

Cum îl văzu îşi dădu seama din expresia feţei şi din tăcerea lui că trebuia să se aştepte să audă numai lucruri supărătoare. Rămase o vreme copleşit de durere, cu capul plecat, fără a mai scoate o vorbă ; în cele din urmă îi făcu semn gentilomului să se retragă :

— Plecaţi, îi spuse el, ştiu ce aveţi să-mi spuneţi, dar n-am puterea să ascult.

— N-am nimic să vă spun, răspunse gentilomul, din care v-aţi putea face o idee precisă. E adevărat numai că domnul de Nemours a pătruns două nopţi de-a rîndul în grădina din pădure, şi că a doua zi a făcut o vizită la Colomiers cu doamna de Mercoeur.

— Destul, replică domnul de Clèves, destul ! şi-i făcu iarăşi semn să se retragă. N-am nevoie de mai multe lămuriri.

Gentilomul a fost nevoit să-şi lase stăpînul pradă disperării. Poate niciodată nu fusese chiar atît de deznădăjduit şi puţini oameni înzestraţi cu un curaj atît de mare şi o inimă atît de fierbinte, ca domnul de Clèves, au simţit laolaltă durerea stîrnită de trădarea unei iubite şi ruşinea de a fi înşelat de o soţie.

Domnul de Clèves nu putu rezista deznădejdii ce-l copleşise. În aceeaşi noapte se îmbolnăvi, cu febră mare şi atîtea complicaţii, încît chiar din primul moment boala se anunţa a fi extrem de primejdioasă. Doamna de Clèves, care fusese înştiinţată, veni în grabă. Cînd sosi, el se simţea şi mai rău. Se purtă atît de rece faţă de ea, încît doamna de Clèves fu nespus de surprinsă şi de îndurerată. Îi părea chiar că primea în silă îngrijirile ei ; dar în cele din urmă cugetă că poate se poartă aşa din cauza bolii.

Îndată ce doamna de Clèves ajunse la Blois, unde se afla toată curtea, domnul de Nemours nu-şi putu stăpîni bucuria de a o şti în acelaşi loc cu el. Încercă s-o vadă şi vizită zilnic pe domnul de Clèves, sub pretextul de a afla noutăţi despre cursul bolii, dar totul era zadarnic. Ea nu părăsea deloc camera soţului şi era cuprinsă de o adîncă durere, văzîndu-l în ce stare a ajuns. Domnul de Nemours era şi el nespus de îndurerat de tristeţea ei ; îşi dădea uşor seama cît de mult această supărare avea să sporească afecţiunea pe care o avea ea pentru domnul de Clèves şi în ce măsură această afecţiune îi abătea gîndul de la iubirea pe care i-o purta în inima ei. Acest sentiment îl întristă de moarte, multă vreme ; dar gravitatea bolii domnului de Clèves îi trezea noi speranţe. Întrevedea că doamna de Clèves ar putea fi liberă într-o zi, că ar putea să-şi urmeze înclinarea inimii şi că în viitor s-ar bucura poate de un şir de fericiri şi de plăceri netulburate. Nu mai putea răbda acest gînd, atît de mult îl învăluise înflăcărîndu-l ; îşi abătu mintea de la el, de teamă ca nu cumva să devină şi mai nenorocit dacă şi-ar fi pierdut orice speranţă.

În acest timp domnul de Clèves era într-o stare gravă, medicii îl considerau pierdut. Într-una din ultimele zile ale bolii, după o noapte foarte grea, spuse către dimineaţă că ar vrea să se odihnească. Singură doamna de Clèves mai rămase în camera lui ; i se păru că în loc să se odihnească, el era frămîntat de gînduri. Se apropie şi îngenunche la picioarele patului, cu obrajii scăldaţi în lacrimi ; domnul de Clèves hotărîse să nu-i arate marea supărare pe care i-o pricinuise ; dar îngrijirile pe care i le dădea şi tristeţea ei, care uneori îi părea adevărată şi pe care alteori o considera semn de prefăcătorie şi de

perfidie, îi stîrneau sentimente atît de contradictorii şi de dureroase, că nu le mai putu tăinui.

— Vărsaţi multe lacrimi, doamnă, îi spuse el, pentru o moarte de care sînteţi răspunzătoare şi care nu vă poate pricinui durerea ce o arătaţi. Nu mai sînt în stare să vă fac reproşuri, continuă el, cu un glas slăbit de boală şi suferinţă sufletească; dar mor de cumplita durere ce mi-aţi pricinuit-o. Oare o faptă atît de extraordinară ca aceea pe care aţi săvîrşit-o, vorbindu-mi la Colomiers, să nu aibă nici o urmare? De ce m-aţi pus la curent cu pasiunea dumneavoastră pentru domnul de Nemours, dacă virtutea dumneavoastră nu avea destulă tărie pentru a-i rezista? Vă iubeam într-atît, încît m-aş fi împăcat şi cu gîndul de a fi înşelat, o mărturisesc spre ruşinea mea; am regretat acea falsă linişte din care m-aţi smuls. De ce nu m-aţi lăsat în acea tihnită orbire, în care se complac atîţia soţi? Poate că toată viaţa aş fi ignorat că-l iubiţi pe domnul de Nemours. Voi muri, adăugă el; dar să ştiţi că moartea îmi este plăcută, o dată ce mi-aţi răpit stima şi dragostea ce vă purtam, fără de care mi-ar fi groază să mai trăiesc. Ce-aş face din viaţă, reluă el, alături de o persoană pe care am iubit-o atîta şi de care am fost atît de crud înşelat, sau trăind despărţit de aceeaşi persoană, să ajung la izbucniri violente atît de străine firii mele şi atît de depărtate de dragostea mea pentru dumneavoastră? Această iubire a mea, doamnă, a fost pentru mine mai puternică decît aţi crezut; v-am ascuns mare parte din pasiunea mea, de teamă de a nu vă stingheri, sau de a pierde ceva din stima dumneavoastră, prin purtări nepotrivite pentru un soţ. În sfîrşit, meritam inima dumneavoastră; încă o dată, mor fără nici un regret, de vreme ce n-am

putut să vă cîştig inima şi nici n-aş mai avea puterea s-o doresc. Adio, doamnă ; veţi regreta într-o zi pe omul care v-a iubit cu o pasiune adevărată şi legitimă. Veţi simţi suferinţa sortită persoanelor cumpătate în asemenea situaţii şi veţi descoperi diferenţa între a fi iubită cum vă iubeam eu şi a fi iubită de oameni care, declarîndu-vă dragostea lor, nu caută decît gloria de a vă cuceri. Moartea mea vă va reda libertatea, adăugă el, şi-l veţi putea face fericit pe domnul de Nemours, fără a săvîrşi o crimă. Dar ce importanţă are, reluă el, ce se va întîmpla cînd n-am să mai exist ? Cît de slab sînt, dacă mă mai preocupă asemenea lucruri !

Doamna de Clèves era atît de departe de a-şi închipui că ar putea s-o bănuiască de infidelitate, încît asculta aceste vorbe fără să le priceapă şi fără să-i treacă altceva prin gînd decît că-i reproşa înclinaţia pentru domnul de Nemours. În sfîrşit, ieşind deodată din orbirea ei, exclamă :

— Eu, crimă ! Chiar gîndul acesta mi-e necunoscut. Virtutea cea mai severă nu poate inspira altă comportare, decît aceea pe care am avut-o eu ; şi niciodată n-am făcut vreo faptă la care n-aş fi dorit să fiţi martor.

— Aţi fi dorit, răspunse domnul de Clèves, privind-o cu dispreţ, să fiu martor la nopţile petrecute cu domnul de Nemours ? Ah, doamnă, dumneavoastră sînteţi oare femeia despre care vorbesc, atunci cînd pomenesc de o femeie care şi-a petrecut nopţile cu un bărbat ?

— Nu, domnule, nu, reluă ea, nu sînt eu aceea despre care vorbiţi. N-am petrecut nici nopţi, nici clipe, cu domnul de Nemours. Nu m-a văzut niciodată singură ; nu i-am îngăduit-o ; nici nu l-am ascultat, şi pot face jurămînt oricînd.

— Nu mai spuneți nici un cuvînt mai mult! o întrerupse domnul de Clèves; jurămintele false, sau o mărturisire întreagă m-ar îndurera în aceeași măsură.

Doamna de Clèves nu putu să răspundă; lacrimile și durerea îi luaseră graiul. În sfîrșit, cu un efort, îi spuse:

— Cel puțin uitați-vă la mine, ascultați-mă. Dacă ar fi vorba numai de mine, aș răbda toate aceste reproșuri; dar e în joc viața dumneavoastră. Ascultați-mă de dragul dumneavoastră, e cu neputință ca adevărul să nu vă convingă de nevinovăția mea.

— De-ar da Domnul să mă puteți convinge! exclamă el; dar ce puteți să-mi spuneți? Domnul de Nemours n-a fost la Colomiers cu sora lui? Și n-a petrecut el cu dumneavoastră, în parcul din pădure, două din nopțile trecute?

— Dacă asta mi-a fost crima, răspunse ea, îmi este ușor să mă justific. Nu vă cer să mă credeți, dar credeți cele ce vă pot confirma toți servitorii dumneavoastră: și întrebați-i dacă m-am dus în grădina din pădure în ajunul sosirii domnului de Nemours la Colomiers și dacă, cu o seară înainte, nu m-am retras cu două ceasuri mai devreme decît obișnuiam.

Apoi, îi povesti cum crezuse că vede într-adevăr pe cineva în grădină; îi mărturisi că-i trecuse prin minte gîndul că ar fi putut fi chiar domnul de Nemours. Îi vorbi cu atîta siguranță în glas, iar adevărul poate convinge atît de ușor, chiar dacă pare puțin verosimil, încît domnul de Clèves se convinse pînă la urmă de nevinovăția ei.

— Nu știu, îi spuse el, dacă fac bine că vă cred. Mă simt atît de aproape de moarte, încît nu mai vreau să văd nimic din ce ar putea să mă facă să regret viața.

M-aţi lămurit prea tîrziu ; dar îmi va fi totuşi o alinare de a lua cu mine gîndul că sînteţi demnă de stima ce v-am purtat-o. Vă rog să faceţi astfel ca să pot avea mîngîierea de a crede că amintirea mea vă va rămîne scumpă şi că, dacă ar fi depins de dumneavoastră, aţi fi nutrit pentru mine sentimentele pe care le aveţi pentru altul.

Vru să continue, dar un leşin îi tăie glasul. Doamna de Clèves trimise să vină medicii ; ei îl găsiră aproape fără viaţă, totuşi mai zăcu cîteva zile şi, în cele din urmă, muri cu o minunată tărie.

Doamna de Clèves rămase atît de îndurerată, încît aproape îşi pierdu minţile. Îngrijorată, regina veni s-o vadă şi o duse apoi într-o mînăstire, fără ca ea să ştie unde e condusă. Cumnatele ei o readuseră la Paris, dar în durerea ei, nu era încă în stare să-şi dea seama ce se petrecea. Cînd începu să aibă puterea de a privi realitatea în faţă şi cînd îşi dădu seama ce soţ pierduse, cînd se gîndi că ea era cauza morţii lui şi că iubirea pentru alt bărbat pricinuise această moarte, oroarea ce-o simţi şi pentru ea şi pentru domnul de Nemours este cu neputinţă de descris.

Principele nici nu îndrăzni să-i arate altceva decît ceea ce impunea buna-cuviinţă. O cunoştea destul pe doamna de Clèves, pentru a şti că o mai mare grabă i-ar fi fost neplăcută ; dar ce află puţin după aceea îi arătă că era obligat să se comporte încă multă vreme astfel.

Un scutier de-al său îi povesti că gentilomul domnului de Clèves, cu care era prieten intim, îi istorisise, îndurerat pierderea stăpînului său, mărturisindu-i că pricina morţii acestuia fusese călătoria domnului de Nemours la Colomiers.

Domnul de Nemours fu extrem de surprins de cele auzite ; dar, cugetînd mai bine, ghici o parte de adevăr

și-și dădu seama cam care trebuie să fi fost sentimentele doamnei de Clèves și cît s-ar îndepărta de el, dacă ar crede că moartea soțului ei fusese provocată de gelozie. Se gîndi chiar că nici de numele lui nu trebuie să-i amintească prea curînd și păstră această atitudine, oricît îi veni de greu.

Făcu un drum la Paris și nu se putu stăpîni să nu se ducă la ușa ei, să afle vești. I se răspunse că nu primea pe nimeni și că interzisese chiar să i se comunice numele celor care o căutau. Poate că aceste ordine atît de stricte aveau în vedere tocmai pe principe, ca ea să nu mai audă vorbindu-se despre el. Domnul de Nemours era prea îndrăgostit, nu putea trăi fără s-o vadă pe doamna de Clèves. Hotărî să găsească o cale, oricît de grea, pentru a ieși dintr-o situație pe care n-o mai putea răbda.

Durerea principesei întrecea orice margini. Soțul ei murind, și murind din cauza ei, și cu atîta dragoste pentru ea, acest lucru nu-i putea ieși din minte. Se gîndea la tot ce-i datora și socotea o crimă faptul de a nu-l fi iubit cu pasiune, ca și cum aceasta ar fi putut depinde de ea. Nu găsea mîngîiere, decît la gîndul că-l regreta atîta cît merita să fie regretat și că atît cît îi mai rămînea de trăit nu va mai face decît ceea ce i-ar fi adus fericirea, dacă nu l-ar fi pierdut.

Se gîndise de mai multe ori cum a aflat el că domnul de Nemours fusese la Colomiers ; nu putea crede că principele povestise ceva, și la urma urmei chiar dacă ar fi făcut-o, faptul i se părea lipsit de importanță, pînă într-atît se credea de vindecată și de depărtată de pasiunea ce-o simțise pentru el. Era stăpînită totuși de o vie durere la gîndul că principele era cauza morții soțului ei ; și cu mîhnire își amintea de teama exprimată de domnul de Clèves pe patul de moarte că ea s-ar putea căsători cu domnul de Nemours ; dar toate aceste dureri

se contopeau într-o singură mare durere, aceea pricinuită de moartea soțului ei și nici nu-și închipuia că ar mai putea să existe alta pentru ea.

După ce trecură mai multe luni, ieși în sfîrșit din această cumplită îndurerare și trecu la o stare de tristețe și de sfîrșeală. Doamna de Martigues făcu o călătorie la Paris și avu grijă s-o viziteze în timpul șederii ei acolo. Îi vorbi de cei de la curte, de tot ce se petrecea ; și cu toate că doamna de Clèves nu părea interesată de cele povestite, doamna de Martigues nu mai contenea să vorbească, vrînd s-o abată puțin de la durerea ei. Îi povesti noutăți despre vidam, despre domnul de Guise și despre toți cei care se distingeau prin persoana, sau prin calitatea lor.

— În ce-l privește pe domnul de Nemours, spuse ea, nu știu dacă în inima lui politica a luat locul dragostei, dar e mult mai puțin vesel ca de obicei ; trăiește departe de societatea femeilor ; vine deseori la Paris și cred chiar că și acum este aici.

Numele domnului de Nemours o surprinse pe doamna de Clèves și o făcu să roșească. Schimbă vorba, iar doamna de Martigues nu observă tulburarea ei.

A doua zi, principesa de Clèves, care căuta îndeletniciri potrivite stării în care se găsea, se duse la cineva care lucra în mătase, cu mare dibăcie, gîndindu-se să-și comande ceva. După ce i se arătară mai multe modele, dădu cu ochii de ușa unei camere în care se gîndi că mai are ce să vadă ; ceru să i se deschidă ușa, dar stăpînul casei îi răspunse că nu avea cheia, că odaia era ocupată de cineva care venea din cînd în cînd în timpul zilei să deseneze castele frumoase și grădinile ce se vedeau de la ferestrele lui.

— Este omul cel mai chipeș din cîți am văzut, adăugă el, și nu pare să fie din aceia nevoiți să-și cîștige viața

muncind; ori de cîte ori vine aici, îl văd mereu privind casele și grădinile, dar nu-l văd niciodată lucrînd.

Doamna de Clèves îi ascultă vorbele cu multă atenție. Cele spuse de doamna de Martigues, că domnul de Nemours venea cîteodată la Paris, se asociară în închipuirea ei cu omul acesta chipeș care venea atît de aproape de casa ei, și se gîndi la domnul de Nemours, la dorința lui de a o revedea, ceea ce o tulbură fără să vrea. Se apropie de fereastră, să vadă unde dă și descoperi că de acolo se putea vedea toată grădina și fațada casei sale. Cînd ajunse în camera ei, văzu îndată chiar fereastra la care i s-a spus că ședea și privea acel bărbat. Gîndul că putea fi domnul de Nemours îi schimbă cu totul dispoziția; nu mai simți acea tristă lîncezeală cu care începea să se deprindă, ci o cuprinse îngrijorarea, și neliniștea. În sfîrșit, nemaiputînd să rămînă singură cu gîndurile ei, ieși să ia aer într-o grădină de la marginea orașului, unde credea că poate fi singură. Cînd ajunse acolo, crezu că într-adevăr nu se înșelase; nu văzu nici un semn ce putea trăda prezența cuiva și se plimbă destul de mult.

După ce trecu printr-un crîng, zări la capătul unei alei, în locul cel mai dosnic al grădinii, un fel de pavilion deschis din toate părțile, spre care-și îndreptă pașii. Cînd se apropie, văzu întins pe o bancă un om care părea cufundat într-o adîncă visare și recunoscu pe domnul de Nemours. Această neașteptată prezență o făcu să-și încetinească pașii, dar oamenii ei, care o însoțeau, făcură zgomot, ceea ce tulbură starea de visare a domnului de Nemours. Fără să cerceteze de unde venea zgomotul, se ridică de la locul lui ca să se ferească de cei care înaintau spre el, coti pe altă alee, făcînd o reverență atît de adîncă, încît nici nu văzu pe cine saluta.

Dacă ar fi știut pe cine evita el cu atîta grabă, cît de repede s-ar fi întors! Dar continuă să-și urmeze drumul

pe alee, iar doamna de Clèves îl văzu cum ieşea pe o altă poartă, unde îl aştepta trăsura. Ce furtună stîrni apariţia aceasta de o clipă în inima doamnei de Clèves ! Ce pasiune adormită se redeşteptă în inima ei şi cu cîtă violenţă ! Se duse să se aşeze în acelaşi loc de unde, cu o clipă mai înainte, plecase domnul de Nemours ; şi rămase acolo copleşită. Principele apăruse în mintea ei mai atrăgător decît orice altă fiinţă de pe lume, iubind-o de atîta timp cu o pasiune plină de respect şi de credinţă, dispreţuind totul pentru ea, respectîndu-i pînă şi durerea, căutînd s-o vadă fără a se gîndi să fie văzut, părăsind curtea pe care prezenţa lui o împodobea, pentru a veni să privească pereţii între care şedea ea închisă, pentru a veni să visese în locurile unde se putea aştepta s-o întîlnească întîmplător ; în sfîrşit, un om demn să fie iubit numai pentru dragostea lui, şi pentru care simţea o pornire atît de violentă, încît l-ar fi iubit chiar dacă el n-ar fi iubit-o ; şi pe deasupra un om de rang înalt, potrivit cu al ei. Nici datoria, nici virtutea nu se mai opuneau sentimentelor sale ; toate obstacolele erau îndepărtate acum, iar din situaţia de altădată nu mai rămînea decît psiunea domnului de Nemours, iubirea lui pentru ea şi iubirea ei pentru el. Toate aceste gînduri îi veniră în minte pentru întîia oară. Durerea morţii domnului de Clèves o copleşise într-atîta, încît nu mai lăsase loc pînă acum unor asemenea gînduri. Prezenţa domnului de Nemours i le trezi puzderie în mintea ei aprinsă ; dar cînd imaginea lui se limpezi cu totul, îşi aminti că omul acela, la care se gîndea că ar putea s-o ia de soţie, era acelaşi pe care-l iubise pe cînd trăia soţul ei, şi că tocmai el pricinuise moartea acestuia ; îşi amintea cum pe patul de moarte soţul ei îşi mărturisise teama că ea s-ar putea căsători cu principele ; virtutea ei severă a fost atît de rănită la acest gînd, încît nici ea însăşi nu găsi mai puţin

criminală o căsătorie tocmai cu domnul de Nemours, decît vina de a-l fi iubit pe vremea cînd soţul ei era în viaţă. Se lăsă dusă de aceste gînduri, atît de potrivnice fericirii sale ; încercă să se întărească în hotărîrea luată, gîndindu-se că şi-ar pierde liniştea, că ar avea parte numai de chinuri sufleteşti dacă s-ar căsători cu domnul de Nemours. În sfîrşit, după ce zăbovi acolo vreo două ceasuri, se întoarse acasă, convinsă că datoria ei era să nu-l mai vadă niciodată.

Dar această convingere, dictată de raţiune şi de virtute, nu-i cîştigă şi inima. Inima ei rămînea legată de domnul de Nemours, cu o putere ce o aducea într-o stare de plîns şi care nu-i mai îngăduia liniştea ; petrecu una dintre cele mai cumplite nopţi din cîte avusese vreodată. Dimineaţa, primul ei îndemn a fost să se ducă să vadă dacă nu era nimeni la fereastra ce dădea spre casa ei ; se duse şi-l văzu într-adevăr pe domnul de Nemours. La vederea lui se retrase surprinsă, şi cu mare grabă, ceea ce-l făcu pe principe să-şi dea seama că fusese recunoscut. De cînd pasiunea îi inspirase această cale de a o vedea pe doamna de Clèves, de multe ori dorise să fie recunoscut, iar cînd nu mai spera să aibă o asemenea bucurie mergea să viseze în grădina unde-l găsise ea.

În sfîrşit, nemaiputînd îndura atîta nefericire şi nesiguranţă, se hotărî să îndrăznească ceva ce i-ar lămuri soarta şi i-ar arăta ce are de făcut.

„Ce mai pot aştepta ? îşi spunea el ; e mult de cînd ştiu că sînt iubit ; ea este liberă, nici o îndatorire nu i-ar mai sta în cale ; de ce să mă mulţumesc doar s-o văd, fără să mă vadă şi fără să-i adresez o vorbă ? Este oare cu putinţă ca dragostea să-mi fi luat minţile şi orice îndrăzneală să mă fi făcut atît de deosebit de cum am fost în celelalte pasiuni ale vieţii mele ? A trebuit să respect

durerea doamnei de Clèves ; dar o respect de prea mult timp și-i dau răgazul să-și potolească iubirea ce-o are pentru mine."

După ce chibzui astfel, se gîndi cum să facă pentru a o vedea. Socoti că nu mai era nimic ce-ar putea să-l oblige să-și ascundă sentimentele față de vidamul de Chartres. Se hotărî să-i vorbească și să-i mărturisească intențiile sale cu privire la nepoata lui.

Vidamul se afla atunci la Paris unde venise de altfel toată lumea ca să-și pregătească hainele și toate cele necesare pentru a face parte din suita regală ce urma s-o conducă pe regina Spaniei. Domnul de Nemours se duse deci la vidam și-i mărturisi, cu inimă deschisă, tot ce-i ascunsese pînă atunci, fără să pomenească însă ce sentimente avea doamna de Clèves pentru el, prefăcîndu-se că nu știe care ar putea fi ele.

Vidamul ascultă cu multă bucurie tot ce i se spuse și-l asigură că și fără a-i cunoaște sentimentele se gîndise de multe ori, de cînd doamna de Clèves rămăsese văduvă, că ea era singura femeie demnă de el. Domnul de Nemours îl rugă să-i înlesnească o întîlnire cu doamna de Clèves, pentru a afla ce gînduri ar putea avea în această privință.

Vidamul îi propuse să-l însoțească la ea acasă, dar domnul de Nemours crezu că ar putea-o supăra, pentru că nu primea încă pe nimeni. Găsiră că ar trebui ca domnul vidam s-o poftească la el, sub un pretext oarecare, iar domnul de Nemours să vină acolo pe o scară secretă, nevăzut de nimeni. Totul se petrecu într-adevăr așa cum conveniseră ; doamna de Clèves veni la vidam : vidamul îi ieși în întîmpinare și o conduse printr-un lung șir de încăperi, într-un salon mare.

Cîtva timp după aceea, intră domnul de Nemours, ca din întîmplare. Doamna de Clèves rămase nespus de mirată; văzîndu-l, roși, încercînd totuși să-și ascundă tulburarea. Vidamul vorbi de fel de fel de întîmplări, fără mare însemnătate, apoi ieși ca și cum ar fi avut de dat vreo dispoziție servitorilor. Se adresă doamnei de Clèves, rugînd-o să facă onorurile casei și spunînd că el se înt a ce într-o clipă.

Cu neputință de exprimat ce simțiră domnul de Nemours și doamna de Clèves cînd se văzură singuri și în situația de a-și vorbi pentru prima oară de la doliul ei. Rămaseră un timp fără cuvînt; în cele din urmă domnul de Nemours rupse tăcerea și spuse:

— Veți ierta oare, doamnă, domnului de Chartres că mi-a dat prilejul de a vă vedea și de a vă vorbi, acest prilej pe care mereu, cu atîta cruzime, mi l-ați refuzat?

— Nu-i pot ierta, răspunse ea, că a uitat situația mea, și că îmi expune buna reputație.

Rostind aceste cuvinte, făcu gestul de a se ridica să plece, dar domnul de Nemours îi replică reținînd-o:

— Nu aveți nici o teamă, doamnă, nimeni nu știe că mă aflu aici și nu există nici o primejdie. Ascultați-mă, doamnă, ascultați-mă; dacă nu din bunăvoință, cel puțin din dragoste pentru dumneavoastră și pentru urmările nebuniei la care m-ar duce negreșit o pasiune pe care nu mai sînt stăpîn.

Pentru prima oară doamna de Clèves nu se mai împotrivi atracției pe care o simțea pentru domnul de Nemours și, cu ochi plini de dragoste și de farmec, îi spuse:

— Dar ce sperați de la bunăvoința pe care o invocați? Poate că v-ați căi dacă ați obține-o, iar eu m-aș căi negreșit că v-am acordat-o. Meritați o soartă mai fericită decît aceea pe care ați avut-o pînă acum și decît

aceea la care cred că vă gîndiţi, afară de cazul cînd v-aţi aflat fericirea în altă parte.

— Eu, doamnă, să-mi aflu fericirea în altă parte! Poate fi altă fericire decît aceea de a fi iubit de dumneavoastră? Deşi nu v-am vorbit niciodată despre aceasta, n-aş putea crede, doamnă, că nu-mi cunoaşteţi pasiunea, că nu o socotiţi drept cea mai adevărată şi mai puternică din cîte vor fi existat. La ce încercare a fost supusă ea de împrejurări pe care nici nu le ştiţi? Şi la ce încercări aţi pus-o prin asprimea dumneavoastră?

— Fiindcă voiţi să vă vorbesc deschis şi fiindcă m-am hotărît s-o fac, răspunse doamna de Clèves, am s-o fac cu o sinceritate pe care cu greu aţi mai putea-o găsi la o altă femeie. N-am să vă spun că n-am observat dragostea pe care aţi avut-o pentru mine; poate nici nu m-aţi crede dacă v-aş spune-o. Vă mărturisesc deci, nu numai că am ştiut de ea, dar am privit-o aşa cum puteţi dori dumneavoastră să fie privită.

— Şi dacă este aşa, doamnă, e cu putinţă să nu fi fost mişcată? Şi, aş îndrăzni să vă întreb, n-a avut ea nici un răsunet în inima dumneavoastră?

— Ar trebui să vă fi dat seama din comportarea mea, îi răspunse ea; dar mult aş vrea să aflu ce aţi gîndit dumneavoastră.

— Ar trebui să fiu într-o situaţie mult mai fericită, ca să cutez să vi-o mărturisesc, dar norocul meu are prea puţin loc în orice v-aş spune. Tot ce vă pot mărturisi, doamnă, este că aş dori din toată inima să nu fi destăinuit domnului de Clèves ceea ce mie mi-aţi ascuns şi să-i fi ascuns lui ceea ce aţi fi putut să mă lăsaţi să întrevăd.

— Cum aţi putut afla, reluă ea, roşind, că am mărturisit ceva domnului de Clèves?

— Am aflat chiar de la dumneavoastră, doamnă, răspunse el. Dar pentru a-mi ierta îndrăzneala pe care am avut-o de a vă asculta în timp ce vorbeați, gîndiți-vă numai dacă am abuzat cumva de cele auzite, dacă speranțele mele au crescut și dacă v-am vorbit cu prea multă îndrăzneală...

Începu să-i povestească deci cum a ascultat el discuția ei cu domnul de Clèves, dar ea îl întrerupse, chiar înainte ca el să fi terminat.

— Nu-mi spuneți mai mult, îl opri ea ; acum văd cum de ați fost atît de bine informat ; mi-ați părut chiar prea bine informat, atunci, la doamna-delfină, care a aflat această scenă prin cei cărora le-ați povestit-o.

Domnul de Nemours îi explică, totuși, cum se petrecuseră lucrurile.

— Nu vă mai scuzați, reluă ea ; e mult de cînd v-am iertat, fără ca dumneavoastră să fi venit la mine cu vreo scuză ; dar fiindcă ați aflat chiar prin spusele mele ceea ce gîndeam să vă ascund toată viața, vă mărturisesc acum că mi-ați inspirat sentimente ce-mi erau necunoscute înainte de a vă fi întîlnit și pe care nu le-aș fi bănuit măcar posibile ; atît de neașteptate au fost, încît mi-au sporit tulburarea, și așa destul de mare. Vă mărturisesc toate acestea cu mai puțină rușine, fiindcă o fac într-un moment cînd îmi este îngăduit să vă adresez asemenea cuvinte, fără a săvîrși o crimă și fiindcă v-ați dat seama că purtarea mea nu a fost cîtuși de puțin dictată de sentimentele mele.

— Credeți, doamnă, îi spuse domnul de Nemours, aruncîndu-se la picioarele ei, că n-am să mă sfîrșesc aici, la picioarele dumneavoastră, de atîta nemărginită fericire ?

— Nu fac decît să vă repet, îi spuse ea zîmbind, ceea ce știați prea bine de mult.

— Ah, doamnă, cîtă deosebire este să poți afla asemenea lucruri printr-un joc al întîmplării, și să le afli de la ființa iubită, și să mai văd că vă pare bine s-o știu.

— Într-adevăr, îi spuse ea, mă bucur să știți toate acestea și găsesc în această mărturisire o alinare ; nici nu știu chiar dacă nu o spun mai mult din dragoste pentru mine decît din dragoste pentru dumneavoastră. Căci, oricum, această mărturisire nu va avea urmări și mă voi supune mai departe aceleiași aspre austerități pe care mi-o impune datoria.

— Să nu vă gîndiți la un asemenea lucru, doamnă, răspunse domnul de Nemours ; nu mai există datorie care să vă îngrădească libertatea ; și dacă aș îndrăzni, v-aș spune că depinde numai de dumneavoastră să faceți astfel, încît într-o zi chiar datoria să vă oblige să păstrați sentimentele ce le aveți pentru mine.

Datoria îmi interzice, răspunse ea, să mă mai gîndesc vreodată la cineva și mai puțin decît la oricine pe lume la dumneavoastră, din motive pe care nu le știți.

— Poate că le bănuiesc, doamnă, reluă el ; dar nu sînt motive întemeiate. Cred că domnul de Clèves m-a crezut mai fericit decît eram într-adevăr, că și-a închipuit că ați aprobat nebuniile pe care pasiunea m-a împins să le fac, fără știrea dumneavoastră.

— Să nu mai vorbim de asta, îi zise ea : n-aș putea să-i rabd amintirea ; mi-e rușine cînd mă gîndesc și mi-e prea dureroasă întîmplarea, prin urmările ei. Este, din nefericire, adevărat că ați pricinuit moartea domnului de Clèves ; bănuielile pe care i le-a trezit purtarea dumneavoastră nesocotită l-au costat viața, ca și cum i-ați fi luat-o cu mîna dumneavoastră. Vă dați seama ce ar fi trebuit să fac, dacă așa s-ar fi petrecut lucrurile. Știu bine că în ochii lumii nu e același lucru ; dar în ai mei,

nu e nici o deosebire de vreme ce știu că moartea i s-a tras din pricina dumneavoastră și a mea.

— Ah ! Doamnă, îi spuse domnul de Nemours, ce fantomă a datoriei puneți în calea fericirii mele ? Cum, doamnă, un gînd zadarnic și fără temei să vă împiedice să faceți fericit un om pe care nu-l urîți ? Cum ! Aș fi putut spera să-mi petrec viața alături de dumneavoastră ; soarta mi-a scos în cale pe femeia cea mai demnă de respect din lume ; a întruchipat, pentru mine, femeia visurilor mele, și ea să nu mă urască, și să nu găsesc totuși in purtarea ei față de mine tot ce se poate aștepta de la femeia iubită ? Căci, în sfîrșit, doamnă, sînteți poate singura femeie care a atins desăvîrșirea. Toți acei care iau în căsătorie amante de care sînt iubiți, tremură luîndu-le de soție și, cu gîndul la alți bărbați din jurul lor, își amintesc cu teamă de purtarea lor față de ei ; dar cu dumneavoastră, doamnă, nu poate exista vreo temere, și nu pot găsi decît prilejuri de admirație. Să fi întrezărit eu oare, îmi spun, o atît de mare fericire, numai pentru a vă vedea, chiar pe dumneavoastră, ridicînd atîtea stavile ? Ah, doamnă, uitați că m-ați distins de restul lumii, sau mai degrabă nu ați vrut să fiu distins de dumneavoastră între ceilalți bărbați ; vai, cum m-am înșelat !

— Nu v-ați înșelat deloc, îi răspunse ea ; îndatoririle mele nu mi s-ar fi părut, poate, atît de riguroase, fără acea distingere pe care o puneți la îndoială, și tocmai ținînd seamă de ea mă tem de nenorocirile ce-ar veni, dacă mi-aș lega viața de viața dumneavoastră.

— N-am nimic de adăugat, doamnă, reluă el, dacă mă faceți să înțeleg că vă temeți să nu vă amenințe nenorocirea ; dar trebuie să vă mărturisesc că, după tot ce ați avut bunătatea să-mi spuneți, nu mă așteptam să am de întîmpinat un argument atît de crud.

— Este atît de puțin în defavoarea dumneavoastră, reluă doamna de Clèves, încît îmi este chiar foarte greu să vi-l explic.

— Vai, doamnă ! răspunse el, după cele ce mi-ați spus adineaori vă puteți teme că ar exista măgulire prea mare pentru mine ?

— Vreau să vă vorbesc, zise ea, cu aceeași sinceritate cu care am început și voi trece peste orice rezervă, chiar peste rezerva ce ar trebui s-o păstrez într-o primă discuție cu dumneavoastră ; dar vă implor să mă ascultați, fără să mă întrerupeți. Cred că datorez dragostei dumneavoastră slaba răsplată de a nu vă ascunde nici unul din sentimentele mele și de a vă lăsa să le cunoașteți așa cum sînt. Va fi probabil singura dată în viața mea cînd îmi voi îngădui să vi le arăt ; totuși n-aș putea să vă mărturisesc, fără să mă rușinez, că posibila certitudine de a nu mai fi iubită de dumneavoastră, așa cum sînt, mi se pare o atît de groaznică nenorocire, încît, chiar dacă n-aș avea argumente izvorîte dintr-o datorie atît de înaltă, mă îndoiesc că aș fi putut să mă expun unei asemenea nefericiri. Știu că sînteți liber, după cum și eu sînt liberă, iar lucrurile stau astfel, încît lumea, poate, nu v-ar condamna, și nici pe mine, dacă ne-am lega viața pentru totdeauna. Dar bărbații își păstrează oare pasiunea în asemenea angajamente eterne ? Pot spera să mă bucur de un miracol și pot eu oare să mă pun în situația de a vedea cum piere acea dragoste, ce-ar fi toată fericirea mea ? Domnul de Clèves era poate unicul bărbat din lumea asta în stare să păstreze dragostea în căsătorie. Destinul n-a vrut ca eu să mă bucur de această mare fericire ; poate că și pasiunea lui n-a rezistat timpului, pentru că n-o împărtășeam. Dar n-aș avea aceeași putere în privința dumneavoastră ; cred că, aici, tocmai piedicile întîmpinate v-au făcut să fiți statornic. Ați întîmpinat destule

pentru a dori să le învingeți, iar faptele mele involuntare, cît și ceea ce ați aflat din întîmplare, v-au hrănit speranța, pentru a nu vă descuraja.

— Ah, doamnă! reluă domnul de Nemours; nu mai pot păstra tăcerea pe care mi-o impuneți; mă nedreptățiți prea mult și mă faceți să văd prea bine cît de departe sînteți de a fi îngăduitoare cu mine.

— Recunosc, răspunse ea, că pasiunile pot să mă conducă; dar nu mă vor orbi. Nimic nu mă poate împiedica să-mi dau seama că v-ați născut cu toate însușirile făcute să atragă dragostea și succesul. Veți mai fi fost îndrăgostit de atîtea ori și veți mai fi și pe viitor; într-o bună zi eu nu voi mai însemna fericirea pentru dumneavoastră. Vă voi vedea înconjurînd-o pe alta cu iubirea cu care am fost înconjurată eu. Voi suferi de moarte și nu sînt nici măcar sigură că aș fi scutită de chinurile înjositoare ale geloziei. V-am mărturisit prea multe pentru a vă mai ascunde că mi-ați dat prilejul s-o cunosc, că am suferit cumplit în seara cînd regina mi-a dat acea scrisoare a doamnei de Thémines, care se spunea că vă este adresată, și am rămas cu convingerea că e cea mai mare dintre toate nenorocirile. Din sinceră înclinare, sau numai din vanitate, toate femeile doresc să vă cucerească; puține sînt acelea cărora nu le placeți; propria experiență m-ar face să cred că nu există nici una căreia să nu-i puteți place. V-aș crede mereu îndrăgostit și iubit și deseori nu m-aș înșela. În această situație, totuși, n-aș avea altceva de ales decît suferința; nici nu știu dacă aș îndrăzni să mă plîng. Îi faci reproșuri unui amant, dar poți să-i reproșezi ceva unui soț, dacă nu are altă vină, decît că nu te mai iubește? Să zicem că aș putea să mă deprind și cu asemenea nenorocire, aș putea să mă obișnuiesc însă și cu aceea de a crede că-l văd mereu dinaintea ochilor pe domnul de Clèves, acuzîndu-vă de moartea lui,

reproșîndu-mi că v-am iubit, că v-am luat în căsătorie, și arătîndu-mi diferența dintre dragostea lui și a dumneavoastră ? E cu neputință, continuă ea, să treci peste argumente atît de puternice ; trebuie să rămîn în situația în care sînt și la hotărîrea pe care am luat-o.

— Ei, doamnă, credeți că veți putea ? strigă domnul de Nemours. Vă închipuiți că hotărîrile dumneavoastră ar putea rezista voinței unui om care vă adoră și care are fericirea să vă placă ? E mai greu decît vă închipuiți, doamnă, de a rezista la ceea ce ne face plăcere și în fața celui care ne iubește. Ați izbutit pînă acum printr-o virtute severă, aproape fără pereche ; dar virtutea nu se mai opune sentimentelor dumneavoastră și sper că, peste voința dumneavoastră, le veți urma totuși.

— Știu bine că nimic nu e mai greu decît ce mi-am propus eu, replică doamna de Clèves ; mă îndoiesc de tăria mea în fața argumentelor mele. Ceea ce cred că datorez memoriei domnului de Clèves ar fi încă un prea slab ajutor, dacă nu aș fi susținută și de interesul propriei mele liniști ; iar liniștea mea are nevoie să fie susținută de respectarea datoriei mele. Dar, deși mă îndoiesc de mine însămi, cred că niciodată nu-mi voi învinge scrupulele și nici atracția ce-o am pentru dumneavoastră. Ea mă va face nenorocită, și voi renunța de a vă vedea, oricît de cumplită mi-ar părea constrîngerea aceasta. Vă implor, cu toată puterea pe care o am asupra dumneavoastră, de a nu mai căuta nici un prilej să mă vedeți ! Sînt într-o situație cînd mi se pare o crimă tot ceea ce în alte împrejurări, ar putea fi îngăduit, și chiar numai buna-cuviință ne interzice orice relație între noi.

Domnul de Nemours se aruncă la picioarele ei, lăsîndu-se pradă marelui său zbucium sufletesc. Prin cuvintele și lacrimile lui, o făcu să vadă dinaintea ochilor cea mai vie și mai duioasă pasiune ce a putut mișca vreo-

dată o inimă de femeie. Inima doamnei de Clèves nu era de piatră și, uitîndu-se la principe, cu ochii gata să se umple de lacrimi, exclamă :

— De ce-a vrut oare destinul să vă pot acuza de moartea domnului de Clèves ? ! De ce nu v-am cunoscut acum, pentru întîia oară, de cînd sînt liberă, sau de ce nu v-am cunoscut înainte de a mă căsători ? De ce ne desparte soarta, printr-un obstacol atît de neînvins ?

— Nu există obstacol, doamnă, reluă domnul de Nemours, dumneavoastră singură vă opuneți fericirii mele, dumneavoastră singură vă impuneți o lege pe care virtutea și rațiunea nu vi-o pot impune.

— Este adevărat, răspunse ea, că sacrific mult unei îndatoriri pe care închipuirea mea o exagerează. Așteptați să vedem ce va face timpul. Domnul de Clèves de abia și-a dat sufletul și această nenorocire este prea recentă pentru a putea judeca limpede. Consolați-vă cu gîndul de a vă fi făcut iubit de o femeie care n-ar fi iubit pe nimeni vreodată, dacă nu v-ar fi întîlnit ; credeți-mă că sentimentele pe care le am pentru dumneavoastră nu se vor stinge niciodată, că ele vor rămîne aceleași, peste voința mea. Adio, îi spuse ea ; iată o convorbire de care mi-e rușine ; puteți s-o povestiți domnului vidam, și chiar vă rog s-o faceți.

Rostind aceste cuvinte, plecă, fără ca domnul de Nemours s-o mai poată opri. Ea-l găsi pe vidam în camera cea mai apropiată. El o văzu atît de tulburată, încît nu îndrăzni să-i vorbească și o conduse, fără un cuvînt, pînă la trăsura ei. Se întoarse apoi la domnul de Nemours, care era atît de copleșit de bucuria lui, de tristețe, de uimire și de admirație totodată, în sfîrșit de toate sentimentele pe care le poate răscoli o pasiune plină de temeri și de speranțe, încît parcă își pierduse mințile. Vidamului îi trebui multă vreme pînă să-l poată face să povestească

ce se discutase. În sfîrşit, principele relată cele discutate şi domnul de Chartres, fără a fi el îndrăgostitul, nu simţi mai puţină admiraţie pentru virtutea, inteligenţa şi caracterul ales al doamnei de Clèves, ca însuşi domnul de Nemours. Examinară împreună ce putea spera principele de la norocul lui şi, oricîte temeri îi struneau iubirea, recunoscu, încurajat de vidam, că era cu neputinţă ca doamna de Clèves să stăruie în hotărîrile luate. Au convenit însă că domnul de Nemours trebuia să se supună exigenţelor ei, ca nu cumva lumea să observe dragostea lui pentru ea, iar doamna de Clèves să facă declaraţii categorice de dezminţire, pe care ar fi fost nevoită să le confirme prin comportarea ei de mai tîrziu, temîndu-se să nu se creadă că l-a iubit şi pe cînd trăia soţul ei.

Domnul de Nemours se decise să facă parte din suita regelui. Era o călătorie de la care, de altfel, nu se putea sustrage ; şi se hotărî să plece, fără a încerca măcar s-o revadă pe doamna de Clèves de la ferestrele de unde o privea din cînd în cînd. Îl rugă pe domnul vidam să-i vorbească. Cîte nu i-a spus să-i transmită ? Nenumărate argumente pentru a o convinge să-şi învingă scrupulele ! În sfîrşit, o parte din noapte trecuse, înainte ca domnul de Nemours să se fi gîndit să-l lase să se odihnească.

Doamna de Clèves nu era în stare să-şi găsească liniştea ; i se păru un lucru atît de nou faptul de a fi ieşit din acea constrîngere pe care şi-o impusese pînă atunci, de a fi îngăduit, pentru prima dată în viaţa ei, să i se spună că era iubită de un bărbat, şi de a fi spus ea însăşi că-l iubeşte, încît nu se mai recunoştea. Era uimită de ceea ce fusese în stare să facă ; se căia şi totodată se simţea bucuroasă ; toate aceste sentimente ale ei erau agitate şi pasionate. Cercetă din nou temeiurile îndatoririlor ce se ridicau împotriva fericirii ei ; simţi durerea de a le găsi întemeiate, dar regretă, totuşi, că le susţinuse

atît de tare în fața domnului de Nemours. Deși gîndul de a se căsători cu el îi venise în minte de cum îl revăzuse în grădină, gîndul acesta nu-i făcuse o impresie atît de covîrșitoare ca discuția cu el, și erau momente cînd îi era greu să priceapă de ce ar fi fost nefericită recăsătorindu-se cu principele. Tare ar fi vrut să-și poată spune că nu-i erau întemeiate nici reținerile din trecut, nici temerile pentru viitor. Alteori, rațiunea și datoria îi arătau cealaltă față a lucrurilor și o duceau repede la hotărîrea de a nu se recăsători și de a nu-l mai vedea niciodată pe domnul de Nemours. Dar era o hotărîre prea dură, pentru a-și găsi loc într-o inimă atît de fierbinte ca a ei și de curînd captivată de farmecele dragostei. În sfîrșit, pentru a găsi puțină pace, se gîndi că nu era încă nevoie să ia cu orice chip o hotărîre ; buna-cuviință n-o zorea să se decidă ; dar hotărî să rămînă neclintită în ideea ei de a nu-l mai vedea pe domnul de Nemours. Vidamul veni s-o viziteze și îl sprijini pe principe cu toată ingeniozitatea și zelul cu putință ; dar nu izbuti s-o facă să-și schimbe atitudinea, și nici exigențele impuse domnului de Nemours. Îi spuse că dorește să rămînă în situația de văduvă, că știe că această intenție era greu de împlinit, dar că spera să aibă și această tărie. Îi arătă atît de bine cît era de convinsă că domnul de Nemours pricinuise moartea soțului ei, și cît era de încredințată că ar face o faptă contrară datoriei, luîndu-l de soț, încît vidamul se temu că foarte greu și-ar mai schimba părerea. Nu-i spuse principelui nimic în această privință și, povestindu-i conversația avută, îi lăsă speranța pe care rațiunea o poate da unui om ce se știe iubit.

A doua zi, au plecat să-l ajungă pe rege. La rugămintea domnului de Nemours, vidamul îi scrise doamnei de Clèves, vorbindu-i despre principe ; iar într-o a doua scrisoare, care urmă imediat celei dintîi, domnul de Nemours

adăugă și el cîteva rînduri de mîna lui. Dar doamna de Clèves, care nu vroia să-și calce hotărîrile și se temea de neplăcerile ce se pot isca din scrisori, îi comunică în chip hotărît vidamului că nu-i va mai deschide corespondența trimisă ei, dacă mai continua să-i vorbească despre domnul de Nemours ; şi a fost atît de categorică în această privință, încît însuşi principele îl rugă pe vidam să nu mai pomenească de el.

Curtea se dusese s-o conducă pe regina Spaniei pînă la Poitou. În timpul acestei absențe, doamna de Clèves rămase singură cu gîndurile ei, și pe măsură ce se îndepărta pe domnul de Nemours şi de tot ce putea să-i trezească amintirea lui, evoca tot mai des amintirea domnului de Clèves, pe care i-o păstra neatinsă, ca pe o mare cinste pentru ea. Argumentele invocate pentru a nu se căsători cu domnul de Nemours îi păreau puternice față de glasul datoriei și de neînvins în ce privește liniștea ei viitoare.

Stingerea iubirii principelui și chinurile geloziei, pe care le credea de neînlăturat într-o căsătorie, îi puneau în față nenorocirea în care s-ar fi aruncat cu siguranță ; dar își dădea seama, totodată, că-i era imposibil să încerce a rezista prezenței celui mai fermecător om din lume, pe care îl iubea și de care era iubită, de a-i rezista la ceva ce nu stînjenea nici virtutea, nici buna-cuviință. Se gîndi că doar absența și depărtarea puteau să-i dea oarecare putere; găsi că avea nevoie de tărie, nu numai pentru a stărui în hotărîrea de a nu-și lega viața de alt bărbat, dar chiar pentru a se feri să-l mai vadă pe domnul de Nemours, și se decise să facă o destul de lungă călătorie, în care vreme să se scurgă zilele pe care buna-cuviință o obliga să le petreacă în singurătate deplină. Marile moşii pe care le stăpînea la poalele Pirineilor i s-au părut locul cel mai potrivit pe care l-ar fi putut alege.

Plecă cu vreo cîteva zile înainte de întoarcerea curții; și, la plecare, îi scrise domnului vidam, pentru a-l implora ca domnul de Nemours să-și ia orice gînd de a mai primi vești de la ea, sau de a-i scrie el ei.

Domnul de Nemours fu mîhnit de această plecare, cum ar fi fost un altul de moartea iubitei sale. Gîndul de a nu o vedea atîta timp pe doamna de Clèves îi era nespus de dureros, și mai ales într-o vreme cînd avusese bucuria să o vadă plină de iubire. Cu toate acestea nu putea face altceva, decît să se întristeze, iar tristețea lui spori peste măsură. Doamna de Clèves, al cărei suflet fusese atît de tulburat, căzu greu bolnavă de îndată ce sosi pe moșiile ei; vestea ajunse la curte. Domnul de Nemours fu nemîngîiat; durerea lui atinse disperarea și nebunia. Vidamului i-a fost nespus de greu să facă în așa fel ca domnul de Nemours să nu-și trădeze pasiunea în ochii lumii; i-a fost tot așa de greu să-l facă să-și ia gîndul de a pleca el însuși, ca să afle ce se întîmplă cu ea. Rudenia și prietenia domnului vidam îngădui să se poată trimite mai mulți curieri și să se afle, în sfîrșit, că principesa învinsese pe moment boala, dar că rămăsese într-o stare de slăbiciune, ce nu lăsa nici o speranță că va mai scăpa cu viață.

Această apropiere de viziunea morții o făcu pe doamna de Clèves să considere lucrurile din viața aceasta cu alți ochi decît ai cuiva care este sănătos. Sfîrșitul inevitabil, de care se vedea atît de aproape, o obișnui să se detașeze de toate, iar lunga ei boală îi deveni o stare obișnuită. Cînd își reveni, descoperi, totuși, că domnul de Nemours nu se ștersese din inima ei; dar pentru a se apăra de amintirea lui, invocă toate argumentele posibile, ce o încurajau să nu se mai căsătorească niciodată. În sufletul ei se dădu o luptă încă destul de mare. În cele din urmă, își înfrînse ceea ce mai rămăsese din această pasiune, pe

care-o potoliseră sentimentele calme date de boală. Gîndul morții o făcu să-i fie tot mai aproape amintirea domnului de Clèves. Această amintire care se împăca și cu datoria ei i se întipări adînc în inimă. Pasiunile și legăturile din lumea aceasta i se arătară așa cum apar oamenilor care privesc de sus de tot și mult mai de departe. Starea sănătății ei rămase foarte zdruncinată și o ajută să-și păstreze această stare sufletească; dar știind ce pot unele împrejurări asupra hotărîrilor celor mai cuminți, nu mai vru să le pună la vreo încercare, nici să se întoarcă prin locurile amintirilor dragi. Sub cuvînt că vrea să schimbe aerul, se retrase într-o casă monahlă, fără a lăsa, totuși, să se creadă că intenționează să renunțe definitiv la viața de la curte.

Îndată ce domnul de Nemours află vestea, simți toată greutatea semnificației acestei retrageri și înțelese cît este de hotărîtoare. În acele momente își dădu seama că orice speranță e pierdută pentru el; dar pierderea nădejdilor lui nu-l împiedică să facă tot ce-i mai sta în putință pentru a o determina pe doamna de Clèves să revină asupra hotărîrii ei. A rugat-o pe regină să-i scrie, l-a rugat pe vidam, l-a mai rugat determinîndu-l să se și ducă la ea; dar totul a fost zadarnic. Vidamul o vizită; ea însă nu-i vorbi de vreo hotărîre categorică. Dar el își dădu seama că ea nu va mai reveni niciodată la curte.

În sfîrșit, porni într-acolo și domnul de Nemours, sub pretext că se duce la o cură de aer. Ea a fost extrem de tulburată și surprinsă, aflînd de sosirea lui. I-a trimis vorbă printr-o persoană de încredere, pe care o iubea și pe care o avea atunci pe lîngă ea: îl ruga să nu-i pară ciudat dacă nu se expune la primejdia de a-l revedea, de teama de a nu distruge, prin prezența sa, împăcarea sufletească pe care trebuia să și-o apere; dorea mult ca el să știe că, o dată ce datoria și liniștea ei se opuneau

pornirii de a fi soția lui, celelalte lucruri din lumea asta i se păreau atît de indiferente, încît a renunțat la orice, pentru totdeauna ; că nu se mai gîndește decît la viața de dincolo și că nu-i mai rămînea nici un alt sentiment puternic decît dorința să-l știe în aceeași pace sufletească, pe care și-a cîștigat-o ea.

Domnul de Nemours crezu că moare de durere în fața celei care îi vorbea. O imploră, insistînd să se întoarcă la doamna de Clèves și să facă astfel ca s-o poată totuși vedea ; dar persoana de încredere îi spuse că doamna de Clèves nu numai că îi interzisese să-i transmită ceva din partea lui, dar chiar să-i repete discuția lor. Pînă la urmă, principele fu nevoit să plece, copleșit de atîta durere, cîtă n-ar putea duce cu el decît un om care pierdea ultima rază de speranță de a o revedea vreodată pe aceea pe care o iubea cu cea mai violentă, cea mai firească și mai întemeiată pasiune, din cîte vor fi fost pe lume. Totuși, încă nu se dădu cu totul bătut, și făcu tot ce crezu că ar mai fi fost în stare să o clintească din hotărîrile ei. În sfîrșit, ani după ani trecură, timpul și depărtarea îi mai potoliră durerea, și-i stinseră pasiunea.

Doamna de Clèves își duse viața mai departe în așa fel, încît nu lăsă să se întrevadă că ar mai fi putut să se răzgîndească vreodată. O parte din an și-o petrecea în acea casă de călugărițe, iar cealaltă la ea acasă ; dar într-o sihăstrie și cu îndeletniciri mai sfinte chiar decît în cele mai austere mînăstiri ; iar viața sa, care i-a fost destul de scurtă, a rămas un exemplu de virtute fără pereche.

BENJAMIN CONSTANT

ADOLPHE

În româneşte de
TUDOR TEODORESCU-BRANIŞTE

Oeuvres complètes
Benjamin Constant
ADOLPHE
Société des belles lettres,
Paris, 1946

ÎNŞTIINŢAREA EDITORULUI

Călătoream prin Italia ; sînt ani de-atunci. Din cauza revărsării rîului Neta, a trebuit să mă opresc la un han din Cerenza, un cătun din Calabria ; în acelaşi han se afla un străin, care fusese silit să-şi întrerupă călătoria din acelaşi motiv. Era un om foarte tăcut, cu înfăţişare tristă şi nu părea deloc grăbit să-şi urmeze drumul. Citeodată mă plîngeam acestui străin — fiind singurul om cu care puteam să schimb o vorbă — de zăbava aceasta. Mi-e totuna, îmi răspundea el, dacă mă aflu aici sau aiurea. Hangiul, care vorbea cu servitorul napolitan ce slujea pe străin fără să-i ştie numele, îmi spusese că nu călătorea din dorinţa de a afla lucruri noi, fiindcă nu cerceta nici ruinele, nici priveliştile pitoreşti, nici monumentele, precum nu-l atrăgeau nici oamenii. Citea mult, dar fără nici o rînduială;

seara se plimba, însă totdeauna singur şi, ades, sta zile întregi în jilţ, nemişcat, cu capul sprijinit în mîini.

Cînd se îndreptară drumurile şi cînd am fi putut să plecăm, străinul căzu greu bolnav. Din omenie, a trebuit să rămîn lîngă dînsul, ca să-l îngrijesc. La Cerenza, era numai un felcer de ţară ; voiam să trimit după ajutoare mai de nădejde la Cosenza. „Nu-i nevoie, mi-a răspuns străinul ; omul acesta e tocmai ceea ce îmi trebuie." Avea mai multă dreptate poate decît îşi închipuia, fiindcă omul acela îl vindecă. „Nu te credeam atît de priceput", îi spuse cu un fel de ciudă, cînd se despărţiră. Îmi mulţumi apoi, pentru grija ce-i purtasem şi plecă.

După cîteva luni, primii la Neapole o scrisoare de la hangiul din Cerenza, precum şi o casetă găsită pe drumul ce duce la Strongoli, drum pe care trecusem atît eu, cît şi străinul, fără a călători însă împreună. Hangiul, care îmi trimitea caseta, era încredinţat că trebuie să fie a unuia dintre noi. Înlăuntru se afla un vraf de scrisori foarte vechi, unele fără adresă, sau cu adrese şi iscălituri şterse, portretul unei femei şi un caiet, care cuprindea povestea sau întîmplarea, pe care o veţi citi mai departe.

Străinul, căruia îi aparţineau aceste lucruri, nu-mi lăsase la despărţire nici o indicaţie, ca să ştiu unde i-aş putea scrie; le păstram de zece ani, neştiind ce întrebuinţare să le dau, cînd, aflîndu-mă într-un oraş din Germania şi vorbind întîmplător despre aceste scrisori faţă de cîteva persoane, cineva mă rugă stăruitor să-i încredinţez manuscrisul pe care-l aveam în păstrare. După opt zile l-am primit înapoi, împreună cu o scrisoare, pe care am rînduit-o la sfîrşitul acestei istorisiri, fiindcă n-ar avea nici un înţeles dacă ar fi citită înainte de a cunoaşte însăşi povestirea.

Scrisoarea aceasta m-a hotărît să dau în vileag manuscrisul, încredinţîndu-mă că nu va jigni şi nici nu va compromite pe nimeni. N-am schimbat o iotă din original ; nici măcar numele proprii nu le-am suprimat eu : ele erau indicate, ca în textul de faţă, numai prin iniţiale.

CAPITOLUL I

LA DOUĂZECI ŞI DOI DE ANI mi-am sfîrşit studiile la Universitatea din Göttingen. Dorința tatălui meu, pe atunci ministru al electorului de... era să fac o călătorie prin cele mai importante ţări din Europa. După aceea, voia să mă ia pe lîngă el, să intru în departamentul a cărui conducere îi era încredinţată şi să mă pregătesc, pentru ca într-o bună zi să-l pot înlocui. Printr-o muncă destul de stăruitoare, deşi dusesem o viaţă foarte împrăştiată, obţinusem succese prin care mă deosebisem între colegii mei de studiu, ceea ce-l făcu pe tatăl meu să-şi pună în mine speranţe pare-se prea mari.

Aceste speranţe îl făcuseră foarte îngăduitor faţă de multele greşeli pe care le săvîrşisem. Niciodată nu mă

lăsase să sufăr urmările unor astfel de greşeli. Îmi în-deplinise totdeauna dorinţele, uneori chiar înainte de a i le mărturisi.

Din nefericire, această purtare a lui pornea mai mult din nobleţe şi generozitate, decît din iubire. Eram încredinţat că el avea toate drepturile la recunoştinţa şi la respectul meu ; niciodată, însă, nu se înfiripase între noi sentimentul încrederii reciproce. Era în spiritul lui ceva ironic, care nu se potrivea deloc cu firea mea. Pe atunci nu cercam altceva decît să mă las în voia acelor impresii pretimpurii şi fugare, care aruncă sufletul dincolo de sfera obişnuitului, făcîndu-l să dispreţuiască toate lucrurile înconjurătoare. Nu găseam în tatăl meu un supraveghetor, ci un observator, rece şi caustic, care zîmbea întîi cu milă şi care sfîrşea cu grabă orice conversaţie. Pînă la vîrsta de optsprezece ani, nu-mi amintesc să fi avut vreodată o discuţie de o oră cu el. Scrisorile lui erau blînde, pline de sfaturi înţelepte şi înduioşătoare ; cum ne aflam însă unul în faţa celuilalt, observam în atitudinea lui un fel de constrîngere, pe care nu mi-o puteam lămuri şi care mă făcea să sufăr. Pe atunci nu ştiam ce e timiditatea, această suferinţă lăuntrică, de care nu puteam scăpa nici la vîrsta cea mai înaintată, care înăbuşă în inima noastră impresiile cele mai puternice, care ne îngheaţă cuvintele pe buze, care falsifică în gura noastră tot ce încercăm să spunem şi nu ne îngăduie să ne rostim decît prin expresii vagi sau cu o ironie mai mult sau mai puţin amară, ca şi cum am voi să ne răzbunăm împotriva propriilor noastre simţăminte pentru suferinţa ce-o îndurăm, neputîndu-le da în vileag. Nu ştiam că tata era stăpînit de timiditate chiar faţă de fiul său şi că, adesea, după ce aşteptase de la

mine multă vreme o mărturie de afecțiune, pe care înfățișarea lui aparent rece mă oprea parcă să i-o dau, mă părăsea cu ochii umezi de lacrimi și se plîngea altora că nu țin la el.

Stăpînindu-mă mereu față de el, lucrul acesta avu o puternică înrîurire asupra firii mele. Tot așa de timid ca și el, dar mai agitat, pentru că eram mai tînăr, m-am obișnuit să închid în mine tot ce simțeam, să nu-mi făuresc planurile decît în singurătate, să nu mă bizui decît pe mine însumi în înfăptuirea lor și să socot sfaturile, interesul, ajutorul sau chiar simpla prezență a celorlalți ca o stînjenire și ca o piedică. M-am deprins să nu mărturisesc nimănui ceea ce mă preocupa cu adevărat, să nu accept o discuție decît ca o necesitate neplăcută și să o însuflețesc cu un lung șir de glume, care o făceau mai puțin obositoare pentru mine și care îmi dădeau putința să-mi ascund adevăratele gînduri. De aici o anume imposibilitate de a mă dărui sufletește, pe care mi-o impută și astăzi prietenii, și o dificultate de a discuta serios, pe care totdeauna, o înving cu anevoință. Tot de aici porni în același timp, o aprigă dorință de a nu depinde de nimeni, o nemulțumire față de legăturile sufletești care mă încătușau, o spaimă de neînvins să nu-mi formez cumva legături noi. Nu mă simțeam la largul meu decît în singurătate și, astăzi încă, urmarea acestei stări sufletești este că, chiar în împrejurările cele mai neînsemnate, cînd trebuie să aleg între tovărășia oamenilor și singurătate, chipul oricărui om mă tulbură și simt nevoia firească să-l evit, ca să pot gîndi în liniște. Nu aveam totuși acel egoism adînc, pe care pare a-l dovedi o astfel de fire ; deși păream preocupat numai de persoana mea, mă interesam foarte

puţin de mine însumi. Purtam în străfundul sufletului o sensibilitate de care nu-mi dădeam seama, dar care, nefiind împlinită, mă depărta rînd pe rînd de toate lucrurile, care rînd pe rînd îmi atrăseseră curiozitatea. Această nepăsare faţă de toate cele devenise mai puternică încă prin ideea morţii, idee care mă înfiorase încă de tînăr şi peste care n-am înţeles niciodată cum pot să treacă oamenii cu atîta uşurinţă. La vîrsta de şaptesprezece ani am văzut cum s-a stins din viaţă o bătrînă, care, prin firea ei deosebită şi bizară, începuse să aibă înrîurire asupra firii mele. Femeia aceasta, ca atîtea altele, în tinereţe se aruncase în vîrtejul lumii, pe care nu o cunoştea, încredinţată că are o mare forţă sufletească şi unele însuşiri cu adevărat puternice. Şi tot ca atîtea altele, neputînd să se mlădieze după deprinderile superficiale, dar necesare, în viaţă, îşi dădu seama că s-a înşelat în speranţele ei şi avu o tinereţe lipsită de bucurii ; în cele din urmă, bătrîneţea o ajunsese fără s-o înfrîngă. Trăia într-un castel, vecin cu una din moşiile noastre, singură şi nemulţumită neavînd alt reazem decît inteligenţa cu care analiza tot ce se întîmpla. Timp de un an aproape, în neistovitele noastre discuţii, privisem viaţa sub toate înfăţişările, socotind întotdeauna moartea ca sfîrşitul tuturor lucrurilor ; şi după ce vorbisem cu ea atît de mult despre moarte, o văzui murind sub ochii mei.

Întîmplarea aceasta îmi stîrnise un simţămînt de nesiguranţă în faţa destinului ; căzusem într-un fel de visare, care nu mă mai părăsea. Din scrierile poeţilor, citeam mai ales pe cele ce aminteau cît de scurtă e viaţa omenească. Socoteam că nu există în lume nici un scop care să merite truda vreunui efort. E foarte ciudat cum credinţa aceasta s-a şters, în măsura în care

anii s-au adunat asupră-mi. Să fie oare din cauză că speranța are în sine ceva neîndoielnic și că, dispărînd din viața omului, această viață ia o înfățișare mai aspră, dar mai statornică ? Să fie oare din cauză că viața e cu atît mai reală cu cît dispar toate iluziile, după cum piscurile stîncilor se desemnează mai limpede pe cer după ce se împrăștie norii ?

Plecînd de la Göttingen, m-am dus în orășelul D... Aici era reședința unui prinț care, ca cei mai mulți din prinții Germaniei, cîrmuia cu blîndețe o țară mică, ocrotea pe oamenii luminați care veneau să se statornicească în țara lui, îngăduia tuturor opiniilor o deplină libertate, dar care, ferecat prin vechile uzanțe în lumea curtenilor săi, nu putea să adune din cauza aceasta în jurul lui decît oameni în mare parte neînsemnați sau mediocri. La curtea aceasta am fost primit cu acea curiozitate pe care-o stîrnește în chip firesc orice străin care rupe lanțul monotoniei și al etichetei. Timp de cîteva luni, n-am observat nimic care să-mi rețină atenția. Eram recunoscător pentru bunăvoința care mi se arăta, dar pe de o parte, timiditatea mă împiedica de a mă folosi de această bunăvoință, iar pe de altă parte oboseala unei agitații fără scop mă îndruma mai degrabă spre singurătate decît spre plăcerile searbede, pe care eram poftit să le împărtășesc cu ceilalți. Nu purtam ură nimănui, dar cei care îmi stîrneau dorința de a-i cunoaște mai de aproape erau foarte puțini ; pe oameni însă îi jignește indiferența ; ei o socot o formă a răutății sau a prefăcătoriei ; și nu vor să creadă că e firesc să te plictisești în mijlocul lor. Uneori încercam să-mi domin plictiseala ; mă închideam într-o tăcere adîncă ; ei luau această tăcere drept dispreț. Alteori, plictisit eu însumi de tăcerea

mea, începeam să glumesc, şi spiritul meu, o dată pus în mişcare, mă făcea să depăşesc măsura. Dam la iveală într-o singură zi toate amănuntele ridicole pe care le observasem timp de o lună. Cei care ascultau aceste izbucniri spontane şi involuntare nu-mi arătau nici o mulţumire, şi aveau dreptate, fiindcă ceea ce mă îndemna să vorbesc era nu încrederea în ei, ci necesitatea de a vorbi. Din discuţiile cu acea femeie care avusese cea dintîi înrîurire asupra dezvoltării ideilor mele rămăsesem cu o ură înverşunată împotriva tuturor cugetărilor banale şi a tuturor formulelor dogmatice. Astfel, cînd auzeam oameni mediocri discutînd amabil despre unele principii de mult statornicite, incontestabile din punctul de vedere al moralei, al convenienţelor sociale şi al religiei, lucruri pe care ei le puneau laolaltă cu uşurinţă, simţeam dorinţa să-i contrazic, nu fiindcă aş fi avut păreri potrivnice, ci deoarece convingerea lor atît de sigură şi atît de puternică mă scotea din fire. De altfel, un instinct tainic mă sfătuia să nu mă încred în aceste axiome generale, care nu cunosc nici o restrîngere şi nici o nuanţă. Proştii fac din morala lor un tot compact şi indivizibil, pentru ca această morală să intervină cît mai puţin în faptele lor şi să-i lase liberi în toate detaliile vieţii.

Prin purtarea aceasta îmi cîştigai repede faima de om uşuratic, zeflemist şi răutăcios. Cuvintele mele pline de amărăciune dovedeau — după părerea celorlalţi — că am un suflet veninos, iar glumele mele erau privite ca atentate împotriva concepţiilor celor mai respectabile. Oamenii de care rîsesem cu nesocotinţă se făcură părtaşii principiilor pe care — după învinuirea lor — le pusesem în cumpăna îndoielii. Pentru că, fără să vreau, îi făcusem să rîdă unii pe socoteala altora, toţi se uniră

împotrivă-mi. Ai fi zis că, scoțînd la iveală tot ridicolul lor, am trădat un secret pe care mi-l încredințaseră ; ai fi zis, că, arătîndu-se în ochii mei așa cum erau cu adevărat, obținuseră din parte-mi făgăduiala tăcerii ; eu însă știam bine că nu acceptasem niciodată acest pact atît de oneros. Lor le plăcuse să mi se destăinuiască în toată voia ; mie-mi plăcea să-i observ și să-i descriu ; și ceea ce ei numeau perfidie, era pentru mine o despăgubire cu totul nevinovată și foarte dreaptă.

În cele ce scriu nu vreau de fel să mă justific ; am renunțat de mult la acest procedeu ușuratic și lesnicios, folosit de cei care nu au experiența vieții ; vreau numai să spun — și asta pentru alții, iar nu pentru mine, care acum sînt la adăpost de răutatea lumii — că-ți trebuie timp ca să te deprinzi cu oamenii, așa cum i-au făcut interesele lor, prefăcătoria, vanitatea și frica. Uimirea de care te simți cuprins în cea dintîi tinerețe, cînd vezi o societate atît de falsă și de frămîntată, vestește mai degrabă un suflet obișnuit decît un spirit răutăcios. De altfel, în privința aceasta, societatea n-are nici un motiv să se teamă ; ea apasă cu atîta greutate asupra noastră, și înrîurirea ei ascunsă e atît de puternică, încît nu întîrzie să ne modeleze după tiparul tuturor. Nu ne mai mirăm atunci decît de mirarea noastră dintîi și sîntem mulțumiți sub noua înfățișare, așa cum sfîrșești prin a respira liber într-o sală de spectacol ticsită de lume, deși la început abia puteai să-ți tragi sufletul.

Dacă unii dintre noi scapă acestui destin obștesc, închid în sufletul lor această tainică deosebire ; în aproape tot ceea ce e ridicol ei văd sămînța viciilor ; și nu mai glumesc, pentru că disprețul înlocuiește gluma, iar disprețul e tăcut.

Mica societate care mă înconjura începu să arate oarecare nelinişte în privinţa felului meu de a fi. Nu puteau să indice nici o faptă condamnabilă pe care aş fi săvîrşit-o ; nu puteau să tăgăduiască chiar vreo cîteva care păreau a învedera generozitate şi devotament ; dar spuneau că sînt un om imoral, un om pe care nu te poţi bizui ; două epitete fericit născocite, ca să trezească bănuiala că aş săvîrşi fapte ce nu se cunosc, rămînînd ca fiecare să ghicească ceea ce nu ştia încă precis.

CAPITOLUL II

CU GÎNDURILE ÎMPRĂŞTIATE, NEatent, plictisit, nu-mi dădeam seama de impresia pe care o făceam şi-mi împărţeam timpul între studiile pe care le întrerupeam adesea, între planurile pe care nu le înfăptuiam niciodată, între plăcerile care nu mă ispiteau de fel, cînd o întîmplare, aparent neînsemnată, răscoli cu totul felul meu de a fi.

De cîtva timp un tînăr, cu care aveam relaţii amicale destul de bune, căuta să atragă pe una din femeile oarecum deosebite din lumea în care trăiam ; în această încercare îi eram un confident cu totul dezinteresat. După străduinţi îndelungate, el dobîndi iubirea acestei femei şi, fiindcă nu-mi ascunsese îndoielile şi eforturile, se crezu dator să-mi împărtăşească şi izbînda ; nimic nu se putea

asemăna cu înflăcărarea şi nețărmurita lui bucurie. Priveliştea acestei fericiri mă făcu să regret că eu nu o cunoşteam încă ; pînă atunci nu avusesem nici o dragoste cu care să mă pot mîndri ; o viaţă nouă se dezvăluia parcă în faţa ochilor mei ; o cerinţă nouă se ivi în adîncul sufletului meu. Fără îndoială, în această cerinţă era multă vanitate, dar nu era numai atît ; ba poate că vanitatea ocupa un loc mai puţin important decît credeam eu. Sentimentele omului sînt confuze şi învălmăşite ; ele se alcătuiesc dintr-o mulţime de impresii diferite, care nu pot fi cercetate ; cuvîntul, care e totdeauna prea grosolan şi prea cuprinzător, ne poate ajuta să dăm un nume acestor simţăminte, dar nu să le definim.

În casa tatălui meu îmi însuşisem, în privinţa femeilor, un sistem de gîndire destul de imoral. Tatăl meu, deşi păstra cu stricteţe bunele maniere în formele lor exterioare, îşi îngăduia foarte adesea glume uşuratice asupra legăturilor de dragoste, pe care le privea ca pe o distracţie, dacă nu îngăduită, în orice caz scuzabilă, socotind numai căsătoria ca o legătură temeinică. El era convins că un tînăr trebuie să evite cu grijă de a face ceea ce se numeşte o nebunie, adică de a-şi lua vreo obligaţie serioasă faţă de o femeie, care n-ar fi în totul deopotrivă cu el în ceea ce priveşte averea, familia şi celelalte calităţi exterioare ; altminteri însă, socotea că poţi, fără nici un inconvenient, să iei şi apoi să părăseşti pe orice femeie, atîta timp cît nu e vorba să te căsătoreşti cu ea ; şi l-am văzut surîzînd cu un fel de încuviinţare cînd auzea această parodie a unui cuvînt cunoscut : femeilor le face atît de puţin rău, iar nouă atîta plăcere !

Oamenii nu-şi dau seama îndeajuns, cît de puternică înrîurire au, în cea dintîi tinereţe, cuvinte de felul acesta şi cît de uimiţi rămîn copiii, la vîrsta cînd toate opi-

niile sînt încă îndoielnice şi plăpînde, văzînd că regulile hotărîte, ce li s-au dat, sînt contrazise prin glume pe care toată lumea le aplaudă. Aceste reguli devin pentru ei doar nişte formule banale, pe care părinţii lor s-au învoit să le repete mai mult ca să-şi împlinească o datorie, pe cînd glumele par a cuprinde adevărata taină a vieţii.

Bîntuit de o emoţie nedeslușită, îmi spuneam : vreau să fiu iubit, și mă uitam în jurul meu ; nu vedeam nici o femeie care să-mi stîrnească iubirea, nici una să pară a mă iubi ; îmi cercetam sufletul și gusturile : nu simţeam nici o înclinare pentru nimeni. Astfel mă frămîntam sufleteşte, cînd făcui cunoştinţă cu contele de P., om de patruzeci de ani, a cărui familie se înrudea cu a mea. Mă pofti la el acasă. Nenorocită vizită ! Contele locuia cu metresa lui, o poloneză vestită prin frumuseţea ei, cu toate că trecuse de întîia tinereţe. Femeia aceasta, cu toată situaţia ei neplăcută, dovedise în mai multe împrejurări o fire aleasă. Familia ei, foarte cunoscută în Polonia, sărăcise în timpul tulburărilor din acea ţară. Tatăl ei fusese proscris, iar mama ei vense să caute adăpost în Franţa, împreună cu fiica sa, pe care, murind o lăsase cu desăvîrșire singură. Contele de P. se îndrăgosti de ea. N-am putut să aflu niciodată cum s-a urzit această legătură, care — cînd am cunoscut-o pe Ellénore — dura de multă vreme şi era, ca să zic aşa, consfinţită. Situaţia nenorocită în care se afla sau necunoaşterea vieţii la vîrsta aceea o aruncase oare pe acest drum, care nu se potrivea de fel nici cu educaţia, nici cu deprinderile, nici cu acea mîndrie, care era o trăsătură de seamă a firii ei ? Ceea ce ştiu, ceea ce toată lumea ştia e că — atunci cînd contele de P. îşi pierduse aproape toată averea şi era în primejdie să-şi piardă şi liberta-

tea — Ellénore îi dăduse atîtea dovezi de devotament, respinsese cu atîta dispreț propunerile cele mai strălucite, împărtășise cu atîta rîvnă și chiar cu bucurie toate primejdiile și sărăcia în care trăia contele, încît chiar oamenii cei mai neînduplecați în severitatea lor trebuiau să recunoască puritatea ei și dezinteresarea unei asemenea purtări. Prin străduințele ei, prin curajul, prin înțelepciunea și prin sacrificiile de tot felul, pe care le făcuse fără să se plîngă, amantul ei izbutise să-și recîștige o parte din avere. Ei se statorniciseră la D., ca să ducă mai departe un proces care ar fi putut să redea contelui de P. toată vechea lui bogăție, și socoteau că vor rămîne aici aproape doi ani.

Ellénore avea o inteligență obișnuită, dar ideile ei erau precise, și felul ei de a vorbi, totdeauna simplu, te impresiona uneori prin noblețea și înălțimea sentimentelor. Avea multe prejudecăți, dar toate prejudecățile acestea erau potrivnice intereselor ei. Prețuia cum nu se poate mai mult viața corectă, tocmai pentru că viața ei, potrivit educației ce primise, nu era corectă. Era foarte credincioasă, pentru că religia condamna cu severitate felul ei de viață. În discuții înlătura cu asprime tot ceea ce altor femei li s-ar fi părut doar glume nevinovate, de teamă că, dată fiind situația ei, oricine ar putea să se creadă îndreptățit a face vreo glumă nepotrivită. Ar fi dorit să primească în casă numai oameni din lumea cea mai înaltă și cu moravuri ireproșabile, tremurînd la gîndul că ar putea fi comparată cu acele femei care își alcătuiesc de obicei un cerc de cunoștințe amestecate și care, cu riscul de a pierde orice considerație, nu caută în relațiile lor decît distracția. Într-un cuvînt, Ellénore era într-o luptă neîntreruptă cu propriul ei destin. Prin fiecare acțiune și prin fiecare cuvînt al ei protesta, ca să

zic aşa, împotriva categoriei în care fusese rînduită ; şi fiindcă simţea că realitatea e mai puternică decît ea şi că străduinţele ei nu puteau să-i schimbe situaţia, era profund nenorocită. Pe cei doi copii pe care-i avusese cu contele de P. îi creştea într-o austeritate excesivă. Uneori ai fi zis că un sentiment de tainică revoltă se îmbina cu iubirea mai mult pasionată decît duioasă pe care le-o purta, şi din cauza asta copiii parcă o stînjeneau. Cînd i se spunea, cu gînd bun, că au început a se mări, cînd i se vorbea de însuşirile pe care păreau să le aibă, de cariera pe care ar trebui s-o urmeze, o vedeai pălind la gîndul că într-o zi va trebui să le mărturisească în ce împrejurări au venit pe lume. Dar cea mai mică primejdie, sau numai o absenţă de o oră, o făceau să se întoarcă la ei cu o nelinişte, în care deosebeai un fel de remuşcare şi o dorinţă de a le dărui, prin mîngîierile ei, fericirea pe care n-o găsea în ea însăşi. Această contradicţie dintre simţămintele ei şi locul pe care-l ocupa în lume îi crease o fire foarte schimbătoare. Adesea era visătoare şi tăcută ; cîteodată însă vorbea cu înflăcărare. Cînd era urmărită de-o anumită idee, nu putea să-şi păstreze calmul nici chiar într-o discuţie de ordin cu totul general. Dar, prin aceasta chiar, avea în felul ei de a fi ceva impetuos şi neaşteptat, care o făcea şi mai atrăgătoare. Această atitudine bizară acoperea lipsa ideilor originale. O priveai cu interes şi curiozitate, ca pe-o furtună frumoasă.

Înfăţişîndu-se privirilor mele într-o clipă cînd sufletul meu avea nevoie de iubire, şi vanitatea de izbînzi, Ellénore îmi păru o cucerire demnă de mine. Ei însăşi îi plăcea tovărăşia unui om deosebit de cei pe care-i văzuse pînă atunci. Cercul ei de cunoştinţe cuprindea numai cîţiva prieteni sau rude ale amantului ei împreună

cu soțiile lor, oameni care — sub influența contelui de P. fuseseră obligați să-i accepte amanta. Bărbații erau tot așa de lipsiți de sensibilitate, ca și de idei ; femeile nu se deosebeau de ei decît prin mediocritatea lor, puțin mai neliniștită, puțin mai agitată, pentru că nu aveau, ca ei, acel calm sufletesc pe care-l dă ocupația și buna rînduială a afacerilor. O glumă mai ușoară, o conversație mai variată, o îmbinare mai deosebită de melancolie și de veselie, de descurajare și de curiozitate, de entuziasm și de ironie, toate acestea avură darul de a surprinde și înlănțui pe Ellénore. Ea vobea mai multe limbi, într-adevăr nu tocmai bine, dar totdeauna cu vioiciune și uneori cu farmec. Ideile ei păreau că-și croiesc drum printre obstacole și că din această luptă ies mai plăcute, mai naive și mai noi, fiindcă limbile străine întineresc gîndirea și o scutură de acele întorsături de frază, care o fac să pară cînd banală, cînd afectată. Citeam împreună poeți englezi și ne plimbam împreună. Dimineața, mă duceam adeseori s-o văd ; seara veneam din nou ; vorbeam cu ea despre nenumărate lucruri.

Aș fi voit să-i cercetez, ca un observator rece și imparțial, firea și inteligența, dar fiecare cuvînt pe care-l rostea îmi părea învăluit într-un farmec inexplicabil. Dorința de a-i plăcea, aducînd în viața mea o preocupare nouă, îmi însuflețea existența într-un mod neobișnuit. Acest efect aproape magic îl atribuiam farmecului ei ; m-aș fi bucurat și mai mult de acest farmec, dacă n-ar fi fost acel angajament pe care-l luasem față de mîndria mea. Această mîndrie era ca o a treia prezență între mine și Ellénore. Mă socoteam obligat să merg cît mai repede spre scopul pe care mi-l propusesem ; nu mă lăsam deci în voia impresiilor. Abia așteptam să-i vorbesc, pentru că mi se părea că va fi de ajuns să vorbesc ca să

reuşesc. Nu credeam de fel că o iubesc, dar încă de pe atunci n-aş fi putut să mă împac cu gîndul că nu-i plac. Mă gîndeam neîncetat la ea ; făceam nenumărate planuri ; inventam nenumărate mijloace ca s-o cuceresc, cu îngîmfarea omului fără experienţă, care se crede sigur de succes pentru că n-a trecut prin nici o încercare.

Cu toate acestea, o timiditate de neînvins mă oprea. Toate cuvintele pe care mă pregăteam să i le spun îmi mureau pe buze sau se sfîrşeau cu totul altfel de cum plănuisem. Trăiam un zbucium lăuntric : eram revoltat împotrivă-mi.

În cele din urmă, ajunsesem să caut argumente care să mă scoată din această luptă, fără să mă simt ruşinat faţă de mine însumi. Îmi spuneam că nu trebuie să mă grăbesc, că Ellénore e prea puţin pregătită pentru mărturisirea pe care voiam să i-o fac şi că e mai bine să aştept. Mai întotdeauna, ca să trăim în pace cu noi înşine, travestim în calcule şi în sisteme neputinţa sau slăbiciunile noastre ; astfel dăm satisfacţie acelei părţi din fiinţa noastră, care este, ca să zic aşa, spectatoarea celeilalte.

Situaţia aceasta se prelungea. În fiecare zi hotăram ca, a doua zi, să-i fac o mărturisire categorică, dar ziua următoare trecea ca şi cea din ajun. Timiditatea mă părăsea îndată ce mă despărţeam de Ellénore ; atunci îmi reluam planurile iscusite şi combinaţiile profunde, dar îndată ce mă aflam lîngă ea, mă simţeam iarăşi înfricoşat şi tulburat. Oricine ar fi citit în inima mea, cînd eram departe de Ellénore, m-ar fi crezut un seducător rece şi aproape fără sensibilitate ; oricine m-ar fi văzut lîngă ea, m-ar fi socotit un îndrăgostit fără experienţă, descumpănit şi pasionat. Aceste două judecăţi erau deopotrivă de greşite : în fiinţa omenească nu există o uni-

tate desăvîrşită şi aproape nimeni nu e cu totul sincer sau cu totul de rea-credinţă.

Convins prin aceste experienţe repetate că niciodată nu voi avea curajul să-i vorbesc, m-am hotărît să-i scriu. Contele de P. lipsea. Lupta pe care o duceam de mult cu mine însumi, tulburarea pricinuită de faptul că nu-mi puteam birui firea, îndoielile ce aveam în privinţa succesului încercării mele, s-au răsfrînt în scrisoarea mea ca o frămîntare, aidoma iubirii. Înfierbîntat de propriul meu stil, simţeam, la sfîrşit, o fărîmă din pasiunea pe care încercasem s-o exprim în cuvinte cît mai puternice.

Ellénore văzu în scrisoarea mea ceea ce era firesc să vadă : avîntarea trecătoare a unui om cu zece ani mai tînăr decît ea, al cărui suflet se deschidea în faţa unor simţăminte pe care nu le cunoştea încă — un om vrednic mai degrabă de milă decît de mînie. Ea îmi răspunse cu bunătate, îmi dădu sfaturi pline de afecţiune, îmi oferi o prietenie sinceră, dar îmi mărturisi că, pînă la întoarcerea contelui de P., nu mă mai poate primi.

Răspunsul acesta mă zgudui adînc. Imaginaţia mea, întărîtată de această oprelişte, îmi copleşi întreaga fiinţă. Iubirea pe care, cu o oră mai înainte, mă aplaudam că o pot simula, acum o simţeam parcă în toată furia ei. Mă dusei într-o goană la Ellénore ; mi se spuse că a ieşit în oraş. Îi scrisei : o rugai să-mi acorde o ultimă întrevedere ; îi zugrăvii în cuvinte sfîşietoare disperarea mea, gîndurile funeste pe care mi le pricinuia neîndurata ei hotărîre. Aproape toată ziua aşteptai zadarnic un răspuns. Nu mi-am potolit această durere de nespus decît repetîndu-mi necontenit că a doua zi voi înfrînge toate greutăţile, ca să răzbat pînă la Ellénore şi ca să-i vorbesc. Spre seară, primii cîteva cuvinte de la

ea ; erau pline de blîndețe. Mi se păru că în ele se ascunde un regret și o tristețe ; dar stăruia în hotărîrea-i nestrămutată. A doua zi mă dusei din nou la ea. Plecase undeva la țară ; servitorii nu știau unde. Nu aveau nici un mijloc ca să-i trimită corespondența.

Rămăsei multă vreme neclintit în poartă, nemaigăsind nici o posibilitate s-o revăd. Eu însumi eram surprins de suferința mea. Trăiam în gînd clipele cînd îmi ziceam că nu caut decît o izbîndă și că totul nu era decît o încercare, la care aș putea să renunț foarte ușor.

Nu puteam să înțeleg durerea puternică, de neînvins, care-mi sfîșia inima. Astfel trecură cîteva zile. Nu eram în stare nici să mă distrez, nici să studiez. Rătăceam fără încetare prin fața casei Ellénorei. Mă plimbam prin oraș, ca și cum la fiecare colț de stradă aș fi sperat s-o întîlnesc. Într-o dimineață, umblînd așa, fără țintă, ca să-mi potolesc neastîmpărul prin oboseală, zării trăsura contelui de P., care se întorcea din călătoria sa. El mă recunoscu și coborî. După cîteva fraze banale, îi vorbii despre plecarea neașteptată a Ellénorei, ascunzîndu-mi tulburarea. — Da, răspunse el, una din prietenele ei, care locuiește la cîteva leghe de aici, a trecut prin nu știu ce întîmplări supărătoare, iar Ellénore a socotit că mîngîierile ei i-ar fi de folos. A plecat fără să-mi ceară sfatul. E o ființă dominată numai de sentimente și al cărei suflet, totdeauna activ, găsește parcă un fel de odihnă în devotament. Dar acum am nevoie de ea; am să-i scriu ; se va întoarce fără îndoială în cîteva zile.

Această încredințare mă liniști ; simții cum mi se ușurează suferința. Pentru prima oară de la plecarea Ellénorei respirai și eu liniștit. Ea nu se întoarse însă atît de grabnic cum spera contele de P. Dar eu îmi reluasem viața obișnuită și durerea prin care trecusem începuse a se risipi, cînd — o lună mai tîrziu — domnul de

P. îmi trimise vorbă că Ellénore trebuia să sosească chiar în seara aceea. Pentru că voia cu orice preţ să-i dea în societate locul pe care-l merita prin însuşirile ei, dar pe care părea că nu poate să-l aibă din cauza situaţiei în care se afla, el poftise la cina de seară soţiile cîtorva rude şi prieteni ai săi, care acceptaseră să se întîlnească cu Ellénore.

Amintirile mă împresurară iarăşi, la început confuze, apoi din ce în ce mai vii. Mîndria mea exagerată interveni şi de data aceasta. Mă simţeam stînjenit, umilit în faţa acestei femei, care se purtase cu mine cum te-ai purta cu un copil. Mi se părea c-o văd surîzînd la apropierea mea, ca şi cînd o lipsă atît de scurtă ar fi potolit o înfierbîntare tinerească; şi întrezăream în acest surîs un fel de dispreţ faţă de mine. Treptat, vechile mele sentimente reînviară. Cînd mă trezisem din somn, în ziua aceea, nu mă mai gîndisem la Ellénore; o oră după ce primisem ştirea că s-a întors, chipul ei rătăcea prin faţa ochilor mei, pusese stăpînire pe inima mea şi tremuram de teamă că n-am s-o pot vedea.

Am stat acasă toată ziua; am stat, ca să zic aşa, ascuns; mă înfiora gîndul că cea mai mică mişcare ar putea amîna întîlnirea. Şi totuşi nimic nu era mai simplu, mai sigur decît această întîlnire; dar eu o doream cu atîta ardoare încît mi se părea imposibilă. Mă chinuia nerăbdarea; în fiecare clipă mă uitam la ceas. Simţii nevoia să deschid fereastra, ca să respir în voie; sîngele îmi clocotea în vine.

În sfîrşit, sună ora cînd trebuia să mă duc la contele de P. Nerăbdarea se transformă deodată în timiditate; am început să mă îmbrac încet; nu mă mai grăbeam să ajung; mă temeam pînă într-atît să nu sufăr o dezamăgire, aveam un sentiment atît de puternic că sînt în pri-

mejdie de-a încerca o mare durere, încît bucuros aş fi amînat totul.

Era destul de tîrziu cînd am ajuns la contele de P. O zării pe Ellénore stînd într-un jilţ, la capătul celălalt al camerei ; nu îndrăzneam să fac un pas, mi se părea că toată lumea stă cu ochii aţintiţi asupra mea. Mă ascunsei într-un ungher al salonului, în spatele unui grup de oameni care şedeau de vorbă. De acolo o priveam pe Ellénore : îmi păru oarecum schimbată ; era mai palidă ca de obicei. Contele mă descoperi în ascunzişul meu, veni la mine, mă luă de braţ şi mă duse la Ellénore.

— Îţi prezint, zise el rîzînd, pe unul dintre oamenii pe care neaşteptata dumitale plecare i-a mirat foarte. Ellénore vorbea cu o doamnă, care sta alături de ea. Cînd mă văzu, cuvintele i se opriră pe buze ; rămase descumpănită, aşa cum eram şi eu.

S-ar fi putut ca lumea să înţeleagă ce se petrece cu noi ; îi pusei Ellénorei cîteva întrebări banale. Am luat amîndoi o înfăţişare aparent calmă. Ni se anunţă că masa ne aşteaptă. Îi dădui braţul, pe care nu putea să-l refuze. Însoţind-o, îi spusei :

— Dacă nu-mi făgăduieşti că mă vei primi mîine la ora unsprezece, plec îndată, părăsesc ţara, familia şi pe tatăl meu, rup toate legăturile, trec peste toate îndatoririle şi mă duc în lumea largă, ca să sfîrşesc cît mai degrabă o viaţă pe care dumneata — dintr-un capriciu — o otrăveşti.

— Adolphe ! îmi răspunse ea, şovăind.

Făcui o mişcare ca să mă depărtez. Nu ştiu ce se putea citi pe faţa mea, dar ştiu că niciodată n-am simţit o crispare mai puternică. Ellénore mă privi. Pe chipul ei se zugrăvi spaima îmbinată cu dragostea.

— Te voi primi mîine, dar te conjur...

În urma noastră veneau mulţi invitaţi, aşa că nu putu să termine fraza. Îmi apăsai uşor braţul pe mîna ei, apoi ne aşezarăm la masă.

Aş fi vrut să stau alături de Ellénore, dar stăpînul casei hotărîse altfel : locul meu era aproape în faţa ei. La începutul cinei era îngîndurată. Cînd i se spunea ceva, răspundea cu blîndeţe, dar îndată după aceea gîndurile i se risipeau. O prietenă, impresionată de tăcerea şi de tristeţea ei, o întrebă dacă e bolnavă.

— Într-adevăr, nu m-am simţit tocmai bine în timpul din urmă, răspunse ea, şi chiar acum mă simt foarte slăbită.

Doream să fac Ellénorei o impresie plăcută ; arătîndu-mă prietenos şi spiritual, voiam să-i cîştig bunăvoinţa, şi s-o pregătesc pentru întîlnirea pe care mi-o acordase. Încercai deci într-o mie de feluri să-i cucerese atenţia. Vorbii despre lucruri care ştiam că o preocupă ; vecinii noştri de masă se amestecară în discuţie ; prezenţa ei mă inspira ; o făcui să mă asculte şi îndată o văzui zîmbind ; simţii o atît de puternică bucurie, în privirile sale se răsfrînse atîta recunoştinţă, încît nici ea nu-şi putu stăpîni înduioşarea. Tristeţea şi îngîndurarea i se împrăştiară. Ellénore nu mai putu să reziste farmecului tainic pe care-l răspîndea în sufletul ei priveliştea fericirii pe care i-o datoram ; şi cînd ne ridicarăm de la masă, inimile noastre se înţelegeau atît de bine de parcă n-am fi fost niciodată despărţiţi.

— Vezi bine, îi spusei, dîndu-i mîna ca să ne întoarcem în salon, că eşti stăpîna vieţii mele ; ce ţi-am făcut ca să găseşti o plăcere chinuindu-mă ?

CAPITOLUL III

ÎN NOAPTEA ACEEA N-AM ÎNCHIS ochii. Nu mai era vorba, în sufletul meu, nici de calcule, nici de planuri; simțeam, cu cea mai adevărată bună-credință din lume, că sînt îndrăgostit. Nu speranța în succes îmi dicta faptele; ceea ce mă stăpînea era numai nevoia de a vedea ființa pe care o iubeam, de a mă bucura de prezența ei. Cînd bătură unsprezece ceasuri, mă dusei la Ellénore; ea mă aștepta. Voi să-mi vorbească; îi cerui să mă asculte. M-am așezat lîngă ea, pentru că abia mă mai puteam ține pe picioare și, cu glas întretăiat, am continuat astfel:

— Nu vin să mă plîng împotriva hotărîrii pe care ai rostit-o; nu vin să retractez o mărturisire, care — poate — te-a ofensat; ar fi zadarnic. Iubirea aceasta, pe care

dumneata o respingi, e indestructibilă ; chiar efortul pe care-l fac în clipa de față ca să-ți vorbesc cu oarecare liniște e dovada unui sentiment năvalnic, care te jignește. Dar nu te-am rugat să m-asculți ca să-ți vorbesc despre toate acestea, ci, dimpotrivă, ca să-ți cer să uiți totul, să mă primești ca odinioară, să alungi amintirea unei clipe de nebunie, să nu mă pedepsești pentru că știi o taină, pe care ar fi trebuit s-o închid în adîncul sufletului meu. Cunoști starea în care mă aflu, firea aceasta pe care ceilalți o numesc bizară și sălbatică, inima aceasta străină de tot ceea ce privește lumea, singuratică în mijlocul oamenilor și care suferă totuși de singurătatea la care e osîndită. Prietenia dumitale îmi era un sprijin : fără această prietenie nu pot trăi. M-am deprins să te văd ; dumneata ai îngăduit să se nască și să se întărească această plăcută deprindere ; ce-am făcut ca să pierd această unică mîngîiere a unei vieți atît de triste, atît de întunecate ? Sînt groaznic de nenorocit ; nu mai am curajul să suport o nenorocire care va dăinui cine știe cît ; nu mai sper nimic, nu mai cer nimic, nu vreau decît să te văd ; dar am nevoie să te văd, dacă trebuie să trăiesc.

Ellénore tăcea. — De ce te temi ? reluai eu. Ce îți cer ? Ceea ce acorzi tuturor oamenilor care îți sînt indiferenți. Te temi de ceea ce va spune lumea ? Dar lumea aceasta, preocupată de solemnele ei frivolități, nu va ști să citească într-un suflet ca al meu. Te temi că nu voi fi destul de prudent ? Dar nu depinde de aceasta însăși viața mea ? Ellénore, dă curs rugăminții mele : vei găsi în aceasta oarecare mulțumire. Vei simți oarecare mulțumire. Vei simți oarecare farmec în această iubire, văzîndu-mă în preajma dumitale, atras numai și numai de dumneata, trăind numai pentru dumneata, dumneata mai presus de toată fericirea de care aș putea să mă

bucur, smuls prin prezența dumitale din încleștarea suferinței și a disperării.

Am vorbit multă vreme în același fel, arătînd tot ce ar sta împotrivă, întorcînd pe toate fețele toate argumentele care veneau în sprijinul meu. Eram atît de supus, atît de resemnat, ceream atît de puțin, și-aș fi fost atît de nenorocit dacă m-ar fi respins !

Ellénore se înduioșă. Ea îmi puse mai multe condiții. Nu se învoi să mă primească decît rar, împreună cu mulți alți cunoscuți, și numai dacă-mi luam îndatorirea să nu-i mai vorbesc niciodată de iubire. I-am făgăduit tot ce mi-a cerut. Eram amîndoi mulțumiți ; eu pentru că recucerisem ceea ce fusesem în primejdie să pierd, Ellénore pentru că se socotea în același timp generoasă, sensibilă și prudentă.

M-am folosit chiar de a doua zi de îngăduința pe care o dobîndisem ; am continuat la fel în zilele următoare. Ellénore nu se mai gîndea, ca odinioară, că s-ar cuveni s-o văd mai rar ; în curînd i se păru foarte firesc să mă vadă în fiecare zi. Cei zece ani de fidelitate ai ei îi inspiraseră contelui de P. o desăvîrșită încredere ; el îi lăsa Ellénorei cea mai mare libertate. Fiindcă luptase împotriva acelora care voiau să-i înlăture amanta din lumea în care trăia, contele de P. se bucura cînd vedea că cercul cunoștințelor Ellénorei se mărește ; casa, înțesată de lume, dovedea propriul lui triumf împotriva opiniei celor din jurul său.

Cînd soseam, vedeam în privirile Ellénorei o licărire de plăcere. Cînd conversația o amuza ochii ei se întorceau în chip firesc spre mine. Nu i se povestea nimic interesant fără să nu mă cheme și pe mine ca să ascult. Dar niciodată nu era singură ; seri întregi treceau fără să-i pot spune, între patru ochi, altceva decît cîteva cuvinte banale și brusc întrerupte. Această constrîngere

începu să mă irite. Eram trist, tăcut, schimbător în felul de a fi, răutăcios în vorbă. Abia mă stăpîneam cînd vedeam pe altcineva discutînd cu Ellénore şi întrerupeam brusc asemenea convorbiri. Puţin îmi păsa dacă, purtîndu-mă astfel, jigneam pe cineva şi adesea nu mă oprea nici chiar teama că aş putea s-o compromit. Ea mi se plînse de această schimbare a mea.

— Ce vrei ? îi răspunsei nervos. Crezi, poate, că ai făcut prea mult pentru mine ? Sînt silit să-ţi spun că te înşeli. Nu înţeleg deloc noul dumitale fel de a fi. Altădată duceai o viaţă retrasă ; fugeai de lumea care te obosea ; evitai aceste eterne discuţii, care se prelungesc tocmai pentru că n-ar trebui să înceapă. Azi deschizi uşa tuturor. S-ar părea că, cerîndu-ţi să mă primeşti, am obţinut aceeaşi favoare pentru întregul univers. Îţi mărturisesc că, văzîndu-te odinioară atît de cumpănită, nu mă aşteptam să te descopăr atît de frivolă.

Am văzut pe chipul Ellénorei o umbră de nemulţumire şi de tristeţe. — Draga mea, îi zisei, cu o învăluire de blîndeţe, nu crezi că aş merita să faci o deosebire între mine şi această mulţime de nepoftiţi care te asaltează ? Prietenia nu-şi are oare tainele ei ? Nu se-ntunecă, nu se sfieşte şi ea în mijlocul zgomotului şi al mulţimii ?

Ellénore se temea că, rămînînd neînduplecată, eu voi repeta acele nechibzuinţe, care îi stîrneau îngrijorări în privinţa ei, ca şi în privinţa mea. Nu se împăca cu gîndul despărţirii. Acceptă să mă primească uneori singură.

Atunci se schimbară repede rînduielile severe pe care mi le hotărîse. Îmi îngădui să-i vorbesc de iubirea mea ; se deprinse treptat cu acest fel de a-i vorbi ; puţin după aceea îmi mărturisi că mă iubeşte.

Şedeam ore întregi la picioarele ei, spunîndu-i că sînt cel mai fericit om din lume, încredinţînd-o de o

mie de ori de dragostea mea, de devotamentul şi de nesfîrşitul meu respect. La rîndul ei, îmi povestea prin cîte suferinţe trecuse cînd încercase să se depărteze de mine ; cum în atîtea rînduri a sperat că o voi descoperi, cu toate eforturile ei de a se ascunde ; cum cel mai uşor zgomot care-i ajungea la ureche i se părea că-i anunţă sosirea mea ; cîtă tulburare, bucurie şi teamă a simţit în clipa cînd m-a revăzut ; cu cîtă neîncredere în ea însăşi, încercînd să împace prudenţa cu înclinările inimii, se lăsase în voia distracţiilor, căutînd din nou lumea de care mai înainte fugea. O făceam să repete cele mai mici amănunte şi această poveste de cîteva săptămîni mi se părea povestea unei vieţi întregi. Iubirea înlocuieşte amintirile vechi printr-un fel de vrăjitorie. Toate celelalte sentimente au nevoie de un trecut ; iubirea făureşte ca prin farmec un trecut cu care ne înlănţuie. Ne dă — aş zice — conştiinţa că am trăit ani şi ani cu o fiinţă, care pînă mai ieri ne era aproape străină. Iubirea nu e decît un punct luminos şi totuşi parcă stăpîneşte timpul. Acum cîteva zile ea nu luase fiinţă, în curînd nu va mai exista ; dar, atît cît trăieşte, îşi răspîndeşte lumina deopotrivă asupra epocii care a precedat-o, ca şi asupra celei care va veni.

Această linişte a dăinuit totuşi puţin. Ellénore se apăra cu atît mai mult de slăbiciunea ei, cu cît mai vie îi era amintirea greşelilor din trecut ; iar imaginaţia mea, dorinţele mele, trufia de care nu-mi dam seama, se răzvrăteau împotriva unei astfel de iubiri. Totdeauna timid, adesea iritat, mă plîngeam, mă revoltam şi îi aruncam Ellénorei toate învinuirile. De mai multe ori ea se gîndi să sfărîme această legătură, care nu-i aducea în viaţă decît nelinişte şi tulburare ; de mai multe ori am izbutit s-o calmez prin rugăminţile, prin dezvinovăţirile şi prin lacrimile mele.

„*Ellénore*, i-am scris într-o zi, *nu știi cît sufăr. Lîngă dumneata, departe de dumneata, sînt tot atît de nenorocit. În orele cînd nu putem fi împreună rătăcesc fără țintă, copleșit de povara unei vieți pe care nu știu cum o suport. Lumea mă plictisește, singurătatea mă apasă. Indiferenții care mă observă, care nu știu nimic din ceea ce mă frămîntă, care mă privesc cu o rece curiozitate sau cu mirare, dar fără compătimire, oamenii aceștia, care îndrăznesc să-mi vorbească de altceva decît de dumneata, îmi pricinuiesc o durere ucigătoare. Fug de ei; dar cum rămîn singur, simt că mă înăbuș. Mă arunc pe pămîntul care ar trebui să se deschidă, ca să mă înghită pe vecie; îmi reazem capul pe piatra rece, care ar trebui să-mi domolească văpaia ce mă mistuie. Mă tîrăsc pînă la colina de pe care pot zări casa dumitale; rămîn acolo cu ochii ațintiți asupra acelui cuib, în care niciodată nu-mi va fi dat să locuiesc alături de dumneata. Și dacă te-aș fi întîlnit mai demult, puteai să fii a mea! Aș fi strîns în brațe singura ființă pe care firea a făcut-o înadins pentru sufletul meu — pentru acest suflet care a suferit atît, fiindcă te căuta și fiindcă nu te-a găsit decît prea tîrziu. Cînd, în sfîrșit, aceste clipe de nebunie trec, cînd vine ora la care te pot vedea, pornesc tremurînd către casa dumitale. Mă tem că cei care mă vor întîlni vor bănui simțămintele pe care le ascund în mine; mă opresc; merg mai încet; amîn clipa acestei fericiri atît de primejduite, încît mereu mă tem să n-o pierd; fericire fărîmițată și tulburată, împotriva căreia conspiră poate în orice minut și întîmplările nenorocite, și privirile geloase, și capriciile tiranice, și propria dumitale voință! Cînd ajung în pragul ușii dumitale, cînd o întredeschid, mă cuprinde altă spaimă; înaintez ca un vinovat, cerînd iertare tuturor lucrurilor pe care le aflu în cale, ca și cînd toate mi-ar fi vrăjmașe, ca și cînd toate mi-ar piz-*

mui ceasul de fericire de care mă voi bucura. Cel mai ușor sunet mă înspăimîntă, cea mai mică mișcare în jurul meu mă îngrozește ; pînă și zgomotul pașilor mei mă face să dau înapoi. Chiar cînd mă aflu lîngă dumneata, mă tem să nu se ivească deodată un obstacol între noi. În sfîrșit, te văd, te văd și respir, și te privesc, și mă opresc ca fugarul care a ajuns pe pămîntul oblăduitor ce-l va păzi de moarte. Dar și atunci cînd întreaga mea ființă se avîntă spre dumneata, cînd aș avea atîta nevoie să mă odihnesc, după atîta zbucium, să-mi reazem capul pe genunchii dumitale și să plîng în voie, trebuie să mă stăpînesc cu toată puterea, fiindcă în preajma dumitale chiar, trebuie să duc aceeași viață de permanentă încordare : nici o clipă de înflăcărare, nici o clipă de destindere ! Privirile dumitale mă urmăresc. Ești stingherită, aproape jignită de tulburarea mea. Nu știu ce sentiment de jenă a urmat acelor ore de încîntare, cînd cel puțin îmi mărturiseam iubirea. Timpul trece repede, alte îndatoriri te cheamă, iar dumneata nu le uiți niciodată, și niciodată nu amîni clipa despărțirii. Adesea vin și străini : nu-mi mai este îngăduit să te privesc ; simt că trebuie să fug, ca să scap de bănuielile care mă înconjoară. Te părăsesc mai agitat, mai chinuit, mai nebun decît înainte ; te părăsesc și cad iarăși în acea groaznică singurătate, în care mă zbat, fără să întîlnesc o singură ființă de care să mă pot sprijini, să mă pot odihni o clipă..."

Ellènore nu fusese iubită niciodată în felul acesta. Contele de P. avea față de ea o afecțiune sinceră, multă recunoștință pentru devotamentul ei, mult respect pentru felul ei de a fi, dar în purtarea lui apărea totdeauna o nuanță de superioritate, ca față de o femeie care i se dăruise fățiș, fără ca el să fie căsătorit cu ea. După părerea tuturor, el ar fi putut să aibă legături mai onorabile, dar lucrul acesta nu i-l spunea niciodată Ellènorei

şi poate că nu şi-l spunea nici lui însuşi ; dar ceea ce nu se spune există totuşi, şi tot ce există, se ghiceşte. Ellènore nu cunoscuse de fel pînă atunci acest sentiment pasionat, această contopire a două existenţe, sentiment pe care-l dovedeau cu prisosinţă toate izbucnirile mele, toate nedreptăţile şi imputările pe care i le făceam. Rezistenţa ei îmi aţîţase toate simţurile şi toate gîndurile ; aveam iarăşi clipe de înflăcărare care înspăimîntau, clipe de supunere, de duioşie, de veneraţie idolatră. O priveam ca pe o creatură cerească. Iubirea mea era aproape un cult, iar ei i se părea cu atît mai plină de vrajă, cu cît se temea mai mult să nu se vadă umilită şi înjosită. În sfîrşit mi se dădu întreagă.

Nenorocit acela care în cele dintîi clipe ale unei iubiri nu crede în veşnicia acestei legături ! Nenorocit acela care în braţele iubitei, pe care a cucerit-o, păstrează o dureroasă previziune şi îşi dă seama că va veni clipa despărţirii ! O femeie care se lasă în voia pornirilor sufletului ei are în acea clipă ceva mişcător şi sfînt. Ceea ce ne corupe nu e plăcerea, nici natura şi nici simţurile, ci calculele cu care ne deprinde societatea şi chibzuinţele pe care experienţa le sădeşte în noi. O iubeam, o respectam de o mie de ori mai mult pe Ellénore după ce mi se dăruise. Treceam semeţ printre oameni, le aruncam priviri de stăpînitor. Pînă şi aerul pe care-l respiram era un prilej de bucurie. Mă avîntam în faţa naturii, ca să-i mulţumesc pentru această binefacere pe care n-o speram, pentru binefacerea imensă pe care se îndurase să mi-o hărăzească.

CAPITOLUL IV

FARMEC AL IUBIRII, CINE AR PUtea să te zugrăvească? Convingerea aceasta că am găsit ființa pe care natura ne-a hotărît-o, lumina aceasta, care se revarsă deodată asupra vieții noastre și care îi lămurește parcă misterul, valoarea necunoscută pînă atunci pe care o acordăm deodată celor mai mărunte împrejurări, aceste ore fugare ale căror frînturi scapă amintirii noastre prin însăși duioșia lor și care nu lasă în sufletul nostru decît o lungă dîră de fericire, această nebunatică veselie, care uneori se îmbină fără pricină cu înduioșarea, atîta desfătare în apropierea ființei iubite, și, în lipsa ei, atîtea speranțe, această indiferență față de toate grijile de rînd, acest sentiment de superioritate asupra lumii care ne înconjoară, această certitudine că de-aci înainte

nimic nu ne mai poate atinge, această înțelegere a două ființe, care își ghicesc fiecare gînd și răspund la fiecare emoție — farmec al iubirii, cine te-a simțit nu te poate descrie !

Contele de P. trebuia, pentru grabnice treburi, să lipsească șase săptămîni. Am petrecut acest timp la Ellénore aproape fără întrerupere. Iubirea ei crescuse — parcă — prin jertfa pe care mi-o adusese. Niciodată nu mă lăsa să plec, fără a încerca să mă rețină. Cînd ieșeam, mă întreba la ce oră mă voi întoarce. O despărțire de două ceasuri i se părea de neîndurat. Hotăra cu o precizie neliniștită clipa cînd trebuia să fiu acasă. Mă supuneam bucuros, îi eram recunoscător, mă simțeam fericit primind dovada iubirii pe care mi-o mărturisea. În timpul acesta, însă, interesele vieții obișnuite nu se supuneau tuturor dorințelor noastre. Cîteodată mă simțeam stînjenit, știind că fiecare pas mi-e numărat, că fiecare clipă mi-e de mai înainte socotită. Eram silit să-mi sfîrșesc degrabă treburile și să-mi rup cea mai mare parte dintre relațiile pe care le aveam. Nu știam ce să răspund cunoscuților, cînd îmi propuneau o întîlnire, pe care, în mod obișnuit, n-aș fi avut nici un motiv s-o resping. Lîngă Ellénore nu regretam de fel aceste plăceri ale vieții de societate, care niciodată nu mă ispitiseră prea mult, dar aș fi vrut să-mi îngăduie să renunț la ele în toată libertatea. Aș fi fost mai mulțumit să mă întorc lîngă ea din propria mea voință, fără să-mi spun că a venit ora reîntoarcerii, că mă așteaptă cu nerăbdare, și fără ca gîndul că o fac să sufere să se îmbine cu fericirea pe care-o simțeam în clipa revederii. Fără îndoială, Ellénore era în existența mea o mare plăcere, dar nu mai era un scop : ajunsese acum o legătură. Mă temeam, apoi, să n-o compromit. Prezența mea neîntreruptă trebuie să fi stîrnit mirarea slugilor și copiilor ei, care mă vedeau. Tremuram la gîn-

dul că aș putea să-i tulbur existența. Știam că nu puteam să fim uniți pentru totdeauna și că era o datorie sfîntă pentru mine să-i respect liniștea : îi dădui deci sfaturi să fie cu mai multă băgare de seamă, asigurînd-o totodată că îi port aceeași iubire. Dar cu cît îi dădeam asemenea sfaturi, cu atît mă asculta mai puțin. În același timp, mă stăpînea o teamă cumplită că aș putea să-i pricinuiesc vreo suferință. Îndată ce-i vedeam pe față o umbră de durere, făceam tot ceea ce-mi cerea : nu eram liniștit decît atunci cînd o vedeam mulțumită de purtarea mea. Cînd, stăruind asupra necesității de a mă depărta de ea pentru cîteva clipe, izbuteam s-o părăsesc icoana durerii pe care i-o pricinuisem mă urmărea pretutindeni. Mă prindeau fiorii remușcărilor, care mă chinuiau tot mai mult și care ajungeau, la urma urmei, de neîndurat : alergam spre ea și era pentru mine o adevărată sărbătoare s-o mîngîi. Dar pe măsură ce mă apropiam de casa ei, în sufletul meu se strecura o nemulțumire împotriva acestui bizar fel de a mă domina. Ellénore avea și ea un temperament violent. Cred că simțea pentru mine ceea ce nu simțise pentru nimeni. În legăturile pe care le avusese inima ei fusese rănită de un penibil sentiment de dependență ; cu mine însă era la largul ei, pentru că între noi era o egalitate perfectă ; se înălțase în ochii ei printr-o iubire curată, lipsită de orice interes, știa cît de încredințat eram că mă iubește numai pentru mine însumi. În această completă uitare de sine nu-mi ascundea nici una din neliniștile ei ; cînd mă întorceam în camera ei, nemulțumit că revin mai degrabă decît aș fi vrut, o găseam tristă sau iritată. Departe de ea, două ore mă frămîntase gîndul că și ea suferă departe de mine ; două ceasuri mă chinuiam apoi lîngă ea, pînă s-o pot liniști.

Totuşi, nu eram nefericit; cu toate exigenţele ei, îmi spuneam că e plăcut să fii iubit; simţeam că-i eram de folos; aveam nevoie de fericirea ei şi ştiam că fericirea ei avea nevoie de mine.

De altfel, gîndul nelămurit, că, prin firea lucrurilor, această legătură nu putea dăinui — gînd dureros sub atîtea aspecte — mă liniştea totuşi în clipele de oboseală sau de nervozitate. Legăturile Ellénorei cu contele de P., diferenţa de vîrstă dintre noi, deosebirea de situaţie, plecarea mea, pe care felurite împrejurări o întîrziaseră, dar care se apropia totuşi — toate aceste chibzuinţe mă îndemnau să dăruiesc şi să primesc încă cea mai mare fericire cu putinţă; aveam înaintea mea ani şi ani, aşa că nu-mi drămuiam zilele.

Contele de P. se întoarse. El bănui îndată legăturile mele cu Ellénore; începu să mă primească cu o înfăţişare din ce în ce mai rece şi mai întunecată. Vorbii stăruitor Ellénorei despre primejdiile care o ameninţau; o rugai să-mi îngăduie întreruperea pentru cîteva zile a vizitelor mele; îi spusei că sînt în joc reputaţia, averea ei şi situaţia copiilor. Mă ascultă multă vreme în tăcere; era palidă ca moartea. În sfîrşit, îmi spuse:

— Oricum, vei pleca în curînd; să nu grăbim clipa aceasta; nu-ţi face griji din cauza mea. Să folosim fiecare zi, fiecare oră; zile, ore, iată tot ce-mi trebuie! Nu ştiu ce presentiment îmi spune, Adolphe, că voi muri în braţele dumitale.

Am continuat viaţa dinainte, eu mereu nelinştit, Ellénore mereu tristă, contele de P. tăcut şi îngîndurat. În sfîrşit, scrisoarea pe care o aşteptam sosi: tatăl meu îmi poruncea să viu acasă. Arătai scrisoarea aceasta Ellénorei.

— Aşa de repede? îmi spuse ea după ce o citi. N-aş fi crezut. Apoi, izbucnind în plîns, mă luă de mînă şi-mi

zise : — Adolphe, vezi bine că nu pot trăi fără dumneata ; nu știu ce m-așteaptă, dar te conjur, nu pleca încă ; găsește un pretext să mai rămîi. Roagă-l pe tatăl dumitale să-ți îngăduie să rămîi aici încă șase luni. Șase luni sînt oare atît de mult ? Am vrut să mă împotrivesc hotărîrii ei, dar plîngea cu atîta durere, tremurînd din tot trupul, iar pe față i se zugrăvise o suferință atît de sfîșietoare, încît n-am putut să continui. M-am aruncat la picioarele ei, am strîns-o în brațe, am încredințat-o de iubirea mea și m-am dus să-i scriu tatii. Îi scrisei într-adevăr, cu pornirea pe care mi-o pricinuise durerea Ellénorei. Născocii nenumărate motive de întîrziere ; invocai nevoia de a continua la D. cîteva cursuri, pe care nu putusem să le urmez la Göttingen ; și cînd trimisei scrisoarea la poștă, doream cu înflăcărare să obțin consimțămîntul pe care-l cerusem.

Seara mă întorsei la Ellénore. Ea ședea pe sofa ; contele de P. stătea în fața căminului, destul de departe de ea ; în fundul odăii stăteau cei doi copii, care nu se jucau ca altădată, ci aveau o înfățișare mirată, obișnuită tuturor copiilor atunci cînd observă o frămîntare a cărei cauză n-o bănuiesc. Printr-un gest către Ellénore, îi dădui să înțeleagă că-i împlinisem voia : o sclipire de bucurie îi străluci în ochi, dar se mistui îndată. Nu vorbeam nimic. Tăcerea ne stingherea pe toți trei.

— Mi se spune, domnule, zise în sfîrșit contele, că în curînd vei pleca.

Îi răspunsei că nu știam nimic despre aceasta. — Cred, reluă el, că la vîrsta dumitale nu trebuie să mai amîi alegerea unei cariere ; de altfel, adăugă el, privind către Ellénore, poate că nu toată lumea de aici e de părerea mea.

Răspunsul tatălui meu nu întîrzie. Deschizînd scrisoarea, tremuram la gîndul că, dacă mi-ar fi respinsă cere-

rea, aş pricinui o mare durere Ellénorei. Mi se părea chiar că şi eu aş fi împărtăşit această durere cu aceeaşi amărăciune ; dar cînd citii că îmi dă consimţămîntul cerut, îmi veniră în minte deodată toate neplăcerile acestei prelungiri ale şederii mele. Încă şase luni de stînjenire şi de constrîngere, strigai în clipa aceea ; şase luni, în timpul cărora jignesc un om ce mi-a dovedit prietenie, pun în primejdie pe femeia care mă iubeşte, risc să-i stric singura situaţie în care poate trăi liniştită şi respectată ; îmi înşel tatăl, şi toate astea pentru ce ? Ca să nu înfrunt, o clipă numai, o durere care, mai curînd sau mai tîrziu, va fi inevitabilă ! Nu trăiąm oare zi cu zi, cu de-amănuntul, picătură cu picătură, durerea aceasta ? Pe Ellénore o fac să sufere necontenit ; sentimentul pe care-l am faţă de ea, aşa cum e, nu poate s-o mulţumească. Mă sacrific pentru ea, fără s-o pot face fericită ; şi duc aici o viaţă inutilă, lipsită de independenţă, fără o clipă de libertate, fără să pot respira o oră în linişte. M-am dus la Ellénore frămîntat de gîndurile acestea. Am găsit-o singură.

— Rămîn aici încă şase luni, îi spusei.

— Îmi anunţi noutatea asta foarte rece.

— Fiindcă mă tem, îţi mărturisesc, de urmările pe care le va avea această întîrziere atît pentru unul, cît şi pentru celălalt.

— Mi se pare că, întrucît te priveşte, aceste urmări nu pot fi prea supărătoare.

— Ştii foarte bine, Ellénore, că nu la mine mă gîndesc cel mai mult !

— Dar nici la fericirea celorlalţi !

Discuţia luase o întorsătură furtunoasă. Ellénore se simţea jignită de părerile mele de rău într-o împrejurare în care credea că s-ar fi cuvenit să fiu tot atît de bucuros ca şi ea, iar eu, din cauza triumfului pe care-l repurtase ea împotriva hotărîrilor mele de mai înainte. Am avut

astfel o scenă violentă. Izbucnirăm în mustrări reciproce. Ellénore mă învinuia că am mințit-o, că nu am avut pentru ea decît o înclinare trecătoare, că am făcut-o să piardă dragostea contelui, că am readus-o în ochii lumii în situația echivocă din care toată viața s-a străduit să scape. Eu eram revoltat cînd vedeam că întoarce împotriva mea tot ceea ce făcusem numai din supunere față de ea și din teama de a nu o mîhni. Mă plînsei de constrîngerea în care mă ținea, de tinerețea mea risipită fără să fac nimic, de despotismul pe care-l exercita asupră-mi la fiecare pas. Pe cînd vorbeam astfel, deodată îi văzui fața acoperită cu lacrimi ; m-am oprit, am revenit asupra celor spuse, am retractat și am dat explicații. Ne-am îmbrățișat ; dar cea dintîi lovitură fusese dată, cea dintîi barieră era trecută. Amîndoi rostisem cuvinte ce nu pot fi iertate ; puteam să le învăluim în tăcere, dar nu puteam să le uităm. Sînt lucruri pe care nu le spunem îndelungă vreme, dar pe care, o dată rostite, le repetăm fără încetare.

Timp de patru luni a dăinuit între noi această stare de încordare, cu unele clipe de liniște, dar nu de libertate, bucurîndu-ne încă de desfătări, dar nemaigăsind în ele vraja de odinioară. Cu toate acestea, Ellénore nu se îndepărtă de mine. După ce ne certam cu înverșunare, ea era tot așa de nerăbdătoare să mă revadă ; hotăra cu aceeași grijă ora întîlnirilor noastre, ca și cînd dragostea care ne unea ar fi fost cea mai liniștită și cea mai duioasă. De multe ori m-am gîndit că această stare sufletească a Ellénorei se datora în mare parte atitudinii mele. Dacă aș fi iubit-o, așa cum mă iubea ea, ar fi fost mult mai calmă și s-ar fi gîndit singură la primejdiile pe care le înfrunta. Dar îi era groază de orice chibzuință, deoarece chibzuința pornea de la mine ; ea nu-și cumpănea jertfele, străduindu-se numai să mă hotărască a le primi ;

n-avea timp să se desprindă sufletește de mine, fiindcă își întrebuința tot timpul și toate puterile ca să mă rețină. Ziua plecării mele se apropia ; și, gîndindu-mă la aceasta, aveam un sentiment de bucurie și de părere de rău, asemenea omului care trebuie să obțină o vindecare sigură cu prețul unei operații dureroase.

Într-o dimineață, Ellénore îmi scrise să trec pe la ea numaidecît.

— Contele, îmi spuse ea, mi-a interzis să te mai primesc. Nu vreau să mă supun acestei porunci tiranice. L-am însoțit pe cînd era proscris, i-am salvat averea ; l-am ajutat în toate împrejurările. Acum se poate lipsi de mine, eu însă nu mă pot lipsi de dumneata.

E ușor de înțeles cîtă stăruință am depus ca s-o fac să renunțe la acest proiect, pe care-l socoteam absurd. I-am vorbit de ceea ce va spune lumea.

— Lumea, îmi răspunse ea, n-a fost niciodată dreaptă cu mine. Zece ani mi-am împlinit îndatoririle mai bine ca oricare altă femeie și, cu toate acestea, lumea mi-a refuzat locul pe care-l meritam.

Îi amintii iarăși de copii.

— Copiii sînt ai contelui de P. I-a recunoscut ; el le va purta de grijă. Vor fi mai fericiți uitînd o mamă cu care n-ar avea de împărțit decît rușinea.

O rugai și mai stăruitor.

— Ascultă, îmi zise ea, dacă mă despart de conte, n-o să vii să mă mai vezi ? N-o să vii ? reluă, strîngîndu-mi brațul cu o violență care mă înfioră.

— Ba da, desigur, îi răspunsei ; și cu cît vei suferi mai mult, cu atît îți voi fi mai devotat. Dar chibzuiește...

— Am chibzuit totul, mă întrerupse ea. El se va întoarce îndată. Dumneata pleacă chiar acum și nu mai veni aici.

Am petrecut restul zilei într-o neliniște de nespus. Două zile trecură, fără să aflu nimic despre Ellénore. Sufeream, pentru că nu știam ce s-a întîmplat cu ea; suferam și pentru că nu puteam s-o văd și eram surprins de durerea pe care mi-o pricinuia lipsa ei. Aș fi vrut totuși să renunțe la hotărîrea care îmi pricinuia atîtea temeri în legătură cu soarta ei și începusem să-mi fac oarecare iluzii, cînd o femeie îmi aduse un bilet prin care Ellénore mă ruga să vin s-o văd, în strada cutare, casa cu numărul cutare, la etajul al treilea. Mă dusei în goană, cu speranța că, neputînd să mă primească la contele de P., voise să mă întîlnească în altă parte, pentru cea din urmă oară. O găsii făcînd pregătiri pentru o ședere de lungă durată. Mă întîmpină cu o înfățișare în același timp mulțumită și sfioasă, încercînd să-mi citească gîndurile în privire.

— M-am despărțit, îmi spuse ea; sînt cu totul liberă. Averea mea personală îmi asigură o rentă de șaptezeci și cinci de ludovici: îmi ajunge. Dumneata rămîi aici încă șase săptămîni. Cînd vei pleca, poate că-mi vei îngădui să merg cu dumneata, sau poate vei veni dumneata să mă vezi...

Și, ca și cînd s-ar fi temut de răspunsul meu, intră într-o mulțime de amănunte în legătură cu planurile ei. Încercă în toate felurile să mă încredințeze că va fi fericită, că n-a făcut nici un sacrificiu pentru mine, că ar fi luat aceeași hotărîre și fără mine. Era vădit că făcea un mare efort și că nu credea decît jumătate din ceea ce-mi spunea. Se amețea cu propriile ei cuvinte, de teamă să nu audă ceea ce aș fi putut să-i spun eu; vorbea fără contenire, ca să amîne clipa cînd împotrivirea mea ar fi putut să o arunce iarăși în deznădejde. Dar n-am avut puterea să mă împotrivesc. Am acceptat sacrificiul ei și i-am mulțumit; i-am spus că sînt fericit; i-am spus

chiar mai mult : că dorința mea de totdeauna a fost ca o împrejurare decisivă să-mi impună obligația de a nu o mai părăsi niciodată ; am atribuit nehotărîrea mea de pînă atunci unui sentiment de sfială, care mă împiedeca să accept un fapt ce-i zdruncina situația.

Într-un cuvînt, n-am avut alt gînd decît să-i înlătur orice suferință, orice teamă, orice părere de rău, orice nesiguranță în privința iubirii mele. În timp ce-i vorbeam, nu vedeam nimic dincolo de această țintă și eram sincer în făgăduielile ce-i făceam.

CAPITOLUL V

DESPĂRŢIREA ELLÉNOREI DE contele de P. a avut în lume urmări care nu erau greu de prevăzut. Ellénore pierdu într-o singură clipă roadele celor zece ani de devotament şi statornicie ; ea fu pusă laolaltă cu toate femeile din categoria ei, care se lasă fără împotrivire în voia tuturor înclinărilor. Pentru că îşi părăsise copiii, fu privită ca o mamă denaturată, şi femeile cu o reputaţie nepătată spuneau cu satisfacţie că aceea care uită cea mai de seamă virtute a sexului lor în curînd le va uita pe toate celelalte. În acelaşi timp, o plîngeau, ca să nu piardă plăcerea de a mă defăima şi pe mine. Mă socotiră drept un seducător, un nerecunoscător, care călcase legile ospitalităţii şi care jertfise, numai dintr-un capriciu trecător, liniştea a două fiinţe, dintre care pe

una ar fi trebuit s-o respect, iar pe cealaltă s-o cruț. Unii din prietenii tatălui meu mă dojeniră cu asprime; alții, mai puțin sinceri față de mine, îmi arătară dezaprobarea lor prin insinuări ocolite. Tinerii, dimpotrivă, erau încîntați de dibăcia cu care îl înlocuisem pe conte și, prin nenumărate glume, pe care zadarnic, căutam să le împiedic, mă felicitau pentru cucerirea ce făcusem și-mi făgăduiau că vor face și ei la fel. N-aș putea să spun cît am suferit din cauza acestor mustrări aspre și acestor laude jignitoare. Sînt încredințat că, dacă aș fi iubit-o cu adevărat pe Ellénore, aș fi schimbat opinia pe care și-o făcuseră oamenii despre noi. Atît de uriașă e puterea unui simțămînt adevărat, încît, cînd se rostește, amuțesc toate răstălmăcirile și toate convențiențele artificiale. Dar nu eram decît un om slab, recunoscător și supus; nu simțeam nici un imbold care să izvorască din inimă. De aceea dădeam răspunsuri stînjenite; încercam să curm discuția și, dacă se prelungea, o terminam scurt, prin cîteva cuvinte aspre, care vesteau pe ceilalți că eram pornit pe ceartă. Într-adevăr, mai degrabă aș fi vrut să-i provoc la duel, decît să le răspund.

Ellénore simți în curînd că lumea era împotriva ei. Două rude ale contelui de P., pe care acesta, prin înrîurirea ce avea asupra lor, le obligase să aibă legături prietenești cu Ellénore, au rupt în modul cel mai zgomotos această prietenie, fericite că-și pot da pe față dușmănia atîta vreme ascunsă sub principiile austere ale moralei. Bărbații veneau ca și înainte în casa Ellénorei, dar în modul lor de a vorbi, apăru un fel de familiaritate care îi dădea de veste că nu se mai bucura acum de sprijinul unui protector puternic și că situația ei nu se mai întemeia pe o legătură aproape consfințită. Unii veneau la ea pentru că, după cum spuneau ei, o cunoșteau de mult; alții, fiindcă era încă frumoasă și fiindcă ușurința ei de curînd

dovedită le dădea o îndrăzneală pe care nu căutau de fel s-o ascundă. Fiecare motiva legătura cu Ellénore, deci fiecare gîndea că această legătură avea nevoie de scuze. Astfel, biata Ellénore își dădu seama că a căzut pentru totdeauna într-o situație din care o viață întreagă se străduise să se ridice. Toate acestea se uneau ca să-i îndurereze sufletul și să-i rănească mîndria. Ea vedea în atitudinea celor care o părăseau o dovadă de dispreț, iar în stăruințele celorlalți, indiciul unor speranțe insultătoare. Singurătatea o făcea să sufere, iar lumea o făcea să roșească.

A ! fără îndoială, ar fi trebuit s-o mîngîi, ar fi trebuit s-o strîng la pieptul meu și să-i spun : — Să trăim unul pentru altul, să uităm lumea care ne disprețuiește, să fim fericiți numai prin prețuirea pe care ne-o dăm unul altuia și prin dragostea noastră. Într-adevăr, am încercat și asta, dar cum poți să însuflețești un simțămînt care se stinge printr-o hotărîre pe care ai luat-o pentru că te-ai socotit obligat s-o iei ?

Ne ascundeam gîndurile unul față de celălalt. Ea nu îndrăznea să-mi destăinuiască suferințele pricinuite de un sacrificiu pe care știa bine că nu i-l cerusem. Totuși îl primisem ; de aceea nu îndrăzneam să mă plîng de o nenorocire pe care o prevăzusem și pe care nu avusesem tăria s-o preîntîmpin. Astfel, nu vorbeam nimic despre singurul gînd care ne frămînta necontenit. Ne îmbrățișam tot mai mult ; vorbeam despre iubire, dar vorbeam despre iubire numai de teama de-a nu vorbi despre altceva.

Din clipa în care există o taină între două suflete care se iubesc, din clipa în care unul dintre ele s-a putut hotărî să ascundă celuilalt un singur gînd, vraja s-a rupt și fericirea s-a năruit. Izbucnirile de mînie, nedreptatea, nepăsarea chiar se pot îndrepta : dar tăinuirea adevăru-

lui aruncă în iubire un element străin care o denaturează și o veștejește față de ea însăși.

Printr-o bizară inconsecvență, în timp ce respingeam cu cea mai violentă indignare orice insinuare împotriva Ellénorei, eu însumi o nedreptățeam în diferite discuții. Eram supus voinței ei, dar mă îngrozea puterea de dominație a femeilor. Mă ridicam cu emfază, necontenit, împotriva slăbiciunii lor, împotriva exigenței lor, împotriva despotismului pe care-l exercită influența lor. Îmi făceam o fală, enunțînd cele mai aspre principii ; și același om care nu era în stare să reziste în fața unei lacrimi, care ceda în fața tristeții mute, care, chiar în singurătate, se simțea urmărit de imaginea suferinței ce pricinuise, se arăta în toate discuțiile lui disprețuitor și nemilos. Toate laudele pe care i le aduceam Ellénorei nu puteau să înlăture impresia pe care o produceau asemenea cuvinte. Pe mine lumea mă ura ; pe ea o plîngea, dar n-o stima. O învinuiau că n-a știut să insufle amantului ei mai multă prețuire pentru femeie și pentru iubire.

Un bărbat care venea adesea la Ellénore și care, după despărțirea ei de contele de P., îi mărturisise pasiunea cea mai puternică, silind-o, prin stăruințele lui fățișe, să nu-l mai primească în casă, și-a îngăduit să facă pe seama ei cîteva glume jignitoare, pe care nu le-am putut tolera. Ne-am bătut în duel ; l-am rănit grav, dar am fost rănit și eu. Nu pot descrie starea de tulburare, de spaimă, de recunoștință și de iubire care se zugrăvi pe chipul Ellénorei, cînd mă văzu după această întîmplare. S-a mutat la mine, împotriva rugăminților mele ; nu m-a părăsit o clipă, pînă cînd am intrat în convalescență. Îmi citea ziua și mă veghea aproape toată noaptea ; observa cele mai mici mișcări ale mele și-mi ghicea orice dorință ; pătrunzătoarea ei bunătate îi sporea facultățile și-i dubla puterile. Mă încredința neîncetat că n-ar fi putut să-mi

supraviețuiască. Eram pătruns de iubire și sfîșiat de remușcări. Aș fi vrut să găsesc în mine ceva care să răsplătească o dragoste atît de statornică și atît de duioasă ; chemam în ajutor amintirile, imaginația, chiar rațiunea și simțul datoriei ; zadarnic ! Dificultatea situației în care ne aflam, certitudinea că viitorul ne va despărți, poate chiar o ciudată revoltă împotriva unei legături pe care nu puteam s-o sfărîm îmi sfîșiau sufletul. Îmi făceam o vină din ingratitudinea pe care mă sileam să i-o ascund. Eram îndurerat cînd părea că se îndoiește de-o iubire de care avea atîta nevoie ; dar eram tot atît de îndurerat cînd vedeam că se încrede în această iubire. Îmi dădeam seama că era mai bună ca mine ; mă disprețuiam, socotindu-mă nedemn de ea. E o groaznică nenorocire să nu fii iubit cînd iubești ; dar e o nenorocire și mai mare să fii iubit cu patimă cînd nu iubești. Viața pe care mi-o pusesem în primejdie pentru Ellénore aș fi dat-o de o mie de ori, numai ca s-o știu fericită fără mine.

Cele șase luni, pe care mi le îngăduise tatăl meu, trecuseră ; trebuia să mă pregătesc de plecare. Ellénore nu se împotrivi, nici nu încercă să obțină o amînare, dar mă făcu să-i făgăduiesc că, după două luni, mă voi întoarce lîngă ea, sau că-i voi îngădui să vină ea la mine. Îi jurai solemn. Ce îndatorire nu mi-aș fi luat în clipa cînd o vedeam luptînd cu ea însăși și stăpînindu-și durerea ? Mi-ar fi putut cere să n-o părăsesc ; în străfundul sufletului simțeam că n-aș fi avut tăria să trec peste lacrimile ei. Îi eram recunoscător că nu folosea puterea pe care o avea asupra mea ; de aceea mi se părea că o iubesc și mai mult. De altfel, și eu mă despărțeam cu o mare părere de rău de această ființă care mi se jertfise cu totul. Există în legăturile care se prelungesc ceva atît de adînc ! Fără să ne dăm seama, ele ajung să facă parte din însăși viața noastră. Cînd sîntem departe hotărîm cu

toată liniștea să le rupem și ni se pare că așteptăm cu nerăbdare ziua în care trebuie să împlinim această hotărîre ; dar cînd vine clipa aceasta, ne cuprinde groaza și, printr-o ciudățenie a bietului nostru suflet, ne despărțim cu o cumplită durere de cei alături de care am stat fără nici o mulțumire.

Cît am lipsit, i-am scris regulat Ellénorei. Mă stăpîneau deopotrivă teama că scrisorile mele o vor îndurera și dorința de a-i zugrăvi numai simțămintele pe care le încercam cu adevărat. Aș fi vrut să-mi ghicească gîndul, dar să-l ghicească fără să sufere ; eram încîntat cînd puteam să înlocuiesc cuvîntul „iubire" prin cuvintele „afecțiune", „prietenie", „devotament" ; dar, dintr-o dată, mi-o închipuiam pe biata Ellénore singură și tristă, fără altă mîngîiere decît aceste scrisori ; și după două pagini reci și bine cumpănite, adăugam în grabă cîteva fraze înflăcărate sau pline de duioșie menite s-o amăgească din nou. Astfel, fără să-i spun niciodată atîtea cuvinte dragi cîte ar fi dorit ea, îi spuneam totdeauna destule ca s-o amăgesc. Ciudată falsitate, a cărei izbîndă se întorcea împotriva mea, îmi prelungea chinul și devenea insuportabilă !

Număram cu îngrijorare zilele, orele care treceau ; aș fi vrut ca timpul să-și încetinească mersul ; tremuram la gîndul că se apropie termenul cînd trebuia să-mi împlinesc făgăduiala. Nu găseam nici un motiv să plec ; nici unul care s-o îndreptățească pe Ellénore de a locui în același oraș cu mine. Poate — fiindcă trebuie să fiu sincer — poate că nici nu doream lucrul acesta. Comparam viața mea de acum, independentă și liniștită, cu viața de neliniște, de tulburare și de frămîntare la care mă osîndea pasiunea ei. Mă simțeam așa de bine liber — să plec de acasă, să revin și iarăși să plec și iarăși să mă ntorc — fără să se ocupe cineva de mine ! În indiferența

celor din jurul meu mă odihneam, ca să zic așa, de oboseala pe care mi-o pricinuise iubirea ei.

Cu toate acestea, nu îndrăzneam să dau de bănuit Ellénorei că aș vrea să renunț la planurile noastre. Ea înțelesese din scrisorile mele că mi-ar fi greu să-l părăsesc pe tata ; de aceea îmi scrise că a început să se pregătească de drum. Multă vreme nu mă împotrivii hotărîrii ei ; nu-i răspundeam nimic precis în această privință. Îi dădeam să înțeleagă vag că aș fi încîntat s-o știu lîngă mine, apoi adăugam : s-o fac fericită ; triste echivocuri, cuvinte încîlcite — obscuritatea lor mă îndurera adînc, dar mă cutremuram la gîndul că ar trebui să le dau un înțeles mai clar ! Mă hotărîi, în sfîrșit, să-i vorbesc deschis ; îmi spuneam că sînt dator s-o fac ; chemai în ajutor conștiința împotriva slăbiciunii mele, gîndul că își va găsi liniștea mă întărea în fața imaginii durerii sale. Mă plimbam cu pași mari prin cameră, rostind cu glas tare ceea ce îmi propuneam să-i mărturisesc. Dar abia așterneam pe hîrtie cîteva rînduri, și îndată îmi schimbam hotărîrea ; îmi cîntăream cuvintele nu după sensul lor, ci după efectul pe care știam că-l vor avea asupra ei ; și o putere supranaturală purtîndu-mi mîna aproape fără voia mea, mă ajută s-o sfătuiesc să-și amîne venirea cu cîteva luni. Nu-i spusesem ceea ce gîndeam. Scrisoarea mea n-avea nici urmă de sinceritate. Motivele pe care le invocam erau slabe, pentru că nu erau cele adevărate.

Răspunsul Ellénorei fu mînios ; era indignată că nu voiam s-o revăd. Ce-mi cerea oare ? Să trăiască necunoscută în preajma mea. De ce m-aș teme de venirea ei, de vreme ce va trăi într-un colț ascuns, în mijlocul unui oraș așa de mare, unde n-o cunoaște nimeni ? Ea îmi jertfise totul : avere, copii, reputație ; nu cerea, în schimbul acestor sacrificii, altă răsplată decît să mă aștepte ca o roabă umilă, să petreacă în fiecare zi cîteva minute

cu mine, să se bucure de clipele pe care aş putea să i le dăruiesc. Se resemnase să trăiască două luni departe de mine nu fiindcă socotise necesar, ci pentru că — pare-se — aceasta era dorinţa mea; şi cînd, în sfîrşit, grămădind anevoie zi peste zi, ajunsese la termenul pe care eu singur îl hotărîsem, îi propuneam să reînceapă acest lung supliciu! Poate că se înşelase, poate că-şi închinase viaţa unui om aspru şi fără suflet; eram stăpîn pe faptele mele, dar nu puteam s-o silesc să sufere, părăsită de cel căruia îl jertfise totul.

Puţin timp după primirea acestei scrisori, Ellénore sosi. Mă înştiinţă de venirea ei. Mă dusei s-o văd, deplin hotărît să-i arăt toată bucuria mea: eram nerăbdător s-o liniştesc şi să-i redau, cel puţin pentru o clipă, fericirea sau tihna. Dar ea era îndurerată; mă privea cu neîncredere; îşi dădea seama numaidecît că în atitudinea mea e ceva forţat; îmi aduse învinuiri care îmi aţîţară mîndria; pentru felul meu de a fi îmi azvîrli cuvinte grele. Mă zugrăvi atît de josnic în slăbiciunea mea, încît m-am răzvrătit împotriva ei mai mult decît împotriva mea. Ne-a cuprins o mîndrie nebună, ne-am spus totul pe faţă, fără cruţări, fără ocoluri. S-ar fi zis că furiile ne aruncau pe unul împotriva celuilalt. Tot ceea ce născocise împotrivă-ne ura cea mai înverşunată ne azvîrleam unul altuia, şi aceste două fiinţe nenorocite, care singure se cunoşteau pe lume, care singure puteau să-şi facă dreptate, să se înţeleagă şi să-şi aline durerea, păreau doi duşmani de neîmpăcat, gata să se sfîşie.

Ne-am despărţit după o scenă de trei ore şi pentru întîia oară în viaţa noastră ne-am despărţit fără să ne explicăm, fără să ne împăcăm. Dar îndată ce plecai de la Ellénore, în locul mîniei de pînă atunci, mă cuprinse o adîncă durere. Eram uluit şi descumpănit de ceea ce se întîmplase. Îmi repetam propriile cuvinte şi nu-mi venea

să cred că le-am rostit; nu înțelegeam cum de-am putut să mă port astfel și căutam să-mi explic cauza acestei rătăciri.

Era tare tîrziu; nu îndrăzneam să mă întorc la Ellénore. Mă hotărîi s-o văd a doua zi dis-de-dimineață și pornii spre casă. Aici găsii mulți invitați; îmi fu ușor, într-atîta lume, să stau deoparte și să-mi ascund tulburarea. Cînd rămaserăm singuri, tatăl meu îmi zise:

— Mi se spune că fosta metresă a contelui de P. a sosit în oraș. Ți-am lăsat totdeauna o largă libertate și n-am vrut să știu nimic în privința legăturilor tale; dar nu se cuvine ca la vîrsta ta să ai o amantă recunoscută și te anunț că am luat măsuri pentru a o îndepărta de aici.

Sfîrșind aceste cuvinte, plecă.

Îl urmai pînă în camera lui; îmi făcu semn să mă retrag.

— Tată, îi spusei, Dumnezeu mi-e martor că aș vrea s-o știu fericită și că m-aș învoi, cu prețul acesta, să n-o mai văd niciodată; dar ia seama ce faci: crezînd că mă desparți, se poate întîmpla să mă legi de ea pe veci!

Chemai numaidecît un servitor care mă însoțise în călătoriile mele și care cunoștea legăturile mele cu Ellénore. Îl însărcinai să descopere numaidecît, dacă se poate, care erau măsurile de care îmi vorbise tata. După două ore, servitorul se întoarse. Secretarul tatălui meu îi mărturisise în cea mai mare taină că Ellénore trebuia să primească a doua zi porunca de a părăsi orașul.

— Ellénore alungată! strigai, alungată în mod rușinos! Ea, care n-a venit aici decît pentru mine, ea, a cărei inimă am sfîșiat-o, ea, pe care, fără milă, am văzut-o plîngînd! Unde-și va odihni capul, nenorocita, rătăcind singură într-o lume a cărei stimă eu i-am răpit-o? Cui

își va spune durerea? Într-o clipă mă hotărîi. Cumpărai pe omul care mă slujea; îl încărcai de aur și făgăduieli. Poruncii ca dimineața, la șase ceasuri, o diligență să mă aștepte în marginea orașului. Făceam nenumărate planuri de unire veșnică cu Ellénore: o iubeam mai mult decît oricînd; mă întorceam cu toată inima la ea; eram mîndru că pot s-o ocrotesc. Abia așteptam s-o îmbrățișez; iubirea îmi umplea iarăși sufletul; simțeam o înfierbîntare a capului, a inimii, a simțurilor, care îmi agita întreaga ființă. Dacă în clipa aceea Ellénore ar fi vrut să se despartă de mine, aș fi murit la picioarele ei, numai ca s-o păstrez.

Se lumină de ziuă; alergai la Ellénore. Toată noaptea plînsese; mai era încă în pat; avea ochii umezi și părul răvășit; apariția mea o surprinse.

— Haide, spusei, trebuie să plecăm. Voi să-mi răspundă. — Să mergem, continuai eu. Mai ai oare pe lume alt ocrotitor, alt prieten decît pe mine? Brațele mele nu sînt un singur adăpost? Ea se împotrivea. — Am motive puternice, adăugai, pe care nu ți le pot spune. În numele cerului, haidem! și o trăsei după mine. Pe drum o mîngîiam neîncetat, o strîngeam la piept, nu răspundeam întrebărilor ei decît prin îmbrățișări. În cele din urmă, i-am mărturisit că, bănuind intenția tatălui meu de a ne despărți, mi-am dat seama că fără ea nu voi putea fi fericit; că vreau să-i închin viața și să ne legăm pentru totdeauna. La început îmi arătă o recunoștință fără margini, dar numaidecît întrezări oarecare nepotriviri în cele ce-i spusesem. Stăruind îndelung, îmi smulse adevărul; bucuria pieri și fața i se întunecă.

— Adolphe, îmi răspunse ea, te amăgești singur; ești generos, te jertfești pentru mine, fiindcă sînt prigonită; crezi că mă iubești, dar n-ai decît un sentiment de milă.

Pentru ce a rostit aceste cuvinte nefericite ? Pentru ce mi-a dezvăluit taina, pe care voiam să n-o cunosc ? M-am străduit s-o liniştesc şi poate că am izbutit ; dar adevărul îmi străpunsese sufletul ; amăgirea încetase ; eram hotărît să duc această jertfă pînă la capăt, dar nu mai eram deloc fericit ; şi acum sălăşluia în mine un gînd, pe care iarăşi eram silit să-l tăinuiesc.

CAPITOLUL VI

CÎND AM AJUNS LA GRANIȚĂ, i-am scris tatălui meu. Scrisoarea era respectuoasă, dar plină de amărăciune. Îl învinuiam că, vrînd să sfărîme legăturile mele, le strînsese și mai tare. Îl anunțam că n-o voi părăsi pe Ellénore decît atunci cînd, avînd o situație satisfăcătoare, nu va mai avea nevoie de mine. Îl rugam să nu mă silească, înverșunîndu-se împotriva ei, să rămîn pentru totdeauna legat de ea. Așteptam răspunsul lui, pentru ca — apoi — să hotărăsc unde să ne așezăm. „*Ai douăzeci și patru de ani*, îmi răspunse el; *nu voi întrebuința împotriva ta o putere care de-aici înainte ia sfîrșit și pe care, de altfel, n-am folosit-o niciodată; voi ascunde chiar, cît îmi va sta în putință, ciudata ta purtare; voi răspîndi zvonul că ai plecat din*

porunca mea și pentru treburile mele. Voi acoperi în modul cel mai larg cheltuielile pe care le vei face. În curînd îți vei da singur seama că nu aceasta e viața pe care s-ar cuveni s-o duci. Obîrșia, talentul, averea ta ți-ar fi asigurat în lume alt rost decît acela de tovarăș al unei femei fără patrie și fără cămin. De altfel, scrisoarea ta îmi dovedește de pe-acum că nu ești mulțumit de tine. Gîndește-te că nu vei folosi nimic prelungind o stare de lucruri care te face să roșești. Îți risipești zadarnic cei mai frumoși ani ai tinereții, și această pierdere e ireparabilă.“

Scrisoarea tatălui meu îmi înfipse mii de cuțite în inimă. De nenumărate ori îmi spusesem singur ceea ce-mi scria el acum ; de nenumărate ori mă rușinasem de viața mea, care se scurgea în umbră și în trîndăvie. Aș fi preferat să mă învinuiască, să mă amenințe ; mi-aș fi făcut o falä împotrivindu-mă și aș fi simțit nevoia să-mi adun puterile, ca s-o apăr pe Ellénore de primejdiile care ar fi copleșit-o. Dar n-o amenința nici o primejdie, iar eu eram cu totul liber ; și această libertate mă făcea să îndur cu mai multă anevoință jugul, pe care singur mi-l alesesem.

Ne-am statornicit la Caden, un orășel din Boemia. Îmi spuneam necontenit că, de vreme ce luasem asupra mea răspunderea soartei Ellénorei, nu se cuvenea s-o fac să sufere. Astfel izbuteam să-mi ascund gîndurile ; înăbușeam în mine pînă și cele mai mici semne de nemulțumire și mă străduiam din răsputeri să-mi creez o veselie, care să învăluie adînca mea tristețe. Truda aceasta avu asupră-mi urmări nebănuite. Sîntem niște făpturi atît de schimbătoare, încît ajungem să trăim cu adevărat pînă și simțămintele pe care le simulăm. Sufe-

rințele pe care le ascundeam, le uitam în parte. Glumele mele neîntrerupte îmi împrăștiau mîhnirea, iar duioșia cu care o înconjuram pe Ellénore îmi răspîndea în suflet o dulce tulburare, care semăna aproape cu iubirea.

Cînd și cînd, mă împresurau amintiri stînjenitoare. În singurătate aveam clipe de neliniște ; făuream nenumărate planuri bizare, ca să scap dintr-o dată din cercul în care mă rătăcisem. Dar alungam asemenea gînduri ca pe niște visuri rele ; Ellénore părea fericită ; puteam oare să-i tulbur fericirea ? Aproape cinci luni trecură în felul acesta.

Într-o zi, o văzui pe Ellénore tulburată, încercînd să-mi tăinuiască un gînd care o frămînta. După multe stăruințe din parte-mi, mă sili să-i făgăduiesc că nu mă voi împotrivi hotărîrii pe care-o luase și-mi mărturisi că domnul de P. îi scrisese : cîștigase procesul, își aducea aminte cu recunoștință de serviciile pe care ea i le adusese și de legătura lor de zece ani de zile. Îi oferea jumătate din averea lui, nu ca să reia viața laolaltă, ceea ce nu mai era cu putință, ci cu condiția de a părăsi pe omul nerecunoscător și perfid care-i despărțise.

— I-am răspuns, îmi zise ea. Se înțelege că am refuzat.

Înțelegeam prea bine. Eram înduioșat și totodată disperat de noua jertfă pe care mi-o făcea Ellénore. Cu toate acestea, nu îndrăznii să-i fac nici o obiecție : încercările mele în privința aceasta fuseseră totdeauna atît de zadarnice ! Plecai de lîngă ea ca să cuget ce-mi rămînea de făcut. Vedeam limpede că legăturile noastre trebuiau să se rupă. Ele erau dureroase pentru mine și păgubitoare pentru ea. Numai eu o împiedicam să-și redobîndească o situație convenabilă și acea stimă pe care, după moravurile din lumea bună, bogăția o aduce mai

curînd sau mai tîrziu; eram singura opreliște între ea și copiii ei; nu mai aveam nici o scuză față de mine însumi. Dacă mă potriveam ei și de data aceasta, ar fi fost din parte-mi nu un act de generozitate, ci de vinovată slăbiciune. Făgăduisem tatălui meu că voi fi liber în clipa cînd Ellénore nu va mai avea nevoie de mine. Venise, în sfîrșit, timpul să-mi aleg o profesie, să încep o viață de muncă, să cîștig stima oamenilor, să-mi folosesc, pentru o țintă înaltă, însușirile. M-am întors la Ellénore, încredințat că am luat nestrămutata hotărîre de-a o sili să nu respingă propunerile contelui de P. și decis să-i mărturisesc, dacă va fi nevoie, că n-o mai iubesc.

— Draga mea, îi spusei, putem să luptăm cîtva timp împotriva soartei, dar pînă la urmă, trebuie să ne supunem. Legile orînduirii omenești sînt mai puternice decît voința oamenilor; simțămintele cele mai stăpînitoare se sfarmă în fața fatalității împrejurărilor. Zadarnic se încăpățînează cineva să nu urmeze decît îndemnurile sufletului; mai curînd sau mai tîrziu, ești silit să asculți glasul rațiunii. Nu pot să te silesc să rămîi mai departe într-o situație deopotrivă de nevrednică de dumneata, ca și de mine; nu pot s-o fac nici față de dumneata, nici față de mine. Pe măsură ce-i vorbeam, fără s-o privesc, simțeam că ideile îmi apar tot mai nelămurite și că hotărîrea îmi slăbește. Voii să-mi adun puterile și-i spusei cu glas precipitat: — Voi fi totdeauna prietenul dumitale; voi avea totdeauna pentru dumneata cel mai adînc simțămînt. Acești doi ani, cît a dăinuit legătura noastră, nu mi se vor șterge niciodată din amintire; ei vor fi totdeauna cea mai frumoasă epocă din viața mea. Dar iubirea, această înflăcărare a simțurilor, această beție fără de voie, această uitare a tuturor preocupărilor, a tuturor îndatoririlor, eu n-o mai am, Ellénore.

Am aşteptat îndelung răspunsul, fără să ridic ochii către ea. Tîrziu, cînd am privit-o, era împietrită ; contempla obiectele din jurul ei de parcă nu le-ar fi recunoscut ; o luai de mînă : era îngheţată. Mă respinse :

— Ce mai vrei de la mine ? îmi zise. Nu sînt oare singură, singură în tot universul, singură, fără nici o fiinţă care să mă înţeleagă ? Ce ai să-mi mai spui ? Nu mi-ai spus tot ? Nu s-a sfîrşit totul, pentru totdeauna ? Lasă-mă, du-te... Nu este asta dorinţa ta ?

Voi să plece ; se clătină ; încercai s-o sprijin, dar căzu fără cunoştinţă la picioarele mele ; o ridicai, o îmbrăţişai, o readusei la viaţă.

— Ellénore, îi strigai, vino-ţi în fire, vino lîngă mine ; te iubesc cu toată puterea iubirii mele şi cu toată duioşia. Adineauri te-am minţit, numai ca să te poţi hotărî în deplină libertate. Credulitate a inimii omeneşti, cît de inexplicabilă eşti ! Aceste cuvinte simple, dezminţind tot ce-i spusesem mai înainte, îi dădură viaţă şi încredere ; mă sili să i le repet de mai multe ori ; părea că respiră cu nesaţ. Îmi dădu crezare ; se îmbătă iarăşi cu iubirea ei, care credea că e a amîndurora ; întări răspunsul ei către contele de P. şi mă trezii mai încătuşat decît oricînd.

Trei luni mai tîrziu, Ellénore avu din nou putinţa de a-şi schimba viaţa. Una din acele răsturnări, obişnuite în republicile frămîntate de diferite facţiuni politice, chemă pe tatăl ei în Polonia, unde îşi recăpătă averea. Deşi abia îşi cunoştea fiica, pe care mama ei o adusese în Franţa la vîrsta de trei ani, dorea s-o aibă lîngă sine. Zvonuri despre împrejurările prin care trecuse Ellénore răzbătuseră vag pînă în Rusia unde el locuise în tot timpul exilului. Ellénore era unicul lui copil, dar el se temea de singurătate şi ar fi vrut să aibă pe cineva care să-i poarte de grijă : căută deci să afle unde locuia fi-

ică-sa şi, îndată ce află, o chemă grabnic la el. Ea nu putea să iubească cu adevărat un tată pe care nu-şi amintea măcar să-l fi văzut. Îşi da seama totuşi că era datoare să i se supună ; în felul acesta asigura copiilor ei o mare avere şi-şi recăpăta ea însăşi rangul pe care i-l răpiseră nenorocirile vieţii şi purtarea avută ; dar îmi mărturisi cu hotărîre că nu va pleca în Polonia decît însoţită de mine.

— Nu mai sînt, îmi spuse ea, la vîrsta cînd sufletul ţi se deschide în faţa impresiilor noi. Tatăl meu e pentru mine un necunoscut. Dacă rămîn aici, alţii se vor grăbi să-l înconjoare, iar el va fi tot aşa de fericit. Copiii mei vor moşteni averea contelui de P. Ştiu bine că toţi mă vor învinui, voi fi socotită o fiică nerecunoscătoare şi o mamă aproape nesimţitoare ; dar am suferit prea mult ; nu mai sînt atît de tînără încît părerea lumii să aibă vreo înrîurire asupra mea. Dacă hotărîrea mea e oarecum aspră, numai dumneata, Adolphe, eşti de vină. Dacă aş putea să-mi fac iluzii în privinţa dumitale, m-aş învoi — poate — să lipsesc cîtăva vreme, cu o părere de rău, pe care ar micşora-o perspectiva unei reîntîlniri plăcute şi trainice, dar dumneata abia aştepţi să mă ştii la două sute de leghe depărtare, mulţumită şi liniştită, în mijlocul familiei mele şi în bogăţie. Îmi vei scrie în privinţa asta scrisori chibzuite, pe care le văd de pe acum ; ele mi-ar sfîşia inima ; nu vreau să înfrunt această primejdie. Nu am mîngîierea de a putea să-mi spun că, prin jertfa întregii mele vieţi, am izbutit să trezesc în dumneata simţămîntul pe care-l merit ; dar oricum, dumneata ai primit această jertfă. Atitudinea dumitale rigidă şi legăturile noastre secătuite de viaţă mă fac să sufăr îndeajuns ; suport aceste suferinţe la care dumneata însuţi mă supui ; nu vreau să mai înfrunt şi altele, pe care singură mi le-aş crea.

Era în vocea și în tonul Ellénorei ceva aspru, violent, care vestea mai degrabă o hotărîre neînduplecată, decît o tulburare adîncă sau înduioșătoare. De cîtăva vreme, cînd avea să-mi ceară ceva, intra de la început într-o stare de iritare, ca și cînd m-aș fi împotrivit rugăminții ei. Ea îmi hotăra ce am de făcut, dar știa că eu cugetam tocmai dimpotrivă. Ar fi vrut să pătrundă în sanctuarul tainic al gîndurilor mele, ca să zdrobească acea împotrivire surdă care o făcea să se revolte împotriva mea. I-am vorbit de situația mea, de dorința tatălui meu, de propria mea dorință ; mă cuprinsese mînia. Ellénore a rămas neînduplecată. Am vrut să-i reînvii generozitatea, ca și cînd iubirea n-ar fi, dintre toate sentimentele, cel mai egoist și, prin urmare, cînd e rănită, cel mai puțin generos. Încercai, printr-o străduință ciudată, s-o înduioșez față de nenorocirea prin care treceam, rămînînd lîngă ea ; nu izbutii decît s-o exasperez. Îi făgăduii că voi veni s-o văd în Polonia ; dar în făgăduințele acestea, făcute fără înflăcărare și fără uitare de sine, ea nu văzu decît graba de-a o părăsi.

Trecuse un an de cînd ședeam la Caden, fără să se fi schimbat nimic între noi. Cînd Ellénore mă găsea posomorît sau trist, se simțea mai întîi îndurerată, apoi jignită și, prin imputările ei, îmi smulgea mărturisirea oboselii, pe care aș fi vrut s-o tăinuiesc. La rîndul meu, cînd Ellénore părea mulțumită, mă înfuriam văzînd-o că se bucură de o situație pe care o plăteam cu prețul fericirii mele și îi tulburam această scurtă bucurie cu insinuări care îi lămureau adevărata mea stare sufletească. Ne atacam, deci, cînd unul, cînd altul, aruncîndu-ne fraze piezișe, pentru ca după aceea să ne refugiem în protestări de ordin general, în vagi justificări și apoi să ne afundăm în tăcere. Căci amîndoi știam atît de bine ce aveam să ne spunem încît preferam să tăcem, ca să

nu auzim mereu acelaşi şi acelaşi lucru. Cîteodată unul din noi ar fi vrut să cedeze, dar pierdeam clipa prielnică de a ne apropia unul de altul. Sufletele noastre bănuitoare şi îndurerate nu se mai întîlneau.

Mă întrebam adesea de ce rămîn într-o situaţie atît de dureroasă; îmi răspundeam că, dacă aş pleca de lîngă Ellénore, ea m-ar urma şi i-aş pricinui un nou sacrificiu. Mi-am spus în cele din urmă că trebuie să-i dau o ultimă satisfacţie şi că nu va putea să-mi mai ceară nimic, după ce-o voi readuce în mijlocul familiei sale. Eram gata să-i spun că o voi însoţi în Polonia, cînd primii ştirea că tatăl ei a murit subit. O lăsase singura lui moştenitoare, dar testamentul era contrazis de unele scrisori posterioare testamentului, de care, rude îndepărtate ameninţau că se vor servi. Ellénore, cu toate că avea puţine legături cu tatăl ei, fu adînc îndurerată de moartea lui: se învinuia că-l părăsise. Puţin după aceea, mă învinui pe mine pentru greşeala ei.

— M-ai împiedicat, îmi spuse ea, să-mi îndeplinesc o datorie sfîntă. Acum nu e vorba decît de averea mea: ţi-aş jertfi-o cu atît mai uşor. Dar, desigur, nu pot merge singură într-o ţară în care nu voi găsi decît duşmani.

— N-am vrut, îi răspunsei, să te împiedic a-ţi împlini vreo îndatorire; îţi mărturisesc însă că aş fi dorit să binevoieşti a te gîndi că şi mie mi-e groaznic de greu să nu-mi îndeplinesc obligaţiile pe care le am; dreptatea aceasta n-am putut s-o dobîndesc de la dumneata. Mă închin, Ellénore; interesele dumitale sînt mai puternice decît orice! Plecăm împreună cînd vrei.

Într-adevăr, am plecat. Plăcerile călătoriei, noutatea locurilor, eforturile pe care le făceam aduceau cînd şi cînd între noi resturi din intimitatea de odinioară. Îndelunga obişnuinţă a unuia cu celălalt, împrejurările felurite prin care trecuserăm amîndoi, legaseră de fiecare

cuvînt, aproape de fiecare gest, amintiri care ne întorceau deodată în trecut şi ne copleşeau de o duioşie fără de voie, cum fulgerele trec prin noapte fără s-o împrăştie. Trăiam, ca să zic aşa, dintr-un fel de memorie a inimii, destul de puternică pentru ca gîndul despărţirii să ne pară dureros, prea slabă însă ca să fim fericiţi împreună. Mă lăsam în voia acestei înduioşări, ca să mă odihnesc, după obişnuitele clipe de constrîngere. Aş fi vrut să-i dau Ellénorei mărturii de iubire care s-o mulţumească ; uneori îi spuneam, ca în alte dăţi, cuvinte de dragoste ; dar duioşia şi cuvintele acestea erau ca acele frunze veştede, decolorate, care, ca o ultimă rămăşiţă a unei vegetaţii defuncte, cresc fără viaţă pe crengile unui copac smuls din rădăcini.

CAPITOLUL VII

ÎNDATĂ CE SOSI, ELLÉNORE redobîndi folosința bunurilor care îi erau disputate, cu obligația însă de a nu dispune de ele decît după terminarea procesului. Se statornici la una din proprietățile tatălui ei. Tatăl meu, care nu-mi vorbea niciodată pe față în scrisorile sale, se mulțumi și de data aceasta să le umple cu obiecțiuni ocolite împotriva călătoriei mele. „*M-ai înștiințat*, spunea el, *că nu vei pleca. Mi-ai arătat pe larg toate motivele care te făceau să rămîi și tocmai de aceea eram deplin încredințat că vei pleca. Nu pot decît să te plîng că, deși ai o fire independentă, faci totdeauna ceea ce nu vrei. De altfel, nu judec o situație pe care o cunosc destul de puțin. Pînă acum credeam că o ocrotești pe Ellénore și, în această privință, era în pur-*

tarea ta ceva nobil, ce-ți înălța sufletul, oricare ar fi fost ființa de care erai legat. Astăzi legăturile dintre voi nu mai sînt aceleași; n-o mai ocrotești tu pe Ellénore, ci ea pe tine; locuiești la ea, ești un străin, pe care ea îl introduce în familia ei. Nu mă rostesc de fel în privința situației pe care ți-ai ales-o, dar cum aceasta ar putea să-ți pricinuiască neplăceri, aș vrea să ți le micșorez atît cît îmi stă în putință. Am scris baronului de T., ministrul nostru în țara unde te afli, rugîndu-l să-ți acorde sprijinul său; nu știu dacă vei înțelege să te folosești de această înlesnire; socotește-o ca dovada sîrguinței mele, și nu ca o știrbire adusă independenței tale, pe care ai știut totdeauna s-o aperi cu succes împotriva tatălui tău.“

Am înăbușit în mine reflecțiile pe care mi le stîrnea acest fel de a-mi scrie. Moșia unde locuiam cu Ellénore era situată la o mică distanță de Varșovia; m-am dus în oraș la baronul de T. M-a primit cu prietenie, m-a întrebat pentru ce am venit în Polonia și ce planuri am; nu prea știam ce să-i răspund. După o conversație stînjenitoare de cîteva minute, baronul îmi spuse:

— Am să-ți vorbesc deschis. Cunosc motivele care te-au adus în țara aceasta; tatăl dumitale mi le-a comunicat; îți mărturisesc chiar că le înțeleg; nu există om care, cel puțin o dată în viață, să nu fi fost chinuit de dorința de a rupe o legătură nepotrivită și de teama de a nu o îndurera pe femeia pe care a iubit-o. Tinerețea, cu lipsa ei de experiență, acordă o importanță exagerată dificultăților unei asemenea situații; îi place să ia drept adevărate toate acele demonstrații de durere, care în lumea slabă și pasionată a femeilor înlocuiesc toate mijloacele forței și ale înțelepciunii. Inima suferă, dar amorul-propriu e mulțumit; și același om, care de bună-credință își închipuie că se jertfește disperării pe care a

pricinuit-o, de fapt nu se sacrifică decît iluziilor propriei sale vanităţi. Între aceste femei pasionate, de care e plină lumea întreagă, nu găseşti una singură care să nu strige că, părăsind-o, o vei ucide ; toate însă trăiesc mai departe şi se consolează... Am vrut să-l întrerup. — Iartă-mă, tinere prieten, îmi spuse el, dacă îţi vorbesc aproape fără cruţare, dar bunele aprecieri pe care le-am auzit în privinţa dumitale, însuşirile ce se întrezăresc în dumneata, profesia pe care ar trebui s-o urmezi, toate acestea laolaltă mă obligă să nu-ţi ascund nimic. Îţi citesc în suflet, fără voia dumitale şi mai bine decît dumneata însuţi ; nu mai eşti îndrăgostit de femeia care te domină şi care te tîrăşte după ea ; dacă ai mai iubi-o, n-ai fi venit la mine. Ştiai că tatăl dumitale mi-a scris ; ţi-era uşor să prevezi ce aveam să-ţi spun ; şi n-ai fost supărat de fel auzind din gura mea argumente pe care dumneata singur ţi le repeţi neîncetat, dar totdeauna zadarnic. Reputaţia Ellénorei e departe de a fi neştirbită.

— Să sfîrşim, vă rog, îi răspunsei, această discuţie inutilă. Împrejurări nenorocite au putut să hotărască soarta Ellénorei în primii ani de viaţă ; ea poate fi judecată rău, dacă ne luăm după aparenţe înşelătoare ; dar o cunosc de trei ani şi nu există pe suprafaţa pămîntului un suflet mai ales, o fire mai nobilă, o inimă mai curată şi mai generoasă.

— Crede ce vrei, răspunse el, dar acestea sînt nuanţe pe care lumea nu le pătrunde. Faptele sînt sigure, sînt cunoscute de toţi ; împiedicîndu-mă să ţi le amintesc, crezi că le vei nimici ? Ascultă, urmă el, în viaţă trebuie să ştii ce vrei. Te vei căsători cu Ellénore ?

— Hotărît nu, strigai eu ; de altfel, nici ea n-a dorit lucrul acesta.

— Atunci ce vrei să faci ? Ellénore are cu zece ani mai mult ca dumneata ; acum ai douăzeci şi şase ; îi

vei purta de grijă încă zece ani ; ea va îmbătrîni ; şi dumneata vei ajunge la mijlocul vieţii, fără să fi început nimic, fără să fi săvîrşit ceva care să te mulţumească. Pe dumneata te va cuprinde plictiseala ; pe Ellénore ciuda. Ea îţi va fi, zi de zi, mai puţin plăcută ; dumneata îi vei fi, zi de zi, mai necesar ; şi descendentul unei familii ilustre, dispunînd de o mare avere şi avînd o inteligenţă aleasă, îşi va sfîrşi viaţa vegetînd într-un colţ al Poloniei, uitat de prieteni, pierdut pentru glorie şi chinuit de o femeie care, orice ai face dumneata, nu va fi niciodată mulţumită. Nu mai adaug decît un cuvînt şi nu vom mai reveni niciodată asupra acestei chestiuni, care te stinghereşte. Toate căile îţi sînt deschise : literele, armele, administraţia de stat ; poţi năzui la cea mai strălucită căsătorie, eşti făcut să te ridici cît de sus ; adu-ţi aminte, însă, că între dumneata şi orice succes e un obstacol de neînlăturat şi că acest obstacol este Ellénore.

— Am crezut de datoria mea, domnule, i-am răspuns, să te ascult în tăcere ; trebuie să-ţi mărturisesc însă că nu m-ai clintit deloc din hotărîrea mea. Nimeni, afară de mine — o spun încă o dată — nu poate s-o judece pe Ellénore ; nimeni nu preţuieşte îndeajuns temeinicia simţămintelor şi profunzimea cugetului ei. Atîta vreme cît va avea nevoie de mine, voi rămîne lîngă ea. Nici un succes în viaţă n-ar putea să mă mîngîie, dacă aş părăsi-o în nefericirea ei ; şi chiar dacă ar trebui să nu fac în viaţă altceva decît să-i slujesc drept reazim, s-o susţin în suferinţele ei, s-o înconjur cu toată dragostea mea împotriva nedreptăţii unei lumi care nu ştie s-o preţuiască, tot voi fi încredinţat că nu mi-am pierdut viaţa fără de folos.

Sfîrşind aceste cuvinte, am plecat ; dar cine ar putea să-mi explice prin ce nestatornicie a sufletului meu sentimentul care mă făcuse să le rostesc se mistuise înainte

chiar de-a le fi spus pînă la capăt ? M-am întors pe jos, ca să amîn revederea cu Ellénore, căreia cu o clipă mai înaintea îi luasem apărarea ; am străbătut în grabă orașul ; abia așteptam să fiu singur.

Ajuns în mijlocul cîmpului, am încetinit pasul ; nenumărate gînduri mă copleșiră. Acele cuvinte dureroase : „între dumneata și orice succes e un obstacol de neînlăturat, și acest obstacol este Ellénore“, îmi răsunau mereu în urechi. Aruncai o lungă și tristă privire asupra timpului, care trecuse și care nu se va mai întoarce niciodată ; îmi aminteam speranțele mele tinerești, încrederea cu care odinioară îmi închipuiam că poruncesc viitorului, elogiile aduse primelor mele încercări, zorile faimei pe care le văzusem strălucind și mistuindu-se. Repetam numele cîtorva colegi de studii, pe care altădată îi privisem cu un măreț dispreț, dar care acum, numai printr-o muncă stăruitoare și printr-o viață rînduită, mă lăsaseră cu mult în urmă pe drumul succesului, al prețuirii și al gloriei ; această stare de totală inactivitate mă înăbușea. După cum avarii văd în bogățiile adunate toate bunurile pe care le-ar fi putut cumpăra cu aceste bogății, eu vedeam în Ellénore ființa care mă împiedicase să obțin toate izbînzile la care aș fi putut să năzuiesc. Și nu regretam doar o singură carieră pierdută ; pentru că nu încercasem nici una, le regretam pe toate. Fiindcă nu-mi încercasem niciodată puterile, mi le închipuiam nemărginite și le blestemam : aș fi vrut ca natura să mă fi plămădit slab și mediocru, ca să scap cel puțin de remușcarea de a fi decăzut prin propria mea voință. Orice laudă, orice recunoaștere a inteligenței și a cunoștințelor mele mi se părea o chinuitoare învinuire : aveam impresia că lumea admiră brațele vînjoase ale unui atlet pus în lanțuri în fundul unei temnițe. Cînd voiam să-mi stîrnesc iarăși curajul, cînd îmi spuneam că epoca activității n-a trecut

încă, imaginea Ellénorei îmi răsărea în față, ca o fantomă, și mă arunca iarăși în neant; aveam împotriva ei porniri de furie, și, printr-o ciudată îmbinare de sentimente, furia aceasta nu micșora de fel groaza pe care mi-o pricinuia gîndul că aș putea s-o mîhnesc.

Sufletul meu, obosit de aceste simțăminte amare, își căută deodată refugiul în alte simțăminte, cu totul opuse. Cele cîteva cuvinte aruncate la întîmplare de baronul de T., în legătură cu posibilitatea unei căsătorii plăcute și liniștite, mă ajutară să-mi făuresc idealul unei soții. Cugetam la liniștea, la considerația și chiar la independența pe care mi le-ar oferi o astfel de viață; fiindcă lanțurile pe care le tîram după mine de atîta timp mă înrobeau de o mie de ori mai mult decît o legătură recunoscută și oficială. Îmi închipuiam bucuria tatălui meu; simțeam o dorință nestăpînită de a-mi relua, în țara mea și în mijlocul celor deopotrivă cu mine, locul ce mi se cuvenea; printr-o purtare austeră și ireproșabilă, mă vedeam înfruntînd deopotrivă osînda pe care răutatea rece și ușuratică o rostise împotriva mea, ca și imputările cu care m-ar fi copleșit Ellénore.

„Ea mă învinuiește fără încetare, îmi spuneam, că sînt aspru, nerecunoscător și neîndurat. A! dacă cerul mi-ar fi dăruit o femeie pe care orînduirea socială să-mi îngăduie a o recunoaște în fața lumii și pe care tatăl meu s-o poată primi ca pe fiica lui, fără să se simtă rușinat, aș fi fost nespus de fericit s-o fac fericită. Sensibilitatea, pe care oamenii nu mi-o recunosc pentru că e îndurerată și jignită, această sensibilitate căreia i se cer într-un chip poruncitor dovezi pe care sufletul meu nu le poate da față de atîta furie și de atîtea amenințări, ce bucuros aș fi fost să i-o mărturisesc unei ființe iubite, tovarășa unei vieți tihnite și respectate! Ce n-am făcut pentru Ellénore? Pentru ea mi-am părăsit țara și fa-

milia ; pentru ea am mîhnit sufletul bătrînului meu tată, care suferă și azi departe de mine ; pentru ea trăiesc în aceste locuri, unde tinerețea mi se irosește singuratică, fără slavă, fără onoruri și fără nici o bucurie ; toate sacrificiile acestea, făcute fără să fiu obligat și fără s-o iubesc, nu dovedesc oare ce-aș fi fost în stare să fac din datorie și din iubire ? Dacă mă tem atît de mult de durerea unei femei, care mă stăpînește numai prin suferința ei, cu cîtă grijă aș îndepărta orice mîhnire, orice suferință de ființa căreia aș putea să mă jertfesc cu fruntea sus, fără remușcări și fără șovăiri ! Atunci aș fi într-adevăr un alt om ! Această amărăciune, care mi se reproșează ca o crimă, pentru că nimeni nu-i cunoaște cauza, cît de repede s-ar împrăștia ! Cît de recunoscător aș fi cerului și cît de binevoitor cu oamenii !"

Spunîndu-mi toate acestea, ochii mei se umpleau de lacrimi ; nenumărate amintiri îmi copleșeau năvalnic sufletul, dar din cauza legăturii mele cu Ellénore toate îmi deveniseră groaznice. Tot ce-mi reamintea copilăria, locurile unde îmi petrecusem primii ani ai vieții, tovarășii celor dintîi jocuri, bătrînii care mă copleșiseră cu cele dintîi dovezi de dragoste, totul mă rănea, totul mă îndurera ; eram silit să alung, ca pe niște gînduri vinovate, imaginile cele mai atrăgătoare, dorințele cele mai firești. Tovarășa, pe care închipuirea mea o făurise deodată, se unea — dimpotrivă — cu toate aceste imagini și-mi întărea toate aceste dorințe ; se întovărășea cu mine la toate îndatoririle, la toate plăcerile, la toate înclinările mele ; ea lega viața de azi cu acel timp al tinereții mele, cînd speranța îmi desfășura în față un viitor atît de vast, timp de care Ellénore mă despărțise printr-o prăpastie. Cele mai mici amănunte, cele mai mici lucruri mi se înfățișau în minte ; revedeam vechiul castel în care locuisem cu tatăl meu, copacii care îl înconjurau, rîul

care scălda temelia zidurilor, munţii care mărgineau orizontul ; toate aceste lucruri îmi păreau atît de apropiate, atît de pline de viaţă, incît îmi pricinuiau o înfiorare pe care abia o suportam, iar închipuirea mea aşeza alături de ele o făptură tînără şi nevinovată, care le înfrumuseţa şi le însufleţea prin speranţa ce-mi dădea. Rătăceam cufundat în visurile acestea, fără nici o ţintă, fără să-mi spun că trebuie să mă despart de Ellénore, avînd despre realitate numai o idee slabă şi nelămurită, ca un om copleşit de suferinţe, căruia somnul i-a adus mîngîierea unui vis şi care presimte că visul se va sfîrşi. Deodată, zării castelul Ellénorei, de care mă apropiasem fără să-mi dau seama ; mă oprii şi apucai pe-un alt drum ; eram fericit că pot amîna clipa cînd îi voi auzi din nou glasul.

Lumina scădea ; cerul era senin ; cîmpul era pustiu ; munca încetase ; oamenii lăsau natura în pacea ei deplină. Gîndurile mele luară, încetul cu încetul, un colorit mai grav, mai aspru. Umbrele nopţii care se împînzeau clipă cu clipă, tăcerea nemărginită care mă înconjura, întreruptă numai de zgomote rare şi îndepărtate, îmi aduseră în suflet un sentiment mai liniştit, mai solemn. Privirile îmi rătăceau spre zarea cenuşie, ale cărei margini nu le mai puteam zări şi care îmi dădea astfel senzaţia imensităţii. De multe ori nu mai simţisem ceva asemănător : veşnic cufundat în gîndurile mele, cu ochii aţintiţi numai asupra situaţiei în care mă aflam, ajunsesem cu totul străin oricărei idei generale ; nu mă gîndeam decît la Ellénore şi la mine ; la Ellénore, care nu-mi stîrnea decît un sentiment de milă şi de oboseală, şi la mine, pentru care nu mai aveam nici o urmă de respect. Mă ghemuisem, ca să zic aşa, într-un nou fel de egoism, un egoism lipsit de curaj, nemulţumit şi umilit ; acum eram bucuros că mă trezeam la altfel de gînduri şi că îmi regăseam puterea de a uita de mine, ca să

mă pot lăsa în voia reflecţiilor desprinse de realitate: sufletul meu se ridica parcă dintr-o lungă şi ruşinoasă decădere.

Astfel trecu aproape toată noaptea. Umblam la întîmplare; am străbătut cîmpii, păduri, cătune, unde totul sta în neclintire. Din cînd în cînd, zăream, în cîte o căsuţă îndepărtată, o lumină slabă care străpungea întunericul. „Acolo, îmi spuneam, acolo poate vreun nefericit se frămîntă de durere, sau luptă cu moartea, taină de nelămurit de care oamenii, cu toată experienţa lor de fiecare zi, nu s-au pătruns încă; sfîrşit sigur, care nici nu ne mîngîie, nici nu ne linişteşte, gînd care ne tulbură necontenit şi ne înspăimîntă o singură dată! Şi eu de asemeni, îmi ziceam mai departe, mă las pradă acestei contradicţii fără sens! Mă răzvrătesc împotriva vieţii, ca şi cum viaţa n-ar avea sfîrşit! Stîrnesc dureri în jurul meu, ca să recuceresc cîţiva bieţi ani, pe care timpul în curînd mi-i va smulge! A! să renunţăm la aceste strădanii zadarnice; să ne bucurăm văzînd cum trece timpul, cum aleargă zilele în goană, unele după altele; să stăm neclintiţi, spectatori indiferenţi ai unei vieţi din care jumătate s-a dus; chiar dacă ai stăpîni-o, chiar dacă ai sfîşia-o, nu vei putea s-o prelungeşti nici cu o clipă; chiar atunci merită oare truda de-a te lupta pentru ea?"

Gîndul morţii m-a stăpînit totdeauna. În cele mai puternice suferinţe, gîndul acesta a fost de ajuns ca să mă liniştească pe dată; acum el avu asupra sufletului meu aceeaşi putere; simţămintele mele faţă de Ellénore nu mai erau atît de amare. Mînia se risipi; nu-mi rămăsese din această noapte de nebunie decît un simţămînt blînd, aproape liniştit; poate că oboseala trupului, care mă cuprinsese, contribuia şi ea la această liniştire.

Se lumina de ziuă ; începusem să deosebesc lucrurile din jur. Îmi dădui seama că mă depărtasem mult de casa Ellénorei. Mă gîndeam ce îngrijată trebuie să fie și, atît cît îmi îngădui oboseala, grăbi pasul, cînd întîlnii un om călare trimis în căutarea mea. Acesta îmi spuse că de douăsprezce ceasuri Ellénore era chinuită de temerile cele mai rele ; că, după ce fusese să mă caute la Varșovia și după ce străbătuse toate împrejurimile, se întorsese acasă într-o stare de nespusă spaimă și că a trimis peste tot locul oameni din sat ca să-mi dea de urmă. Toate acestea îmi pricinuiră la început o enervare penibilă. Supravegherea fără noimă la care mă supunea Ellénore mă irita. În zadar îmi spuneam că totul pornea numai din iubirea ce-mi purta ; această iubire nu era oare cauza întregii mele nenorociri ? Totuși, izbutii să-mi înăbuș aceste simțăminte de care eu însumi mă învinuiam. O știam îngrijorată și bolnavă. Încălecai pe cal. Străbătui în goană depărtarea care ne despărțea. Ea mă primi cu o bucurie înflăcărată. Duioșia ei mă înduioșă și pe mine. Am schimbat numai cîteva cuvinte, pentru că ea s-a gîndit îndată că am nevoie de odihnă ; și cel puțin de data asta m-am despărțit de ea fără să-i fi spus nimic care s-o întristeze.

CAPITOLUL VIII

A DOUA ZI M-AM TREZIT URMĂrit de aceleași gînduri care mă frămîntaseră în ajun. Această frămîntare spori în zilele următoare : Ellénore încercă zadarnic să afle cauza stării mele : la întrebările ei năvalnice, răspundeam în monosilabe, silnic ; mă înverșunam împotriva stăruințelor ei, dîndu-mi prea bine seama că sinceritatea mea ar fi îndurerat-o și că durerea ei m-ar fi silit la un nou act de prefăcătorie.
Îngrijorată și surprinsă, ea recurse la una din prietenele ei, ca să descopere taina, pe care mă învinuia că i-o ascund ; în marea ei dorință de a se amăgi singură, căuta un fapt precis, acolo unde nu era decît un simțămînt. Această prietenă îmi vorbi de firea mea ciudată, de grija cu care îndepărtam totdeauna ideea unei le-

gături trainice de neînțeleasa mea sete de a mă despărți și de a rămîne singur. Am ascultat-o mult timp, în tăcere ; pînă în clipa aceea nu spusesem nimănui că n-o mai iubeam pe Ellénore ; mă dezgusta această mărturisire, care mi se părea o mîrșăvie. Voiam totuși să mă dezvinovățesc ; povestii toată întîmplarea, pe ocolite, aducînd laude Ellénorei, recunoscînd inconsecvențele purtării mele, punîndu-le pe seama situației noastre dificile, fără să-mi îngădui un singur cuvînt care să arate lămurit că adevărata dificultate, întrucît mă privea, era că n-o mai iubeam. Femeia care mă asculta fu înduioșată de spusele mele ; ea văzu mărinimie în aceea ce eu numeam slăbiciune, nenorocire în ceea ce eu socoteam neîndurare. Aceleași explicații care o înfuriau pe Ellénore, atît de pasionată, aveau darul s-o convingă pe nepărtinitoarea ei prietenă. Ce drept judecăm cînd sîntem în afara faptelor supuse judecății noastre ! Oricine ai fi, nu încredința niciodată altuia păsurile sufletului tău ; singur sufletul își poate pleda propria lui cauză ; numai el știe să-și măsoare adîncimea rănilor ; orice mijlocitor devine judecător ; el analizează, face concesii, înțelege pînă și nepăsarea, o admite ca posibilă, recunoaște că e inevitabilă, prin aceasta chiar o scuză, și astfel nepăsarea se vede, spre marea ei surprindere, îndreptățită față de ea însăși ! Imputările Ellénorei mă încredințaseră că sînt vinovat ; de la femeia care credeam că o apără aflai că sînt doar un nenorocit. Din vorbă în vorbă, ajunsei să-i mărturisesc pe de-a-ntregul simțămintele : recunoscui că aveam pentru Ellénore devotament, simpatie, milă : adăugai însă că iubirea nu mai avea nici o legătură cu îndatoririle pe care mi le impuneam. Acest adevăr, închis pînă atunci în sufletul meu și dezvăluit numai arareori Ellénorei, în vîrtejul certurilor și al mîniei, mi se

păru mai întemeiat și mai puternic, numai prin faptul că-l mai cunoștea încă cineva. E un mare pas, un pas asupra căruia nu mai poți reveni, cînd dezvălui deodată față de un al treilea cutele ascunse ale unei legături intime : lumina care pătrunde în acest sanctuar conturează și desăvîrșește stricăciunile pe care noaptea le învăluie în umbrele ei : tot astfel, trupurile, închise în morminte, își păstrează adesea întîia lor formă, pînă cînd suflarea aerului de afară le lovește și le preface în pulbere.

Prietena Ellénorei plecă ; nu știu în ce fel i-a redat discuția noastră, dar, apropindu-mă de salon, o auzii pe Ellénore vorbind cu multă aprindere ; zărindu-mă, tăcu. Îndată după aceea începu să enunțe, sub diferite forme, idei de ordin general, dar care nu erau decît învinuiri directe. „Nimic nu e mai ciudat, zicea ea, decît zelul unor anumiți prieteni ; sînt oameni care se grăbesc să-și asume interesele tale, pentru ca apoi să-ți abandoneze cu totul cauza ; ei numesc aceasta prietenie : întrucît mă privește, prefer ura." Am înțeles cu ușurință că prietena Ellénorei trecuse de partea mea, contra ei, și o îndîrjise, fiindcă nu mă găsea atît de vinovat. Mă simțeam mai puternic unit cu altcineva, împotriva Ellénorei ; era o barieră mai mult între sufletele noastre.

După cîteva zile, Ellénore merse și mai departe ; îi era cu neputință să se stăpînească ; îndată ce credea că are un motiv să se plîngă, căuta o explicație fățișă, fără cruțare și fără măsură, și alegea mai degrabă primejdia unei rupturi decît constrîngerea unei disimulări. Cele două prietene se despărțiră certate pentru totdeauna.

— De ce să amestecăm străini în discuțiile noastre intime ? spusei Ellénorei. Avem oare nevoie de-un al treilea ca să ne înțelegem și, dacă nu ne mai putem înțelege, cine altul crezi că ar putea tămădui răul acesta ?

— Ai dreptate, îmi răspunse ea, dar tu ești de vină, altădată nu trebuia să recurg la nimeni, ca să ajung la inima ta.

În mod cu totul neaşteptat, Ellénore mă anunță că plănuieşte să-și schimbe felul de viață : am înțeles din spusele ei că punea pe socoteala singurătății în care trăiam nemulțumirea care mă rodea : ea căuta rînd pe rînd toate explicaţiile false, înainte de a se resemna în faţa celei adevărate. Petreceam împreună seri monotone, între tăceri și certuri ; izvorul lungilor discuţii secătuise.

Ellénore hotărî să atragă în jurul ei familiile nobile, care locuiau în vecinătate sau la Varşovia. Am întrevăzut cu ușurință greutățile şi primejdiile acestei încercări. Rudele, cu care se judeca pentru moştenire, dezvăluiseră greşelile Ellénorei din trecut și răspîndiseră împotriva ei nenumărate zvonuri defăimătoare. Tremuram gîndindu-mă la umilințele pe care va trebui să le înfrunte și încercai s-o conving să renunțe la acest proiect. Argumentele mele se dovediră zadarnice ; temerile mele, deși exprimate cu toată cruțarea cuvenită, o răniră în mîndria ei. Bănuia că ceea ce mă stingherea în legătura noastră era situaţia ei neclară ; de aceea era cu atît mai grăbită să-și cîştige un loc de cinste în societate ; străduinţele ei în acest sens avură oarecare succes. Averea de care se bucura, frumusețea, pe care timpul n-o veștejise decît foarte puţin, chiar ecoul aventurilor ei, toate stîrneau curiozitatea celor din jur. Se văzu în scurtă vreme înconjurată de cunoștințe numeroase, dar era urmărită de-un tainic sentiment de stingherire şi nelinişte. Eu eram nemulţumit de situaţia mea, iar ea îşi închipuia că pricina nemulțumirii mele era situaţia ei și se zbuciuma ca să și-o schimbe ; această dorință aprigă o făcea să depășească măsura ; poziţia ei falsă în lume o făcea să fie inegală în atitudini şi pripită în fapte. Avea o judecată dreaptă,

dar limitată : firea înflăcărată îi falsifica însă judecata dreaptă, iar îngustimea nu-i îngăduia să vadă linia cea mai potrivită şi să sesizeze nuanţele delicate. Pentru prima dată avea o ţintă în viaţă şi, fiindcă se aruncă năvalnic asupra ei, nu izbuti s-o ajungă. Cîte amărăciuni a înghiţit, fără să mi le împărtăşească ! De cîte ori n-am roşit pentru ea, fără să am puterea să i-o spun ! Atît de mare e forţa pe care o exercită asupra oamenilor o atitudine cumpănită şi măsurată, încît am văzut-o mai respectată de prietenii contelui de P. ca amantă a acestuia decît de aceşti vecini ai ei, ca moştenitoare a unei averi mari în mijlocul supuşilor săi. Rînd pe rînd trufaşă şi rugătoare, uneori îndatoritoare, alteori gata să se supere din nimic, avea în cuvintele ei ceva nestăpînit, care o lipsea de acea stimă ce se acordă numai temperamentelor calme.

Învederînd astfel scăderile Ellénorei, mă acuz şi mă condamn pe mine însumi. Un singur cuvînt al meu i-ar fi adus liniştea în suflet : cuvîntul acesta, pentru ce nu l-am putut rosti ?

Totuşi, trăiam mai liniştiţi acum ; petrecerile ne uşurau gîndurile de fiecare zi. Rămînem singuri numai cînd şi cînd ; şi fiindcă aveam o nemărginită încredere unul în celălalt, cu excepţia simţămintelor noastre intime, înlocuiserăm aceste simţăminte prin observaţii şi fapte, iar discuţiile noastre căpătaseră astfel oarecare farmec. Curînd, însă, acest nou fel de viaţă deveni pentru mine izvorul unor noi nedumeriri. Pierdut în mulţimea celor care o înconjurau pe Ellénore, băgai de seamă că stîrnesc uimirea şi dezaprobarea lor. Ziua în care trebuia să se judece procesul ei se apropia ; adversarii pretindeau că ea îşi înstrăinase dragostea părintească prin nenumărate rătăciri ; prezenţa mea venea în sprijinul spuselor lor. Prietenii ei îmi imputau că-i îngreuiez situaţia. Îi iertau pasiunea pe care o avea faţă de mine, dar mă învinuiau

de lipsă de tact ; abuzam, spuneau ei, de un sentiment pe care ar fi trebuit să-l temperez. Numai eu știam că, părăsind-o, aș tîrî-o după mine și că ea ar nesocoti, ca să mă urmeze, toată grija averii ei și toate chibzuințele prudenței. Taina aceasta nu puteam s-o împărtășesc nimănui ; de aceea, în casa Ellénorei, eram privit ca un străin care pune în primejdie succesul demersurilor ce aveau să-i hotărască soarta ; și, printr-o ciudată răsturnare a adevărului, în timp ce eu eram victima voinței sale neînduplecate, ea era cea pe care o plîngeau că stă sub înrîurirea mea.

O nouă împrejurare îngreuie și mai mult această situație dureroasă.

În purtarea și în felul de-a fi al Ellénorei se produse deodată o schimbare ciudată : pînă acum părea că nu e preocupată decît de mine ; deodată o văzui primind și căutînd omagiile celor care o înconjurau. Femeia aceasta atît de reținută, de rece, de temătoare, își schimbase parcă într-o singură clipă firea. Ea încuraja acum sentimentele și chiar speranțele atîtor tineri, dintre care unii erau cuceriți de frumusețea ei, iar alții, cu toate greșelile din trecut, cu toții năzuind temeinic să se căsătorească cu ea ; Ellénore purta lungi discuții între patru ochi ; întrebuința față de ei acele cuvinte în doi peri, dar ispititoare, care te resping cu blîndețe, numai ca să te rețină, fiindcă arată mai degrabă o nehotărîre decît indiferență, mai mult o amînare decît un refuz. Am aflat tîrziu, de la ea, și faptele mi-au dovedit-o, că se purta astfel dintr-un calcul greșit și penibil. Credea că va reînvia iubirea mea, ațîțîndu-mi gelozia ; dar asta însemna să scormonești cenușa, pe care nimic nu mai putea s-o aprindă din nou. Poate că se îmbina încă, în această chibzuință, fără să-și dea seama, și ceva din vanitatea ei de femeie ! Era jignită de atitudinea mea

distantă și voia să se încredințeze că avea încă destule însușiri ca să poată fi iubită. Poate că, în sfîrșit, în singurătatea în care îi părăsisem sufletul, găsea un fel de mîngîiere ascultînd cum i se spun neîncetat cuvinte de dragoste, pe care eu de multă vreme nu le mai rosteam !

Oricum, cîtva timp, m-am înșelat în privința adevăratelor motive ale atitudinii ei. Întrevedeam zările viitoarei mele libertăți și mă bucuram. Tremurînd la gîndul că aș putea să curm printr-un gest nesocotit această mare criză, de care atîrna eliberarea mea, eram mai blînd, păream mai mulțumit. Ellénore socoti blîndețea mea drept tandrețe, speranța că o voi vedea, în sfîrșit, fericită fără mine — drept dorința de a o face fericită. Era încîntată de stratagema ei. Cîteodată, totuși, era înspăimîntată văzîndu-mă prea liniștit ; mă învinuia că nu caut să împiedic legăturile ei care, în aparență, mă puneau în primejdia de a o pierde. Respingeam aceste învinuiri prim glume, dar nu izbuteam totdeauna s-o liniștesc ; adevărata ei fire ieșea la iveală prin disimularea pe care și-o impusese. Certurile reîncepură pe un alt teren, dar tot atît de furtunoase. Ellénore mă făcea răspunzător de propriile ei greșeli ; îmi dădea să înțeleg că un singur cuvînt din parte-mi ar face-o să se întoarcă iarăși, cu totul, la mine ; apoi, jignită de tăcerea mea, se azvîrlea din nou, cu un fel de furie, în vîrtejul cochetăriei.

Ajungînd aici, îmi dau seama că voi fi învinuit de slăbiciune. Voiam să fiu liber și aș fi putut să fiu, avînd de partea mea pe toți cei ce cunoșteau situația noastră ; eram poate chiar dator s-o fac ; purtarea Ellénorei mă îndreptățea și aproape că mă forța la aceasta. Dar nu știam oare prea bine că această purtare a ei era opera mea ? Nu știam că Ellénore, în adîncul sufletului ei, nu încetase să mă iubească ? Puteam s-o pedepsesc pentru o nechib-

zuință pe care eu o sileam s-o făptuiască și, cu o rece ipocrizie, să caut, în această nechibzuință, un pretext ca s-o părăsesc fără milă ?

Desigur, nu vreau să mă dezvinovățesc ; mă osîndesc mai aspru decît ar face-o poate un altul în locul meu, dar cel puțin pot să fac aici solemna mărturisire că niciodată n-am săvîrșit ceva din vreo tainică chibzuință și că totdeauna am fost condus de simțăminte sincere și firești. Cum a fost cu putință, totuși, să pricinuiesc cu aceste simțăminte, atît de îndelungată vreme, nenorocirea mea și pe-a altora ?

În timpul acesta, lumea mă privea cu mirare. Șederea mea la Ellénore nu se putea explica decît prin nemărginita dragoste pe care i-o purtam, dar nepăsarea mea față de legăturile pe care ea părea totdeauna gata să le urzească dezmințea această dragoste. Îngăduința mea de neînțeles fu pusă pe seama principiilor mele ușuratice, a unei nepăsări față de rînduielile moralei, ceea ce dovedea — după cum se spunea — că sînt un om profund egoist, pe care lumea îl corupsese. Aceste ipoteze, cu atît mai potrivite ca să impresioneze oamenii cu cît erau mai pe măsura sufletelor celor ce le formulau, au fost acceptate și repetate. Ecoul lor mi-a ajuns, în sfîrșit, la ureche ; această descoperire neașteptată mă indignă ; drept răsplată pentru lungile mele servicii, eram bîrfit, defăimat ; îmi uitasem, pentru o femeie, toate interesele, renunțasem la toate plăcerile vieții, și acum, tot eu eram cel osîndit.

Am avut o explicație aprinsă cu Ellénore : un singur cuvînt alungă acea liotă de adoratori, pe care ea îi chemase numai ca să-mi stîrnească teama că aș putea s-o pierd. Își mărgini prieteniile la cîteva femei și la un mic număr de bătrîni. Totul luă în jurul nostru aparența unei vieți bine rînduite, dar tocmai din cauza asta sufeream

şi mai mult ; Ellénore îşi închipuia că a dobîndit noi drepturi asupra mea ; eu mă simţeam încătuşat cu alte lanţuri.

N-aş putea să zugrăvesc toate amărăciunile şi toate izbucnirile de mînie pe care le-a pricinuit această nouă complicare a raporturilor dintre noi. Viaţa noastră a fost o neîntreruptă vijelie ; intimitatea îşi pierdu tot farmecul, şi iubirea toată dulceaţa ; de aici încolo, n-am mai simţit între noi nici măcar acele reveniri trecătoare, care lecuiesc parcă, pentru cîteva clipe, răni de nevindecat. Adevărul ieşea la lumină în toate împrejurările, iar eu mă slujeam, ca să fiu înţeles, de cuvintele cele mai aspre şi cele mai neîndurate. Nu mă opream decît cînd o vedeam pe Ellénore plîngînd ; dar chiar lacrimile ei erau doar o lavă arzătoare, care, căzînd picătură cu picătură pe inima mea, mă făceau să urlu, dar nu mă puteau face să revin asupra celor ce spusesem mai înainte. Şi nu o dată mi-a fost dat s-o văd ridicîndu-se palidă şi cu o înfăţişare profetică :

— Adolphe, striga ea, nu-ţi dai seama de răul pe care-l faci ; îl vei afla într-o zi, îl vei afla de la mine, atunci cînd mă vei azvîrli în mormînt.

Nenorocitul de mine ! Cînd îmi vorbea astfel, pentru ce nu m-am aruncat eu însumi în groapă, înaintea ei !

CAPITOLUL IX

DUPĂ ULTIMA VIZITĂ, NU MĂ mai dusesem pe la baronul de T. Într-o dimineață primii de la el biletul următor :

„Sfaturile pe care ți le-am dat nu meritau din partea dumitale o atît de îndelungată absență. Oricare ar fi hotărîrea pe care ai lua-o, în ceea ce te privește, dumneata rămîi totuși fiul celui mai scump prieten al meu, iar eu mă voi bucura totdeauna de societatea dumitale și m-aș bucura și mai mult încă, dacă te-aș putea introduce într-un cerc din care, îndrăznesc să-ți făgăduiesc, îți va plăcea să faci parte. Îngăduie-mi să adaug că, cu cît felul dumitale de viață, pe care nu vreau să-l dezaprob, e mai ciudat, cu atît mai mult trebuie să te gîn-

deşti a risipi opiniile, desigur neîntemeiate, arătîndu-te în lume.“

Eram recunoscător bunăvoinţei pe care mi-o mărturisea acest om în vîrstă. Mă dusei la el ; nici nu-mi pomeni de Ellénore. Baronul mă opri la masă ; în ziua aceea nu mai erau decît cîţiva invitaţi destul de spirituali şi destul de amabili. La început mă simţeam stînjenit, dar am făcut un efort ; m-am înviorat, am început să vorbesc ; am căutat, cît am putut, să-mi invederez inteligenţa şi cunoştinţele. Mi-am dat seama că izbutisem să-i cuceresc. Regăseam în acest succes o satisfacţie de amor-propriu, de care nu mă mai bucurasem de multă vreme ; această mulţumire făcu ca societatea baronului de T. să-mi fie şi mai plăcută.

Mă dusei de mai multe ori la el. El mă însărcină cu cîteva lucruri în legătură cu misiunea lui, pe care credea că mi le poate încredinţa fără nici un neajuns. Ellénore fu surprinsă la început de această bruscă şi totală schimbare a vieţii mele ; dar îi vorbii de prietenia baronului faţă de tatăl meu şi de plăcerea pe care o simţeam dîndu-i tatii mîngîierea că, lipsind de acasă, muncesc totuşi cu folos. Sărmana Ellénore — scriu în clipa aceasta cu un simţămînt de remuşcare — era cu atît mai bucuroasă cu cît eu eram mai liniştit şi se resemnă, fără să se plîngă prea mult, să petreacă ades aproape toată ziua fără mine. Baronul, la rîndul său, după ce se statornici oarecare încredere între noi, îmi vorbi din nou de Ellénore. Eram hotărît, ca totdeauna, să spun numai vorbe bune despre ea, dar, fără să-mi dau seama, am luat un ton mai uşuratic şi mai degajat ; uneori, prin maxime de ordin general, îi dădeam să înţeleagă că recunosc necesitatea de a mă despărţi de ea ; alte dăţi, glumele îmi veneau în ajutor ; vorbeam, rîzînd, despre femei şi des-

pre greutatea de a scăpa de ele. Acest fel de a vorbi înveselea pe-un bătrîn ministru, cu un suflet obosit, care abia își mai amintea că în tinerețe fusese și el frămîntat de legăturile de dragoste. Astfel, prin simplul fapt că aveam un simțămînt ascuns, înșelam mai mult sau mai puțin pe toată lumea ; o înșelam pe Ellénore, fiindcă știam că baronul vrea să mă depărteze de ea și totuși îi ascundeam aceasta ; îl înșelam pe domnul de T., fiindcă îi dădeam speranța că sînt gata să rup legăturile cu Ellénore. Această duplicitate era foarte departe de adevărata mea fire ; dar omul decade sufletește de îndată ce poartă în sine un singur gînd pe care e silit să-l ascundă necontenit.

Pînă atunci nu cunoscusem în casa baronului de T. decît pe prietenii săi intimi. Într-o zi, îmi propuse să rămîn la o mare sărbătoare, pe care o da cu prilejul aniversării suveranului său.

— Vei întîlni, îmi zise el, cele mai frumoase femei din Polonia ; n-o vei vedea, e drept, pe cea pe care o iubești, îmi pare foarte rău ; dar sînt femei, pe care nu le poți vedea decît acasă la ele.

Fraza aceasta mă îndureră ; tăcui, dar mă învinuiam singur că nu iau apărarea Ellénorei, care m-ar fi apărat cu înverșunare, dacă cineva m-ar fi criticat în prezența ei.

Erau foarte mulți invitați ; toți mă priveau cu atenție. În jurul meu auzeam rostindu-se în șoaptă numele tatălui meu, numele Ellénorei și acela al contelui de P. Cînd mă apropiam, tăceau ; după ce mă depărtam, continuau. Nu încăpea îndoială că povesteau întîmplarea mea și fiecare, desigur, o povestea în felul său ; mă aflam într-o situație insuportabilă ; o sudoare rece îmi acoperi fruntea. Rînd pe rînd, roșeam și păleam.

Baronul își dădu seama că mă simțeam stînjenit. Veni lingă mine, îmi arătă tot mai multă atenție și amabilitate, folosi toate prilejurile ca să-mi aducă laude și, sub înrîurirea dovezilor lui de stimă, toți ceilalți se văzură obligați să-mi acorde aceeași cinste.

După plecarea invitaților, domnul de T. îmi spuse :

— Aș vrea să-ți vorbesc încă o dată, cu inima deschisă. Pentru ce vrei să rămîi în situația asta, care îți pricinuiește atîtea suferințe ? Cui îi faci bine prin aceasta ? Crezi că nu știu toți ce se petrece între dumneata și Ellénore ? Toată lumea a aflat de neînțelegerile și de nemulțumirile amîndurora. Suferi din cauza slăbiciunii dumitale și suferi tot atît de mult din cauza firii dumitale dure ; și, culmea inconsecvenței, nici măcar nu izbutești s-o faci fericită pe femeia aceasta, care te face atît de nefericit.

Mă stăpînea încă durerea pe care o încercasem. Baronul îmi arătă mai multe scrisori ale tatălui meu. Din ele se vedea că era mult mai mîhnit decît îmi închipuiam. Eram zguduit. Gîndul că prelungeam frămîntările Ellénorei mă făcea să fiu și mai nehotărît. În sfîrșit, ca și cum toate s-ar fi adunat împotriva ei, în timp ce eu stam la îndoială, ea singură, prin violența ei, mă făcu să mă decid. Lipsisem de acasă toată ziua ; baronul mă oprise la el după recepție ; era noaptea tîrziu. Mi se aduse o scrisoare a Ellénorei, de față fiind și baronul de T. Văzui în ochii lui un fel de milă pentru starea mea de supunere față de Ellénore. Scrisoarea ei era plină de amărăciune. Ce înseamnă asta ? îmi spusei. Nu pot să am nici o singură zi de libertate ? Nu, nu pot să respir un ceas în liniște ! Mă urmărește pretutindeni ca pe un sclav, care trebuie să fie readus la picioarele ei ! Și cum eram cu atît mai furios, cu cît mă simțeam mai slab, am strigat :

— Da, făgăduiesc că mă voi despărţi de Ellénore ; voi avea curajul să i-o spun chiar eu ; puteţi să-l înştiinţaţi chiar azi pe tatăl meu !

Cu aceste cuvinte, mă depărtai de baron. Eram zdrobit de cuvintele pe care le rostisem şi nu-mi mai venea să cred în făgăduiala pe care o făcusem.

Ellénore mă aştepta nerăbdătoare. Printr-o întîmplare ciudată, în timpul lipsei mele, i se vorbise pentru prima oare de străduinţele depuse de baronul T. ca să mă despartă de ea. I se comunicase tot ce spusesem, glumele pe care le făcusem. Deşteptîndu-i-se bănuielile, se gîndise la mai multe împrejurări, care păreau a i le adeveri întru totul. Prietenia mea neaşteptată cu un om la care mai înainte nu mă duceam niciodată, strînsele legături dintre el şi tatăl meu, i se părură dovezile cele mai puternice. Neliniştea ei crescuse atît de mult în aceste cîteva ore, încît o găsii pe deplin încredinţată de ceea ce ea numea perfidia mea.

Mă întorsesem la ea, hotărît să-i spun tot. Sub învinuirile ei — cine ar putea să creadă ? — n-am făcut altceva decît să tăgăduiesc totul. În ziua aceea am negat, da, am negat ceea ce eram hotărît să-i mărturisesc a doua zi.

Era tîrziu, o părăsii ; mă grăbii să mă culc, ca să sfîrşesc această zi atît de lungă ; şi cînd fusei încredinţat că într-adevăr s-a sfîrşit, mă simţii o clipă uşurat de o povară uriaşă.

A doua zi, mă sculai abia pe la amiază, ca şi cînd, întîrziind întîlnirea noastră, aş fi întîrziat clipa fatală.

În timpul nopţi, Ellénore se liniştise şi prin propriile ei reflecţii şi prin ceea ce-i spusesem în ajun. Îmi vorbi de treburile ei cu o încredere care arăta îndeajuns că socotea vieţile noastre unite pentru totdeauna. Unde să găsesc cuvintele care trebuiau s-o alunge în singurătate?

Timpul trecea cu o repeziciune înspăimîntătoare. Necesitatea unei explicații între noi se accentua minut cu minut. Din cele trei zile pe care le hotărîsem, a doua era pe sfîrșite ; domnul de T. mă aștepta cel mai tîrziu în cea de-a treia zi. Scrisoarea către tatăl meu fusese expediată și eram pe punctul de a-mi călca promisiunea, fără să fi făcut cea mai mică încercare s-o îndeplinesc. Ieșeam din casă, mă întorceam, luam mîna Ellénorei, începeam o frază pe care o curmam numaidecît ; priveam soarele, care se înclina spre asfințit. Noaptea veni și eu amînai din nou împlinirea făgăduielii date. Îmi mai rămînea o zi : mi-ar fi fost de ajuns o singură oră.

Ziua aceea trecu, ca și cea din ajun. Scrisei domnului de T., cerîndu-i încă timp ; și, cum obișnuiesc oamenii slabi, îngrămădii în scrisoarea mea o mie de argumente, ca să-mi justific întîrzierea, ca să demonstrez că prin aceasta nu mi-am schimbat cu nimic hotărîrea pe care o luasem și că, chiar din clipa aceea, putea socoti legăturile mele cu Ellénore rupte pentru totdeauna.

CAPITOLUL X

ZILELE URMĂTOARE S-AU SCURS mai liniştite. Gîndul că trebuia să trec la fapte îl alungasem undeva departe, încît nu mă mai urmărea ca o stafie ; credeam că am destul timp ca s-o pregătesc pe Ellénore. Voiam să-i arăt mai multă blîndeţe, mai multă duioşie, ca să rămînă cel puţin cu amintirea unei prietenii. Tulburarea mea era cu totul alta decît cea pe care o cunoscusem pînă atunci. Implorasem cerul să ridice deodată între mine şi Ellénore o stavilă, peste care să nu pot trece. Stavila aceasta se ivise. Mă uitam la Ellénore ca la o fiinţă pe care trebuia s-o pierd. Cerinţele ei, care mi se păruseră de atîtea ori insuportabile, acum nu mă mai înspăimîntau ; mă simţeam eliberat de ele. Mă simţeam mai liber supunîndu-mă şi nu mai încercam

acea lăuntrică revoltă, care odinioară mă îndemna neîncetat să sfîşii totul. Nu mai eram grăbit ; dimpotrivă, simţeam o dorinţă tainică să amîn clipa fatală.

Ellénore îşi dădu seama de această nouă stare sufletească a mea, mai afectuoasă, mai sensibilă ; nici ea nu mai era atît de aspră. Căutam prilejuri de vorbă, pe care altădată le evitam ; îmi plăceau cuvintele ei de dragoste, odinioară nepotrivite, acum nepreţuite, ca şi cum de fiecare dată ar fi putut să fie cele din urmă.

Într-o seară, ne despărţisem după o discuţie mai plăcută ca de obicei. Taina pe care o închideam în suflet mă întrista ; dar tristeţea mea nu avea nimic violent. Data nesigură a despărţirii voite mă ajuta să pot înlătura acest gînd. Noaptea auzii în castel un zgomot neobişnuit. Zgomotul acesta încetă numaidecît şi nu-i dădui nici o importanţă. Cu toate acestea, dimineaţa mi-l reamintii şi, voind să-i aflu cauza, îmi îndreptai paşii spre camera Ellénorei. Care nu-mi fu însă mirarea cînd mi se spuse că, de douăsprezece ore, avea o febră puternică şi că un medic chemat de servitori declarase că viaţa îi e în primejdie, dar ea poruncise să nu fiu înştiinţat şi să nu mi se îngăduie să intru în odaia ei.

Am vrut să insist. Medicul ieşi, ca să-mi explice că nu trebuie să-i pricinuiesc nici o emoţie. Cît despre hotărîrea Ellénorei de a nu mă primi, a cărei cauză n-o cunoşteam, el nu vedea în aceasta decît dorinţa ei de a nu mă alarma. Cu inima strînsă de durere, căutai să aflu de la servitori ce a putut s-o aducă deodată într-o stare atît de gravă. În ajun, după ce ne despărţisem, primise din Varşovia o scrisoare adusă de un om, care venise călare. După ce a deschis-o şi a citit-o, şi-a pierdut cunoştinţa ; venindu-şi în fire, se trîntise pe pat, fără să scoată nici un cuvînt. Una din femeile de serviciu, îngrijorată de starea de agitaţie în care o vedea,

rămăsese în camera Ellénorei fără știința ei ; către miezul nopții, femeia aceasta, văzînd-o cuprinsă de-un tremur care zguduia patul, voise să mă cheme ; Ellénore se împotrivise cu o spaimă atît de puternică, încît nimeni n-a cutezat să treacă peste porunca ei. A trimis după un doctor ; Ellénore se împotrivise, iar acum nu voia să răspundă la întrebările acestuia ; în timpul nopții rostise frînturi de cuvinte pe care nu le putuseră înțelege și adesea își înăbușea gura cu batista, ca să nu mai vorbească.

În timp ce mi se dădeau aceste amănunte, o altă femeie, care rămăsese lîngă Ellénore, veni în fugă, înspăimîntată. Ellénore părea că și-a pierdut cunoștința. Nu mai vedea nimic în jurul ei. Uneori scotea cîte un strigăt, îmi rostea adesea numele, apoi, înfricoșată, da din mînă, ca și cînd ar fi vrut să alunge din fața ei un lucru care o îngrozea.

Intrai în camera ei. La picioarele patului văzui două scrisori. Una era cea pe care i-o scrisesem baronului de T., cealaltă era o scrisoare a baronului către Ellénore. Atunci am înțeles prea bine dezlegarea acestei groaznice enigme. Toate străduințele mele, ca să cîștig timpul de care aveam nevoie înainte de a-mi lua cel din urmă rămas-bun, se întoarseră în felul acesta împotriva nefericitei pe care voiam s-o cruț. Ellénore citise, scrisă de mîna mea, promisiunea că o voi părăsi, promisiune pe care o făcusem numai din dorința de a rămîne cît mai mult timp lîngă ea și pe care chiar puterea acestei dorințe mă îndemnase s-o repet, s-o lămuresc sub diferite forme. Ochiul nepăsător al domnului de T. citise cu ușurință, în aceste protestări repetate la fiecare rînd, nehotărîrea pe care i-o ascundeam și vicleniile propriei mele incertitudini ; dar, în cruzimea lui, chibzuise foarte bine că Ellénore va vedea în toate acestea o hotărîre de

neînlăturat. Mă apropiai de ea : mă privi, dar nu mă recunoscu. Îi vorbii ; ea tresări.

— Ce e sunetul acesta ? strigă ea ; e glasul care m-a nenorocit.

Medicul înțelese că prezența mea îi agrava starea de delir și mă rugă stăruitor să plec. Cum aș putea să spun tot ce-am simțit în cele trei ore care păreau că nu se mai sfîrșesc ? În cele din urmă, medicul ieși. Ellénore căzuse într-o adîncă somnolență. El nu deznădăjduise încă s-o salveze, dacă, atunci cînd se va trezi, febra va ceda.

Ellénore dormi îndelung. Aflînd că s-a trezit, îi scrisei, cerîndu-i să mă primească. Îmi trimise vorbă să vin. Voii să-i vorbesc ; mă întrerupse.

— Să nu aud din gura dumitale, îmi spuse ea, nici un cuvînt crud. Nu mai cer nimic, nu mă împotrivesc la nimic ; dar fie ca glasul acesta, pe care l-am iubit atîta, glasul acesta care-mi răsună pînă în străfundul inimii, să nu răzbată iarăși pînă la ea, ca s-o sfîșie. Adolphe, Adolphe, am avut izbucniri necugetate, poate te-am jignit ; dar nu știi cît am suferit. Să dea Dumnezeu să nu știi niciodată !

Se zbuciuma cumplit. Își plecă fruntea pe mîna mea ; fruntea îi ardea ; o crispare groaznică îi desfigura fața.

— În numele cerului, strigai, ascultă-mă, scumpa mea Ellénore ! Da, sînt vinovat : scrisoarea asta... Se cutremură și voi să se depărteze de mine. O reținui. În slăbiciunea mea, în frămîntarea mea, îi spusei după aceea, poate că am cedat o clipă în fața unei stăruinți neîndurate, dar nu ți-am dat oare atîtea dovezi că nu vreau să ne despărțim ? Am fost nemulțumit, nefericit, nedrept ; luptînd poate cu prea multă violență, împotriva unei imaginații răzvrătite, ai dat prea multă importanță unor aspirații trecătoare, pe care astăzi le disprețuiesc ; dar

te poți îndoi oare de iubirea mea profundă ? Sufletele noastre nu sînt înlănțuite prin atîtea legături, pe care nimic nu le mai poate sfărîma ? Tot trecutul nostru nu este al amîndurora ? Putem arunca o privire peste acești trei ani care s-au scurs fără să ne amintim tot ce-am trăit împreună, plăcerile pe care le-am gustat, suferințele pe care le-am îndurat laolaltă ? Ellénore, să începem astăzi o viață nouă, să ne reamintim orele de fericire și de dragoste...

Ea mă privi cîteva clipe cu îndoială.

— Tatăl dumitale, zise după un timp, îndatoririle, familia, speranțele pe care și le-au pus în dumneata...

— Fără îndoială, răspunsei, cîndva, intr-o zi, poate că... Ea văzu că șovăi.

— Doamne, strigă, de ce mi-a redat speranța, ca să mi-o risipească îndată ? Adolphe, îți mulțumesc pentru străduințele dumitale, ele mi-au făcut bine, cu atît mai bine cu cît nu-ți vor cere, sper, nici un sacrificiu ! Dar te implor, nu mai vorbi de viitor... Nu-ți imputa nimic, orice s-ar întîmpla. Ai fost bun cu mine. Eu am vrut însă imposibilul. Iubirea era toată viața mea ; nu putea să fie și viața dumitale. Acum îngrijește-mă încă vreo cîteva zile.

O podidiră lacrimile ; respiră mai ușurată ; își rezemă capul de umărul meu și îmi spuse : — Așa am dorit totdeauna să mor... O strînsei la piept, îmi tăgăduii toate planurile de viitor, mă învinuii pentru izbucnirile mele de mînie. Nu, zise ea, dumneata trebuie să fii liber și mulțumit.

— Crezi că aș putea, dacă dumneata ai fi nefericită ?

— Nu voi fi multă vreme nefericită, n-o să mă plîngi multă vreme.

Îmi alungam temerile pe care aș fi vrut să le cred neîntemeiate. Nu, nu, dragul meu Adolphe, îmi spuse

ea, cînd chemi de atîta vreme moartea, cerul ne trimite, în cele din urmă, un fel de presentiment care nu ne înşală niciodată şi care ne vesteşte că ruga noastră a fost primită. Îi jurai că n-am s-o părăsesc niciodată. Totdeauna am nădăjduit aceasta, acum însă sînt deplin încredinţată.

Era una din acele zile de iarnă, cînd soarele luminează parcă cu tristeţe cîmpul cenuşiu, ca şi cum ar privi cu milă pămîntul căruia nu-i mai dă căldură. Ellénore îmi propuse să ieşim împreună.

— E frig, îi spusei.

— Nu-mi pasă, aş vrea să mă plimb cu dumneata.

Mă luă de braţ; merserăm multă vreme, fără să ne spunem nimic; ea păşea anevoie şi se rezema aproape cu totul de mine.

— Să ne oprim o clipă.

— Nu, răspunse ea, îmi place să simt că mă sprijini încă.

Tăcurăm iarăşi. Cerul era senin, dar copacii erau despuiaţi de frunze; nici o adiere nu tulbura aerul, nici o pasăre nu trecea prin văzduh; totul era neclintit şi nu se auzea decît trosnetul ierburilor îngheţate, care se frîngeau sub paşii noştri.

— Ce linişte, zise Ellénore; cum ştie să se resemneze natura! Sufletul oare nu trebuie să înveţe şi el a se resemna? Se aşeză pe o piatră; deodată îngenunche, şi, plecîndu-şi capul, şi-l rezemă în miini. Auzii cîteva cuvinte rostite cu glas scăzut. Înţelesei că se ruga. Ridicîndu-se, îmi spuse: Să ne întoarcem, m-a cuprins frigul. Mă tem că mi-e rău. Nu-mi mai spune nimic; nu-ţi mai aud glasul.

Din ziua aceea Ellénore începu să slăbească şi să se stingă sub ochii mei. Chemai medici din toate părţile: unii îmi spuseră că suferă de o boală fără leac, alţii mă legănau în speranţe deşarte, dar natura sumbră şi

tăcută își ducea mai departe, cu o mînă nevăzută, munca ei neînduplecată. Uneori, Ellénore părea că-și recapătă viața. Ai fi zis cîteodată că mîna de fier care o apăsa se retrăsese. Își ridica încet capul istovit ; obrajii dobîndeau o culoare puțin mai vie ; ochii i se însuflețeau ; dar deodată, prin jocul crud al unei puteri necunoscute, acest înșelător „mai bine" dispărea, fără ca medicina să poată descoperi cauza. Astfel, o văzui coborînd treaptă cu treaptă spre pieire. Văzui adîncindu-se pe chipul acesta atît de nobil și de expresiv semnele care prevesteau moartea. Văzui, priveliște umilitoare, și de plîns ! văzui firea aceasta energică, și mîndră primind, sub puterea suferinței fizice, nenumărate impresii confuze și incoerente, ca și cum, în acele clipe groaznice, sufletul, strivit de trup, se transforma în toate felurile, ca să se mlădie mai ușor în fața degradării organelor.

Un singur simțămînt nu s-a schimbat niciodată în sufletul Ellénorei : iubirea față de mine. Fiind atît de slăbită, nu putea să-mi vorbească decît rareori, dar își ațintea ochii asupra mea în tăcere și mi se părea atunci că privirile ei îmi cereau viața pe care nu mai puteam să i-o dau. Mă temeam să nu-i pricinuiesc o emoție violentă ; inventam pretexte, ca să pot ieși din cameră ; străbăteam la întîmplare toate locurile pe unde trecusem împreună cu ea ; udam cu lacrimile mele pietrele, trunchiurile copacilor, toate lucrurile care îmi reînviau amintirea ei.

Nu erau părerile de rău ale iubirii ; era un sentiment mai întunecat și mai trist ; iubirea se contopește pînă într-atît cu ființa iubită, încît chiar în disperarea ei are oarecare farmec. Iubirea luptă împotriva realității, împotriva destinului ; văpaia dorinței o face să se creadă mai puternică decît e și, în mijlocul propriei dureri, o înalță pînă la exaltare. Iubirea mea era posomorîtă și

singuratică ; nu speram să mor o dată cu Ellénore ; aveam să trăiesc fără ea în pustiul acestei lumi, pe care de atîtea ori dorisem să-l străbat liber de orice legătură. Zdrobisem ființa care mă iubea ; zdrobisem această inimă tovarăşă cu a mea, care a stăruit atît să mi se devoteze, în neobosita ei iubire ; singurătatea mă încercuia ; Ellénore respira încă, dar eu nu mai puteam să-i încredințez gîndurile mele, eram singur pe pămînt ; nu mai trăiam în acea atmosferă de dragoste pe care o răspîndea în jurul meu ; aerul pe care-l respiram îmi părea mai aspru, chipurile oamenilor pe care-i întîlneam îmi păreau mai nepăsătoare ; natura întreagă părea să-mi spună că niciodată nu voi mai fi iubit.

Starea Ellénorei se agravă brusc ; simptome în privința cărora nu puteai să te înșeli vesteau apropiatul ei sfîrşit : un preot de religia ei îi spuse adevărul. Ea mă rugă să-i aduc o casetă plină cu scrisori ; cîteva din ele porunci să fie arse în fața ei, dar părea să caute una pe care n-o găsea şi era foarte neliniștită. O rugai să înceteze această căutare care o tulbura şi în timpul căreia leşinase de două ori.

— Fie şi așa, răspunse ea ; dar, dragul meu Adolphe, să nu-mi respingi o rugăminte. Vei găsi printre hîrtiile mele, nu știu unde, o scrisoare pentru dumneata ; arde-o fără s-o citeşti, te rog în numele iubirii noastre, în numele acestor clipe din urmă, pe care mi le-ai uşurat.

I-am făgăduit că voi face întocmai : s-a liniștit. — Acum, îmi spuse ea, lasă-mă să-mi împlinesc îndatoririle față de biserică ; am destule păcate de ispășit ; iubirea ce ți-am purtat a fost poate un păcat ; n-aş socoti-o astfel, dacă te-ar fi făcut fericit.

M-am retras ; nu m-am întors decît o dată cu toți servitorii, ca să asist la cele din urmă rugăciuni solemne ; îngenunchind într-un colț al camerei, uneori mă afundam

în gînduri, altă dată urmăream cu o curiozitate, pe care nu mi-o puteam stăpîni, pe toţi oamenii adunaţi acolo, unii înspăimîntaţi, alţii cu gîndurile împrăştiate şi acea ciudată consecinţă a deprinderii, care-i făcea să împlinească nepăsători toate practicile prescrise şi să privească ceremoniile cele mai auguste şi cele mai teribile ca pe nişte lucruri obişnuite şi pur formale ; îi auzeam repetînd automat, rugăciunile de înmormîntare, ca şi cînd n-ar fi trebuit să joace şi ei, într-o zi, aceeaşi scenă, ca şi cînd n-ar trebui să moară şi ei într-o zi. Totuşi eram departe de a dispreţui aceste practici : este oare printre ele una singură, despre care omul, în neştiinţa lui, ar cuteza să spună că e inutilă ? Pe Ellénore practicile acestea o liniştea u ; o ajutau să treacă acel prag înfricoşător către care ne îndreptăm cu toţii, fără ca vreunul din noi să poată şti ce va simţi în clipa aceea. Nu mă mir că omul are nevoie de o religie ; ceea ce mă miră este că uneori se crede destul de puternic, destul de bine apărat împotriva nenorocirii, ca să îndrăznească a respinge vreo religie : în slăbiciunea lui, s-ar cuveni, cred să le invoce pe toate. În noaptea nepătrunsă care ne înconjoară e vreo licărire pe care putem să ne încumetăm a o alunga ? În mijlocul torentului care ne tîrăşte e vreo creangă de care să cutezăm a nu ne agăţa ?

Ellénore părea obosită de această solemnitate atît de tristă. O copleşi un somn destul de liniştit ; cînd se trezi, se simţea mai bine ; eram singur în camera ei ; schimbam cîte-un cuvînt din cînd în cînd, la răstimpuri lungi. Medicul, care se arătase cel mai priceput în previziunile sale, îmi spusese că Ellénore nu mai avea nici douăzeci şi patru de ore de trăit ; priveam pe rînd, cînd pendula care număra orele, cînd faţa Ellénorei, pe care nu întrezăream nici o schimbare. Fiecare minut care tre-

cea îmi da speranţe şi începusem să pun la îndoială previziunile unei ştiinţe mincinoase. Deodată, Ellénore avu o tresărire bruscă ; o prinsei în braţe : un tremur convulsiv îi agită tot trupul ; ochii ei mă căutau, dar în ei se zugrăvea o spaimă nelămurită, ca şi cînd ar fi cerut îndurare unui obiect ameninţător, care rămînea ascuns privirilor mele ; se ridica, se prăbuşea iarăşi, îmi dădeam seama că voia să fugă ; ai fi zis că lupta împotriva unei invizibile puteri fizice, care, plictisită să tot aştepte clipa funestă, o înşfăcase şi o reţinea ca s-o ucidă pe acest pat mortuar. În sfîrşit, cedă faţă de înverşunarea naturii vrăjmaşe ; trupul i se linişti, parcă revenea oarecum la viaţă ; îmi strînse mîna ; îi venea să plîngă, dar lacrimile îi secaseră ; voi să vorbească, dar nu mai avea grai ; aproape resemnată, lăsă să-i cadă capul pe braţul cu care-o sprijinisem ; respira tot mai încet ; peste cîteva clipe îşi dădu sufletul.

Am rămas multă vreme nemişcat lîngă trupul neînsufleţit al Ellénorei. În sufletul meu nu pătrunsese încă încredinţarea deplină că a murit ; ochii mari contemplau cu o mirare stupidă acest corp fără de viaţă. O servitoare, intrînd în cameră, răspîndi în toată casa vestea cea tristă. Zgomotul din juru-mi mă trezi din letargia în care căzusem ; mă ridicai : abia atunci simţii durerea sfîşietoare şi toată groaza despărţirii pentru totdeauna. Toată mişcarea care se stîrni, treburile vieţii obişnuite, atîtea griji şi atîta agitaţie, care n-o mai priveau, spulberară iluzia pe care o prelungeam, iluzia care mă făcea încă să cred că trăiesc alături de Ellénore. Simţii cum se rupe şi cea din urmă legătură şi cum înspăimîntătoarea realitate ne despărţea pentru totdeauna. Ce apăsătoare mi se părea această libertate, după care jinduisem atît de mult ! Cît îmi lipsea din suflet acea dependenţă care mă revoltase de atîtea ori ! Odinioară toate faptele mele

aveau un scop; eram sigur că prin fiecare din ele înlătur o durere sau aduc o mulțumire. Dar atunci mă plîngeam: eram nemulțumit pentru că un ochi prietenesc îmi urmărea pașii, pentru că fericirea unei alte ființe era legată de acești pași. Acum nimeni nu mi-i mai urmărea: nu mai interesau pe nimeni; nimeni nu-mi mai drămuia timpul și orele; nici o voce nu mă mai chema, cînd plecam de acasă. Eram liber, într-adevăr, dar nu mai eram iubit; pentru toți eram un străin.

Mi s-au adus toate hîrtiile Ellénorei, precum poruncise ea; la fiecare rînd aflam noi dovezi de iubire, noi sacrificii pe care le făcuse pentru mine și pe care mi le tăinuise. Găsii, în sfîrșit, și scrisoarea pe care îi făgăduisem că o voi arde; în clipa dintîi n-am știut că e chiar aceea: nu avea adresă și era deschisă; cîteva cuvinte îmi atraseră fără voie privirea; zadarnic încercai să-mi desprind ochii de pe ea; nu mă puteam împotrivi dorinței de a o citi pînă la capăt. N-am putere s-o transcriu în întregime; Ellénore o scrisese după una din scenele furtunoase dinainte de a se îmbolnăvi. „...*Adolphe,* îmi spunea ea, *de ce te înverșunezi împotrivă-mi? Ce crimă am făcut? Crima de a te iubi, de a nu putea trăi fără dumneata. Ce milă ciudată îți taie curajul să rupi o legătură care te apasă și te face să sfîșii ființa nenorocită alături de care te reține tocmai mila? De ce îmi refuzi pînă și trista bucurie de a te crede mărinimos? De ce te arăți mînios și slab? Imaginea durerii mele te urmărește și totuși priveliștea acestei dureri nu te poate înfrîna! Ce-mi ceri? Să te părăsesc? Nu vezi că nu pot? A! Doar dumneata, care nu mai iubești, doar dumneata poți găsi această forță în sufletul obosit de mine, în sufletul pe care atîta iubire nu l-a putut înfrînge. Dumneata nu-mi vei da puterea asta; mă vei face să mă istovesc plîngînd; mă vei face să mor la*

picioarele dumitale. Răspunde-mi, scria mai departe, *este vreo țară unde să nu te urmez? Este vreo tainiță în care să nu mă ascund ca să trăiesc lîngă dumneata, fără să-ți fiu o povară? Dar nu, dumneata nu vrei asta. Toate planurile pe care ți le propun cu sfială, tremurînd, pentru că mă faci să înghet de spaimă, te grăbești să le respingi. Cel mai bun lucru pe care-l pot dobîndi de la dumneata e tăcerea. Atîta asprime nu se potrivește cu firea dumitale. Ești bun; faptele dumitale sînt pline de noblețe și de devotament; dar ce fapte ar putea să mă facă să uit cuvintele dumitale? Cuvintele acestea tăioase răsună în jurul meu: le aud și noaptea: ele mă urmăresc, mă sfîșie, veștejesc tot ceea ce faci dumneata. Trebuie oare să mor, Adolphe? Ei bine, vei fi mulțumit; va muri această biată ființă, pe care ai ocrotit-o, dar pe care o lovești cu o furie tot mai mare. Va muri această supărătoare Ellénore, pe care nu o poți suporta în preajma dumitale, pe care o privești ca pe o piedică în viață, care te obosește în orice colț al pămîntului; va muri; vei porni singur prin mulțimea de oameni, în care ești nerăbdător să intri! Îi vei cunoaște pe acești oameni, cărora le mulțumești astăzi pentru că sînt indiferenți; și poate că într-o zi, jignit de aceste suflete sterpe, vei regreta sufletul acesta de care puteai hotărî, care trăia numai din dragostea dumitale, care ar fi înfruntat toate primejdiile ca să te apere și pe care dumneata nu-l socoți vrednic nici măcar de răsplata unei singure priviri.*"

SCRISOARE CĂTRE EDITOR

Vă înapoiez, domnule, manuscrisul, pe care a-ţi avut bunătatea să mi-l încredinţaţi. Vă mulţumesc pentru această amabilitate, deşi mi-aţi trezit astfel amintiri triste, pe care timpul le ştersese ; am cunoscut cea mai mare parte dintre oamenii care apar în această povestire, pentru că ea e deplin adevărată. Am întîlnit adesea pe acest ciudat şi nefericit Adolphe, care este în acelaşi timp eroul şi autorul povestirii ; prin sfaturile mele, am încercat s-o smulg pe această fermecătoare Ellénore, vrednică de o soartă mai bună şi de un suflet mai credincios, de lîngă omul nefast, care — tot aşa de nenorocit ca şi ea — o ţinea ca sub puterea unei vrăji şi-i sfîşia sufletul din cauza firii lui slabe. Vai ! ultima oară cînd am văzut-o, credeam că i-am dat oarecare forţă, că i-am înarmat judecata împotriva sufletului. După o lungă lipsă, m-am întors în aceleaşi locuri unde o lăsasem şi n-am găsit decît un mormînt.

Ar trebui, domnule, să publicați această povestire trăită. Acum nu mai poate atinge pe nimeni și, după părerea mea, nu ar fi fără de folos. Suferințele Ellénorei dovedesc că nici sentimentul cel mai pasionat nu poate lupta împotriva ordinei firești. Societatea e prea puternică, se înfățișează sub prea multe aspecte și pune în iubirea pe care n-a consfințit-o prea multă suferință; ea încurajează înclinarea spre nestatornicie și acea oboseală pretimpurie, maladii care cuprind sufletul pe neașteptate, chiar în clipele de intimitate. Oamenii nepăsători sînt gata oricînd să te scoată din fire cu predicile lor morale, dovedindu-se primejdioși virtuții prin excesul lor de zel; s-ar părea că priveliștea iubirii îi supără, fiindcă nu sînt în stare să iubească; și cînd pot să se agațe de un pretext, sînt bucuroși să lovească în iubire și s-o distrugă. Vai de femeia ce pune bază pe un sentiment pe care toți ceilalți se unesc să-l otrăvească și împotriva căruia societatea, cînd nu e silită să-l respecte ca legitim, se înarmează cu tot ce e mai rău în sufletul omului, ca să descurajeze tot ce e mai bun în el.

Exemplul lui Adolphe nu va fi mai puțin instructiv dacă veți adăuga că, după ce a respins ființa care-l iubea, a fost tot așa de tulburat, de frămîntat, de nemulțumit; că n-a știut să folosească libertatea recucerită cu prețul atîtor dureri și al atîtor lacrimi; și că e tot atît de vrednic de dezaprobarea ca și de compătimirea noastră.

Dacă în această privință vă trebuie dovezi, citiți domnule, scrisorile acestea, care vă vor dumeri asupra sorții lui Adolphe; îl veți vedea în atîtea felurite împrejurări, mereu victima acestui amestec de egoism și de sensibilitate, care se îmbinau în sufletul lui, spre nefericirea lui și a celorlalți; îl veți vedea prevăzînd răul înainte de a-l săvîrși, retrăgîndu-se îngrozit după ce-l săvîrșise; îl veți vedea pedepsit prin însușirile lui mai mult decît prin defectele pe care le avea, pentru că însușirile porneau din emoțiile sale, iar nu din principii; rînd pe rînd îl veți vedea cel mai devotat și cel mai neîndurat dintre oameni, sfîrșind însă totdeauna prin neîndurare, după ce începuse prin devotament și lăsînd astfel după sine numai urmele greșelilor lui.

RĂSPUNS

Da, domnule, voi publica manuscrisul pe care mi l-aţi restituit (nu fiindcă aş socoti ca dumneavoastră, că ar fi de vreun folos ; în lumea aceasta nimeni nu învaţă nimic decît pe socoteala lui, şi femeile care-l vor citi vor crede că au întîlnit un om mai bun decît Adolphe, sau că preţuiesc mai mult decît Ellénore) ; dar îl voi publica drept o povestire adevărată a nenorocirii sufletului omenesc. Dacă paginile acestea cuprind şi o lecţie instructivă, ea se îndreaptă numai către oameni : ea dovedeşte că mintea, cu care ne mîndrim atîta, nu ne ajută să găsim fericirea, nici s-o dăruim altora ; ea dovedeşte că firea dreaptă, fermitatea, statornicia, bunătatea sînt darurile pe care trebuie să le cerem cerului, căci nu numesc bunătate acea milă trecătoare, care nu înfrînge niciodată mînia şi care n-o împiedică să redeschidă răni, pe care o părere de rău de-o clipă le închisese. Marea problemă în viaţă este durerea pe care o pricinuieşti şi metafizica cea mai ingenioasă nu-l justifică pe

omul care a sfîşiat inima ce-l iubea. De altfel, urăsc trufia celui care crede că se scuză explicîndu-se, urăsc vanitatea, care se ocupă de ea însăşi, povestind răul ce a săvîrşit, care are pretenţia să ne înduioşeze zugrăvindu-se şi care, planînd indestructibil în mijlocul ruinelor, se analizează în loc să se căiască. Urăsc această slăbiciune, care acuză totdeauna pe alţii pentru propria-i neputinţă şi care nu vede că răul nu este în jurul ei, ci în ea însăşi. Aş fi ghicit că Adolphe a fost pedepsit pentru firea lui, chiar prin firea lui, că nu a urmat nici un drum hotărît, că nu a îmbrăţişat o carieră utilă, că şi-a risipit însuşirile, neavînd altă cîrmă decît capriciul şi altă forţă decît mînia ; aş fi ghicit zic, toate acestea, chiar dacă nu mi-aţi fi comunicat noi amănunte în privinţa sorţii lui, amănunte de care nu ştiu încă dacă mă voi folosi vreodată. Împrejurările nu preţuiesc prea mult ; firea omului este totul ; zadarnic te desparţi de lucrurile şi de fiinţele dinafară ; niciodată nu te vei putea despărţi de tine însuţi. Schimbi locul, dar pretutindeni duci cu tine frămîntarea de care sperai că te vei elibera ; şi fiindcă nu te poţi îndrepta mutîndu-te dintr-un loc în altul, izbuteşti numai să adaugi remuşcări la părerile de rău şi greşeli la suferinţe.

CUPRINS

Adolphe 5

Principesa de Clèves 191